

Diagnoza społeczno- gospodarcza Ziemi Dzierżoniowskiej

---

opracowana na potrzeby Strategii Rozwoju
Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020

Wrocław, październik 2014 r.

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

„Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)

Spis treści

1	Nota metodologiczna	5
2	Sfera przestrzenna.....	7
2.1	Przestrzeń i środowisko	7
2.1.1	Umiejscowienie w województwie i kraju z uwzględnieniem zapisów Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla Województwa Dolnośląskiego.....	7
2.1.2	Charakterystyka sieci osadniczej.....	14
2.1.3	Opis zasobów naturalnych	15
2.1.4	Opis zasobów kulturowych.....	24
2.1.5	Dominujące formy zagospodarowania przestrzeni, w tym obszary przemysłowe i aktywności gospodarczej.	35
2.2	Infrastruktura techniczna.....	44
2.2.1	Komunikacja, drogi i transport	44
2.2.2	Urządzenia sieciowe	53
3	Sfera społeczna.....	67
3.1	Kapitał ludzki	67
3.1.1	Demografia.....	67
3.1.2	Poziom wykształcenia	72
3.1.3	Rynek pracy	77
3.1.4	Uczestnictwo w kulturze	92
3.2	Infrastruktura społeczna	95
3.2.1	Infrastruktura edukacyjna	95
3.2.2	Infrastruktura kultury	105
3.2.3	Infrastruktura sportowa i turystyczno-rekreacyjna.....	112
3.2.4	Infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej.....	118
4	Sfera gospodarcza	133
4.1	Przedsiębiorczość	133
4.1.1	Główni pracodawcy	133
4.1.2	Podmioty gospodarcze.....	133

4.1.3	Struktura podstawowych branż gospodarki, w tym turystyki.....	139
5	Sfera technologiczna.....	159
5.1	Zaplecze naukowo-badawcze.....	159
5.2	Zmiany w procesach technologicznych, technologie produkcji, technologie projektowe, nowe produkty, potencjał innowacyjności.....	162
5.3	Technologie ekologiczne.....	169
5.4	Technologie informacyjne i systemy komunikacji.....	172
5.5	Poziom kadry inżynierskiej i technicznej.....	177
6	Sfera polityczno-prawna.....	185
6.1	Sytuacja finansowa gmin.....	185
6.2	Planowanie strategiczne i promocja Ziemi Dzierżoniowskiej.....	200
6.3	Współpraca lokalna i ponadlokalna	213
7	Diagnoza społeczno-gospodarcza Ziemi Dzierżoniowskiej – podsumowanie	221
	UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE ROZWOJU ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ.....	221
8	Spis map, tabel i wykresów.....	233
9	Bibliografia.....	234
10	Załącznik nr 1.....	238
11	Załącznik nr 2.....	261
12	Załącznik nr 3.....	271

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

1 Nota metodologiczna

Niniejsze opracowanie stanowi diagnozę stanu społeczno-gospodarczego Ziemi Dzierżoniowskiej. Została ona przygotowana na potrzeby opracowania **Strategii Rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej** w ramach projektu pn. „**Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju**”. Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2) z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.

Diagnoza została wykonana w oparciu o metodę desk research, tj. analizę danych zastanych. Jest to metoda badań społecznych lub marketingowych, która zakłada szczegółową analizę istniejących już i dostępnych danych. Realizacja projektu typu *Desk research* nie jest związana z pozyskiwaniem nowych informacji, a jedynie scaleniem, przetworzeniem i analizą danych rozproszonych dotychczas wśród rozmaitych źródeł. Zastosowana analiza danych zastanych pozwoliła na zebranie podstawowych danych na temat sytuacji społeczno-gospodarczej Ziemi Dzierżoniowskiej. Dane te będą stanowiły podstawę do dalszych pogłębionych analiz na etapie formułowania Strategii Rozwoju.

Zakres merytoryczny analizy desk research obejmuje 5 stref życia społeczno-gospodarczego:

- **Sfera przestrzenna:** obejmująca zagadnienia związane z przestrzenią i środowiskiem (położenie geograficzne, sieć osadnicza, zasoby naturalne i kulturowe, dominujące formy zagospodarowania przestrzeni, w tym obszary przemysłowe i aktywności gospodarczej) oraz infrastrukturą techniczną (komunikacja, drogi i transport, obwodnice, ochrona środowiska, gospodarka wodno-kanalizacyjna, gospodarka odpadami, mienie komunalne)
- **Sfera społeczna:** obejmująca zagadnienia związane z kapitałem ludzkim (demografia, wykształcenie, rynek pracy, źródła utrzymania, uczestnictwo w kulturze) oraz infrastrukturą społeczną (infrastruktura edukacyjna, kulturowa, sportowa i rekreacyjna, ochrony zdrowia i opieki społecznej oraz kapitał społeczny związany z działalnością organizacji pozarządowych)
- **Sfera gospodarcza:** obejmująca zagadnienia związane z przedsiębiorczością (dominujące branże, główni pracodawcy, podmioty gospodarcze, struktura branż gospodarki)
- **Sfera technologiczna:** obejmująca zagadnienia związane z zapleczem naukowo-badawczym, zmianami w procesach technologicznych, technologiami ekologicznymi, technologiami informacyjnymi i systemami komunikacji,

technologiami produkcji, technologiami projektowymi i nowymi produktami, poziomem kadry inżynierskiej i technicznej

- **Sfera polityczno-prawna:** obejmująca zagadnienia związane z zarządzaniem rozwojem lokalnym (budżet gminy, planowanie strategiczne, promocja, kapitał społeczny, współpraca lokalna i ponadlokalna).

Zakres przestrzenny opracowania obejmuje następujące jednostki samorządu terytorialnego:

- Powiat dzierzoniowski
- Gmina miejska Dzierżoniów
- Gmina miejska Bielawa
- Gmina miejska Piława Górna
- Gmina miejska Pieszyce
- Gmina miejsko-wiejska Niemcza
- Gmina wiejska Dzierżoniów
- Gmina wiejska Łagiewniki

Dodatkowo w analizie statystycznej uwzględniono dane dotyczące *województwa dolnośląskiego*, a także sąsiednich dla Ziemi Dzierżoniowskiej powiatów: *kłodzkiego i ząbkowickiego*. Dzięki porównaniu z innymi jednostkami możliwe jest bardziej obiektywne przedstawienie sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu dzierzoniowskiego i uchwycenie czynników wyróżniających go na tle sąsiednich samorządów zarówno *in plus*, jak i *in minus*.

W przygotowaniu materiału wykorzystano korpus danych, informacji oraz wiadomości pochodzących z różnych źródeł: głównie statystyki publicznej Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych), a także Urzędu Statystycznego we Wrocławiu, opracowania, dane i informacje Starostwa Powiatowego w Dzierżoniowie, urzędów miast i gmin, Powiatowego Urzędu Pracy w Dzierżoniowie; wykorzystano również informacje zawarte na stronach internetowych miast i gmin powiatu dzierzoniowskiego oraz inne dostępne dane w interesującym z punktu widzenia badania zakresie.

2 Sfera przestrzenna

2.1 Przestrzeń i środowisko

2.1.1 Umiejscowienie w województwie i kraju z uwzględnieniem zapisów Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla Województwa Dolnośląskiego

Powiat dzierżoniowski jest położony w południowo-zachodniej części Polski, w województwie dolnośląskim, ok. 60 km od Wrocławia w kierunku południowo-zachodnim. Pod względem administracyjnym powiat dzierżoniowski graniczy z powiatami: świdnickim, wałbrzyskim, ząbkowickim, kłodzkim, wrocławskim i strzelińskim.

MAPA 1. POŁOŻENIE POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO NA TLE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Źródło: <http://bip.umwd.pl/index.php?id=17>

Biorąc pod uwagę fizyczno-geograficzny podział regionalny Polski wg. J. Kondrackiego można określić położenie powiatu dzierzoniowskiego w obrębie podprovincji sudeckiej, w obrębie makroregionów:

- Przedgórze Sudeckie: mezoregion Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie (obejmuje większość powiatu dzierzoniowskiego), mezoregion Obniżenie Środkowe (obejmuje środkowy i zachodni skraj powiatu)
- Sudety Środkowe: mezoregion Góry Sowie (obejmuje południowo-zachodnią część powiatu).

Siedzibą powiatu dzierzoniowskiego jest miasto Dzierżonów, a sam powiat jest jednostką nadrzędną dla 7 gmin: czterech gmin miejskich, dwóch gmin wiejskich oraz jednej gminy miejsko-wiejskiej:

- Gmina miejska Bielawa – położona w południowo-zachodniej części powiatu dzierzoniowskiego
- Gmina miejska Dzierżonów – położona w środkowej części powiatu dzierzoniowskiego
- Gmina miejska Pieszycy – położona w zachodniej części powiatu dzierzoniowskiego
- Gmina miejska Piława Górna – położona w południowej części powiatu dzierzoniowskiego
- Gmina wiejska Dzierżonów – położona w centralnej części powiatu dzierzoniowskiego, rozciąga się od jego północno-zachodniego do południowo-zachodniego krańca
- Gmina wiejska Łagiewniki – położona w północno-wschodniej części powiatu dzierzoniowskiego
- Gmina miejsko-wiejska Niemcza – położona w południowo-zachodniej części powiatu dzierzoniowskiego

MAPA 2. MAPA POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO

Źródło: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020 powstał z konieczności dostosowania poprzedniego dokumentu (*Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, przyjęty Uchwałą Nr XLVIII/873/2002 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 sierpnia 2002 r.*) do aktualnych uwarunkowań przestrzennych, przepisów i dokumentów. Jest to dokument wyznaczający kierunki i zasady rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego w perspektywie 2020 roku, a jego ustalenia są obowiązujące dla jednostek samorządowych niższego szczebla przy tworzeniu studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Wśród istotnych, odnoszących się do powiatu dzierzoniowskiego, uwarunkowań wewnętrznych rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego można wymienić:

- Uwarunkowania rozwoju **sieci osadniczej**: zespół miast Dzierżonów-Bielawa-Pieszycy został wskazany jako ośrodek o dużym potencjale dla rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego w sferze osadniczej. Zgodnie z przedstawionym hierarchicznym układem ośrodków osadniczych województwa, zespół miast Dzierżonów-Bielawa-Pieszycy jest jednym z 7 ośrodków subregionalnych w województwie (obok Bolesławca, Głogowa, Lubina, Świdnicy, Polkowic i Kłodzka), jednocześnie jednak należy do grupy miast o spadku potencjału demograficzno-produkcyjnego. Kierunek rozwoju sieci osadniczej Ziemi Dzierżonowskiej przewiduje układ funkcjonalny w formie miast układu pasmowego (Głogów – Polkowice – Lubin – Legnica – Jawor – Świdnica – Nowa Ruda – Dzierżonów – Bielawa – Pieszycy – Kłodzko).
- Uwarunkowania związane ze **sferą techniczną**: w odniesieniu do systemów transportowych Dzierżonów jest głównym węzłem komunikacyjnym, miastem, w którym krzyżują się szlaki drogowe i kolejowe (Dzierżonów jako węzeł będący głównym generatorem ruchu).
- Uwarunkowania dla rozwoju **sfery społecznej**: Ziemia Dzierżonowska położona jest w obszarze koncentracji negatywnych cech demograficznych i społecznych (oprócz gminy Łagiewniki). Dla obszarów tych charakterystyczne są zjawiska depopulacji (odpływ i ubytek ludności), obejmujące głównie tereny peryferyjne, oddalone od większych uprzemysłowionych ośrodków regionalnych oraz często nieposiadające dobrych połączeń komunikacyjnych z ośrodkami rozwojowymi
- Uwarunkowania dla rozwoju **sfery gospodarczej**: Zespół dzierzoniowski znajduje się w paśmie rozwoju działalności produkcyjnej (pasmo Głogów-Polkowice-Lubin-Legnica-Jawor-Strzegom-Wałbrzych-Świdnica-zespół dzierzoniowski) oraz należy do obszarów aktywności gospodarczej (z uwagi na obecność SSE)

Na podstawie przeprowadzonej na potrzeby *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020* delimitacji obszarów funkcjonalnych można wskazać najważniejsze cechy obszaru Ziemi Dzierżonowskiej:

- 1) Miejskie obszary funkcjonalne: miasto i gmina wiejska Dzierżonów jako sfera zewnętrzna Wałbrzyskiego Obszaru Funkcjonalnego
- 2) Wiejskie obszary funkcjonalne:
  - uczestniczące w procesach rozwojowych: obszar wiejski gminy Niemcza
  - wymagające wsparcia procesów rozwojowych: gmina wiejska Dzierżonów, Łagiewniki
- 3) Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej:
  - Obszary górskie: przez gminy Bielawa, Pieszycy oraz częściowo gminę wiejską Dzierżonów przebiega granica obszaru górskiego (makroregion Sudety Środkowe)
  - Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej:

- obszar ochrony gleb dla intensywnej produkcji rolnej – wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej powyżej 75 pkt – gminy: Dzierżonów (miejska i wiejska), Łagiewniki, Piława Górna, Niemcza
- obszar gmin o wartości wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej 75 pkt – gminy: Bielawa i Pieszce
- obszar ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej z funkcjami towarzyszącymi – gmina Łagiewniki

4) Obszary kształtowania potencjału rozwojowego

- obszary cenne przyrodniczo: zintegrowany system ochrony walorów przyrodniczych (zachodnie i południowo-zachodnie oraz południowe fragmenty powiatu dzierżonowskiego, wschodnie krańce gminy Niemcza, częściowo przy granicy gminy Łagiewniki-gmina wiejska Dzierżonów oraz gmina Niemcza-gmina wiejska Dzierżonów), korytarze ekologiczne lądowe o znaczeniu ponadlokalnym (wzdłuż granicy powiatu dzierżonowskiego i ząbkowickiego, przy granicy powiatu dzierżonowskiego i strzebińskiego, na granicy gminy Piława Górna-Niemcza oraz Niemcza-Łagiewniki, w środkowo-zachodniej części gminy Łagiewniki) oraz korytarze ekologiczne rzeczne o znaczeniu ponadlokalnym (rzeka Ślęza)

Na terenie powiatu (gmina Łagiewniki) zidentyfikowano także obszary leśne cenne przyrodniczo (HCVF) oraz obszary leśne użytkowane rolniczo o wysokich walorach przyrodniczych (HNV)

- obszary ochrony krajobrazów kulturowych: na terenie powiatu dzierżonowskiego zidentyfikowano zabytkowe układy urbanistyczne (Dzierżonów, Bielawa, Niemcza) oraz główne obszary archeologiczne, a także strefy zintegrowanej ochrony walorów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu
- obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych:
  - w zakresie ochrony zasobów wodnych na obszarze Piławy Górnej zidentyfikowano strefę ochronną ujęcia wody podziemnej (o powierzchni 250 ha)
  - w zakresie kształtowania zasobów wodnych powiat dzierżonowski należy do obszarów głównych problemów gospodarki wodnej; większość powiatu (oprócz Piławy Górnej) jest także obszarem planowanego rozwoju małej retencji wodnej; znajdują się na nim obszary wymagające realizacji działań z zakresu sanitacji obszarowej (głównie południowa część gminy wiejskiej Dzierżonów, zachodnia i południowo-zachodnia część gminy Łagiewniki, zachodnia część gminy Niemcza) oraz wskazano lokalizację 4 planowanych zbiorników retencyjnych i wielofunkcyjnych (1 w Pieszycach i 3 w gminie Łagiewniki)
- obszary strategicznych złóż kopalin (nie dotyczy powiatu dzierżonowskiego)

5) obszary funkcjonalne wymagające rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej:

- miasta i inne obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze – jako miasta i obszary tracące swoje funkcje społeczno-gospodarcze na terenie powiatu dzierżonowskiego wskazano Bielawę, Pieszce, Piławę Górną oraz Niemczę (ośrodki, w których sytuacja społeczno-gospodarcza jest poniżej średniej dla miast w województwie, oceniona jako najgorsza). Ocena sytuacji społeczno-gospodarczej miasta Dzierżonowa jest dobra.

- obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe – w powiecie dzierzoniowskim dostęp do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe został oceniony jako średni.
- obszary przygraniczne – powiat dzierzoniowski należy do obszaru wsparcia programów transgranicznych w ramach celu EWT (NUTS3)
- obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich:
  - dostępność drogowa: czas dojazdu do Wrocławia z gmin Bielawa, Dzierżonów (miasto, obszar wiejski), Pieszycy i Piława Górna wynosi 60-75 min, zaś Łagiewnik i Niemczy – 45-60 min.
  - dostępność kolejowa: czas dojazdu do Wrocławia z Dzierżonowa (miasto, obszar wiejski) i Piławy Górnej wynosi 120-150 min. W pozostałych gminach powiatu dzierzoniowskiego występuje brak dostępu do linii kolejowej.

W wyniku analiz wykonanych w trakcie prac przygotowawczych do zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego wyodrębniono 12 głównych obszarów problemowych, w których występują szczególne zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej. Jednym z nich jest **obszar Ziemi Dzierżoniowskiej**, będący enklawą rozproszonego, policentrycznego osadnictwa z dominującymi ośrodkami miejskimi (Dzierżonów, Bielawa, Pieszycy, Łagiewniki, Niemcza, Piława Górna), wśród terenów atrakcyjnych przyrodniczo, o silnych tradycjach i dużym potencjale przemysłowym. Charakteryzuje się wysokim bezrobociem, wynikającym z upadku istniejących tu kiedyś dużych firm branży tekstylno - włókienniczej i elektrotechnicznej. Z racji swojego położenia geograficznego powiat dzierzoniowski znajduje się również w obszarach problemowych: Obszar Transgraniczny, Autostrada Nowej Gospodarki oraz Obszar Rolniczy. Natomiast w obszarze problemowym Ziemia Dzierżoniowska zidentyfikowano występowanie następujących problemów:

- W sferze przyrodniczo-kulturowej:
  - Niezadawalający postęp w eliminacji zagrożeń dla środowiska przyrodniczego, w tym dla wód podziemnych i powierzchniowych
  - Pogłębianie się dekapitalizacji zabytkowych zespołów zabudowy miejskiej i wiejskiej
- W sferze osadniczej:
  - Zagrożenie utratą dotychczasowej pozycji ośrodków osadniczych
  - Zagrożenie marginalizacją wobec pogłębiania się negatywnych procesów demograficznych i społeczno-gospodarczych
  - Niepełne wykorzystanie potencjału turystycznego i uzdrowiskowego
- W sferze technicznej:
  - Niedostateczna dostępność transportowa i brak zintegrowanych systemów komunikacji zbiorowej
  - Pogarszanie się stanu technicznego podstawowej sieci drogowej i kolejowej
  - Brak bezpieczeństwa energetycznego, przy minimalnym wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii i alternatywnych źródeł ciepła

Hierarchia realizacji głównych celów rozwoju sformułowanych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego w Obszarze Interwencji Ziemia Dzierżoniowska przedstawia się następująco:

- 1) Miejsce 1: Zrównoważony transport i poprawa dostępności transportowej
- 2) Miejsce 2: Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP
- 3) Miejsce 3: Wzrost zatrudnienia i mobilności pracowników
- 4) Miejsce 4: Podniesienie poziomu edukacji, kształcenie ustawiczne
- 5) Miejsce 5: Ochrona środowiska naturalnego, efektywne wykorzystanie zasobów oraz dostosowanie do zmian klimatu i poprawa poziomu bezpieczeństwa
- 6) Miejsce 6: Włączenie społeczne i podnoszenie poziomu życia
- 7) Miejsce 7: Rozwój gospodarki opartej na wiedzy
- 8) Miejsce 8: Zwiększenie dostępności technologii komunikacyjno-informacyjnych¹.

---

¹ Za: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020. Załącznik do Uchwały Nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r.

2.1.2 Charakterystyka sieci osadniczej

Sieć osadnicza powiatu dzierzoniowskiego wykazuje cechy sieci policentrycznej, z wyraźnie dominującą rolą ośrodków miejskich. Osadnictwo koncentruje się w miastach powiatu, tj. Dzierżoniowie, Bielawie, Pieszycach, Niemczy i Piławie Górnej. Na obszarze powiatu dzierzoniowskiego znajduje się 5 miast, 36 miejscowości wiejskich oraz 40 sołectw.

Sieć osadniczą powiatu dzierzoniowskiego tworzą:

- Gmina miejska **Bielawa**: miasto Bielawa
- Gmina miejska **Dzierżoniów**: miasto Dzierżoniów
- Gmina miejska **Piława Górna**: miasto Piława Górna
- Gmina miejska **Pieszycy**: miasto Pieszycy. Mimo miejskiego charakteru gminy należą do niej również 4 sołectwa: Bratoszów, Kamionki, Piskorzów i Rościszów
- Gmina wiejska **Dzierżoniów**: 15 sołectw: Dobrocin, Jędrzejowice, Jodłownik, Kiełczyn, Książnica, Mościsko, Myśliszów, Nowizna, Ostroszowice, Owiesno, Piława Dolna, Roztocznik, Tuszyn, Uciechów, Włoki. Na obszarze gminy znajdują się również inne miejscowości (przysiółki): Byszów, Dębowa Góra, Dobrocinek, Kietlice, Kołaczów, Marianówek, Wiatraczyn
- Gmina wiejska **Łagiewniki**: 14 sołectw: Łagiewniki, Jaźwina, Ligota Wielka, Młynica, Oleszna, Przystronie, Ratajno, Sienice, Sieniawka, Słupice, Sokolniki, Stoszów, Trzebnik, Radzików. Na obszarze gminy znajdują się również inne miejscowości (przysiółki): Domanice, Domaszów, Janczowice, Kuchary, Mniowice, Uliczno
- Gmina miejsko-wiejska **Niemcza**: miasto Niemcza (Gumin, Jasinek, Stasin, Piotrkówek, Wojsławice) oraz 7 sołectw: Gilów, Ligota Mała, Kietlin, Nowa Wieś Niemczańska, Przerzeczyn-Zdrój, Podlesie, Wilków Wielki. Na obszarze gminy znajdują się również inne miejscowości: Chwałęcín, Gola Dzierżoniowska i Ruszkowice.

TABELA 1. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA W LATACH 2009-2013

	ludność na 1 km ²					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	144	146	146	146	146	2
Powiat kłodzki	100	102	102	101	100	0
Powiat ząbkowicki	86	86	86	85	85	-1
Powiat dzierzoniowski	217	222	221	220	219	2
Bielawa (m)	853	878	872	869	861	8
Dzierżoniów (m)	1702	1745	1736	1728	1715	13
Pieszycy (m)	147	152	152	152	151	4
Piława Górna (m)	324	325	324	322	320	-4
Dzierżoniów (w)	65	67	67	66	66	1
Łagiewniki (w)	59	61	61	60	60	1
Niemcza (m-w)	82	82	82	81	81	-1

Źródło: BDL/GUS

Powiat dzierzoniowski na tle pozostałych jednostek administracyjnych wyróżnia się znacznie wyższym wskaźnikiem gęstości zaludnienia: w 2013 roku na 1 km² ziemi dzierzoniowskiej przypadało 219 mieszkańców. W przypadku powiatu kłodzkiego była to wartość ponad dwukrotnie niższa (100 osób/km²), w powiecie ząbkowickim gęstość zaludnienia kształtowała się na poziomie 85 osób/km², zaś w województwie dolnośląskim 1 km² zamieszkiwało 146 osób. Największą gęstością zaludnienia w powiecie dzierzoniowskim charakteryzują się obszary miejskie, przy czym najwięcej osób na 1 km² przypada w Dzierżoniowie (1 715 osób/km²). Z kolei najslabiej zaludnione są gminy wiejskie powiatu: Łagiewniki oraz Dzierżonów (odpowiednio 60 i 66 osób/ km²). Znaczne różnice w wartości wskaźnika gęstości zaludnienia w poszczególnych gminach obrazują zróżnicowany charakter powiatu, w którym obok obszarów gęsto zaludnionych występują tereny o rozproszonej sieci osadniczej.

2.1.3 Opis zasobów naturalnych

Zasoby naturalne znajdujące na określonym obszarze warunkują specyficzne kierunki rozwoju danego obszaru, stwarzając jednocześnie szanse i ograniczenia dla jego rozwoju. Wśród zasobów naturalnych powiatu dzierzoniowskiego należy wymienić walory przyrodnicze (lasy, sieć hydrogeologiczna, zbiorniki wodne, gleby, warunki klimatyczne) oraz surowce naturalne.

TABELA 2. POWIERZCHNIA GRUNTÓW LEŚNYCH W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W 2013 ROKU (W HA)

	ogółem	grunty leśne publiczne ogółem	grunty leśne publiczne Skarbu Państwa	grunty leśne publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych	grunty leśne prywatne
Powiat dzierzoniowski	10077,93	9887,01	9819,21	9722,21	190,92
Bielawa (m)	1270,46	1257,67	1256,67	1254,80	12,79
Dzierżonów (m)	16,24	16,24	16,24	0,00	0,00
Pieszycy (m)	2677,79	2634,09	2615,09	2615,09	43,70
Piława Górna (m)	61,72	61,00	60,30	57,11	0,72
Dzierżonów (w)	2104,85	2042,93	2015,33	2015,33	61,92
Łagiewniki (w)	2410,75	2380,20	2373,10	2369,72	30,55
Niemcza (m-w)	1536,12	1494,88	1482,48	1410,16	41,24

Źródło: BDL/GUS

Grunty leśne w powiecie dzierzoniowskim zajmowały w 2013 powierzchnię 10 077,93 ha. Większość z nich to grunty leśne publiczne (9 887,01 ha), stanowiące własność Skarbu Państwa (9 819,21 ha), w zarządzie Lasów Państwowych (9 722,21 ha). Największe obszary gruntów leśnych występują w gminie Pieszycy, gdzie zajmowały powierzchnię 2 677,79 ha, mniej gruntów leśnych znajduje się w gminach Łagiewniki (2 410,75 ha) czy Dzierżonów (2 104,85 ha). Natomiast najmniejszymi obszarami leśnymi w powiecie dzierzoniowskim dysponują miasta Dzierżonów (16,24 ha) oraz Piława Górna (61,72 ha).

TABELA 3. POWIERZCHNIA LASÓW W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W 2013 ROKU (W HA)

	lasy ogółem	lasy publiczne ogółem	lasy publiczne Skarbu	lasy publiczne Skarbu Państwa w zarządzie	lasy publiczne Skarbu	lasy publiczne gminne	lasy prywatne ogółem
--	-------------	-----------------------	-----------------------	---	-----------------------	-----------------------	----------------------

			Państwa	Lasów Państwowych	Państwa w zasobie Własności Rolnej SP		
Powiat dzierzoniowski	9887,93	9697,01	9629,21	9532,21	91,50	67,80	190,92
Bielawa (m)	1238,81	1226,02	1225,02	1223,15	1,87	1,00	12,79
Dzierżonów (m)	16,24	16,24	16,24	0,00	16,24	0,00	0,00
Pieszycy (m)	2633,92	2590,22	2571,22	2571,22	0,00	19,00	43,70
Piława Górna (m)	61,57	60,85	60,15	56,96	1,59	0,70	0,72
Dzierżonów (w)	2063,21	2001,29	1973,69	1973,69	0,00	27,60	61,92
Łagiewniki (w)	2358,54	2327,99	2320,89	2317,51	3,38	7,10	30,55
Niemcza (m-w)	1515,64	1474,40	1462,00	1389,68	68,42	12,40	41,24

Źródło: BDL/GUS

W roku 2013 powierzchnia lasów w powiecie dzierzoniowskim wynosiła 9 887,93 ha, z czego zdecydowaną większość, tj. 98,1% (9 697,01 ha) stanowiły lasy publiczne. Lasy publiczne Skarbu Państwa zajmowały powierzchnię 9 629,21 ha, w zarządzie Lasów Państwowych znajdowało się 9 532,21 ha, zaś w zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa – 91,5 ha. Z kolei lasy prywatne zajmowały w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku powierzchnię 190,92 ha (tj. 1,9% ogółu lasów w powiecie), zaś lasy gminne – 67,8 ha (0,7%).

TABELA 4. LESISTOŚĆ W LATACH 2009-2013

	lesistość w %				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	29,5	29,5	29,6	29,6	29,7
Powiat kłodzki	42,8	42,9	42,9	43,0	43,0
Powiat ząbkowicki	19,8	19,8	19,9	19,9	19,9
Powiat dzierzoniowski	20,7	20,7	20,7	20,7	20,7
Bielawa (m)	34,2	34,2	34,2	34,2	34,2
Dzierżonów (m)	15,9	15,9	15,9	0,8	0,8
Pieszycy (m)	41,4	41,4	41,4	41,4	41,4
Piława Górna (m)	3,0	3,0	3,0	3,0	2,9
Dzierżonów (w)	12,5	12,5	12,5	14,6	14,6
Łagiewniki (w)	18,8	18,8	18,9	18,9	18,9
Niemcza (m-w)	21,3	21,2	21,3	21,3	21,1

Źródło: BDL/GUS

Lesistość powiatu dzierzoniowskiego wynosiła 20,7% i była znacznie zróżnicowana w gminach. Najmniejszą lesistością odznaczało się miasto Dzierżonów – jedynie 0,8%. Niska wartość lesistości występuje także w Piławie Górnej (2,9%). Z kolei najbardziej lesistymi gminami powiatu dzierzoniowskiego są Pieszycy (41,4%) i Bielawa (34,2%). Poziom lesistości powiatu jest niższy niż średnia wojewódzka (wynosząca 29,7%), również w powiecie kłodzkim lasy mają znacznie większy udział w ogóle powierzchni (43%). Najbardziej zbliżony do dzierzoniowskiego jest powiat ząbkowicki, gdzie obszary leśne zajmują niemal jedną piątą powierzchni (19,9%).

TABELA 5. OBSZARY PRAWNIE OCHRONIONE W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W 2013 ROKU

	ogółem	rezerwaty przyrody	parki krajobrazowe razem	rezerwaty i pozostałe formy ochrony przyrody w parkach krajobrazowych	obszary chronionego krajobrazu razem	użytki ekologiczne
Powiat dzierżoniowski	8556,1	71,1	6731,9	71,6	1823,4	1,3
Bielawa (m)	1386,3	28,8	1385,5	28	0	0
Pieszycy (m)	2916,3	0	2104,3	0	812	0
Dzierżonów (w)	662,1	0	662,1	0,7	0	0,7
Łagiewniki (w)	2580	42,3	2580	42,9	0	0,6
Niemcza (m-w)	1011,4	0	0	0	1011,4	0

Źródło: BDL/GUS

Obszary prawnie chronione zajmowały w 2013 roku w powiecie dzierżoniowskim obszar 8 556,1 ha. Wśród nich znajdowało się 71,1 ha rezerwatów przyrody, 6 731,9 ha parków krajobrazowych, 1 823,4 ha obszarów chronionego krajobrazu oraz 1,3 ha użytków ekologicznych. Najwięcej obszarów chronionych należy administracyjnie do Pieszyc (2 916,3 ha; 34,1%) oraz Łagiewnik (2 580 ha; 30,2%). Znacznie mniejszą powierzchnię mają obszary chronione w Bielawie (1 386,3 ha; 16,2%), Niemczy (1 011,4 ha; 11,8%) oraz gminie wiejskiej Dzierżonów (662,1 ha; 7,7%). Na terenie miast Dzierżonów oraz Piława Górna nie występują obszary prawnie chronione.

TABELA 6. UDZIAŁ OBSZARÓW PRAWNIE CHRONIONYCH W POWIERZCHNI OGÓLEM W LATACH 2009-2013

	udział obszarów prawnie chronionych				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	18,2%	18,5%	18,6%	18,6%	18,6%
Powiat kłodzki	37,7%	37,5%	37,5%	37,5%	37,5%
Powiat ząbkowicki	15,8%	15,8%	15,8%	15,8%	15,9%
Powiat dzierżoniowski	18,9%	17,9%	17,9%	17,9%	17,9%
Bielawa (m)	38,2%	38,3%	38,3%	38,3%	38,3%
Dzierżonów (m)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Pieszycy (m)	53,1%	45,8%	45,8%	45,8%	45,8%
Piława Górna (m)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Dzierżonów (w)	4,7%	4,7%	4,7%	4,7%	4,7%
Łagiewniki (w)	20,7%	20,7%	20,7%	20,7%	20,7%
Niemcza (m-w)	14,6%	14,1%	14,1%	14,1%	14,1%

Źródło: BDL/GUS

Obszary prawnie chronione zajmowały w 2013 roku 17,9% powierzchni powiatu dzierżoniowskiego. Była to wartość zbliżona do średniej wojewódzkiej (18,6%) oraz powiatu ząbkowickiego (15,9%). Zdecydowanie na tle pozostałych wyróżniał się powiat kłodzki, gdzie udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem wynosił 37,5%. Różnicowanym udziałem obszarów chronionych w powierzchni ogółem charakteryzowały się gminy powiatu dzierżoniowskiego. Największy był udział obszarów chronionych w powierzchni Pieszyc (45,8%), nieco mniejszy w Bielawie (38,3%). W

pozostałych gminach: wahał się on od 4,7% (gmina wiejska Dzierżoniów) do 20,7% (Łagiewniki).

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego w 2013 roku znajdowało się również 107 **pomników przyrody**. Najwięcej zlokalizowanych było w Niemczy (25 pomników przyrody), po kilkanaście w gminie wiejskiej Dzierżoniów (18), Pieszycach (16), Łagiewnikach (15), Dzierżoniowie (14) oraz Bielawie (13), a kilka – w Piławie Górnej (6). Większość pomników przyrody w powiecie dzierżoniowskim stanowią pojedyncze drzewa, głównie dęby szypułkowe, sporadycznie są to grupy drzew czy aleje. Wśród innych drzew będących pomnikami przyrody w powiecie dzierżoniowskim znajdowały się: lipy szerokolistne, lipy drobnolistne, cisy pospolite, buki pospolite (w tym czerwonolistny oraz zwisający), kasztanowce białe, płatany klonolistne, jesiony wyniosłe, wierzby płacące, miłorzęby dwuklapowe oraz pojedyncze egzemplarze jedlicy zielonej, choiny kanadyjskiej, topoli białej i klonu jawora. Jedyny nieroślinny pomnik przyrody na terenie powiatu dzierżoniowskiego to gnejsy i skały wapienno-krzemianowe usytuowane w gminie wiejskiej Dzierżoniów².

Jedną z największych atrakcji przyrodniczych powiatu dzierżoniowskiego są **Góry Sowie**, będące częścią Sudetów Środkowych. Najwyższym szczytem Gór Sowich jest Wielka Sowa (1 015 m n.p.m.) z charakterystyczną 100-letnią wieżą widokową. Mająca 25 metrów wieża umożliwia podziwianie panoramy Sudetów – od Śnieżki do Śnieżnika. W celu ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i estetycznych obszaru Gór Sowich w 1991 roku na powierzchni 8 140,67 ha utworzono **Krajobrazowy Park Gór Sowich**³. W obrębie parku znajduje się również utworzony w celu ochrony skarlłowaciatego buka dolnoreglowego rezerwat przyrody *Bukowa Kalenica* o powierzchni 28 ha, położony na wysokości 800-960 m n.p.m., obejmujący szczyty Kalenica i Słoneczna oraz ich zbocza. Góry Sowie są ostoją licznej zwierzyny: gatunków eurosyberyjskich (lisów, kun leśnych) oraz środkoweuropejskich (jeleni, saren, dzików, ale także muflonów). Flora parku obejmuje bór świerkowy regla górnego (w najwyższej położonych partiach Wielkiej Sowy) oraz porastające większość obszaru lasy dolnoreglowe (świerkowe, bukowe i mieszane, z domieszką innych gatunków). Wśród gatunków chronionych na obszarze parku występują: cis pospolity, barwinek pospolity, bluszcz pospolity oraz wawrzynek wilczełyko. Krajobrazowy Park Gór Sowich należy również do Europejskiej Sieci Natura 2000 – znajduje się w nim specjalny obszar ochrony siedlisk – Ostoja Nietoperzy Gór Sowich, na którym stwierdzono obecność 3 gatunków nietoperzy z załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. Występująca w Rościszowie kolonia rozrodcza nocka dużego jest jednym z największych znanych letnich zgrupowań tego gatunku w Polsce. Na terenie Krajobrazowego Parku Gór Sowich znajdują się także ślady działalności człowieka: relikty górnictwa rud metali (srebra, miedzi i ołowiu), Osówka („podziemne miasto”), system sztolni wykutych w czasie II wojny światowej przez więźniów, podziemne wyrobisko „Włodarz” oraz podziemne fabryki Walimia (kompleks budowlany z programu „Riese”)⁴.

Masyw Ślęży podlega ochronie w ramach utworzonego w 1988 roku **Ślężańskiego Parku Krajobrazowego**⁵. Wraz z otuliną park obejmuje Masyw Ślęży, Masyw Góry Raduni, pasma Wzgórz Olszańskich, pasma Wzgórz Kiełczyńskich oraz Jańską Górę. Całkowita powierzchnia parku wynosi 8 910 ha, zaś otuliny – 7 450 ha. Ślężański Park

2 Za: <http://bip.wroclaw.rdos.gov.pl/rejestr-form-ochrony-przyrody>

3 Krajobrazowy Park Gór Sowich na terenie powiatu dzierżoniowskiego znajduje się na obszarze gmin: Pieszycy, Bielawa oraz Dzierżoniów

4 Za: <http://www.it.slezanie.eu/>, <http://www.turystyka.dolnyslask.pl/content/view/134/129/lang.polish/>, <http://www.obszary.natura2000.pl/index.php?dzial=2&kat=9&art=99>

5 Ślężański Park Krajobrazowy na terenie powiatu dzierżoniowskiego znajduje się na obszarze gmin: Dzierżoniów oraz Łagiewniki

Krajobrazowy jest obszarem bardzo urozmaiconym pod względem flory i fauny: znajdują się w nim 383 gatunki roślin naczyniowych, 70 gatunków motyli dziennych, 7 gatunków chrząszczy, 13 gatunków ryb, płazy, gady, 100 gatunków ptaków oraz 40 gatunków ssaków. Wśród występujących na terenie parku gatunków chronionych można wymienić: salamandrę plamistą, padalca zwyczajnego, jeża zachodniego, ryjówkę, rzęsorka rzeczny, kreta, kunę domową, gronostaja czy orzesznicę. W lasach parku dominują lasy mieszane z świerkami, bukami, klonami, brzoza i modrzewiami. Wśród ciekawostek można wyróżnić ponadto zabytkowe zespoły pałacowo-parkowe, rzeźby kultowe („Mnich”, „Grzyb”, „Niedźwiedź”, „Panna z rybą”), wały kultowe na Ślęzy i Raduni oraz starożytne i średniowieczne kamieniołomy. Na obszarze Ślęzańskiego Parku Krajobrazowego wyodrębniono 5 rezerwatów: rezerwat florystyczny Łąka Sulistrowicka i Góra Radunia, rezerwat krajobrazowo-geologiczny i historyczny Góra Ślęza, rezerwat przyrodniczo-krajobrazowy Skalna oraz rezerwat archeologicznych w Będkovicach. Znajdujące się w obszarze Ślęzańskiego Parku Krajobrazowego Masyw Ślęzy i Wzgórza Kiełczyńskie zostały wyznaczone jako specjalne obszary ochrony siedlisk w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. W paśmie Wzgórz Kiełczyńskich znajdują się najbogatsze w Polsce stanowiska zanokcicy serpentynowej występującej w szczelinach skał serpentynowych (ponad 60% znanej populacji tego gatunku w Polsce). W Masywie Ślęzy ochronie podlega bioróżnorodność

roślinna (11 rodzajów siedlisk z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, w tym miecznika błotnego i zanokcicy klinowatej), miejsca zimowania nietoperzy (nocek duży, nocek Bechsteina, mopek), a także znajduje się znaczna ilość przedstawicieli fauny bezkręgowców (pająków, chrząszczy i motyli)⁶.

Kolejnym ważnym obszarem o znacznych walorach przyrodniczych są **Wzgórza Niemczańskie**. Osią Wzgórz jest rzeka Ślęza, lewobrzeżny dopływ Odry, mający swoje źródła ok. 12 km na południe od Niemczy, w okolicach wsi Bobolice. Wzgórza Niemczańskie obejmują kilka pasm zalesionych wzniesień o zróżnicowanej budowie geologicznej i poprzecinanych wąwozami: Wzgórza Dębowe, Gumińskie, Krzyżowe i Gilowskie. Mimo niewielkiej wysokości (maks. 418 m n.p.m.) Wzgórza Niemczańskie są terenem bogatym przyrodniczo, na którym występują dąbrowy, grądy, buczyny, łągi wiązowo-jesionowe i olszowo-jesionowe, murawy kserotermiczne (czosnek skalny, dziewanna fioletowa), a także motyle (szlaczkoń szafraniec, czerwończyk nieparek), nietoperze, bobry, popielice oraz ptaki leśne i wodne (m.in. trzmiełojad, dzięcioł czarny, dzięcioł średni, muchówka biało szyja, bocian czarny, bocian biały i in.). Wzgórza Niemczańskie zostały wyznaczone jako specjalne obszary siedlisk w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Obszar ostoi wyróżnia fauna motyli, a także innych gatunków fauny i flory⁷.

Wymienione powyżej obszary leśne stwarzają doskonałe warunki do obserwacji przyrody, ale są to również tereny szczególnie predestynowane do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej czy rozwoju agroturystyki. Interesującymi obiektami przyrodniczymi na terenie powiatu są również:

- Góra Parkowa z wieżą widokową – malownicze tereny rekreacyjne położone niemal w centrum Bielawy, porośnięte lasem mieszanym z przewagą świerków, lip i dębów. Na szczyt Góry Parkowej (455 m n.p.m.) prowadzą 3 piesze szlaki turystyczne, a z znajdującej się na szczycie wieży widokowej można podziwiać panoramę miasta i okolic. Góra Parkowa jest zagospodarowana pod turystykę zimową (200-metrowy wyciąg narciarski „Krasnal” i tor saneczkowy na północnym zboczu), jak również wypoczynek i rekreację mieszkańców (Ogrody Działkowe im. Gen. Wł. Sikorskiego na wschodnim zboczu; sieć ścieżek spacerowych i rowerowych na pozostałym obszarze)

6 Za: <http://www.it.slezanie.eu/>, <http://www.turystyka.dolnyślask.pl/content/view/127/122/lang.polish/>, <http://www.obszary.natura2000.pl/index.php?dzial=2&kat=9&art=26&limit=0>

7 Za: <http://obszary.natura2000.pl/index.php?dzial=2&kat=9&art=109>, <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/turystyka-i-sport/atracje-turystyczne>

- Łysa Góra – wzgórze (365 m n.p.m.) wznoszące się nad wschodnią częścią Bielawy, z którego można podziwiać panoramę miasta i Góry Sowie. Przed wojną z Łysej Góry startowały szybowce, obecnie wraz z sąsiednimi wzgórzami Gór Żmij i Dzikowca, stanowi miejsce uprawnia sportów ekstremalnych (paralotniarstwa, motokrosu, kolarstwa górskiego)
- Koci Grzbiet z platformą widokową – do szczytu na wysokości 651 m n.p.m. prowadzi oznaczony szlak turystyczny z Bielawy. Z platformy można podziwiać panoramę Bielawy, Dzierżoniowa i Ślęży oraz Kalenicy i rejonu Ciemnego Jaru
- Arboretum w Wojsławicach – Arboretum w Wojsławicach będące filią Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego jest jedną z największych atrakcji na Dolnym Śląsku, a także kraju. Początki arboretum w Wojsławicach sięgają 1811 roku, gdy właściciele wsi z rodu von Prittwitz i von Aulock rozpoczęli urządzenie parku romantycznego. Kolejny właściciel, baron Friedrich von Cannitz und Dallwitz, wykonał remont pałacu i folwarku, a w 1880 roku śląski ziemianin Fritz von Oheimba rozpoczął zakładanie ogrodu różanecznikowego. W 2011 roku trzy kolekcje z rodzajów Rhododendron, Hemerocallis i Buxus uzyskały status Polskich Kolekcji Narodowych: Narodowa Kolekcja Różaneczników, Narodowa Kolekcja Liliowców i Narodowa Kolekcja Bukszpanów. Wartość Arboretum została doceniona przyznaniem w 2013 roku certyfikatem Ogrodu Pokazowego Amerykańskiego Towarzystwa Liliowcowego, a w 2014 roku Arboretum zostało europejską Stacją Oceny Odmian Liliowców. W Arboretum znajdują się także liczne okazy drzew egzotycznych, w tym „żywych skamielin” oraz żywy Bank Genów Czereśniowych. Kolekcja roślin w Wojsławicach obejmuje ogółem 8 535 różnych gatunków oraz odmian botanicznych i uprawnych⁸.

Sieć hydrogeologiczną powiatu dzierżoniowskiego tworzą wody powierzchniowe (cieki wodne oraz zbiorniki wodne) oraz wody podziemne. Obszar powiatu dzierżoniowskiego należy do dwóch rejonów hydrogeologicznych: XV – wrocławskiego (XV1 – przedsudeckiego) oraz XVI – sudeckiego. Wody podziemne dla zaspokojenia potrzeb gospodarczych i zabezpieczenia wody pitnej czerpane są przede wszystkim z pieter wodonośnych: proterozoicznego, mieszanego proterozoiczno-paleozoicznego, paleozoicznego, trzeciorzędowego i czwartorzędowego.

Zasoby wód powierzchniowych powiatu dzierżoniowskiego są ubogie, co wynika z górzystego ukształtowania terenu. Wody zajmują jedynie 259 ha, tj. 0,5% powierzchni powiatu, zaś obszar powiatu należy w zdecydowanej większości do zlewni Odry oraz Bystrzycy. Jedynie okolice Ostroszowic należą do dorzecza Nysy Kłodzkiej. Najważniejszymi ciekami wodnymi na terenie powiatu są:

- W zlewni rzeki Bystrzycy: rzeka Piława (prawobrzeżny dopływ Bystrzycy) oraz jej dopływy: Bielawica, Brzęczek, Pieszyczy Potok, Kłomnica (z dopływem Miła), Gniły Potok (z dopływem Włóczka), Potok Słocina i Rogoźnica
- W zlewni rzeki Odry: rzeka Śleża (lewobrzeżny dopływ Odry) oraz jej dopływy: Krzywula, Krasawa, Sulisławka, Potok Oleszna (z dopływem Potok Lewiec), Potok Piekielnik i Karczowicki Potok
- W zlewni rzeki Nysa Kłodzka: rzeka Jadcowa (prawobrzeżny dopływ Węży, lewostronnego dopływu Nysy Kłodzkiej)

Główne zbiorniki wodne powiatu dzierżoniowskiego to zbiorniki w Sieniawce (7,6 ha), Łągiwnikach (11,4 ha) oraz zbiornik „Sudety” w Bielawie (24 ha). Na obszarze powiatu obecne są również mniejsze zbiorniki wód powierzchniowych – stawy, zlokalizowane m.in. w rejonie Ligoty Małej, Niemczy, Owiesna, Stoszowa, Bratoszowa, Dobrocina, Piławy Dolnej i Goli Dzierżoniowskiej⁹.

8 Za: <http://arboretumwojslawice.pl/>, <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/turystyka-i-sport/atracje-turystyczne>, <http://www.it.slezanie.eu/niemcza/?arboretum-wojslawice,145>

9 Za: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

Powiat dzierzoniowski cechuje się następującymi **warunkami klimatycznymi**:

- Zdecydowana większość powiatu jest położona w obrębie Regionu Dolnośląskiego Środkowego (Nizina Śląska i Przedgórze Sudeckie) z najczęściej występującą pogodą umiarkowanie ciepłą (131 dni). Liczba dni bardzo ciepłych wynosi 87, zaś przymrozkowych – 83 dni. Południowo-zachodnia część powiatu jest położona w obrębie Regionu Wałbrzyskiego, obejmującego m.in. Góry Sowie z dwoma piętrami umiarkowanie chłodnymi (550-800 m n.p.m.) i chłodnymi (powyżej 800 m n.p.m.).
- Średnie roczne temperatury powietrza wahają się od 7 do 8°C (w górach 5,5-6,5°C)
- Średnia roczna suma opadów waha się od 500 do 600 mm (w górach do 1000 mm)
- Średnia maksymalna grubość pokrywy śnieżnej wynosi 15-20 cm, zaś czas trwania pokrywy śnieżnej wynosi 50-60 dni
- Okres wegetacyjny wynoszący 220 dni jest najdłuższy w kraju¹⁰.

W **glebach** na terenie powiatu dzierzoniowskiego przeważają gleby brunatne i płowe (70%). Znacznie mniejszy jest udział charakteryzujących się najwyższą żyznością czarnych ziem (19,5%) oraz powstałych w wyniku akumulacji wód rzecznych i stokowych mad (10,5%).

TABELA 7. RODZAJ GLEB W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM

	rodzaj gleb			
	brunatne i płowe	czarne ziemie	mady	mursze płytkie
Powiat dzierzoniowski	70%	19,5%	10,5%	x
Bielawa (m)	93%	x	7%	x
Dzierżonów (m i w)	81,4%	4,3%	14,3%	x
Pieszycy (m)	89,9%	x	10%	0,1%
Piława Górna (m)	93%	x	7%	x
Łagiewniki (w)	54%	35,3%	10,7%	x
Niemcza (m-w)	90%	7%	3%	x

Źródło: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

Gminy powiatu dzierzoniowskiego cechują się różnym udziałem poszczególnych typów gleb w powierzchni użytków rolnych. Udział gleb brunatnych i płowych waha się od 54% (gmina Łagiewniki) do 93% (Bielawa oraz Piława Górna), zaś mady zajmują od 3% (Niemcza) do 14,3% (Dzierżonów). Stosunkowo najlepszymi jakościowo glebami charakteryzuje się gmina Łagiewniki, gdzie udział czarnych ziem w powierzchni użytków rolnych wynosi 35,3%. Czarne ziemie występują jeszcze w Niemczy (7%) oraz Dzierżonowie (4,3%).

TABELA 8. GRUNTY ORNE WG KLAS BONITACYJNYCH W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM

	Udział gruntów ornych wg klas bonitacyjnych
Klasa I	2,8%
Klasa II	14,3%
Klasa IIIa	28,1%
Klasa IIIb	26,1%

Klasa IVa	18,7%
Klasa IVb	6,8%
Klasa V	2,8%
Klasa VI	0,4%

Źródło: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

Na gruntach ornych powiatu dzierżoniowskiego występują przede wszystkim gleby klasy IIIa i III b (tj. dobrej i średnio-dobrej jakości). Najlepszymi glebami odznaczają się gminy Łagiewniki i Niemcza, gdzie znaczny jest udział gleb II klasy bonitacyjnej (25,7% i 30,9%) oraz występują gleby I klasy. W Pieszycach przeważają gleby klasy IIIb i IVa, zaś w Bielawie, Dzierżoniowie i Piławie Górnej – gleby klasy IIIa i IIIb¹¹.

Budowa geologiczna powiatu dzierżoniowskiego¹² warunkuje występowanie określonych **surowców mineralnych**. Podstawą bazy surowcowej są złoża kamieni łamanych i blocznych (skał magmowych i metamorficznych), piasków i żwirów, a także wód leczniczych. Złoża surowców naturalnych na terenie powiatu są w różnym stopniu rozpoznane i eksploatowane, a w niektórych wydobyte zostało zaniechane.

TABELA 9. WYKAZ KOPALIN NA TERENIE POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO: STOPIEŃ ROZPOZNANIA, STAN ZAGOSPODAROWANIA ORAZ WIELKOŚĆ WYDOBYCIA W 2013 ROKU

Rodzaj	Nazwa złoża	Stan zagospodarowania złoża	Typ zasobów		Wydobycie
			geologiczne bilansowe	przemysłowe	
Kamienie łamane i bloczne (w tys. t)					
Ogółem			374 138	86 634	2 763
Skały magmowe: Sjenit			50 085	18 417	434
	Kośmin	E	36 157	18 417	434
	Piekielnik	R	13 370	-	-
	Piława Górna (zarej.)	Z	238	-	-
	Przerzeczyn Zdrój	Z	320	-	-
Skały metamorficzne: Amfibolit			80 697	11 127	638
	Dobrocin	R	4 609	-	-
	Piława Górna	E	76 088	11 127	638
Skały metamorficzne: Gnejs			45 694		
	Mościsko	Z	5 304	-	-
	Padole	P	40 390	-	-
Skały metamorficzne: Migmatyt			197 662	57 090	1 691

11 Za: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

12 Pod względem budowy geologicznej większość powiatu dzierżoniowskiego znajduje się w obszarze bloku przedsudeckiego. Fragment południowo-zachodniej części powiatu dzierżoniowskiego znajduje się na obszarze Sudetów Środkowych i jest zaliczany do jednostki geologicznej Metamorfiku Gór Sowich. W budowie geologicznej podłoża wyróżnia się utwory krystaliczne zbudowane z: utworów metamorfiku sowiogórskiego, serpentynitów Masywu Gogolów-Jordanów (niewielki obszar w północnej części powiatu), granodiorytów i skał metamorficznych strefy tektonicznej Niemczy oraz utworów metamorfiku niemczańsko - kamienieckiego.; za: Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

	Piława Górna	E	197 662	57 090	1 691
Piaski i żwiry (w tys. t)					
*złoża zawierające piasek ze żwirem					
Ogółem			14 079	7 206	264
	Dobrocin	Z	675	-	-
	Jaźwina*	E	2 520	2 520	21
	Krzczonów I*	R	3 341	-	-
	Książnica Wschód	E	7 166	4 686	210
	Ratajno	E	303	-	33
	Uciechów	R	74	-	-
Surowce iglaste ceramiki budowlanej (w tys. m³)					
	Wilków Wielki	Z	88	-	-
Solanki, wody lecznicze i termalne					
	Nazwa złoża/odwiertu	Typ wody	Zasoby geologiczne bilansowe		Pobór (m ³ /rok)
			dyspozycyjne	eksploatacyjne (m ³ /h)	
	Przerzeczyn***	Ls	-	7,67	9 626

E – złoża eksploatowane; P – złoża o zasobach rozpoznanych wstępnie; R – złoża o zasobach rozpoznanych szczegółowo; Z – złoża, z którego wydobyć zostało zaniechane

Ls – wody lecznicze słabozmineralizowane (mineralizacja < 1 g/dm³)

*złoża zawierające piasek ze żwirem

** powiat dzierzoniowski, powiat świdnicki

*** złoża objęte koncesją na eksploatację

Źródło: M. Szuflicki, A. Malon, M. Tyimiński (red.) Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na dzień 31 XII 2013 r. Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2014

Obecnie eksploatowane na terenie powiatu dzierzoniowskiego są złoża: Kośmin (wydobyć sjenitu), Piława Górna (wydobyć amfibolitu oraz migmatytu), a także Jaźwina, Książnica Wschód i Ratajno (wydobyć piasku). Zaniechano wydobyć sjenitu ze złóż Piława Górna i Przerzeczyn Zdrój, gnejsu ze złoża Mościsko, piasku ze złoża Dobrocin oraz surowców ilastych ceramiki budowlanej ze złoża Wilków Wielki.

Największe wydobyć w powiecie dzierzoniowskim dotyczy *kamieni łamanych i blocznych*, głównie skał metamorficznych: migmatytu i amfibolitu. Łączne wydobyć kamieni w powiecie dzierzoniowskim wynosi 2 763 tys. ton, przy czym największe jest wydobyć migmatytu ze złoża Piława Górna (1 691 tys. ton rocznie). W mniejszym stopniu eksploatuje się złoża amfibolitu (638 tys. ton rocznie, złoża Piława Górna) oraz sjenitu (434 tys. ton, złoża Kośmin).

Na znacznie niższym poziomie kształtuje się w powiecie dzierzoniowskim wydobyć ze złóż *piasków i żwirów* – rocznie wydobywa się 264 tys. ton tego surowca. Szczególnie eksploatowane jest złoża Książnica Wschód, gdzie następuje wydobyć piasku na poziomie 210 tys. ton rocznie (tj. 80% wydobyć piasków i żwirów w całym powiecie). W znacznie niższym stopniu prowadzone jest wydobyć piasku ze złoża Ratajno (33 tys. ton) oraz piasku i żwiru ze złoża Jaźwina (21 tys. ton).

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego znajduje się także złożo *wód leczniczych*. Ze względu na podział regionalny złożo zlokalizowane jest w obszarze prowincji C – sudeckiej, regionie I bloku przedsudeckiego. Złożo Przerzeczyn zawiera wody lecznicze słabo zmineralizowane (mineralizacja > 1 g/dm³) o zasobach eksploatacyjnych 7,67 m³/h. Roczny pobór wody z tego złoża kształtuje się na poziomie 9 626 m³. Złożo wód leczniczych Przerzeczyn objęte jest koncesją na eksploatację, zaś w oparciu o jego zasoby funkcjonuje najmniejsze w Polsce uzdrowisko – Przerzeczyn-Zdrój.

2.1.4 Opis zasobów kulturowych

Uwarunkowania historyczne i kulturowe sprawiają, iż obszar powiatu dzierzoniowskiego jest bogaty w zabytki i atrakcje. Z zasobów tych można z powodzeniem czerpać jako czynników rozwoju społeczno-gospodarczego, z jednej strony jako elementów wpływających na rozwój turystyki w regionie, z drugiej zaś – aktywizujących i jednoczących społeczności lokalne. We wszystkich gminach powiatu dzierzoniowskiego zlokalizowane są obiekty zabytkowe, przypominające nowszą i starszą historię tego obszaru, a także inne obiekty o charakterze kulturalno-turystycznym będące szansą na rozwój Ziemi Dzierżoniowskiej.

Do najważniejszych zabytków i atrakcji na terenie miasta **Bielawa** należą¹³:

- Fontanna z Sową – symbol miasta, zlokalizowany w jego centrum. Pomnik sowy trzymającej z lewej strony herb Bielawy znajduje się na 5-metrowej kamiennej kolumnie z wyrzeźbionymi 9 krasnoludkami. U stóp sowy znajduje się kamienna fontanna.
- Kościół pw. Bożego Ciała – zbudowany w 1743 roku dawny kościół ewangelicki. Pierwotnie prosty w formie, w setną rocznicę powstania zyskał wieżę, a w latach 1878-1880 został poddany rekonstrukcji. Kościół wyróżnia się umieszczonymi na gzymsie wyobrażeniami zwierząt obrazującymi psalm 148, konstrukcją drewnianego stropu, dwukondygnacyjnymi balkonami dla wiernych oraz organami z 1854 roku.
- Kościół pw. Świętego Ducha – zaprojektowany i wykonany przez bielawskiego przedsiębiorcę Emila Werlera, jego budowa rozpoczęła się w 1928 roku. Jest najmniejszym z bielawskich kościołów, a jego forma architektoniczna łączy dostojeństwo świątyni z nowoczesnością rozwiązań z okresu powstania.
- Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – pierwsze informacje o kościele pochodzą z 1288 roku. W pierwotnej wersji był budowlą jednonawową, sklepioną w przedniej części, posiadał również trzy ołtarze i zbudowaną w 1519 roku wieżę z czterema dzwonami i zegarem. Z powodu zagrożenia zawaleniem w 1866 roku kościół został rozebrany, a w 1868 roku położono kamień węgielny pod nowy kościół zaprojektowany przez A. Langerę z Wrocławia. Budowa nowego kościoła zakończyła się w 1876 roku, a ciekawostkami kościoła są trzecia co do wielkości wieża w Polsce (101 m), trzy dzwony oraz zegar upamiętniający Rok Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa. W kościele odbywają się również koncerty Międzynarodowego Festiwalu Wratislavia Cantans.
- Pałac Sandreckich – budowla w stylu późnego renesansu o charakterze dworu obronnego, którego budowę w 1598 roku rozpoczęli bracia Wolf i Heinrich Seidlitz von Schönefeld. Po pożarze w 1737 roku odbudowany z zachowaniem wielu elementów pierwowzoru. Pałac jest najcenniejszym zabytkiem bielawskiej architektury, obecnie mieści się w nim Ośrodek Szkolno-Wychowawczy.

---

¹³ W niniejszym podrozdziale zaprezentowano najważniejsze zabytki każdej gminy, wszystkie obiekty wpisane do Rejestru Zabytków wg Narodowego Instytutu Dziedzictwa zostały ujęte w Załączniku do Diagnozy. Uwaga dotyczy wszystkich gmin.

- Pomnik Paula Felshmanna – kamień upamiętniający społecznika, organizatora ruchu turystycznego w Górach Sowich i wieloletniego przewodniczącego bielawskiego Towarzystwa Sowiogórskiego.
- Krzyże pokutne – znajdują się w przy ul. Waryńskiego 27 i ul. Wolności 130. Zgodnie ze średniowiecznym prawem krzyże pokutne były stawiane przez zbrodniarzy jako zadośćuczynienie i pokuta za uczynione krzywdy. Na krzyżach znajdują się rzeźbione wizerunki narzędzi, za pomocą których dokonano zbrodni.
- Krzyż milenijny na Wzgórzu Pojednania – powstał w 2000 roku, droga do niego prowadzi ścieżką spacerową obok stawu zwanego „Cegielnią”. Wzgórze jest również miejscem odpoczynku i rekreacji dla mieszkańców.
- Zabytkowe wille – w mieście znajduje się wiele pochodzących z XIX i XX wieku willi wybudowanych przez właścicieli fabryk włókienniczych. Charakteryzują je bogate wnętrza, piękna architektura oraz imponujące ogrody. Wśród bielawskich willi można wyróżnić: willę Dierigów (pierwotnie należąca do właściciela zakładu włókienniczego „Christian Dierig A.G.”, obecnie siedziba hotelu „Pałac Bielawa”), willa z 1901 roku (pierwotnie należąca do dr Wolfganga Dieriga, przez wiele lat mieściła Prewentorium, obecnie siedziba „Hotelu Dębowy”) czy willa Karla Frohlicha (właściciela zakładów włókienniczych, obecnie siedziba Miejskiego Zarządu Budynków Mieszkalnych)¹⁴.

Do najważniejszych zabytków i atrakcji **miasta Dzierżoniowa** należą:

- Ratusz – zbudowany w II poł. XIII wieku z przeznaczeniem pod dom handlowy i centrum kupieckie, od 1337 roku siedziba Rady Miejskiej. Obecny wygląd ratusza jest wynikiem przebudowy z lat 1873-1875, w późniejszym okresie powstała 47-metrowa wieża ratuszowa z tarasem widokowym. W wieży ratuszowej można również zobaczyć mechanizm zabytkowego zegara (do 1997 roku sterowanego ręcznie) oraz warsztat menniczny, będący rekonstrukcją XIV-wiecznej Mennicy Miejskiej. Ciekawostkami wieży ratuszowej są również wmurowana w posadzkę płyta astrologiczna czy kopia postaci z bębniem, upamiętniającej dobosza ratującego miasto z opresji podczas oblężenia szwedzkiego.
- Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny – zbudowany w XIV wieku przez zakon augustianów-eremitów, wielokrotnie przebudowywany i o zmiennym przeznaczeniu. Obecnie kościół ma kształt gotyckiej oskarpowanej bryły o rzucie wydłużonego prostokąta z wielobocznym prezbiterium, przykrytej dwuspadowym dachem ze strychowymi okienkami. We wnętrzu kościoła uwagę zwraca barokowa empora oraz niepolichromowana ambona z wizerunkiem czterech ewangelistów i Chrystusa Pasterza.
- Kościół pw. Maryi Matki Kościoła – pierwotnie kościół ewangelicki, zbudowany w latach 1795-1798, według projektu Karla Gottharda Langhansa w stylu klasycystycznym z wnętrzem na planie owalu nawiązującego do tradycji kaplic pałacowych. Powstał w miejscu rozebranego w 1795 roku zamku książęcego, do 1962 roku był kościołem ewangelickim, później przestał pełnić funkcje sakralne, a od 1979 roku jest to kościół rzymskokatolicki. W kościele uwagę zwraca duża ilość okien oraz jeden ołtarz główny. Barokowy w formie ołtarz przedstawiający Maryję Niepokalanie Poczętą został przeniesiony z kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP.
- Kościół pw. Św. Trójcy – powstał najprawdopodobniej w XIII wieku jako kaplica zamkowa w miejscu legendarnej świątyni pogańskiej, później pełnił funkcję kaplicy cmentarnej połączonej z murami obronnymi i bramą miejską. Kościół był wielokrotnie przebudowywany, obecnie jest to budowla o zróżnicowanej sylwetce złożonej z ośmiobocznego korpusu i kwadratowej wieży. Po dokonanych w 2004

¹⁴ Za: http://www.bielawa.pl/site/index/site_id/176, <http://www.cit.barl-bielawa.pl/cit/en/warte-zobaczenia>

roku gruntowych pracach remontowych, w kościele zapoczątkowany został kult Miłosierdzia Bożego.

- Kościół pw. św. Jerzego – pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1258 roku (choć zgodnie z legendą jego fundacji miał dokonać książę Bolesław Kędzierzawy w 1159 roku), jest najstarszą historyczną budowlą w Dzierżoniowie. Od 1338 roku kościół pozostawał we władaniu zakonu joannitów, a od II poł. XVI. wieku jego forma architektoniczna niemal się nie zmieniła. Wejścia do kościoła są zdobione portalami (gotycki od zachodu, gotycko-renesansowy od północy i renesansowy od południa), a wystrój prezentuje styl manieryzmu, baroku i klasycyzmu (ołtarz Zbawiciela, ambona, ołtarz Matki Boskiej, ołtarz boczny Wniebowzięcia NMP, prospekt organowy, eklektyczna chrzcielnica, barokowe figury św. Jerzego i św. Jana Nepomucena, fresk Madonna z Dzieciątkiem – ślad działalności Bractwa Misyjnego). Od 2008 roku kościół otrzymał oficjalne wezwanie Matka Boska Dzierżoniowska-Matka Miłosierdzia.
- Synagoga – zbudowana w 1875 roku według projektu Ewalda Böttgera. Pierwotnie miała powstać szkoła żydowska, jednak z powodu braku zgody ze strony władz, zdecydowano o budowie synagogi. Synagoga przetrwała II wojnę światową jako własność prywatna Konrada Springera, dzierżawiona na cele administracyjne Hitlerjugend. Po wojnie synagoga ponownie pełniła funkcje religijne, od 2007 roku jest własnością fundacji *Beiteinu Chaj-2004* (planującej stworzenie w synagodze Centrum Kultury Żydowskiej). Od 2012 roku synagoga nosi nazwę „Rutika” dla upamiętnienia 5-letniej dziewczynki zamordowanej podczas holokaustu.
- Kaplica grobowa Sadebecków – zbudowana w 1803 roku przez jeden z najznamienitszych rodów dzierżoniowskich. Ma formę niewielkiej rotundy w stylu klasycystycznym, otoczonej z zewnątrz kolumnadą i przykrytej kopułą zwieńczoną wykutą w piaskowcu rzeźbą postaci kobiecej, stanowiącej personifikację cnoty nadziei. Kaplica stanowiła centrum nieistniejącego już cmentarza ewangelickiego, ufundowanego końcem XVIII wieku przez Fryderyka Sadebecka. W pobliżu kaplicy rośnie buk pospolity – mający ponad 200 lat pomnik przyrody.
- Figura św. Jana Nepomucena – barokowy pomnik wyrzeźbiony w 1733 roku przez Johanna Christopha Hampela, a ufundowany przez rzeźnika Siegfrieda jako zadośćuczynienie za popełnione grzechy. W latach 1911-2002 pomnik znajdował się w pobliżu kościoła św. Trójcy, gdzie został umieszczony w wyniku konfliktu między katolikami i protestantami. Obecnie figura stoi w zachodniej części rynku.
- Mury obronne – zbudowane pod koniec XIII wieku z polecenia księcia świdnickiego Bolka I. Pierwszy pierścień murów powstał pod koniec XIII wieku, drugi był budowany i rozbudowywany wraz z rozszerzaniem się miasta na przestrzeni XIV-XVII w. System obronny miasta składał się, oprócz murów obronnych, z baszt (głównie łupinowych), bram prowadzących do miasta (Wrocławska, Świdnicka, Ząbkowicka, Wodopojowa) oraz fos i wałów ziemnych (w tym „wały szwedzkie” wzniesione w 1633 r.). Do czasów współczesnych zachowało się 21 baszt pierwszego pierścienia murów, a w murach obronnych można podziwiać wmurowane dwa portale pochodzące z przebudowywanych w XIX kamienic.
- Budynek Komandorii Joannitów – funkcjonował do II poł. XIV wieku, kiedy joannici nabyli murowany dwór od wójta miasta. Dwór został zrujnowany pod koniec XVIII wieku, w 1811 roku zastąpiony został nowym budynkiem ufundowanym przez Johanna Carla Theuera, a na początku XX wieku – kolejnym budynkiem. Obecnie w budynku mieści się zakon Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki – Sióstr Salezjanek.
- Sukiennice – pierwsze informacje o sukiennicach pochodzą z 1268 roku i 1369 roku („dom kupców”), wokół nich organizował się blok śródrynkowy. Sukiennice były kilkakrotnie przebudowywane, ostatni znaczny remont został przeprowadzony w latach 1964-1967. W wyniku przebudowy w niezmienionej formie pozostała jedna z zewnętrznych ścian o późnogotyckich formach.

- Kamienica Józefa Kellnera – budowla przebudowana w latach 1801-1802 przez kupca Josepha Kellnera na rodzinną siedzibę. Fasada kamienicy prezentuje formy śląskiego klasycyzmu, wyróżniają ją płytkie arkady, masywne pilastry wzmacniające gzyms, pilastry o jońskich głowicach biegnące przez dwie kondygnacje czy ostatnia kondygnacja zwieńczona balustradą z wkomponowaną literą „K”. Obecnie kamienica jest siedzibą redakcji „Tygodnika Dzierżoniowskiego”.
- Budynek II Liceum Ogólnokształcącego – powstał według projektu J. Waltera, legnickiego mistrza budowlanego, w latach 1894-1895 na placu służącym garnizonowi wojskowemu jako miejsce zbiórek. W budynku znajdowała się ewangelicka szkoła powszechna, później szkoła agrarna, a od 1950 roku – II Liceum Ogólnokształcące.
- Młyn – zbudowany w 1868 roku przez Carla Sigismunda Hilberta i Gottlieba Hilberta. Jest to zabytek przemysłowy, w momencie powstania najnowocześniejszy i największy obiekt tego typu na Śląsku.
- Wieża Ciśnień – zabytek architektury przemysłowej powstały w latach 1934-1935 według projektu architekta miejskiego Hansa Krockowa na tzw. wysokim szańcu przy murach obronnych. Budynek jest przykładem ekspresjonistycznego nurtu architektury modernistycznej, nawiązującym jednocześnie do tradycji średniowiecznych baszt murów miejskich.
- Dom Kata – pierwsze wzmianki o dzierżoniowskim kacie pochodzą z II poł. XVII wieku. Utrzymywanie w miastach stałego urzędukatowskiego i funkcjonariusza egzekwującego postanowienia sądowe wynikało z przyznania gminom miejskim rządzącym się prawem niemieckim – prawa miecza (ius gladii).
- Willa „Radość Marty” – powstała ok. 1900 roku na polecenie dr Maksa Heidelbergera, później własność rodziny Lambertin, budowla o charakterze neogotyckim. Obecnie mieści się w niej Dzienny Dom Pomocy Społecznej.
- Budynek Muzeum Miejskiego Dzierżoniowa – pałacyk miejski wzniesiony w 1897 roku dla Hermana Cohna, reprezentujący style willi podmiejskiej, łączącej cechy neoromanizmu, neorenesansu i neobaroku oraz elementy architektury regionalnej. Z zewnątrz budynek zwraca uwagę czerwoną ceglą elewacją z piaskowymi detalami i drewnianymi belkami ryglowymi, zaś wewnątrz wyróżniają się okazała klatka schodowa z witrażem, oryginalne boazerie oraz stropy.
- Kino „Zbyszek” – otrzymało imię na cześć wybitnego polskiego aktora Zbigniewa Cybulskiego, który w latach 1945-1947 mieszkał w Dzierżoniowie i uczęszczał do liceum. Za kinem zlokalizowany jest park, będący pozostałością po nekropolii zlikwidowanej po II wojnie światowej (tzw. cmentarz Bergmanna)¹⁵.

Na terenie miasta **Pieszycy** znajdują się m.in. następujące zabytki i atrakcje:

- Kościół pw. św. Jakuba – pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1258 roku. Obecna ceglana gotycka bryła powstała w 1566 roku, zaś na szczególną uwagę zasługują: południowe okno z XVI wieku, kamienny portal z XVI wieku, krzyż w otoku, kamienny ołtarz główny z XIX wieku, rzeźby Matki Boskiej i św. Jana Nepomucena z XVII/XVIII, obrazy Ukrzyżowanie (z XVIII w.) i Madonna (z XVII w.) oraz zespół epitafiów i nagrobków z XVI/XVII w.
- Kościół pw. św. Antoniego – świątynia ewangelicka budowana w latach 1871-1875 na planie krzyża w stylu neogotyckim. Posiada charakterystyczną strzelistą wieżę, zaprojektowane na dwóch poziomach okna, trzynawowe wnętrze oraz

---

¹⁵ Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/trakt-smoka-0>

wyposażenie z okresu budowy. Barokowe XVIII-wieczne pochodzenie mają jedynie ozdobne osłony przednich części ołtarzy bocznych (antepedia).

- Kościół pw. św. Bartłomieja w Rościszowie – wybudowany ok. 1392 roku, przebudowany w XVII wieku. Jest to obiekt jednonawowy z niewyodrębnionym prezbiterium, XIX-wieczną kruchtą i wieżą na osi kościoła. W bogatym wyposażeniu kościoła można wyróżnić: barokowy ołtarz główny, barokową ambonę z malowidłami przedstawiającymi ewangelistów, rzeźby św. Jana Nepomucena i bł. Jana Sarkandra z XVIII wieku, obrazy na szkle, płaskorzeźby stacji Drogi Krzyżowej czy wmurowane w zewnętrzne ściany kościoła piaskowcowe płyty nagrobne.
- Kościół pw. św. Aniołów Stróżów w Kamionkach – wybudowany w latach 1792-1795 skromny kościół w stylu barokowo-klasycystycznym na rzucie prostokąta. Kościół posiada kwadratową wieżę, dostawioną z boku kruchtę oraz dwuspadowy dach, a także wyposażenie barokowo-rokokowe (drewniany polichromowany ołtarz, rzeźby, obrazy, dzwon). Kościół jest otoczony kamiennym murem, w którym umieszczony jest kamienny krzyż pokutny. Obecny kościół powstał najprawdopodobniej na miejscu dawnego kościoła, wzmiankowanego już w XIV wieku.
- Kościół w Piskorzowie – wzniesiony przez ewangelików w XVI wieku, zredukowany w 1654 roku przez luteranów. Obecnie kościół pełni funkcję filialnego kościoła rzymsko-katolickiego pw. św. Jana Nepomucena.
- Zespół pałacowo-parkowy w Pieszycach – perła architektury renesansowo-barokowej, jeden z najcenniejszych zabytków Śląska, zwany „Wersalem Śląska”. Powstał w 1580 roku jako dwór, w 1699 roku rozbudowany jako rezydencja, obecną formę uzyskał w 1710 roku. Pałac jest trzykondygnacyjną budowlą ceglano-kamienną, położoną na planie litery E, nakrytą mansardowym dachem. Obok pałacu powstały liczne obiekty pomocnicze oraz ogród, zaś za pałacem położony jest zabytkowy park krajobrazowy. Zamek w Pieszycach był świadkiem wielu wydarzeń historycznych, gościł króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II, cara Aleksandra I wraz z Wielkim Księciem Konstantym i księciem Tołstojem, a także uczestników antynapoleońskiej konferencji w Dzierżoniowie z 1813 roku.
- Pałac w Rościszowie – wybudowany w XVIII wieku pałac barokowo-klasycystyczny, znacznie przebudowany w XIX oraz XX wieku. Tworzy go dwukondygnacyjna budowla na rzucie lekko złamanego prostokąta z znajdującą się pośrodku niską wieżą z dzwonowatym hełmem. Obecnie mieści się w nim ośrodek wypoczynkowy.
- Budynek sanatorium w Rościszowie (Szczytów) – wzniesiony w 1898 roku budynek o cechach architektury eklektyczno-secesyjnej, nawiązującej do modnego na przełomie XIX i XX wieku „stylu kurortowego”. Budynek jest rozczłonkowaną, asymetryczną, 3-4 kondygnacyjną budowlą, z charakterystyczną wysoką wieżą. Wokół budynku sanatorium znajduje się park leśny, w którym mieści się m.in. fontanna.
- Pastorówka w Szczytowie – jedyny budynek, który pozostał z dawnego budynku kościoła ewangelickiego wzniesionego w 1795 roku i rozebranego po 1945 roku. Pastorówka pochodzi z XVIII wieku, jest piętrowa, 5-osiova, nakryta łamanym dachem. Charakterystyczne są okna w opaskach i skromny portal kamienny.
- Zespół budynków mieszkalnych i mieszkalno-gospodarczych w Szczytowie – domy murowane (częściowo o konstrukcji drewnianej lub szachulcowej) o zróżnicowanych formach i wielkości, a także kilka okazałych pensjonatów murowanych i drewniano-murowanych z XIX/XX wieku
- Budynki mieszkalne w Kamionkach – dawne pensjonaty i wille m.in. „Ustronie”, „Zacisze”, „Muchomorek” czy budynek poczty¹⁶.

Zabytki i atrakcje w **Piławie Górnej** obejmują:

- Zespół dworsko-pałacowy Gladishof – wzniesiony w XVIII wieku, następnie przebudowany w XIX wieku w stylu neogotyckim. Wokół pałacu znajduje się park z tarasowym układem zieleni. Pałac potocznie nazywany jest „zamczyskiem”, obecnie własność prywatna.
- Kościół parafialny pw. św. Marcina – wzmiankowany w 1335 roku, przez lata był kościołem pomocniczym dla parafii św. Katarzyny z Piławy Dolnej. Przy kościele znajduje się krzyż pokutny z II poł. XVII wieku.
- Wiatrak typu „holender” z XVIII wieku usytuowany na Górze Wiatracznej
- Osiedle Braci Morawskich – dobrze zachowane osiedle ewangelickiej wspólnoty Braci Morawskich wybudowane w latach 1744-1754 (najstarsza część osiedla nazywana „starym Gnadenfrei”; plac Piastów Śląskich z otaczającymi go budynkami: Domem Sióstr, Domem Wdów, Domem Wdowców oraz Dom Braci; dawny cmentarz Braci Morawskich, obecnie część parku miejskiego)
- Zespół pałacowo-parkowy – zlokalizowany na osi rynku, na wzgórzu. Jego centrum jest pałac fabrykancki z eklektyczną, bardzo urozmaiconą bryłą.
- Szkoła Seydlitza – wybudowana w latach 1905-1907 przez Związek Szkół Zinzendorf jako Seydlitz-Schule. Od 1999 roku jest siedzibą gimnazjum.
- Pałac Oberhof – zespół pałacowo-folwarczny zbudowany pod koniec XVIII wieku, w miejscu wcześniejszego dworu. Do czasów obecnych zachowały się zabudowania gospodarcze, dom oficjalistów dworskich, gorzelnia i browar.
- Gimnazjum Braci Morawskich – trójskrzydłowy gmach wybudowany w latach 1894-1896. Obecnie znajduje się w nim Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy¹⁷.

Na terenie **gminy wiejskiej Dzierżoniów** znajduje się wiele obiektów historycznych i cennych kulturowych:

- Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Dobrocinie – zbudowany w XIV w., przebudowany do 1515 r., następnie przejęty przez luteran i zredukowany w 1654 r. Kościół jest budowlą neogotycką, wraz z cmentarzem (zespół nagrobków z lat 1543-1721) otoczony kamiennym murem z XVI w. We wnętrzu kościoła znajduje się cenny ołtarz (przypisywany Mistrzowi Figur Lubińskich) oraz manierystyczna kamienna chrzcielnica z XVII w.
- Kościół pw. NMP w Kielczynie (sanktuarium maryjne) – pochodzi z początku XIII w., przebudowany w latach 60. XX wieku. W kościele uwagę zwracają: barokowy ołtarz główny, ambona z rzeźbami ewangelistów, kamienna chrzcielnica, obraz Boga Ojca (XVIII w.) oraz rzeźba Matki Boskiej Łaskawej z Dzieciątkiem (XVI w.).
- Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Mościsku – wzmiankowany w 1268 r. należy do najstarszych kościołów na Dolnym Śląsku. W kościele znajduje się gotycka polichromia z przełomu XIV i XV w., kamienne tabernakulum (z 1300 roku) oraz ołtarz główny (XVII w.).
- Kościół pw. Katarzyny Aleksandryjskiej w Piławie Dolnej – wzmiankowany w 1335 roku, obecny budynek powstał najprawdopodobniej ok. 1400 roku. Kościół był

---

17 Za: http://www.pilawagorna.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&menu=19&strona=1, <http://mwa.ovh.org/kordasiewicz/atrakcje.html>, *Coś więcej niż Góry Sowie. Przewodnik po ziemi dzierżoniowskiej.*

wielokrotnie remontowany i restaurowany, zachował jednak swój gotycki charakter. Jego cechą charakterystyczną są zachowane w kościele płyty nagrobne (18 sztuk), cenne wyposażenie kościoła obejmuje także dzieła sztuki z okresu przed reformacją (obraz „Chrystus na Sądzie Ostatecznym”, ołtarz „Zwiastowania Matki Boskiej”, wykonana w drewnie figura „Matki Boskiej z Dzieciątkiem”, drewniana figura św. Katarzyny Aleksandryjskiej) oraz barokowe (ołtarz główny, chrzcielnica, manierystyczny ołtarz boczny, obrazy m.in. św. Jana Nepomucena). W kościele znajduje się również kamienny krzyż pokutny oraz kamienne tablice fundatorów.

- Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Piławie Dolnej – pierwotnie protestancki kościół z 1882 roku. Obecnie świątynia rzymsko-katolicka. Od czerwonego muru klinkierowego z którego został zbudowany nazywany „czerwonym kościołem”.
- Kościół pw. św. Jadwigi w Ostroszowicach – późnogotycki kościół wybudowany w latach 1592-1600, gruntownie przebudowany w XIX i XX wieku. W kościele zachowała się renesansowa chrzcielnica i dwa barokowe ołtarze, a przy kościele – barokowa plebania z XVIII w.
- Kościół pw. św. Trójcy w Owieśnie – wzniesiony w latach 1581-1583, następnie przebudowany w XVIII w. i restaurowany w XIX w. We wnętrzu kościoła zachowało się barokowe wyposażenie (XVIII w.), renesansowe epitafium (1592 rok) oraz płyty nagrobne (XVI i XVII w.).
- Kościół pw. św. Bartłomieja w Uciechowie – murowany kościół wzniesiony w XV w. w miejscu dawnej drewnianej świątyni, na planie krzyża łacińskiego, przebudowany w XIX i XX w. W kościele znajduje się m. in. późnorenesansowy kamienny portal z XVI w., epitafia w zakrystii oraz w zewnętrznych murach (w tym jedno rycerskie) oraz obraz Wniebowzięcia NMP.
- Kościół pw. św. Józefa Oblubieńca w Roztoczniku – powstał na początku XVII w., przebudowany w XVIII w. W kościele zwraca uwagę malowany ołtarz (1613 rok), ambona (ok. 1620 rok) oraz epitafium właścicieli wsi (koniec XVI w.).
- Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tuszynie – wybudowany w 1900 roku w stylu neoromańskim. Otoczony dawnym cmentarzem i murem z okresu budowy.
- Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nowiźnie – późnośredniowieczny kościół pochodzący z XV w., rozbudowany w 1614 r.
- Kapliczka morowego powietrza w Uciechowie – pochodząca z 1700 r. kapliczka ufundowana przez właściciela wsi – barona Krzysztofa von Almesloe.
- Zespół pałacowo-parkowy w Nowiźnie – wybudowany na nieregularnym planie budynek o kubaturze niemal 8500 m². Posiada 2 lub 3 kondygnacje, kryty dachami dwuspadowymi, z dwoma wieżami. Wokół pałacu znajduje się rozległy park założony w XIX wieku. W 1813 roku w pałacu swoją główną kwaterę miał król pruski Fryderyk Wilhelm III.
- Zespół pałacowo-parkowy w Roztoczniku – budynek przebudowany na początku XIX wieku w stylu neobarokowym. W skład zespołu wchodzi: pałac, dwa stawy oraz park, w którym zachowały się okazy egzotycznych roślin, pomniki przyrody, szpalery czy aleje.
- Zespół pałacowo-parkowy w Dobrocinie – wybudowany w miejscu dworu z XVI wieku, przebudowany w latach 1898-1899 przez radcę cesarskiego i dyplomata Kunona von Portatiusa. Wokół pałacu rozciąga się rozległy park, a od strony południowo-wschodniej staw z wyspą, na której rośnie wierzba płacząca.

- Zespół pałacowo-parkowy w Tuszynie – obecny barokowy wygląd zawdzięcza przebudowie z przełomu XVII i XVIII wieku, choć początki pałacu sięgają renesansu. Po północnej stronie pałacu znajduje się zabytkowy park przekształcony z dawnego ogrodu ozdobnego. Aktualnie w pałacu mieści się szkoła.
- Zespół pałacowo-parkowy w Kiełczynie – barokowy dwór z XVII wieku, wzniesiony najprawdopodobniej w miejscu wcześniejszego budynku. Swoją obecną formę zawdzięcza przebudowie z XIX wieku.
- Pałac w Jodłowniku – pałac powstał na planie prostokąta, ma trzy kondygnacje, pokryty jest dachem spadowym, z charakterystyczną cylindryczną wieżyczką od strony północno-zachodniej. Pałac otoczony jest rozległym parkiem i starym drzewostanem.
- Zespół pałacowo-parkowy w Książnicy – dwukondygnacyjny dwór barokowy pochodzący z XVIII wieku. Obecną formę zawdzięcza przebudowie w XIX wieku.
- Zespół pałacowo-parkowy w Ostroszowicach – pozostałości po pałacu z XVII wieku, zbudowanego w miejscu starszego obronnego obiektu.
- Zespół pałacowy w Piławie Dolnej – obecnie zrujnowany XVII-wieczny barokowy pałac, który powstał na bazie przebudowanego renesansowego dworu z XVI wieku.
- Zespół dworski w Jędrzejowicach – pochodzi z początku XIX wieku, choć pierwsze wzmianki o folwarku na tym miejscu pochodzą z 1625 roku. W obecnej formie składa się z murowanego dworu i zabudowań gospodarczych.
- Zamek w Owieśnie – wzniesiony na przełomie XIV i XV wieku z inicjatywy starosty księstwa świdnicko-jaworskiego Siegemunda von Pogrella. Zamek powstał na planie koła, posiadał wysoką wieżę i otoczony był fosą. Obecnie jest w ruinie, został przekazany Fundacji „Chudów” w celu przystosowania do funkcji hotelarsko-gastronomicznej.
- Most w stylu neogotyckim w Mościsku z XIX w.
- Stacja PKP w Mościsku – wybudowana w 1855 roku, początkowo nazywała się Faulbreck. Od 1945 roku nosiła nazwę Omyśl, a od 1947 roku – Mościsko Dzierżoniowskie.
- Leśniczówka „Domek Myśliwski” w Jodłowniku – wybudowana w II poł. XIX w., przetransportowana z gór po II wojnie światowej.
- Ruiny budowli rotundowej w Ostroszowicach – wzniesiona ok. 1600 roku była okrągłą budowlą o średnicy ok. 20 m bez dachu. Odbywały się tam uroczystości turniejów rycerskich tzw. „Ringelstehen” („Stawać w kole”).
- Obeliski: w Tuszynie (poświęcony pamięci ludności przymusowo wysiedlonej z terenów II Rzeczypospolitej Polskiej), w Roztoczniku (obelisk poświęcony bojownikom o wolność i demokrację w 40 rocznicę zwycięstwa nad faszyzmem oraz obelisk poświęcony żołnierzom Wehrmachtu, którzy zginęli w latach 1914-1919), w Jodłowniku (poświęcony pamięci Śląskiego Stowarzyszenia Rodzin „Pod Sową” i jej poległym bohaterom 1914-1918).
- Pomnik w Mościsku (poświęcony ofiarom I wojny światowej).
- Krzyże pokutne w Piławie Dolnej, Uciechowie, Kiełczynie, Tuszynie, Książnicy i Mościsku¹⁸.

Również obszar **gminy Łagiewniki** jest bogaty w zabytki i atrakcje turystyczne:

- Kościół parafialny św. Józefa Oblubieńca NMP w Łagiewnikach – dawny barokowy kościół klasztorny cystersów. Jako datę powstania podaje się rok po odbudowie po pożarze w 1798/99.
  - Kościół pomocniczy Matki Boskiej Częstochowskiej w Łagiewnikach – dawny kościół ewangelicki, obecnie kościół rzymsko-katolicki. Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z początku XVI w. Później przy kościele wybudowano wieżę z dzwonnica i zegarem.
  - Kościół parafialny pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Radzikowie – wzniesiony pod koniec XIV wieku, następnie powiększany (XVI w.), przebudowywany (XVIII w.), restaurowany (pocz. XX w.) i remontowany (w 1963 roku). Do 1945 roku był kościołem ewangelickim, obecnie parafialny kościół rzymsko-katolicki. W kościele zachowało się barokowe wyposażenie z początku XVIII w.
  - Kościół parafialny św. Antoniego w Ratajnie – dawny kościół protestancki, zbudowany w latach 1848-1849.
  - Kościół filialny NMP Królowej Polski w Ligocie Wielkiej – zbudowany w II połowie XVI wieku, przebudowany w I poł. XVIII w. W kościele zachował się renesansowy ołtarz z XVI w.
  - Kościół filialny św. Jana Chrzciciela w Sieniawce – wzniesiony w XVIII wieku jako skromna budowla barokowa, przebudowany w XIX wieku w stylu neoromańskim. W kościele zachowało się barokowe wyposażenie (ołtarz główny, ambona), renesansowa kamienna chrzcielnica (XVI w.) oraz prospekt organowy z XIX w.
  - Kościół parafialny pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Jażwinie – wzmiankowany w 1335 roku pierwotny średniowieczny kościół został zniszczony w trakcie wojny trzydziestoletniej. Obecna barokowa formę zyskał w trakcie odbudowy w 1692 roku, a w 1885 roku dostawiono wieżę zachodnią.
  - Kościół filialny Trójcy Świętej w Stoszowie (Sanktuarium Maryjne) – murowany kościół pochodzi z II poł. XVI w., został przebudowany w 1894 roku. W kościele znajduje się słynąca łaskami figura Matki Boskiej (czczona jako Maria Pocieszycielka), wyrzeźbiony w drewnie ołtarz główny oraz Pieta z XV w.
  - Kościół parafialny św. Michała Archanioła w Słupicach – wzmiankowany w 1400 roku, ale obecną formę uzyskał w wyniku przebudowy w latach 1889-1890. Pierwotnie zbudowany w stylu neoromańskim, w XX w. wielokrotnie remontowany.
  - Kościół filialny Wniebowzięcia NMP w Olesznej – dawny kościół ewangelicki zaprojektowany przez Friedricha Augusta Stülera. Kościół posiada nietypową wieżę oraz kaplicę cmentarną.
  - Kościół św. Izydora w Sienicach – pierwotnie protestancki kościół wzniesiony w XVII wieku. Obecnie parafia rzymsko-katolicka. W nawie ołtarza głównego znajduje się namalowany przez nieznanego malarza na płótnie obraz przedstawiający Świętą Rodzinę.
  - Pałac w Łagiewnikach – pałac o cechach neogotyckich, otoczony parkiem.
  - Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Sokolnikach – zbudowany około 1700 roku przez barona von Pein und Wechmar. Pierwotnie otoczony fosą z wodą przez którą prowadził kamienny most. Pałac jest otoczony 2 ha parkiem, założonym w końcu XVIII w. Obecnie pałac znajduje się w rękach prywatnych.
-

- Wieża Bismarcka na Jańskiej Górze (253 m n.p.m.) – zbudowana przez Friedricha Schrötera, właściciela majątku w Sokolnikach, otwarta 18 października 1869 roku. Wieża ma ok. 23 m wysokości i jest najstarszą wieżą Bismarcka na świecie. Obecnie wieża jest w bardzo złym stanie technicznym.
- Pomniki: pomnik Pamięci Narodowej, pomnik Kresowiaków, pomnik Matki Bożej przy parafii w Łagiewnikach¹⁹.

Wśród zabytków i atrakcji zlokalizowanych na terenie **gminy Niemcza** znajdują się:

- Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Niemczy – pierwszy kościół powstał w 1295 roku, obecna neoromańska forma jest wynikiem przebudowy w latach 1864-1865. W wyposażeniu kościoła na uwagę zwraca chrzcielnica z 1777 roku oraz obraz Wniebowzięcia NMP pochodzący z rozebranej kaplicy zamkowej. Obecnie kościół jest świątynią rzymsko-katolicką, dawniej była to świątynia ewangelicka pw. św. Św. Piotra i Pawła.
- Kościół parafialny pw. św. Jadwigi Śląskiej w Gilowie – wzmiankowany w 1335 roku, zburzony w trakcie wojen husyckich i potem odbudowany. W obecnej formie kościoła zachowano XV-wieczny zarys murów obronnych. W wyposażeniu kościoła uwagę zwracają: ambona, chrzcielnica, loża kolatorska, figura św. Augustyna, neorenesansowy ołtarz i organy.
- Kościół parafialny w Przerzeczynie-Zdrój – pierwotnie gotycki kościół z XIV wieku, został przebudowany w stylu barokowym w XVIII wieku, a w XIX wieku obok kościoła dobudowano kaplicę. W kościele na szczególną uwagę zasługują renesansowe epitafia rycerskie z XVI w., a także barokowy ołtarz, ambona, rzeźby, plafony i organy.
- Kościół pomocniczy pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gilowie – pochodzi z poł. XIX wieku z wybudowaną w 1939 roku wieżą. W kościele znajduje się neorenesansowy ołtarz, pierwotnie umieszczony w dawnym klasztorze sióstr szarytek.
- Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Wilkowie Wielkim – korpus kościoła pochodzi z XVI wieku, zaś wieża z XVII wieku. W kościele wyróżniają się nagrobki (na ścianie południowej i zachodniej), barokowy ołtarz, figury św. Hieronima i św. Mikołaja oraz kazalnica.
- Kościół św. Wojciecha w Niemczy – obecna budowla kościoła pochodzi z 1612 roku i powstała po wojnach husyckich. Natomiast pierwotny kościół został wzniesiony przed 1000 rokiem, jako jeden z pierwszych na Śląsku. Podpisano w nim akt założycielski katedry wrocławskiej.
- Starówka w Niemczy – rynek lokowany pierwotnie na prawie polskim, a następnie na prawie niemieckim (w 1287 roku) otaczają barokowe kamieniczki.
- Ratusz w Niemczy – obecna budowla pochodzi z 1865 roku i reprezentuje styl neoromański. Zastąpiła spalony w 1853 roku barokowy ratusz znajdujący się na środku rynku w Niemczy.
- Zamek w Niemczy – pierwotnie rezydencja księżęca powstała na przełomie XII i XIII wieku, służąca jako siedziba Kasztelanii Niemczańskiej. Na przestrzeni wieków zamek był wielokrotnie burzony, wznoszony na nowo i przebudowywany. Do dziś zachowały się jedynie fragmenty jego pierwotnego wyglądu.

---

¹⁹ Za: <http://www.it.slezanie.eu/lagiewniki/?zabytki-koscioly-palace-rzezby-pomniki-i-inne-atrakcje,20>

- Folwark z zabudowaniami gospodarskimi w Wojsławicach – stanowi część Arboretum w Wojsławicach, jest przekształcany w skansen wsi dolnośląskiej.
- Dwór rycerski w Stasinie – zamieszkały stary dwór rycerski z zachowanym kartuszem herbowym nad głównym wejściem.
- Pałacyk w Piotrkówku – położony w starym parku. Bezpośrednio przy drodze Niemcza-Strzelin usytuowana jest neogotycka wieża wodna oraz gospodarstwo ogrodnika wybudowane w tzw. stylu rodzinnym (Heimatstil). Pierwsze wzmianki o pałacu pochodzą z 1553 roku, obecnie jest własnością prywatną.
- Dwór rycerski w Guminie – mimo zniszczeń dwór zachował cechy charakterystyczne dla renesansu.
- ul. Spółdzielcza (d. Mieczniki) – zachowany folwark i resztki ruin dawnego zamku wodnego z kamiennym mostem.
- Pałac przy ul. Wrocławskiej 21 (d. Nowiny) – pałac z bogato zdobioną elewacją w stylu historycznym, otoczony niewielkim parkiem. Obecnie jest własnością prywatną.
- Pałac w Gilowie – obecny pałac w stylu neoklasycystycznym powstał na początku XIX wieku. Na pierwszym piętrze pałacu znajduje się sala balowa przykryta kopułą z latarnią wpuszczającą do wnętrza naturalne światło.
- Zamek w Goli Dzierżoniowskiej – renesansowy dwór rycerski, zachowały się również mury obronne i przyległy folwark. Przy zamku znajduje się park z pasmem stawów rybnych.
- Pałac w Kietlinie – pierwotnie renesansowy dwór, obecnie własność prywatna, w której prowadzona jest działalność agroturystyczna. Przy pałacu znajduje się niewielki park z okazałym platanem i stawem.
- Dwór w Podlesiu – zaniedbany kompleks dawnego dworu powstałego najprawdopodobniej w XVII wieku. Wokół dworu znajduje się równie zaniedbany zabytkowy park.
- Pałacyk w Przerzeczynie-Zdroju – duża willa w stylu modernistycznym, otoczona dużym parkiem w stylu angielskim. Wokół parku rozciąga się kamienny mur z zabytkową kutą bramą z herbem rodu von Pfeilów.
- Dwór w Ruszkowicach – wybudowany na początku XIX wieku, następnie przebudowany w latach 20. XX wieku. Otoczony parkiem, w którym znajduje się m.in. kolumna pręgierzowa z 1713 roku. W samym dworze można podziwiać portal z kartuszem herbowym.
- Pałac w Wilkowie Wielkim – pałac renesansowy z zachowanymi elementami starszej wieży rycerskiej. Obok znajduje się folwark, a sam pałac otoczony jest parkiem z zabytkową aleją lipową prowadzącą do grobowca jednego z właścicieli. Obecnie jest własnością prywatną.
- Mauzoleum Prittwitzów – zabytkowa barokowa kaplica grobowa wzniesiona ok. 1793 roku. Znajdują się w niej płyty nagrobne Barbary Sophii von Prittwitz oraz Friedricha Bernarda von Prittwitz (XVIII w.), późnobarokowy fresk ze sceną Sądu Ostatecznego w sklepieniu kopuły oraz epitafium poczmistrza Heinricha na elewacji zewnętrznej.
- „Tatarski Okop” – grodzisko kultury wielkomorawskiej z przełomu IX/XX wieku, zlokalizowane w Gilowie, na wzniesieniu otoczonym z trzech stron przez dolinę Piekielnego Potoku. Grodzisko należy do największych tego typu obiektów odkrytych na terenie Dolnego Śląska (ok. 4,5 ha powierzchni), a jego

wielkomorawskie pochodzenie udowadniają znajdujące się obiekty: ceramika, grotopodobne grzywy żelazne, ostrogi czy okucia psów.

- Miejskie mury obronne – pierwsze mury obronne z Bramą Dolną i Górną zostały wzniesione po nadaniu Niemczy praw miejskich w 1282 roku. W wyniku działań wojennych, część murów została zburzona, do czasów współczesnych przetrwało ok. 30%. Pozostałe mury otaczające niemczańską starówkę pochodzą z XV w.
- Strażnik Baszty – kolumna z ludzką twarzą zwieńczona szyszakiem, stojąca przy południowym wjeździe do rynku. Dębowa rzeźba nasuwa skojarzenia z obroną Niemczy w 1017 roku.
- Drewniane wojsko – drewniane rzeźby przedstawiające wczesnośredniowiecznych wojów nawiązujące do obrony Niemczy w 1017 roku. Zlokalizowane są na niemczańskim rynku.
- Krzyż pokutny zlokalizowany w południowej części Niemczy przy ul. Bolesława Chrobrego²⁰.
- Atrakcją Niemczy z kategorii kulinarnej są również produkty tradycyjne wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi: słonina marynowana z Niemczy (2011 r.), mięso w kawałkach niemczańskie domowe (2011 o.), szynka wieprzowa niemczańska (2011 r.), kiełbasa niemczańska (2011 r.), kiełbasa galicjanka z Niemczy (2012 r.) oraz przysmak wołyński z Niemczy (2012 r.)²¹.

2.1.5 Dominujące formy zagospodarowania przestrzeni, w tym obszary przemysłowe i aktywności gospodarczej.

Powiat dzierzoniowski zajmujący obszar 478,51 km², jest jednym z mniejszych powierzchniowo powiatów województwa dolnośląskiego. Udział powierzchni powiatu dzierzoniowskiego w powierzchni województwa ogółem wynosi 2,4%.

TABELA 10. POWIERZCHNIA W KM²

	ogółem w km ²	% województwa	% powiatu
Dolnośląskie	19947	100%	x
Powiat kłodzki	1642	8,2%	x
Powiat ząbkowicki	802	4,0%	x
Powiat dzierzoniowski	479	2,4%	100%
Bielawa (m)	36	0,2%	7,5%
Dzierżonów (m)	20	0,1%	4,2%
Pieszycy (m)	64	0,3%	13,4%
Piława Górna (m)	21	0,1%	4,4%

20 <http://www.it.slezanie.eu/niemcza/?zabytki-i-inne-atrakcje,20>, <http://www.um.niemcza.pl/atrakcje-historyczne.html>, <http://www.um.niemcza.pl/dolina-tatarska.html>, <http://www.um.niemcza.pl/mauzoleum-prittwitzow.html>

21 Za: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-dolnoslaskie>

Dzierżoniów (w)	141	0,7%	29,4%
Łagiewniki (w)	125	0,6%	26,1%
Niemcza (m-w)	72	0,4%	15,0%
Niemcza (m)	20	0,1%	4,2%
Niemcza (w)	52	0,3%	10,9%

Źródło: BDL/GUS

Powierzchnia gmin powiatu dzierżoniowskiego jest bardzo zróżnicowana. Największą pod tym względem jest gmina wiejska Dzierżoniów, zajmująca 29,4% powierzchni powiatu (141 km²), nieznacznie mniejszy jest udział gminy Łagiewniki (125 km², 26,1%). Wyraźnie mniej rozległe są ośrodki miejskie – najmniejszymi powierzchniowo miastami są Dzierżoniów oraz Niemcza (po 20 km²). Łączna powierzchnia miast w powiecie dzierżoniowskim wynosi 161 km², co stanowi 33,6% powierzchni powiatu. Pozostały obszar (318 km²; 66,4%) zajmują obszary wiejskie.

Podstawowymi aktami regulującymi kwestie gospodarowania przestrzenią w jednostkach samorządowych są studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz plany zagospodarowania przestrzennego. Sporządzanie ww. dokumentów należy do obowiązków samorządów.

TABELA 11. OBOWIĄZUJĄCE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W 2012 ROKU

	plany zagospodarowania przestrzennego ogółem	powierzchnia gminy objęta obowiązującymi planami ogółem (w ha)	łączna powierzchnia gruntów rolnych, dla których zmieniono w planach przeznaczenie na cele nierolnicze	łączna powierzchnia gruntów leśnych, dla których zmieniono w planach przeznaczenie na cele nieleśne
Powiat dzierżoniowski	153	17736	1058	3
Bielawa (m)	43	507	260	0
Dzierżoniów (m)	47	511	197	0
Pieszycy (m)	12	3309	0	0
Piława Górna (m)	11	2053	90	0
Dzierżoniów (w)	23	8925	373	3
Łagiewniki (w)	10	1545	109	0
Niemcza (m-w)	7	886	29	0

Źródło: BDL/GUS

W 2012 roku na terenie powiatu dzierżoniowskiego obowiązywały 153 plany zagospodarowania przestrzennego, obejmujące obszar 17 736 ha. Znajdowało się wśród nich 1 058 ha gruntów rolnych, dla których w planach zmieniono przeznaczenie na cele nierolnicze i 3 ha gruntów leśnych, dla których zmieniono przeznaczenie na cele nieleśne. Najwięcej planów zagospodarowania przestrzennego obowiązywało w Dzierżoniowie (47) i Bielawie (43), zaś największą powierzchnię obejmowały w gminie wiejskiej Dzierżoniów (8 925 ha).

TABELA 12. UDZIAŁ POWIERZCHNI OBJĘTEJ MIEJSCOWYMI PLANAMI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W POWIERZCHNI OGÓŁEM W LATACH 2009-2012

	ogółem				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	51,7	53,5	55,4	56,9	5,2

Powiat kłodzki	53,6	53,9	54,7	55,4	1,8
Powiat ząbkowicki	33,8	33,8	36,1	37,2	3,4
Powiat dzierzoniowski	15,9	26,1	35,4	37,1	21,2
Bielawa (m)	11,4	13,5	13,5	14,0	2,6
Dzierżonów (m)	21,0	21,0	28,2	25,5	4,5
Pieszycy (m)	1,7	1,7	52,0	52,0	50,3
Piława Górna (m)	98,1	98,1	98,1	98,1	0,0
Dzierżonów (w)	21,4	55,5	63,3	63,3	41,9
Łagiewniki (w)	12,4	12,4	12,4	12,4	0,0
Niemcza (m-w)	0,5	0,5	0,5	12,3	11,8

Źródło: BDL/GUS

W 2012 roku udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni powiatu dzierzoniowskiego kształtował się na poziomie 37,1%. Pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w poszczególnych gminach powiatu było bardzo zróżnicowane i wahało się od 12,3% (Niemcza) i 12,4% (Łagiewniki) do 98,1% (Piława Górna). Powiat odbiega znacznie od średniej wojewódzkiej jeśli chodzi o udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem (56,9%), należy jednak zwrócić uwagę na znaczne zmiany, jakie dokonały się w tej kwestii w latach 2009-2012. W powiecie dzierzoniowskim odsetek powierzchni pokrytej planami zagospodarowania przestrzennego wzrósł o 21,2% (najbardziej w Pieszycach – o 50,3% oraz w gminie wiejskiej Dzierżonów – o 41,9%), podczas gdy w skali Dolnego Śląska odnotowano wzrost na poziomie 5,2% (jeszcze niższe wzrosty dotyczyły sąsiednich powiatów: ząbkowickiego i kłodzkiego).

TABELA 13. POWIERZCHNIA TERENÓW WSKAZANYCH W STUDIUM DO SPORZĄDZENIA MIEJSCOWEGO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W 2012 ROKU

	powierzchnia terenów wskazanych w studium do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (w ha)	powierzchnia terenów wskazanych w studium wymagających zmiany przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze	powierzchnia terenów wskazanych w studium wymagających zmiany przeznaczenia gruntów leśnych na cele nieleśne
Powiat dzierzoniowski	3332	1575	20
Bielawa (m)	593	75	0
Piława Górna (m)	40	0	0
Łagiewniki (w)	2500	1500	20
Niemcza (m-w)	199	0	0

Źródło: BDL/GUS

Powierzchnia terenów wskazanych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wynosiła w powiecie dzierzoniowskim w 2012 roku 3 332 ha. Większość z nich położona była na terenie gminy Łagiewniki (2 500 ha), zaś niemal połowę (47%) stanowiły tereny wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze.

Bielawa jest gminą miejską o powierzchni 3 361 ha. W strukturze gruntów miasta Bielawy największy udział mają użytki rolne (1 727 ha, 47,7%) oraz użytki leśne (1 286

ha, 35,5%). Tereny mieszkaniowe zajmują obszar 178 ha (4,9%), drogi – 158 ha (4,3%), tereny przemysłowe – 51 ha (1,4%), wody – 42 ha (1,2%), zaś tereny wypoczynkowe – 39 ha (1,2%). Pozostałe 140 ha stanowią grunty o innym charakterze. Bielawa jest **miastem przemysłowym** o wysokim stopniu specjalizacji branżowej. Miasto Bielawa dysponuje dokumentem pt. „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zespołu miast Dzierżoniów, Bielawa i Pieszyce*” – w dokumencie tym ustalono wytyczne kierunków zagospodarowania, rozbudowy i budowy infrastruktury technicznej na wskazanych obszarach. Jako tereny skoncentrowanej działalności gospodarczej i zaplecza technicznego miasta umiejscowiono głównie w północnej części miasta. Na terenie Bielawy wskazano 3 miejsca, w których dopuszcza się lokalizację elektrowni wiatrowych. Gmina dysponuje również terenem inwestycyjnym w północnej części miasta, przy DW 384 (teren podstrefy ekonomicznej), który jest przeznaczony pod lokalizację przemysłu. Położenie Bielawy u stóp Gór Sowich oraz baza turystyczno-wypoczynkowa (OWW „Sudety”, Góra Parkowa) stwarzają również doskonałe warunki do rozwoju turystyki²².

Miasto **Dzierżoniów** jest centrum administracyjnym i usługowym mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego. Jest ośrodkiem miejskim o skoncentrowanym osadnictwie i rozbudowanych tradycjach przemysłu bawełnianego, pełni również funkcje przemysłowe (przemysł elektromechaniczny, chemiczny, przetwórstwo przemysłowe). Obszary szczególnego rozwoju gospodarczego to tereny Podstrefy Dzierżoniów WSSE „Invest Park”, zaś dominujące gałęzie przemysłu to elektrotechniczna i chemiczna.

Gmina **Piława Górna** charakteryzuje się słabym zalesieniem, a w jej strukturze dominują **użytki rolne**, głównie pola uprawne. Wynika to z występowania na terenie gminy gleb bardzo dobrej jakości: gleby I, II i III klasy bonitacyjnej stanowią 69,9% powierzchni gruntów rolnych. W strukturze rolnictwa na terenie gminy dominują małe gospodarstwa rolne (do 5 ha), zajmujące się głównie uprawą roli (słabo rozwinięta jest produkcja zwierzęca). Wśród podmiotów gospodarczych na terenie gminy przeważają jednostki o małym zatrudnieniu. Z uwagi na występowanie złóż kamienia naturalnego gmina jest również zagłębiem przemysłu kamieniarskiego i wydobywczego (jeden z największych ośrodków kamieniarskich w Polsce)²³.

Niemal połowę powierzchni gminy **Pieszyce** zajmują użytki rolne (48,54%; 3 088,37 ha). Znaczny jest również udział gruntów leśnych i zadrzewionych (42,98%; 2 734,48 ha). 3,96% powierzchni Pieszyc zajmują grunty zabudowane i zurbanizowane, w tym 0,37% (23,55 ha) stanowią tereny przemysłowe. Grunty orne (35,73% powierzchni gminy) występują niemal wyłącznie w części przedgórskiej, zaś gospodarstwa rolne na terenie gminy nastawione są w większości na produkcję roślinną (pojedynczo występują gospodarstwa rolne specjalizujące się w produkcji zwierzęcej). Zgodnie ze *Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Pieszyce* miasto zostało podzielone na 3 strefy funkcjonalno-przestrzenne: Centralną (wiodące funkcje: administracja, usługi, mieszkalnictwo, działalność produkcyjna i rzemieślnicza), Podgórską (wiodące funkcje: mieszkalnictwo, usługi, działalność produkcyjna i rzemieślnicza, rolnictwo i agroturystyka) oraz Górską (wiodące funkcje: mieszkalnictwo, usługi w szczególności z zakresu turystyki, sportu i rekreacji, agroturystykę, gospodarke leśną). Jako tereny zabudowy produkcyjno-usługowej wskazano obszary w zachodniej części gminy, szczególnie przy granicy z miastem Dzierżoniów²⁴.

Większość powierzchni (14 098 ha) **gminy wiejskiej Dzierżoniów** zajmują tereny rolne (11 188 ha, 79,4%), które przesądzają o jej rolniczym charakterze. Tereny

---

22 Za: Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Bielawa na lata 2014-2020

23 Za: Strategia Rozwoju Gminy Piława Górna na lata 2014-2020

24 Za: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Pieszyce

zainwestowane na obszarze gminy to ok. 569 ha (ok. 4% powierzchni), lasy zajmują obszar 2 134 ha, zaś pozostałe 207 ha powierzchni gminy to obszary inne. Znaczna pozycja rolnictwa w gminie wynika z posiadania gleb o dobrej i średniej jakości – grunty orne klas bonitacyjnych IIIa, IIIb oraz IVa stanowią większość gruntów ornych na terenie gminy. Sprzyjają mu również dobre warunki klimatyczne oraz korzystna struktura obszarowa. Gmina dysponuje również niewykorzystanym dotychczas potencjałem turystycznym, wynikającym z dostępnych zasobów naturalnych (funkcja turystyczna i agroturystyczna). W dokumentach planistycznych gminy (Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) tereny aktywności gospodarczych zostały zlokalizowane w Tuszynie, Mościsku, Książnicy, Nowiźnie i Włókach²⁵.

Gmina Łagiewniki jest gminą o dominującej funkcji **rolniczej**. Predyspozycje gminy do prowadzenia intensywnej produkcji rolnej określają bardzo dobre warunki klimatyczne i glebowe (82% gruntów rolnych stanowią gleby I klasy bonitacyjnej). Na terenie gminy zlokalizowane są drobne zakłady produkcyjne, rozwijana jest również funkcja turystyczna gminy. Jako tereny przeznaczone pod rozwój infrastruktury turystycznej wskazano szczególnie północno-zachodnią (rejon wsi Uliczno, Słupice, Młynica) oraz południową część gminy (rejon wsi Janczowice, Sieniawka), zaś w środkowej części przewidywana jest budowa zbiorników wodnych o charakterze retencyjno-turystycznym. Tereny te, uzupełniające dotychczasową ofertę zbiorników wodnych w Łagiewnikach i Sieniawce, mają stać się motorem rozwoju turystycznego gminy. Zasady gospodarowania przestrzenią na terenie gminy określa *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łagiewniki* oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego: zgodnie z nimi większość obszaru gminy Łagiewniki obejmują tereny rolne (grunty orne, łąki i pastwiska). Na terenie gminy znajduje się ok. 5,5 ha terenów przeznaczonych pod inwestycje. Strefy rozwoju dominującej funkcji aktywności gospodarczej w gminie znajdują się głównie we wsi Łagiewniki, ale także w ciągu drogi krajowej nr 8 (w Przystroniu, Radzikowie i Trzebniku) oraz w miejscowościach Oleszna, Jaźwina i Ratajno²⁶.

W krajobrazie gminy **Niemcza** dominują obszary rolne. Użytki rolne stanowią 70,5% powierzchni gminy. W większości są to grunty orne (59,09%), rzadziej lasy (20,42%), pastwiska (6,15%), łąki (4,65%), sady (0,62%) oraz pozostałe grunty (9,07%). Gmina charakteryzuje się glebami żyznymi – gleby w klasach bonitacyjnych I-IV zajmują 96% powierzchni użytków rolnych. Obszar gminy Niemcza jest atrakcyjny również ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe (ośrodek turystyki, funkcja uzdrowiskowa), wśród których należy wskazać Arboretum w Wojsławicach, liczne zespoły pałacowo-parkowe, uzdrowisko Przerzeczyn-Zdrój czy historie i legendy związane z obroną grodu w XII wieku²⁷. Główne kierunki kształtowania obszarów aktywności gospodarczej i infrastruktury technicznej w gminie obejmują zabudowę aktywności gospodarczej, infrastrukturę techniczną oraz place postojowe, manewrowe i składowe, drogi publiczne, wewnętrzne, dojazdy niewydzielone, dojścia piesze, drogi dla rowerów itp. Dopuszczalna jest zabudowa usług komercyjnych. Obszary aktywności gospodarczej (produkcyjno-usługowo-magazynowe) zlokalizowane są przede wszystkim w północnej części miasta Niemcza, wzdłuż drogi krajowej nr 8.

Główne obszary aktywności przemysłowej i gospodarczej na terenie powiatu dzierzoniowskiego tworzone są obecnie przez podstrefy Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest Park” oraz tereny Bielawskiego Parku Przemysłowego i

---

25 Za: Strategia Rozwoju Gminy Dzierżoniów na lata 2014-2020, Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Dzierżoniów

26 Za: Strategia Rozwoju Gminy Łagiewniki na lata 2014-2020

27 Za: Strategia Rozwoju Gminy Niemcza na lata 2014-2020

Dzierżoniowskiego Parku Przemysłowego. Usługi wsparcia i wzmacniania lokalnych przedsiębiorców realizują przede wszystkim Bielawski Inkubator Przedsiębiorczości, Dzierżoniowski Inkubator Przedsiębiorczości, Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości²⁸, Dzierżoniowskie Centrum Biznesu oraz podmioty oferujące instrumenty wsparcia finansowego.

Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „INVEST PARK” jest największą i najdynamiczniej się rozwijającą strefą ekonomiczną w Polsce. Obejmuje 44 podstrefy zlokalizowane w województwie dolnośląskim (26 podstref), opolskim (9 podstref), wielkopolskim (8 podstref) i lubuskim (1 podstrefa). Głównym atutem prowadzenia działalności w specjalnych strefach ekonomicznych jest możliwość skorzystania z wysokich ulg podatkowych – na poziomie do 55% kosztów inwestycji lub zatrudnienia. Do atutów WSSE „Invest Park” należy również lokalizacja w obszarze transgranicznym, dobra komunikacja (drogi lokalne, autostrady), duży rynek pracy, sąsiedztwo lotnisk i ośrodków naukowych, konkurencyjne koszty pracy, szybkie procedury przy uzyskaniu zezwolenia na działalność w strefie, wsparcie procesu inwestycyjnego, pomoc przy tworzeniu grup przemysłowych oraz grup zakupowych, a także pozytywne nastawienie władz lokalnych.

W obrębie powiatu dzierżoniowskiego znajdują się 3 podstrefy WSSE „INVEST PARK”:

- 1) Podstrefa Bielawa – zajmująca powierzchnię 12,21 ha (w tym 11,09 ha terenów inwestycyjnych), położona w północnej części miasta. W Podstrefie Bielawa ulokowany jest jeden inwestor – TECHSPRING Sp. z o.o. prowadzący produkcję cewek powietrznych oraz sprężyn ściskanych, skrętnych, rozciąganych i kształtowanych na potrzeby przemysłu elektrotechnicznego i motoryzacyjnego
- 2) Podstrefa Piława Górna – zajmująca powierzchnię 17,30 ha (w pełni zagospodarowana), położona na terenie miasta.
- 3) Podstrefa Dzierżoniów- zajmująca powierzchnię 113,25 ha (w tym 46,19 ha terenów inwestycyjnych), położona w zachodniej części miasta. W Podstrefie Dzierżoniów ulokowanych jest 17 inwestorów:
  - ORION Polyurethanes Sp. z o.o. prowadzący produkcję piany poliuretanowej i klejów dla budownictwa
  - HENKEL POLSKA Sp. z o.o. oddział w Dzierżoniowie prowadzący produkcję materiałów budowlanych (suche zaprawy klejowe)
  - Cooper Standard Polska sp. z o.o. prowadzący produkcję uszczelek do drzwi i szyb samochodowych
  - BROEN S.A. prowadzący produkcję armatury sanitarnej (zaworów do instalacji przemysłowych, do regulowania przepływ, instalacji ciepłowniczych i gazowych)
  - ERMO POLAND Sp. z o.o. prowadzący produkcję form wtryskowych
  - DOMEX Sp. z o.o. prowadzący produkcję armatury wodociągowej i gazowej – żeliwnej i stalowej
  - LIBRA Sp. z o.o. prowadzący produkcję klejów dla budownictwa, farb ekologicznych, klejów oraz mas uszczelniających
  - Harris Calorific International Sp. z o.o. prowadzący wytwarzanie i dystrybucję wyrobów do spawania i cięcia, gazowych i elektrycznych urządzeń kontrolno – pomiarowych (palniki gazowe do cięcia, regulatory gazowe oraz końcówki do cięcia, spawania i nagrzewania)
  - Pentair Poland Sp. z o.o. prowadzący produkcję, montaż i dystrybucję m. in. pomp, filtrów, kaset, naczyń, zaworów oraz innych urządzeń do uzdatniania, oczyszczania i filtrowania wody, jak również wszelkich metalowych i plastikowych osłon i komponentów do elektronicznych, elektrycznych, telekomunikacyjnych, informatycznych i innych technologicznie zaawansowanych produktów
  - Metalis Polska Sp. z o.o. prowadzący produkcję części metalowych dla przemysłu elektrotechnicznego, motoryzacyjnego i RTV

---

²⁸ Dolnośląski Art-Inkubator został opisany w rozdziale Sfera technologiczna

- MECFIL Sp. z o.o. prowadzący produkcję ceramicznych elementów do urządzeń przemysłowych
- HMP S.A. prowadzący produkcję i sprzedaż wyrobów papierowych (m.in. palet papierowych, przekładek czy wsadów do papieru)
- SKC Haas Polska Sp. z o.o. prowadzący produkcję folii optycznej do ekranów LCD
- Alphavision Polska Sp. z o.o. oferujący usługi cięcia i formatowania folii optycznej do ekranów LCD
- SKC Europe pu Sp. z o.o. prowadzący produkcję systemów poliwych
- AHC Technologia Powierzchni Polska Sp. z o.o. prowadzący produkcję w zakresie obróbki powierzchniowej
- Hartownia Hauck Polska Sp. z o.o. prowadzący obróbkę metali i nakładanie powłok na metale²⁹.

W Bielawie prowadzone są inicjatywy związane z utworzeniem **Bielawskiego Parku Przemysłowego**, w rejonie ul. Wojska Polskiego i Al. Jana Pawła II. Oferta BPP obejmuje tereny inwestycyjne od 0,5 ha, łącznie zajmuje obszar 15 ha. Utworzenie Bielawskiego Parku Przemysłowego ma być alternatywą WSSE „INVEST PARK” dla małych i średnich przedsiębiorstw z regionu³⁰.

Dzierżoniowski Park Przemysłowy zlokalizowany jest przy ul. Strefowej, w pobliżu podstrefy WSSE „INVEST PARK” na obszarze 7,5 ha. Zarządem DPP zajmuje się spółka INVEST-PARK DEVELOPMENT, której udziałowcami są: Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „INVEST-PARK” sp. z o. o., Gmina Wałbrzych, Gmina Miasto Świdnica oraz Gmina Miejska Dzierżoniów. Celem powołanej spółki jest działanie na rzecz rozwoju regionalnego między innymi poprzez stwarzanie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości. Na terenie Dzierżoniowskiego Parku Przemysłowego powstały dwie nowoczesne hale produkcyjno-magazynowe z zapleczem biurowym. Dostępny jest również uzbrojony teren typu green-field o powierzchni 4,6722 ha³¹.

Bielawski Inkubator Przedsiębiorczości prowadzi działalność w Bielawie przy ul. Wolności 24, w zaadaptowanym budynku należącym kiedyś do zakładów bawełnianych „Bieltex”. BIP został powołany w celu przeciwdziałania bezrobociu na terenie gminy Bielawa przez promowanie przedsiębiorczości, stwarzanie warunków do powstawania nowych i rozwoju już istniejących przedsiębiorstw. Okres inkubacji i uzyskiwania wsparcia w BIP trwa trzy lata – po tym okresie przedsiębiorstwo może pozostać w Inkubatorze na warunkach komercyjnych (jeśli jest taka możliwość). Pomoc udzielana w Inkubatorze ma charakter pomocy publicznej i/lub pomocy de minimis dla przedsiębiorstwa, a jednostką zarządzającą jest Bielawska Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o.

Oferta BIP skierowana jest do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw rozpoczynających oraz już prowadzących działalność produkcyjną lub usługową. Przedsiębiorcy działający na obszarze Inkubatora mogą skorzystać z pomieszczeń produkcyjno-usługowych, pomieszczeń konferencyjnych, usług konsultingowych (doradztwo ekonomiczne, doradztwo prawne, doradztwo księgowo), usług biurowych (dostęp do Internetu, możliwość korzystania z telefonu i urządzeń biurowych), usług szkoleniowych, pomocy w pozyskiwaniu informacji o funduszach pomocowych, pomocy w pozyskiwaniu kredytów inwestycyjnych oraz ułatwień w dostępie źródeł finansowych przez Fundusz Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego, a także pomocy w organizowaniu reklamy, udziału w targach i wystawach oraz kontaktach z partnerami i kooperantami.

---

29 Wszystkie informacje na temat Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „INVEST PARK” za: <http://www.invest-park.com.pl/>

30 Za: <http://www.biznesdolnoslaski.pl/2013/10/31/bielawa-kiedys-miast-wlokiennikow-stawia-na-nowoczesny-przemysl/>

31 Za: <http://ipdevelopment.pl/inwestycjeprzemyslowe.html>

W Bielawskim Inkubatorze Przedsiębiorczości funkcjonuje 13 firm:

1. e-Kancelaria Grupa Prawno-Finansowa S.A. oferująca usługi związane z doradztwem prawnym, kompleksowym odzyskiwaniem należności.
2. Blulabs Waldemar Blumicz prowadzący produkcję urządzeń elektronicznych dla osób niedostępujących
3. Futurecode Paweł Moliński oferująca usługi w zakresie informatyki i handlu
4. Uni Call Service Sp. z o. o. oferująca usługi związane z doradztwem prawnym, kompleksowym odzyskiwaniem należności
5. Wichtrans Usługi Transportowe oferująca usługi z zakresie transportu
6. CITY HOUSE Agencja Nieruchomości Michał Gładysz oferująca usługi w zakresie pośrednictwa w obrocie nieruchomościami
7. FH „Orion” Artur Gruda prowadząca doradztwo prawne, finansowe i handlowe
8. Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe „Centrum Druku” Patryk Giera produkcja transferów dla firm odzieżowych, agencji reklamowych itp., organizacja szkoleń oraz handel
9. Doba.pl Portale Lokalne, T. Kuriata, P. Wąsiński, T. Ziembicki spółka jawna zajmująca się prowadzeniem portali internetowych
10. Doradztwo Prawne Justyna Maniecka oferująca porady prawne
11. Expert Anna Sądej oferująca usługi związane z doradztwem ubezpieczeniowym, biuro Dialog
12. „Agama” Magdalena Hryniewicz oferująca usługi porządkowe, organizacja zieleni, rękodzieło
13. Dolnośląskie Centrum Rejestracji Pacjenta Sp. z o.o. prowadzące działalność usługową w zakresie informacji³².

Wsparcie dla przedsiębiorców sektora MŚP (nowopowstających i już działających) na terenie powiatu organizuje również powstały w 2006 roku **Dzierżoniowski Inkubator Przedsiębiorczości**, mieszczący się przy ul. Świdnickiej 38. Klientami Dzierżoniowskiego Inkubatora Przedsiębiorczości, mogą być osoby bezrobotne z terenu miasta Dzierżoniowa lub powiatu dzierżoniowskiego, chcące prowadzić działalność gospodarczą na własny rachunek oraz przedsiębiorcy z powiatu dzierżoniowskiego prowadzący działalność gospodarczą, które zatrudnią osoby bezrobotne z terenu miasta Dzierżoniowa. Dopuszczalna działalność w DIP obejmuje nieuciążliwą i nieszkodliwą działalność w branżach: produkcyjnej, rzemieślniczej, usługowej i biurowej.

Zakres pomocy dla podmiotów funkcjonujących w DIP obejmuje: doradztwo w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek, kursy i szkolenia podnoszące wiedzę ekonomiczną i kwalifikacje zawodowe, doradztwo finansowe i inwestycyjne, pomoc w pozyskiwaniu preferencyjnych kredytów oraz pożyczek na rozwój i tworzenie nowych miejsc pracy, oraz udzielanie na nich poręczenia przez Fundusz Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego, a także promocję, reklamę oraz pomoc w organizacji udziału w Dzierżoniowskich Prezentacjach³³.

W Dzierżoniowskim Inkubatorze Przedsiębiorczości działalność prowadzi 12 podmiotów:

1. PHU AGA – Agnieszka Piróg
2. Wyrób Pomocy Dydaktycznych – Mirosław Zienkiewicz
3. PPHU DIORAS
4. PHU „PK” Przemysław Kosowski
5. Biuro Rachunkowe Magdalena Sołtys
6. FIT FRAME – Markijan Żelak
7. Język angielski – kursy, szkolenia, tłumaczenia Małgorzata Ciborska
8. TELARIS Joanna Spodar
9. Jednostka Wojskowa

---

32 Informacje o BIP za: Regulamin Bielawskiego Inkubatora Przedsiębiorczości, <http://www.barl-bielawa.pl/index.php/inkubator-przedsiębiorczosci>

33 <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/lokale-dla-przedsi-biorc-w>

10. Solidarność „GALWANIZER”
11. DAFLEX Beata Mićków
12. GOOD IDEA Grzegorz Skrzypczak

Dzierżoniowskie Centrum Biznesu zlokalizowane w budynku przy Rynku 36 za główny cel działalności stawia sobie stworzenie dogodnych warunków rozwoju dla nowopowstających i już działających przedsiębiorstw z terenu powiatu dzierżoniowskiego. Misja DCB jest realizowana przez aktywizację zawodową bezrobotnych, inicjowanie i wspomaganie prywatnej przedsiębiorczości oraz wspomaganie ożywienia gospodarczego regionu. Działalność w DCB mogą prowadzić zamieszkałe na terenie powiatu dzierżoniowskiego osoby bezrobotne planujące rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej oraz przedsiębiorcy, którzy planują zatrudnić bezrobotnych z terenu powiatu. Dopuszczalna działalność w DCB to usługi biurowe.

Przedsiębiorcy prowadzący działalność w DCB mogą otrzymują wsparcie w postaci: zapewnienia miejsca na prowadzenie działalności gospodarczej typu biurowego, zwolnienia z podatku od nieruchomości w ramach Programu De Minimis, profesjonalnego doradztwa w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek, kursów i szkoleń podnoszących wiedzę ekonomiczną i kwalifikacje zawodowe, pomocy w pozyskiwaniu korzystnych kredytów i pożyczek inwestycyjnych oraz ułatwiania dostępu do źródeł finansowania poprzez poręczenie przez Fundusz Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego oraz pomocy w organizowaniu reklamy, promocji, udziału w targach i wystawach, oraz umożliwianiu im kontaktów z partnerami handlowymi i kooperantami³⁴.

W ramach Dzierżoniowskiego Centrum Biznesu działalność prowadzi 5 przedsiębiorców:

1. Biuro Rachunkowe Marta Radwaniec
2. Kazimiera Najdek
3. Firma Usługowa Nauka Jazdy „KURSANT” Barbara Juraszek
4. Fuchs Dawid
5. EKAN Sp. z o.o

Wsparcie dla przedsiębiorców z terenu powiatu dzierżoniowskiego oferowane jest również przez różne instytucje i podmioty, a także w ramach prowadzonych programów pomocowych³⁵:

- **Fundusz Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego Sp. z o.o.** – fundusz tworzą przedstawiciele Dzierżoniowa, Bielawy, Piławy Górnej, Powiatu Dzierżoniowskiego, gminy wiejskiej Dzierżoniów oraz Łągiewnik. Misją Funduszu jest zwiększenie strumienia przepływu kredytów bankowych do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), działających w powiecie dzierżoniowskim. Fundusz Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego Sp. z o.o. jest Pośrednikiem Finansowym wdrażającym Inicjatywę JEREMIE.
- **Program Pomocy De Minimis** – możliwość uzyskania ulgi lub zwolnienia z podatku od nieruchomości z tytułu: prowadzenia działalności gospodarczej w Dzierżoniowskim Centrum Biznesu lub Dzierżoniowskim Inkubatorze Przedsiębiorczości, tworzenia nowych miejsc pracy związanych z inwestycją, zwiększenia zatrudnienia o osoby posiadające status osoby bezrobotnej, prowadzenia praktycznej nauki zawodu, odbywania stażu, przygotowania zawodowego, praktyki zawodowej uczniów liceów i techników.

---

34 <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/lokale-dla-przedsi-biorc-w>

35 Za: Program Rozwoju Przedsiębiorczości Dzierżoniowa na lata 2012-2014, <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/wsparcie-biznesu>, <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/ulgi-i-zwolnienia-z-podatku-od-nieruchomosci>, <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/spoleczna-rada-przedsiębiorców>, <http://www.barl-bielawa.pl/>

- **Regionalna Pomoc Inwestycyjna** – zwolnienie z podatku od nieruchomości z tytułu: poniesionych kosztów inwestycji w środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne, które związane są z realizacją nowej inwestycji lub poniesionych dwuletnich kosztów utworzenia miejsc pracy związanych z realizacją nowej inwestycji.
- **Społeczna Rada Przedsiębiorców Ziemi Dzierżoniowskiej** – powołany przez Burmistrza Dzierżoniowa organ pełniący rolę opiniodawczą i doradczą. Głównym celem współpracy jest budowanie wspólnego partnerstwa w zakresie polityki rozwoju gospodarczego miasta.
- **Bielawska Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o. o.** – misją bielawskiej spółki jest prowadzenie działań związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym miasta Bielawy oraz zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców. Cele spółki obejmują m.in. tworzenie sprzyjających warunków ekonomicznych oraz budowa infrastruktury technicznej niezbędnej dla rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz pozyskanie nowych inwestorów. BARL zarządza m.in. Bielawskim Inkubatorem Przedsiębiorczości, Dolnośląskim Art-Inkubatorem, a także Centrum Informacji Turystycznej, Szkołą Leśną czy Centrum Poszanowania Energii.
- **Dzierżoniowskie Prezentacje** – coroczna impreza gospodarcza stwarzająca możliwość promowania przedsiębiorstw i produktów, nawiązywania kontaktów handlowych i kreowania pozytywnego wizerunku przedsiębiorstw działających na lokalnym rynku. W ramach Dzierżoniowskich Prezentacji organizowane są stoiska wystawiennicze, katalog wystawców, konkursy (Smok Biznesu, Smok Publiczności), promocja wystawców oraz sportowo-kulturalne imprezy towarzyszące³⁶.

2.2 Infrastruktura techniczna

2.2.1 Komunikacja, drogi i transport

Komunikacja na terenie powiatu dzierżoniowskiego odbywa się przede wszystkim z wykorzystaniem infrastruktury drogowej, w mniejszym stopniu infrastruktury kolejowej. Najbliższe lotnisko znajduje się we Wrocławiu, ok. 60 km od Dzierżoniowa.

Głównym węzłem komunikacyjnym powiatu jest miasto Dzierżoniów, przez które przebiega większość głównych dróg oraz linia kolejowa na 137 Katowice – Nysa – Kamieniec Ząbkowicki – Świdnica – Legnica, nazywana też Podsudecką Magistralą Kolejową (PMK).

Infrastrukturę drogową na terenie powiatu dzierżoniowskiego tworzy 496 km dróg różnych kategorii. Znajdują się wśród nich:

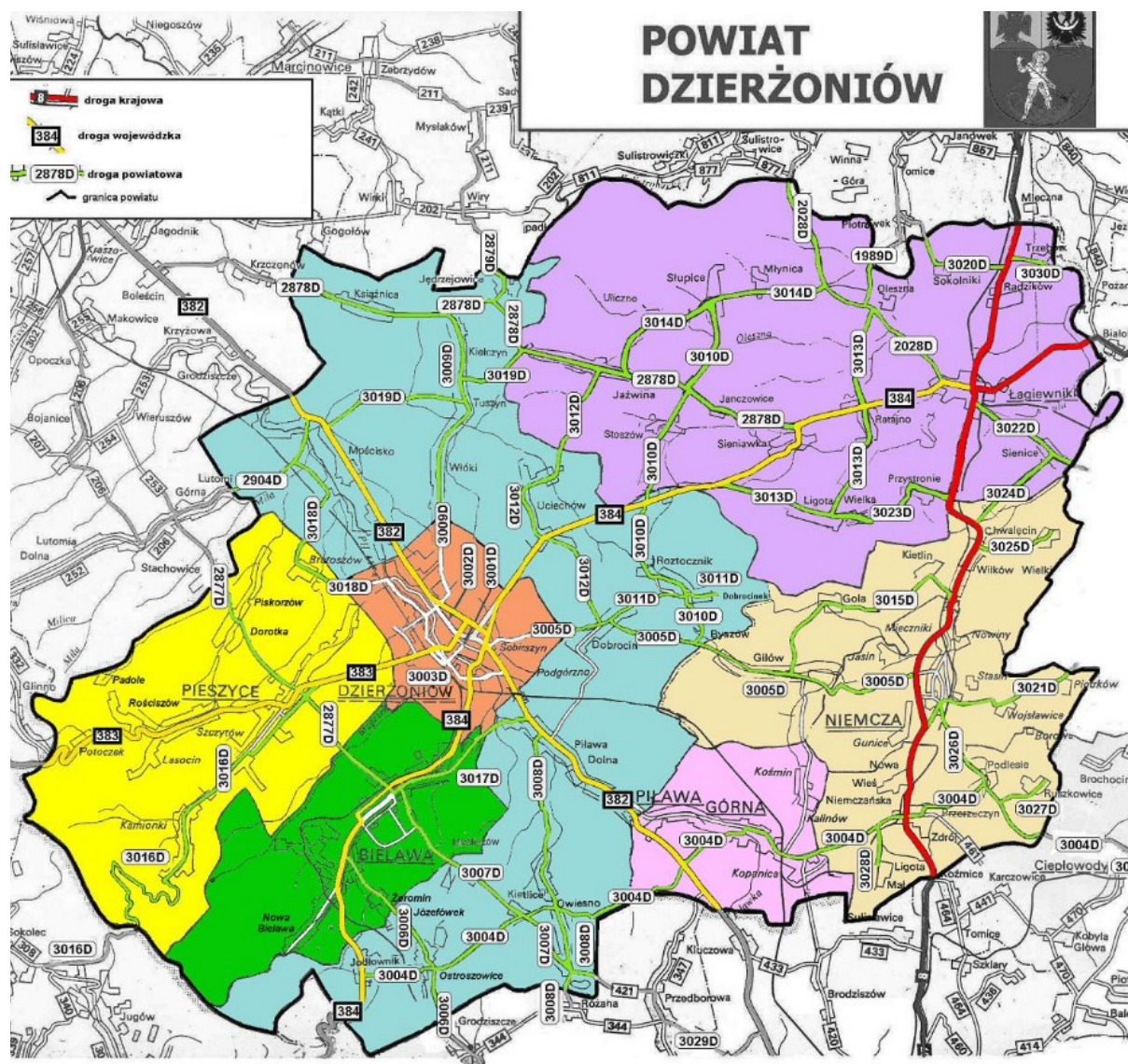
- Drogi krajowe (23 km):
  - DK 8 Wrocław-Kudowa Zdrój stanowiąca element korytarza europejskiego E67 (Finlandia – Estonia – Łotwa – Litwa – Polska – Czechy), na terenie powiatu dzierżoniowskiego przebiegająca przez gminy Łagiewniki i Niemcza
  - DK 39 Łagiewniki – Strzelin – Wiązów – Brzeg – Namysłów – Kamienna – Baranów – Kępno
- Drogi wojewódzkie (63 km):

³⁶ Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/dzier-oniowskie-prezentacje-0>

- DW 382 granica państwa PL/ČR Paczków/Bílý Potok – Paczków – Chałupki – Ząbkowice Śląskie – Piława Górna – Dzierżoniów – Świdnica – Stanowice
  - DW 383 Jedlina-Zdrój – Olszynec – Jugowice – Walim – Rościszów – Pieszyce – Dzierżoniów
  - DW 384 Strzelin – Łagiewniki – Dzierżoniów – Bielawa – Wolibórz
- Drogi powiatowe (200 km), których zarządcą jest Zarząd Dróg Powiatowych w Dzierżoniowie
  - Drogi gminne (210 km) zarządzane przez poszczególne gminy powiatu dzierżoniowskiego³⁷.

MAPA 3. SIEĆ DRÓG NA TERENIE POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO

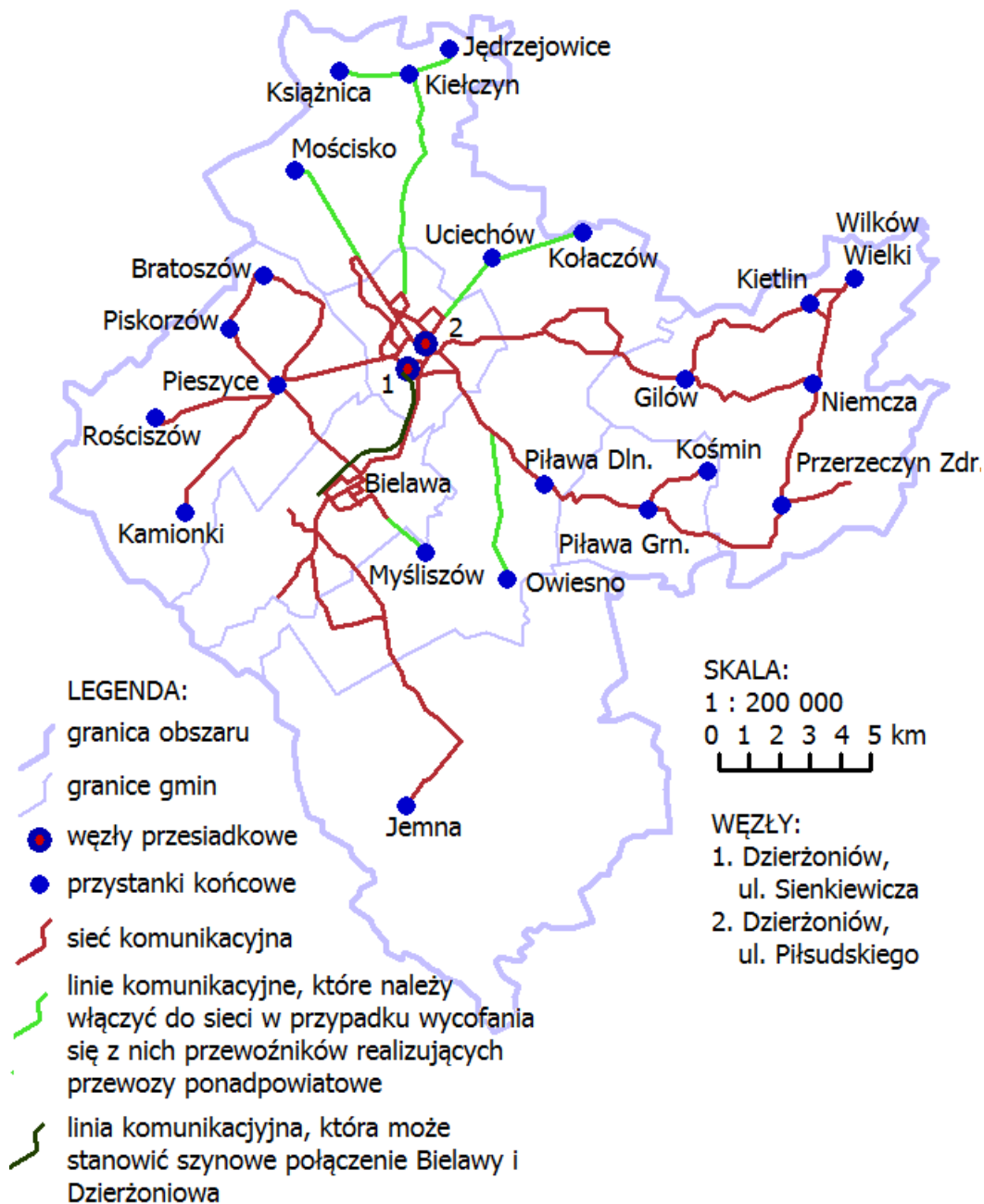
Źródło: http://www.zdp.dzierzoniow.pl/images/galeria_glowna/mapa%20powiatu.JPG

Organizatorem **publicznego transportu zbiorowego** na terenie gmin Bielawa, Dzierżoniów, gmina wiejska Dzierżoniów, Pieszyce, Piława Górna, Niemcza i Stoszowice (powiat ząbkowicki) jest Gmina Bielawa. W związku z wymogami ustawy o publicznym transporcie zbiorowym w 2014 roku uchwalono *Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa*. W dokumencie zawarto m. in. szczegółową charakterystykę sieci komunikacyjnej na terenie w/w gmin, ocenę dostępności transportu

37 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/drogi-powiatowe>, <http://dsdik.wroc.pl/infrastruktura/wykaz-drog-wojewódzkich-na-dolnym-slasku.html>

publicznego, przedstawiono wyniki badania preferencji komunikacyjnych oraz wyznaczono kierunki rozwoju transportu publicznego.

MAPA 4. SCHEMAT SIECI KOMUNIKACYJNEJ OBSZARU DLA KTÓREGO ORGANIZATOREM PUBLICZNEGO TRANSPORTU ZBIOROWEGO JEST GMINA BIELAWA

Źródło: Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa

Usługi komunikacji miejskiej (na podstawie zawartych umów przewozowych) świadczone są przez trzech przewoźników: Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Dzierżonowie S.A. w upadłości likwidacyjnej, Autokarowe Usługi Przewozowe Krzysztof Gajda oraz Sudecka Komunikacja Autobusowa Sp. z o. o. Na terenie powiatu wyznaczono trasy linii komunikacyjnych przebiegających przez następujące miejscowości:

- Linia 1 Dzierżonów – Bielawa – Jodłownik – Ostroszowice
- Linia 2 Dzierżonów – Bielawa
- Linia 5 Dzierżonów – Bielawa – Jodłownik – Ostroszowice
- Linia 6 Dzierżonów – Bielawa – Jodłownik – Ostroszowice – Grodziszczce – Rudnica – Jemna
- Linia 15 Dzierżonów – Pieszyce – Kamionki

- Linia 16 Dzierżoniów – Pieszyce
- Linia 21 Dzierżoniów – Pieszyce – Rościszów
- Linia 22 Dzierżoniów – Pieszyce – Piskorzów – Bartoszków
- Linia 30 Dzierżoniów – Piława Dolna – Piława Górna – Ligota Mała – Przerzeczyn-Zdrój – Podlesie
- Linia 31 Dzierżoniów – Piława Dolna – Piława Górna
- Linia 35 Dzierżoniów – Piława Dolna – Piława Górna – Kośmin
- Linia 36 Dzierżoniów – Piława Dolna – Piława Górna – Ligota Mała – Przerzeczyn-Zdrój – Nowa Wieś Niemczańska – Podlesie – Niemcza
- Linia 45 Dzierżoniów – Dobrocin – Roztocznik – Byszów – Gilów – Gola Dzierżoniowska – Kietlin – Niemcza
- Linia 46 Dzierżoniów – Dobrocin – Roztocznik – Byszów – Gilów – Gola Dzierżoniowska
- Linia 49 Dzierżoniów – Dobrocin – Roztocznik – Byszów – Gilów – Gola Dzierżoniowska – Wilków Wielki – Kietlin – Niemcza
- Linia 60 Bielawa – Pieszyce
- Linia A Dzierżoniów – Dzierżoniów (okólna)
- Linia B Dzierżoniów – Dzierżoniów (okólna)³⁸.

Usługi drogowego transportu zbiorowego na terenie powiatu dzierżoniowskiego prowadzone są również w oparciu o **komunikację autobusową i busową** przewoźników publicznych i prywatnych. Oferta transportu drogowego obejmuje przewozy pasażerskie powiatowe, wojewódzkie (m.in. Wrocław, Legnica, Świdnica, Kłodzko, Kudowa-Zdrój, Nowa Ruda, Polkowice, Stronie Śląskie, Strzelin) oraz międzywojewódzkie (m.in. Bielsko-Biała, Gorzów Wielkopolski, Lublin, Łódź, Poznań, Radom, Sieradz, Słupsk, Świnoujście, Tomaszów Lubelski, Wadowice, Wodzisław Śląski, Zielona Góra, Zakopane). Ponadpowiatowe usługi przewozu osób na terenie powiatu dzierżoniowskiego realizowane są przez:

- PKS Dzierżoniów S.A. w upadłości likwidacyjnej
- Polbus-PKS Wrocław Sp. z o.o.
- PKS Świdnica Sp. z o. o.
- PKS Kłodzko Sp. z o.o.
- PKS Gorzów Wielkopolski Sp. z o. o.
- PKS Puławy Sp. z o.o.
- PKS Oława Sp. z o.o.
- PKS Sieradz Sp. z o.o.
- PKS Bytów Sp. z o.o.
- Usługi Autokarowe Mariusz Romańczuk

---

38 Za: <http://rozkladbielawa.ovh.org/index.php>, <http://www.sudecka.neostrada.pl/rozklady.html>

- UT-A Świątek Ryszard
- Lider Dariusz Witrykus, Leszek Socha Sp.j.
- P.W. Beskid
- BUSPOL Wrocław
- P.H.U.T. Krystian Mizera
- Biuro Turystyczne KRIS
- P.H.U. „KAL – POL” Bogdan Kalinowski
- Bożena Kondracka, Tomasz Kondracki TRANS-EXPRES s.c.
- M Trans-WERSAL³⁹.

TABELA 14. ZAREJESTROWANE POJAZDY SAMOCHODOWE W LATACH 2009-2013

	samochody osobowe					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	1246585	1309416	1389180	1443555	1499960	20,3%
Powiat kłodzki	71777	75362	79798	83277	86238	20,1%
Powiat ząbkowicki	30781	32317	34504	36148	37569	22,1%
Powiat dzierżoniowski	40243	42366	44926	46812	48461	20,4%
	samochody ciężarowe					
Dolnośląskie	185355	198075	208789	211427	215025	16,0%
Powiat kłodzki	9557	10090	10487	10700	10944	14,5%
Powiat ząbkowicki	4277	4539	4815	4902	5046	18,0%
Powiat dzierżoniowski	6313	6667	7042	7182	7327	16,1%
	motocykle ogółem					
Dolnośląskie	53621	56259	60204	62651	65665	22,5%
Powiat kłodzki	4518	4663	4879	5075	5249	16,2%
Powiat ząbkowicki	2003	2071	2165	2234	2319	15,8%
Powiat dzierżoniowski	1963	2067	2227	2275	2364	20,4%

Źródło: BDL/GUS

O tym, jak duże jest znaczenie transportu drogowego oraz jakości dróg, świadczą m. in. rosnące liczby zarejestrowanych pojazdów samochodowych. W 2013 roku na terenie powiatu dzierżoniowskiego zarejestrowanych było 48 461 samochodów osobowych, 7 327 samochodów ciężarowych i 2 364 motocykli. W latach 2009-2013 liczba samochodów osobowych zwiększyła się o 20,4%, samochodów ciężarowych o 16,1%, zaś motocykli o 20,4%.

TABELA 15. ZAREJESTROWANE POJAZDY SAMOCHODOWE NA 1000 LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	samochody osobowe na 1000 ludności
--	------------------------------------

39 Na podstawie: <http://www.e-podroznik.pl/> (stan na dzień 30.09.2014) oraz stron internetowych przewoźników.

	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	433,7	448,9	476,3	495,3	515,5	81,8
Powiat kłodzki	436,0	449,4	478,3	501,8	523,7	87,7
Powiat ząbkowicki	447,4	467,4	501,5	529,0	553,5	106,1
Powiat dzierżoniowski	387,1	399,0	424,8	444,6	463,2	76,1
samochody ciężarowe na 1000 ludności						
Dolnośląskie	68,3	72,0	76,1	77,4	79,0	10,7
Powiat kłodzki	60,3	62,5	65,5	67,2	69,4	9,1
Powiat ząbkowicki	66,0	69,8	75,1	77,5	80,7	14,7
Powiat dzierżoniowski	62,8	64,8	68,8	70,7	72,9	10,1
motocykle na 1000 ludności						
Dolnośląskie	18,7	19,3	20,6	21,5	22,6	3,9
Powiat kłodzki	27,4	27,8	29,2	30,6	31,9	4,5
Powiat ząbkowicki	29,1	30,0	31,5	32,7	34,2	5,1
Powiat dzierżoniowski	18,9	19,5	21,1	21,6	22,6	3,7

Źródło: BDL/GUS

W przeliczeniu na 1000 ludności w powiecie dzierżoniowskim zarejestrowanych było 463,2 samochodów osobowych, 72,9 samochodów ciężarowych oraz 22,6 motocykli. Mimo znacznych wzrostów liczby pojazdów samochodowych, na tle sąsiednich powiatów (kłodzkiego i ząbkowickiego) dzierżoniowski nadal charakteryzował się znacznie niższą liczbą samochodów osobowych oraz motocykli na 1000 mieszkańców, a także słabszym przyrostem w tym zakresie.

Przewoźnikiem świadczącym usługi **komunikacji kolejowej** na terenie powiatu dzierżoniowskiego są Koleje Dolnośląskie Sp. z o. o. Transport kolejowy odbywa się jedyną w powiecie czynną linią kolejową nr 137 Katowice-Legnica (Podsudecka Magistrala Kolejowa)⁴⁰ z wykorzystaniem dworca kolejowego w Dzierżoniowie oraz przystanków kolejowych w Mościsku Dzierżoniowskim oraz Piławie Górnej. Aktualny rozkład jazdy pociągów Kolei Dolnośląskich Sp. z o. o. obejmuje 12 kursów na terenie powiatu dzierżoniowskiego, zapewniających połączenia w kierunku Stanowic, Kłodzka, Wrocławia i Polanicy Zdrój:

TABELA 16. POŁĄCZENIA KOLEJOWE NA TERENIE POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO (17.10.2014 R.)

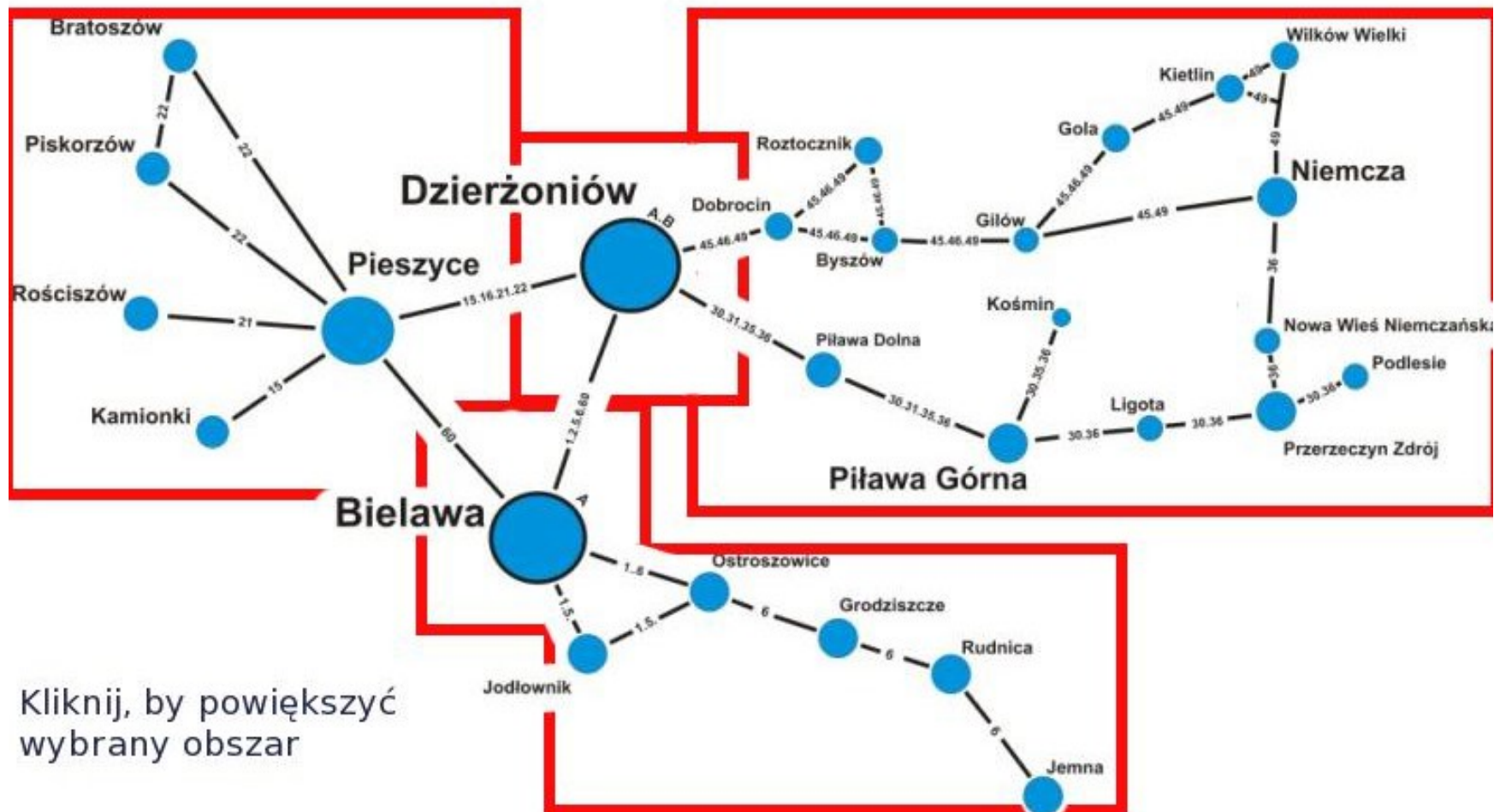
Nr pociągu	Z kierunku	W kierunku	Czas
KD 69361	Dzierżoniów Śląski	Stoszowice	05:25
KD 69809	Dzierżoniów Śląski	Wrocław Główny	06:05
KD 69362	Kłodzko Miasto	Legnica	06:48
KD 69340	Stanowice	Kłodzko Miasto	08:06
KD 66308	Kłodzko Główny	Stanowice	09:24
KD 69342	Stanowice	Polanica Zdrój	10:46
KD 69811	Dzierżoniów Śląski	Wrocław Główny	11:02

40 Przez teren powiatu przebiegają również 4 nieczynne linie kolejowe: linia kolejowa nr 304 Brzeg-Strzelin-Łagiewniki Dzierżoniowskie, linia kolejowa nr 310 Kobierzyce-Łagiewniki Dzierżoniowskie-Piława Górna, linia kolejowa nr 327 Bielawa-Srebrna Góra-Radków oraz linia kolejowa nr 341 Dzierżoniów-Bielawa.

KD 66310	Polanica Zdrój	Stanowice	14:29
KD 69344	Stanowice	Kłodzko Miasto	15:53
KD 69346	Stanowice	Kłodzko Miasto	18:10
KD 69813	Dzierżoniów Śląski	Wrocław Główny	18:19
KD 69368	Kłodzko Główne	Stanowice	20:10

Źródło: <http://rozklad-pkp.pl/pl/>

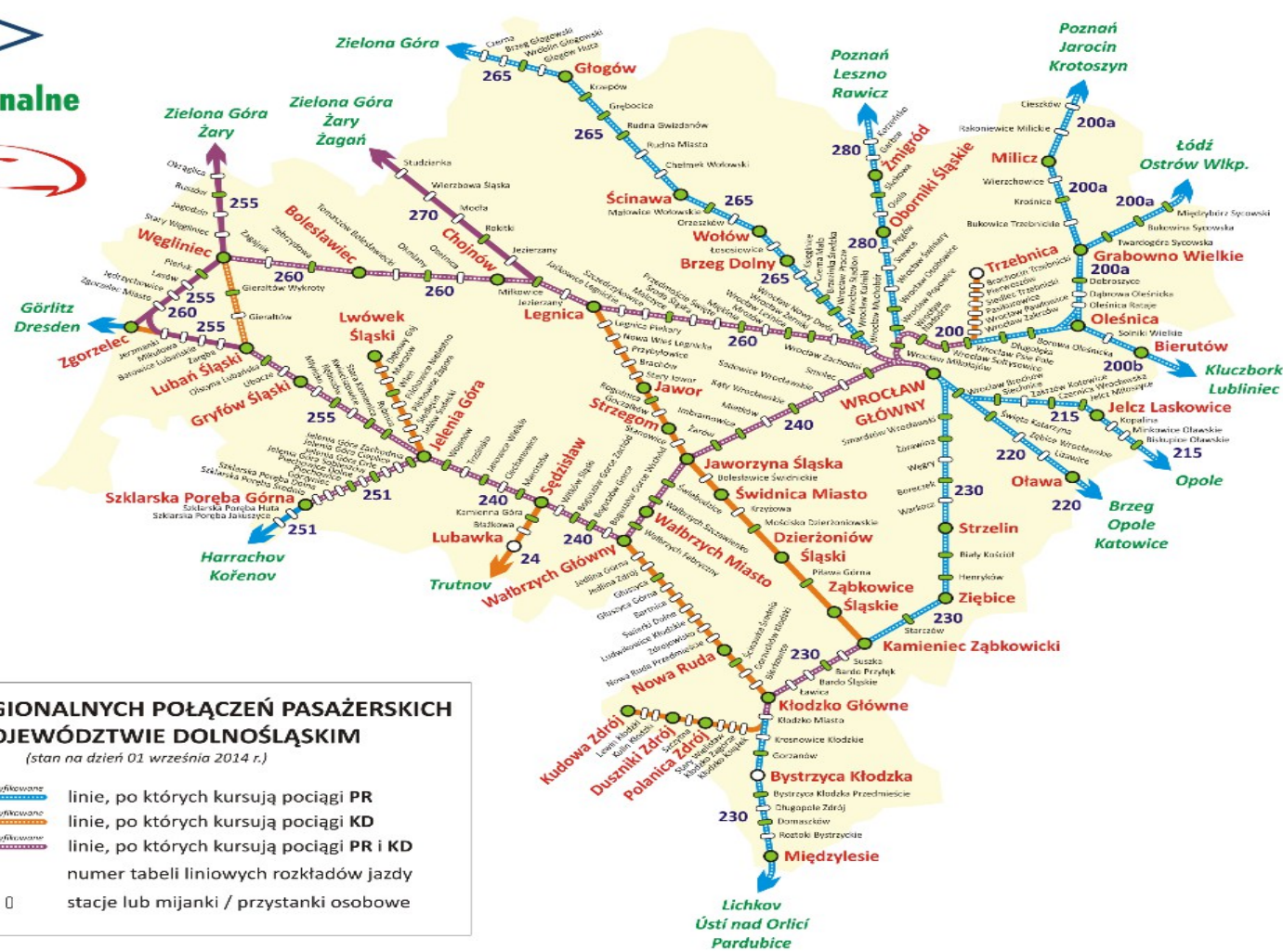
MAPA 5. SCHEMAT KOMUNIKACJI MIEJSKIEJ W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM

Kliknij, by powiększyć
wybrany obszar

Źródło: <http://rozkladbielawa.ovh.org/>

MAPA 6. SCHEMAT KOLEJOWYCH REGIONALNYCH POŁĄCZEŃ PASAŻERSKICH W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

SCHEMAT REGIONALNYCH POŁĄCZEŃ PASAŻERSKICH W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM
(stan na dzień 01 września 2014 r.)

- linie, po których kursują pociągi PR
- linie, po których kursują pociągi KD
- linie, po których kursują pociągi PR i KD

240 numer tabeli liniowych rozkładów jazdy

● | ○ □ stacje lub mijanki / przystanki osobowe

Źródło: <http://www.przewozyregionalne.pl/sites/default/files/pliki/15564/schemat-polaczen-rj-2013-2014-od-20140901.png>

2.2.2 Urządzenia sieciowe

Infrastruktura techniczna powiatu dzierzoniowskiego obejmuje również kwestie urządzeń sieciowych: sieci energetycznej, gazowej, gospodarki wodno-kanalizacyjnej, infrastruktury ochrony środowiska oraz gospodarki odpadami.

Liczba odbiorców **energii elektrycznej** na niskim napięciu w powiecie dzierzoniowskim wynosiła w 2012 roku 41 120. Liczba ta w porównaniu z 2009 rokiem zmniejszyła się o 953 odbiorców (tj. o 2,3%). Zdecydowanie większy spadek dotyczył terenów wiejskich – na przestrzeni lat 2009-2012 liczba odbiorców energii elektrycznej na niskim napięciu spadła o 2 428 odbiorców, tj. o 34,3%. Mieszkańcy powiatu dzierzoniowskiego zużyli w 2012 roku 71 951 MWh energii elektrycznej, w tym 13 931 MWh na obszarach wiejskich.

TABELA 17. ZUŻYCIE ENERGII ELEKTRYCZNEJ NA NISKIM NAPIĘCIU NA 1 MIESZKAŃCA W LATACH 2009-2012

	zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu na 1 mieszkańca (w kWh)				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
	ogółem				
Dolnośląskie	688,3	760,6	741,1	770,6	82,3
Powiat kłodzki	677,3	674,3	635,2	719,2	41,9
Powiat ząbkowicki	599,4	686,6	680,4	722,5	123,1
Powiat dzierzoniowski	697,8	636,8	598,1	681,9	-15,9
	na wsi				
Dolnośląskie	218,1	224,3	211,0	224,3	6,2
Powiat kłodzki	242,0	236,5	208,6	245,0	3,0
Powiat ząbkowicki	283,4	375,1	389,4	395,6	112,2
Powiat dzierzoniowski	190,3	128,6	115,5	132,0	-58,3

Źródło: BDL/GUS

Zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu na 1 mieszkańca powiatu dzierzoniowskiego w 2012 roku wynosiło 681,9 kWh i kształtowało się na poziomie najniższym spośród analizowanych samorządów. Przeciętne zużycie energii elektrycznej w powiecie kłodzkim wynosiło 719,2 kWh, w powiecie ząbkowickim – 722,5 kWh, zaś w skali województwa było jeszcze większe i wynosiło 770,6 kWh. Powiat dzierzoniowski jest również jedynym z samorządów, w którym w latach 2009-2012 zużycie energii elektrycznej zmalało – o 15,9 kWh. W pozostałych jednostkach następował wzrost zużycia, na poziomie od 41,3 kWh (powiat kłodzki) do 123,1 kWh (powiat ząbkowicki).

Również w przypadku obszarów wiejskich powiat dzierzoniowski charakteryzował się zdecydowanie niższym zużyciem energii elektrycznej. Przeciętny mieszkaniec terenów wiejskich powiatu zużył w 2012 roku 132 kWh energii, o 58,3 kWh mniej niż w 2009 roku. Tymczasem na obszarach wiejskich powiatu ząbkowickiego zużycie energii elektrycznej w 2012 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiło 395,6 kWh. Mniej energii zużywano w powiecie kłodzkim (245 kWh) czy w skali Dolnego Śląska (224,3 kWh).

Infrastrukturę gazową na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2012 roku tworzyło 304,531 km czynnej sieci gazowej (w tym 51,779 km czynnej sieci przesyłowej i 252,752 km czynnej sieci rozdzielczej) oraz 7 938 czynnych przyłączy do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych.

W 2012 roku gaz był dostarczany do 29 812 gospodarstw domowych w powiecie dzierzoniowskim, a z sieci gazowej korzystało łącznie 83 261 osób. Większość z nich stanowiły gospodarstwa miejskie (28 847, tj. 96,8%), a średnio co czwarte gospodarstwo

domowe ogrzewało gazem mieszkania (7 316, tj. 24,5%). Łączne zużycie gazu w gospodarstwach domowych powiatu dzierzoniowskiego w 2012 roku wynosiło 12 414,9 tys. m³, w tym 7 830,1 tys. m³ (63,1%) przeznaczono na ogrzewanie mieszkań.

TABELA 18. ROZDZIELCZA SIEĆ GAZOWA NA 100 KM² W LATACH 2009-2012

	rozdzielcza sieć gazowa na 100 km ²				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	30,7	30,6	31,4	32,4	1,7
Powiat kłodzki	20,3	20,7	21,0	21,2	0,9
Powiat ząbkowicki	11,2	11,2	10,4	10,2	-1,0
Powiat dzierzoniowski	55,1	55,4	52,4	52,8	-2,3
Bielawa (m)	220,5	221,7	219,1	217,7	-2,8
Dzierżonów (m)	419,6	422,0	404,1	412,5	-7,1
Pieszycy (m)	51,5	52,3	52,2	52,7	1,2
Piława Górna (m)	139,7	139,9	121,8	122,0	-17,7
Dzierżonów (w)	14,0	14,0	11,0	11,4	-2,6
Łagiewniki (w)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niemcza (m-w)	24,6	24,8	22,3	22,3	-2,3

Źródło: BDL/GUS

Powiat dzierzoniowski charakteryzuje się najlepiej rozwiniętą rozdzielczą siecią gazową. W przeliczeniu na 100 km² powiat dysponował 52,8 km² gazowej sieci rozdzielczej, tj. kilkakrotnie więcej niż w powiecie ząbkowickim (10,2 km²), powiecie kłodzkim (21,2 km²) czy województwie dolnośląskim (32,4 km²). Najbardziej rozbudowane rozdzielcze sieci gazowe w przeliczeniu na 100 km² w powiecie dzierzoniowskim występuje w miastach: Dzierżonów (412,7 km²), Bielawa (217,7 km²) i Piława Górna (122 km²).

TABELA 19. ZUŻYCIE GAZU Z SIECI NA 1 MIESZKAŃCA W LATACH 2009-2012

	zużycie gazu z sieci na 1 mieszkańca (m ³)				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	119,5	126,8	112,3	118,0	-1,5
Powiat kłodzki	89,8	87,2	78,8	83,3	-6,5
Powiat ząbkowicki	59,0	62,3	58,0	60,2	1,2
Powiat dzierzoniowski	117,5	123,9	112,6	117,7	0,2
Bielawa (m)	136,0	137,5	125,6	132,1	-3,9
Dzierżonów (m)	145,5	158,5	144,9	150,6	5,1
Pieszycy (m)	124,4	130,1	114,5	124,6	0,2
Piława Górna (m)	155,1	169,7	145,8	153,9	-1,2
Dzierżonów (w)	32,6	33,6	31,6	32,5	-0,1
Łagiewniki (w)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niemcza (m-w)	82,8	84,2	84,5	80,6	-2,2
	na wsi				
Dolnośląskie	36,0	40,5	37,0	42,3	6,3
Powiat kłodzki	10,6	9,7	8,5	11,7	1,1

Powiat ząbkowicki	2,8	2,9	2,9	3,0	0,2
Powiat dzierzoniowski	21,9	22,2	21,4	21,6	-0,3
Dzierżonów (w)	32,6	33,6	31,6	32,5	-0,1
Łagiewniki (w)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niemcza (m-w)	43,9	45,0	45,2	44,3	0,4

Źródło: BDL/GUS

W przeliczeniu na 1 mieszkańca ludność powiatu dzierzoniowskiego zużywała najwięcej gazu sieciowego – w 2012 roku kształtowało się ono na poziomie 117,7 m³, niemal tyle samo ile wynosiło przeciętne zużycie na całym Dolnym Śląsku (118 m³). W tym samym roku zużycie gazu z sieci w powiecie ząbkowickim wynosiło 60,2 m³, a w powiecie kłodzkim 83,3 m³. W przypadku powiatu dzierzoniowskiego największe zużycie gazu z sieci w przeliczeniu na 1 mieszkańca odnotowano w miastach, czyli tam, gdzie infrastruktura gazowa jest najbardziej rozbudowana. Przeciętny mieszkaniec Piławy Górnej w 2012 roku zużył 153,9 m³ gazu z sieci, nieznacznie niższe było średnie zużycie gazu sieciowego w Dzierżonowie (150,6 m³). Zdecydowanie mniejsze zużycie gazu z sieci występowało w gminach wiejskich czy miejsko-wiejskich powiatu: w Niemczy było to 80,6 m³, zaś w Dzierżonowie – 32,5 m³. Dostępu do gazu sieciowego pozbawieni byli mieszkańcy gminy Łagiewniki.

TABELA 20. KORZYSTAJĄCY Z INSTALACJI GAZOWEJ W % OGÓŁU MIESZKAŃCÓW W LATACH 2009-2012

	korzystający z instalacji gazowej				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	63,1	62,8	62,7	61,8	-1,3
Powiat kłodzki	50,5	50,5	50,4	51,1	0,6
Powiat ząbkowicki	36,7	36,9	36,8	37,7	1,0
Powiat dzierzoniowski	78,1	78,2	78,1	79,1	1,0
Bielawa (m)	94,9	94,9	94,8	96,4	1,5
Dzierżonów (m)	95,9	95,9	96,0	95,7	-0,2
Pieszycy (m)	77,3	77,4	77,3	79,3	2,0
Piława Górna (m)	92,5	92,5	92,7	93,9	1,4
Dzierżonów (w)	25,1	25,1	25,0	26,2	1,1
Łagiewniki (w)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niemcza (m-w)	52,4	52,6	52,7	55,9	3,5
	na wsi				
Dolnośląskie	11,6	12,1	12,6	12,9	1,3
Powiat kłodzki	8,8	8,8	8,8	9,0	0,2
Powiat ząbkowicki	1,8	1,9	1,8	2,0	0,2
Powiat dzierzoniowski	16,3	16,1	16,1	16,9	0,6
Dzierżonów (w)	25,1	25,1	25,0	26,2	1,1
Łagiewniki (w)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niemcza (m-w)	30,2	30,0	30,0	32,3	2,1

Źródło: BDL/GUS

Z instalacji gazowej korzystało w 2012 roku 79,1% ludności powiatu dzierzoniowskiego. Największy odsetek korzystających występował w miastach: Bielawie (96,4%), Dzierżoniowie (95,7%) i Piławie Górnej (93,9%), nieco gorzej przedstawiała się sytuacja w Pieszycach (79,3%). W gminie Niemcza z instalacji gazowej korzystała niewiele ponad połowa mieszkańców (55,9%), zaś w gminie wiejskiej Dzierżoniów – jedynie 26,2%.

Powiat dzierzoniowski na tle pozostałych samorządów odznaczał się lepszą dostępnością instalacji gazowej. Podczas gdy w powiecie korzystało z niej niemal 80% mieszkańców, na Dolnym Śląsku odsetek korzystających wynosił 61,8%, w powiecie kłodzkim 51,1%, zaś w powiecie ząbkowickim jedynie 37,7% ludności korzystało z sieci gazowej.

Infrastruktura wodociągowa na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku obejmowała 330 km czynnej sieci rozdzielczej i 8 818 przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania.

Do wodociągów na terenie powiatu w 2013 roku dostarczano w czasie doby 9 dam³ wody, z czego 7,4 dam³ stanowiła woda sprzedana z wodociągu gospodarstwom domowym. Ogółem w 2013 roku do gospodarstw domowych na terenie powiatu dzierzoniowskiego dostarczono 2 702,3 dam³ wody.

TABELA 21. ROZDZIELCZA SIĘĆ WODOCIĄGOWA NA 100 KM² W LATACH 2009-2012

	rozdzielcza sieć wodociągowa na 100 km ²				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	70,7	72,3	71,9	73,6	2,9
Powiat kłodzki	43,5	44,3	41,1	45,4	1,9
Powiat ząbkowicki	44,9	50,5	48,7	46,1	1,2
Powiat dzierzoniowski	68,1	67,6	68,5	68,4	0,3
Bielawa (m)	169,8	169,8	169,8	169,8	0,0
Dzierżoniów (m)	313,9	315,4	315,9	316,4	2,5
Pieszycy (m)	19,8	19,8	19,8	19,8	0,0
Piława Górna (m)	72,6	72,6	72,6	72,6	0,0
Dzierżoniów (w)	69,5	69,5	69,5	69,5	0,0
Łagiewniki (w)	31,8	26,8	26,8	26,8	-5,0
Niemcza (m-w)	49,8	55,1	60,4	60,0	10,2
	na wsi				
Dolnośląskie	51,4	52,9	52,6	53,3	1,9
Powiat kłodzki	27,4	28,1	23,9	27,8	0,4
Powiat ząbkowicki	38,9	44,8	42,9	39,4	0,5
Powiat dzierzoniowski	49,6	48,9	50,1	50,1	0,5
Dzierżoniów (w)	69,5	69,5	69,5	69,5	0,0
Łagiewniki (w)	31,8	26,8	26,8	26,8	-5,0
Niemcza (m-w)	38,4	45,7	53,0	53,0	14,6

Źródło: BDL/GUS

Powiat dzierzoniowski wyróżnia się na tle pozostałych samorządów najlepiej rozwiniętą siecią wodociągową. Na 100 km² powierzchni przypada 68,4 km rozdzielczej sieci wodociągowej, najwięcej w miastach: Dzierżoniowie (316,4 km) oraz Bielawie (169,8 km). Długość rozdzielczej sieci wodociągowej w sąsiednich powiatach kształtuje się na poziomie 45-46 km, zaś średnia na Dolnym Śląsku wynosi 73,6 km. Podobna sytuacja dotyczy obszarów wiejskich – długość rozdzielczej sieci wodociągowej na 100 km²

terenów wiejskich powiatu dzierzoniowskiego (50,1 km) jest większa niż w sąsiednich powiatach (kłodzkim – 27,8 km, ząbkowickim – 39,4 km), a jednocześnie niższa niż średnia dla województwa (53,3 km).

TABELA 22. ZUŻYCIE WODY Z WODOCIĄGÓW NA 1 MIESZKAŃCA W LATACH 2009-2013

	zużycie wody z wodociągów na 1 mieszkańca (m ³)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	31,9	32,0	31,5	31,6	31,2	-0,7
Powiat kłodzki	27,2	25,8	25,0	26,3	25,7	-1,5
Powiat ząbkowicki	27,2	26,8	26,3	26,7	25,5	-1,7
Powiat dzierzoniowski	26,5	26,0	26,6	26,2	25,8	-0,7
Bielawa (m)	27,9	27,1	27,3	27,4	27,0	-0,9
Dzierżonów (m)	30,9	29,9	30,0	29,9	29,4	-1,5
Pieszycy (m)	17,5	16,7	17,4	17,6	17,4	-0,1
Pilawa Górna (m)	24,3	24,5	25,0	24,7	24,0	-0,3
Dzierżonów (w)	20,7	22,5	23,1	23,4	22,3	1,6
Łagiewniki (w)	21,8	21,9	27,6	20,5	20,1	-1,7
Niemcza (m-w)	24,8	25,1	24,0	25,2	26,3	1,5
	na wsi					
Dolnośląskie	23,9	24,0	24,3	24,6	23,8	-0,1
Powiat kłodzki	17,3	17,8	17,0	16,4	15,6	-1,7
Powiat ząbkowicki	22,2	22,8	21,7	22,3	21,0	-1,2
Powiat dzierzoniowski	21,0	22,5	24,8	22,6	22,4	1,4
Dzierżonów (w)	20,7	22,5	23,1	23,4	22,3	1,6
Łagiewniki (w)	21,8	21,9	27,6	20,5	20,1	-1,7
Niemcza (m-w)	20,1	24,2	22,5	25,6	28,8	8,7

Źródło: BDL/GUS

Przeciętny mieszkaniec powiatu dzierzoniowskiego zużył w 2013 roku 25,8 m³ wody z wodociągów. Porównywalne było średnie zużycie wody w powiecie kłodzkim (25,7 m³) oraz ząbkowickim (25,5 m³). Najwięcej wody z wodociągów używali mieszkańcy Dzierżonowa (29,4 m³), najmniej zaś mieszkańcy Pieszyc (17,4 m³).

TABELA 23. KORZYSTAJĄCY Z INSTALACJI WODOCIĄGOWEJ W % OGÓŁU MIESZKAŃCÓW W LATACH 2009-2012

	korzystający z instalacji wodociągowej				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	91,4	91,5	91,6	91,9	0,5
Powiat kłodzki	81,7	81,8	81,9	84,2	2,5
Powiat ząbkowicki	82,0	82,5	82,9	83,0	1,0
Powiat dzierzoniowski	86,8	86,8	86,9	87,0	0,2
Bielawa (m)	96,8	96,8	96,8	96,8	0,0
Dzierżonów (m)	87,4	87,4	87,5	87,5	0,1
Pieszycy (m)	65,3	65,4	65,6	66,0	0,7

Piława Górna (m)	91,0	91,0	91,0	91,1	0,1
Dzierżonów (w)	84,2	84,3	84,4	84,5	0,3
Łagiewniki (w)	78,8	78,9	79,2	79,5	0,7
Niemcza (m-w)	73,9	74,0	74,2	74,5	0,6
	na wsi				
Dolnośląskie	79,0	79,4	79,9	80,8	1,8
Powiat kłodzki	57,4	57,7	58,2	64,9	7,5
Powiat ząbkowicki	70,1	70,9	71,6	71,9	1,8
Powiat dzierżonowski	78,3	78,4	78,7	79,0	0,7
Dzierżonów (w)	84,2	84,3	84,4	84,5	0,3
Łagiewniki (w)	78,8	78,9	79,2	79,5	0,7
Niemcza (m-w)	57,1	57,1	57,4	58,0	0,9

Źródło: BDL/GUS

Korzystający z instalacji wodociągowej stanowili w 2012 roku 87% ludności powiatu dzierżonowskiego. Korzystanie z wodociągów w powiecie było nieznacznie powszechniejsze niż w powiecie kłodzkim (84,2%) oraz ząbkowickim (83%), a jednocześnie nieco mniejsze niż w sakli całego Dolnego Śląska (91,9%). Najwyższy odsetek korzystających z wodociągów występował w Bielawie (96,8%), ale także w Piławie Górnej (91,1%) i Dzierżonowie – mieście (87,5%) oraz gminie wiejskiej (84,5%). W Łagiewnikach z wodociągów korzystało 79,5% ludności, w Niemczy – 74,5%, zaś w Pieszycach – 66% mieszkańców. Poziom korzystania z instalacji wodociągowej na terenach wiejskich powiatu dzierżonowskiego (79%) był zbliżony do średniej wojewódzkiej (80,8%), a jednocześnie wyższy niż w powiecie ząbkowickim (71,9%) czy kłodzkim (64,9%).

Infrastruktura kanalizacyjna powiatu dzierżonowskiego tworzona była w 2013 roku przez 258,2 km czynnej sieci kanalizacyjnej i obejmowała 6 853 połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. W 2013 roku w powiecie odprowadzono 2 871 dam³ ścieków.

TABELA 24. ROZDZIELCZA SIEĆ KANALIZACYJNA NA 100 KM² W LATACH 2009-2012

	rozdzielcza sieć kanalizacyjna na 100 km ²				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	39,7	41,4	43,8	46,6	6,9
Powiat kłodzki	22,8	23,6	26,6	27,2	4,4
Powiat ząbkowicki	14,2	14,7	17,0	20,9	6,7
Powiat dzierżonowski	51,2	52,9	53,5	53,8	2,6
Bielawa (m)	156,3	156,3	156,6	156,6	0,3
Dzierżonów (m)	340,3	345,8	345,8	345,8	5,5
Pieszycy (m)	10,1	10,1	10,1	10,1	0,0
Piława Górna (m)	59,2	59,2	72,1	72,1	12,9
Dzierżonów (w)	36,8	36,8	36,8	36,8	0,0
Łagiewniki (w)	13,8	13,8	13,8	15,0	1,2
Niemcza (m-w)	44,5	54,4	54,4	54,4	9,9

	na wsi				
Dolnośląskie	21,5	22,9	25,2	27,5	6,0
Powiat kłodzki	8,1	8,4	11,8	12,1	4,0
Powiat ząbkowicki	2,8	3,3	5,6	9,0	6,2
Powiat dzierzoniowski	23,4	25,6	25,6	26,1	2,7
Dzierżonów (w)	36,8	36,8	36,8	36,8	0,0
Łagiewniki (w)	13,8	13,8	13,8	15,0	1,2
Niemcza (m-w)	10,0	23,6	23,6	23,6	13,6

Źródło: BDL/GUS

Długość rozdzielczej sieci kanalizacyjnej na 100 km² w powiecie dzierzoniowskim wynosiła w 2012 roku 53,8 km. Była to wartość niemal dwukrotnie wyższa niż w powiecie kłodzkim (27,2 km) oraz ponad dwukrotnie wyższa niż w powiecie ząbkowickim (20,9 km). W skali województwa osiągnięto wynik niższy niż w powiecie dzierzoniowskim (46,6 km). Również w przypadku obszarów wiejskich przewaga powiatu dzierzoniowskiego (26,1 km) nad sąsiednimi samorządami była znaczna (kłodzki – 12,1 km, ząbkowicki – 9 km), jedynie na terenach wiejskich województwa dolnośląskiego odnotowano dłuższą sieć kanalizacyjną na 100 km² (27,5 km). W samym powiecie dzierzoniowskim występowały znaczne różnice w analizowanym wskaźniku w poszczególnych gminach. Najdłuższą rozdzielczą sieć kanalizacyjną w przeliczeniu na 100 km posiadały miasto Dzierżonów (345,8 km) oraz Bielawa (156,6 km), najkrótszą zaś – Pieszyce (10,1 km) oraz Łagiewniki (15 km).

TABELA 25. KORZYSTAJĄCY Z INSTALACJI KANALIZACYJNEJ W % OGÓŁU MIESZKAŃCÓW W LATACH 2009-2012

	korzystający z instalacji kanalizacyjnej				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	67,8	68,1	69,3	70,1	2,3
Powiat kłodzki	55,1	55,1	55,5	59,0	3,9
Powiat ząbkowicki	44,2	45,1	46,6	46,9	2,7
Powiat dzierzoniowski	66,8	67,2	67,6	67,9	1,1
Bielawa (m)	87,2	87,3	87,3	87,3	0,1
Dzierżonów (m)	78,2	78,3	78,4	78,5	0,3
Pieszyce (m)	24,5	24,6	24,8	25,2	0,7
Piława Górna (m)	58,9	58,9	59,8	60,6	1,7
Dzierżonów (w)	31,0	32,5	34,1	34,5	3,5
Łagiewniki (w)	42,1	42,1	42,5	43,9	1,8
Niemcza (m-w)	57,3	60,6	63,6	63,7	6,4
	na wsi				
Dolnośląskie	26,6	27,7	30,1	32,2	5,6
Powiat kłodzki	13,7	13,7	14,5	24,1	10,4
Powiat ząbkowicki	14,7	15,8	18,8	19,1	4,4
Powiat dzierzoniowski	34,8	36,5	38,3	39,0	4,2
Dzierżonów (w)	31,0	32,5	34,1	34,5	3,5
Łagiewniki (w)	42,1	42,1	42,5	43,9	1,8

Niemcza (m-w)	28,3	34,9	41,0	41,1	12,8
---------------	------	------	------	------	------

Źródło: BDL/GUS

Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w powiecie dzierzoniowskim wynosił w 2012 roku 67,9%. Na tej podstawie można stwierdzić, iż sytuacja w powiecie dzierzoniowskim była w tym zakresie lepsza niż w okolicznych samorządach oraz nieznacznie gorsza niż na Dolnym Śląsku. W powiecie kłodzkim z instalacji kanalizacyjnej korzystało 59% mieszkańców, w powiecie ząbkowickim – 46,9%, zaś w województwie – 70,1% ludności. Różny poziom rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej w gminach powiatu dzierzoniowskiego warunkował również zróżnicowanie odsetka ludności korzystającej z kanalizacji: najwięcej osób korzystało z niej w Bielawie (87,3%), zaś najmniej w Pieszycach (25,2%).

Na obszarach wiejskich powiatu dzierzoniowskiego kanalizacja była dostępna dla 39% mieszkańców. Było to więcej niż wynosi średnia wojewódzka (32,2%), a także w sąsiednich powiatach: kłodzkim (24,1%) i ząbkowickim (19,1%).

Oprócz sieci kanalizacyjnej **nieczystości ciekłe** z terenu powiatu dzierzoniowskiego gromadzone są również w zbiornikach bezodpływowych oraz oczyszczalniach przydomowych. W powiecie dzierzoniowskim w 2012 roku funkcjonowały również 4 stacje zlewne: po jednej w mieście Dzierżoniowie, gminie wiejskiej Dzierżoniów, gminie Łagiewniki oraz gminie Niemcza.

TABELA 26. GROMADZENIE I WYWÓZ NIECZYSTOŚCI CIEKŁYCH – ZBIORNIKI BEZODPŁYWOWE W LATACH 2009-2012

	zbiorniki bezodpływowe (szt)				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	107583	107797	107741	107412	-0,2%
Powiat kłodzki	6385	6863	6811	6743	5,6%
Powiat ząbkowicki	4486	4388	4380	4345	-3,1%
Powiat dzierzoniowski	2716	2226	2302	2275	-16,2%
Bielawa (m)	25	25	25	25	0,0%
Dzierżoniów (m)	85	39	65	40	-52,9%
Pieszycy (m)	830	830	830	830	0,0%
Piława Górna (m)	315	290	273	238	-24,4%
Dzierżoniów (w)	565	146	184	212	-62,5%
Łagiewniki (w)	545	545	574	579	6,2%
Niemcza (m-w)	351	351	351	351	0,0%

Źródło: BDL/GUS

W 2012 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego znajdowało się 2 275 zbiorników bezodpływowych służących do gromadzenia nieczystości ciekłych. Najwięcej z nich zlokalizowanych było w Pieszycach (830 zbiorników; 36,5%), ale także w Łagiewnikach (579 zbiorników; 25,5%), Niemczy (351 zbiorników; 15,4%), Piławie Górnej (238 zbiorników; 10,5%) oraz gminie wiejskiej Dzierżoniów (212 zbiorników; 9,3%). W porównaniu z 2009 rokiem liczba zbiorników bezodpływowych w powiecie dzierzoniowskim zmniejszyła się o 16,2%, przy czym stało się to w znacznej mierze dzięki likwidacji zbiorników w gminie wiejskiej Dzierżoniów (spadek o 62,5%), mieście Dzierżoniów (spadek o 52,9%) oraz w Piławie Górnej (o 24,4%). Jedynie w Łagiewnikach w latach 2009-2012 nastąpił przyrost liczby zbiorników bezodpływowych na nieczystości ciekłe (o 6,2%). W innych samorządach sytuacja w tym zakresie była zróżnicowana – w powiecie ząbkowickim odnotowano spadek liczby zbiorników bezodpływowych

(nieznaczny, na poziomie -3,1%), w powiecie kłodzkim wzrost (o 5,6%), zaś w skali województwa sytuacja niemal się nie zmieniła.

TABELA 27. GROMADZENIE I WYWÓZ NIECZYSTOŚCI CIEKŁYCH – OCZYSZCZALNIE PRZYDOMOWE W LATACH 2009-2012

	oczyszczalnie przydomowe (szt)				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	3487	3969	4736	5591	60,3%
Powiat kłodzki	523	559	718	752	43,8%
Powiat ząbkowicki	256	288	313	353	37,9%
Powiat dzierzoniowski	104	168	195	244	134,6%
Bielawa (m)	7	8	8	7	0,0%
Dzierżonów (m)	4	4	7	8	100,0%
Pieszycy (m)	20	20	22	22	10,0%
Piława Górna (m)	8	11	12	14	75,0%
Dzierżonów (w)	55	114	133	179	225,5%
Łagiewniki (w)	7	8	9	9	28,6%
Niemcza (m-w)	3	3	4	5	66,7%

Źródło: BDL/GUS

W obszarze powiatu dzierzoniowskiego funkcjonowały w 2012 roku 244 oczyszczalnie przydomowe. Większość z nich znajdowała się na terenie gminy wiejskiej Dzierżonów (179 oczyszczalni; 73,4%), gdzie na przestrzeni lat 2009-2012 liczba przydomowych oczyszczalni wzrosła o 225,5%. Choć infrastruktura przydomowych oczyszczalni rozwijała się niemal w każdej jednostce administracyjnej (oprócz Bielawy), nigdzie wzrost nie był tak spektakularny jak w gminie wiejskiej Dzierżonów. W latach 2009-2012 w powiecie dzierzoniowskim liczba oczyszczalni przydomowych wzrosła o 134,6%, znacznie przewyższając średni przyrost w skali województwa (60,3%) czy sąsiednich powiatów (w powiecie kłodzkim o 43,8%, zaś w powiecie ząbkowickim o 37,9%).

W powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku funkcjonowało 11 **oczyszczalni ścieków**, w tym 4 z podwyższonym usuwaniem biogenów. Po jednej oczyszczalni ścieków znajdowało się w głównych miastach powiatu: Dzierżonowie, Bielawie, Pieszycach i Piławie Górnej, po dwie placówki funkcjonowały w gminie wiejskiej Dzierżonów i Łagiewniki, zaś 3 obiekty znajdowały się w Niemczy. Łączna przepustowość oczyszczalni ścieków w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku wynosiła 23 571 m³/dobę. Największą przepustowością odznaczała się oczyszczalnia ścieków w Bielawie (8100 m³/dobę), nieco mniejszą w Dzierżonowie (7500 m³/dobę), zaś najmniejszą – oczyszczalnia ścieków w gminie wiejskiej Dzierżonów (600 m³/dobę). Z kolei najwyższym wskaźnikiem RLM⁴¹ (równoważna liczba mieszkańców) charakteryzowały się oczyszczalnie ścieków w Łagiewnikach (48 070 RLM) oraz Bielawie (45 900 RLM), a także Dzierżonowie (37 500 RLM). Najniższe wskaźniki RLM w powiecie dzierzoniowskim dotyczyły gminy wiejskiej Dzierżonów (4 062 RLM), Pieszyc (4 470 RLM), Niemczy (5 218 RLM) oraz Piławy Górnej (7 600 RLM).

41 RLM jest to liczba wyrażająca wielokrotność ładunku zanieczyszczeń zawartych w ściekach w stosunku do jednostkowego ładunku zanieczyszczeń w ściekach odprowadzanych od jednego mieszkańca w ciągu doby. Za jednostkowy ładunek zanieczyszczeń pochodzący od jednego mieszkańca przyjęto 60 g O₂ na dobę. Jeśli np. dla pozycji RLM wpisana jest liczba 1000 oznacza to, że ta oczyszczalnia może oczyścić ścieki wytworzone przez 1000 osób (wyjaśnienie GUS)

TABELA 28. KORZYSTAJĄCY Z OCZYSZCZALNI ŚCIEKÓW W % OGÓŁU MIESZKAŃCÓW W LATACH 2009-2013

	ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	75,9%	76,0%	76,9%	77,2%	77,7%	1,9%
Powiat kłodzki	69,3%	68,7%	66,2%	66,7%	67,9%	-1,4%
Powiat ząbkowicki	50,0%	48,9%	50,7%	52,0%	53,3%	3,2%
Powiat dzierzoniowski	78,2%	80,7%	80,9%	81,5%	82,8%	4,6%
Bielawa (m)	99,1%	96,8%	96,9%	99,2%	99,5%	0,4%
Dzierżonów (m)	87,8%	96,9%	96,8%	99,6%	99,7%	11,9%
Pieszycy (m)	34,1%	39,3%	39,5%	39,6%	40,1%	6,1%
Piława Górna (m)	98,7%	98,1%	97,8%	80,7%	80,8%	-17,9%
Dzierżonów (w)	29,3%	28,7%	28,7%	28,9%	32,8%	3,5%
Łagiewniki (w)	59,6%	57,0%	59,9%	60,6%	60,6%	1,0%
Niemcza (m-w)	59,5%	59,3%	59,7%	60,4%	75,1%	15,7%

Źródło: BDL/GUS

Z oczyszczalni ścieków w powiecie dzierzoniowskim korzystało w 2013 roku 82,8% mieszkańców. Powiat wyróżniał się w tym zakresie na tle województwa (77,7% korzystających), ale w jeszcze większym stopniu na tle sąsiednich powiatów: w kłodzkim oczyszczalnie ścieków obejmowały 67,9% mieszkańców, zaś w ząbkowickim – 53,3% ludności. W obrębie powiatu dzierzoniowskiego istniały jednak znaczne różnice w stopniu korzystania z oczyszczalni ścieków. Były one dostępne praktycznie dla wszystkich mieszkańców Dzierżonowa (99,7%) oraz Bielawy (99,5%), podczas gdy w gminie wiejskiej Dzierżonów odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków wynosił jedynie 32,8%. Nieznacznie wyższy był ten odsetek w Pieszcach (40,1%).

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego znajdowało się w 2014 roku 1 czynne składowisko **odpadów**, na których unieszkodliwiane są odpady komunalne. W ciągu 2012 roku na terenie powiatu zebrano 28 885,41 ton zmieszanych odpadów komunalnych (o 7% mniej niż w 2009 roku), w tym 22 793,97 ton z gospodarstw domowych (o 17,9% mniej niż w 2009 roku). Na przestrzeni lat 2009-2012 zwiększyła się ilość zebranych zmieszanych odpadów komunalnych w gminie wiejskiej Dzierżonów (wzrost o 20,5%) oraz w Łagiewnikach (16,8%). W pozostałych gminach powiatu w 2012 roku zebrano ogółem więcej odpadów komunalnych niż w 2009 roku. Sytuacja taka dotyczyła Niemczy (spadek o 26,5%), Pieszyc (o 12,8%), Bielawy (o 9,9%), Dzierżonowa (o 6,5%) oraz Piławy Górnej (o 6,2%). W przypadku zmieszanych odpadów komunalnych odbieranych z gospodarstw domowych w latach 2009-2012 jedynie w Łagiewnikach nastąpił wzrost (o 10,8%). W pozostałych gminach powiatu dzierzoniowskiego z gospodarstw domowych odbierano mniej zmieszanych odpadów komunalnych, przy czym spadki wahały się od -2,8% (gmina wiejska Dzierżonów) do -27,6% (Niemcza).

TABELA 29. ODPADY Z GOSPODARSTW DOMOWYCH PRZYPADAJĄCE NA 1 MIESZKAŃCA (KG) W LATACH 2009-2012

	odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca (kg)				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	214,2	219,4	223,6	213,6	-0,6
Powiat kłodzki	214,1	214,6	226,7	219,3	5,2
Powiat ząbkowicki	133,7	128,4	127,5	179,4	45,7

Powiat dzierzoniowski	268,0	242,8	220,6	216,0	-52,0
Bielawa (m)	279,5	256,6	217,0	213,6	-65,9
Dzierżonów (m)	308,5	279,6	277,3	257,7	-50,8
Pieszycy (m)	228,1	201,4	160,1	160,2	-67,9
Piława Górna (m)	309,4	276,9	252,6	243,9	-65,5
Dzierżonów (w)	223,4	212,5	186,9	212,3	-11,1
Łagiewniki (w)	93,7	88,6	77,0	99,9	6,2
Niemcza (m-w)	273,8	224,9	205,3	198,9	-74,9

Źródło: BDL/GUS

Na statystycznego mieszkańca powiatu dzierzoniowskiego przypadało w 2012 roku 216 kg odpadów z gospodarstw domowych. Najwięcej odpadów wytwarzali mieszkańcy Dzierżonowa (aż 257,7 kg), zaś najmniej mieszkańcy Łagiewnik (jedynie 99,9 kg). Jednocześnie na przestrzeni lat 2009-2012 wielkość odpadów z gospodarstw domowych przypadająca na 1 mieszkańca uległa znacznemu zmniejszeniu, średnio o kilkadziesiąt kilogramów. Największe spadki dotyczyły Niemczy (o 74,9 kg), Pieszyc (o 67,9 kg), Bielawy (o 65,9 kg) oraz Piławy Górnej (o 65,5 kg). Jediną gminą powiatu dzierzoniowskiego, w której odnotowano wzrost wielkości odpadów z gospodarstw domowych przypadających na 1 mieszkańca były Łagiewniki (o 6,2 kg). Na przeciętnego mieszkańca powiatu dzierzoniowskiego przypadało nieznacznie więcej odpadów niż wynosiła średnia wojewódzka (213,6 kg), zdecydowanie mniej odpadów z gospodarstw domowych wytwarzali mieszkańcy powiatu ząbkowickiego (179,4 kg). O ile jednak w przypadku tego ostatniego w latach 2009-2012 wielkość odpadów z gospodarstw domowych przypadająca na 1 mieszkańca wzrosła (o 45,7 kg), to w powiecie dzierzoniowskim odnotowano spadek o 52 kg.

TABELA 30. ZANIECZYSZCZENIA ZATRZYMANE LUB ZNEUTRALIZOWANE W URZĄDZENIACH DO REDUKCJI ZANIECZYSZCZEŃ W % ZANIECZYSZCZEŃ WYTWORZONYCH W LATACH 2009-2013

	zanieczyszczenia zatrzymane lub zneutralizowane (%)				
	pyłowe				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	99,8	99,8	99,9	99,9	99,9
Powiat kłodzki	87,6	85,8	89,4	90,5	89,5
Powiat ząbkowicki	33,3	50,0	100,0	0,0	0,0
Powiat dzierzoniowski	88,6	83,7	80,0	80,5	85,0
	gazowe				
Dolnośląskie	90,2	90,9	92,3	89,2	90,6
Powiat kłodzki	0,4	0,3	0,6	0,5	0,6
Powiat ząbkowicki	0,0	0,0	0,0	50,0	33,3
Powiat dzierzoniowski	1,4	20,1	10,8	85,0	93,2

Źródło: BDL/GUS

Zakłady szczególnie uciążliwe na terenie powiatu dzierzoniowskiego wyemitowały w 2013 roku do powietrza 21 t/r zanieczyszczeń pyłowych (w tym 14 t/r ze spalania paliw) i 26 783 t/r zanieczyszczeń gazowych (w tym 26 589 t/r dwutlenku węgla, 64 t/r dwutlenku siarki, 43 t/r tlenku węgla i 38 t/r tlenków azotu). Większość wytworzonych przez zakłady uciążliwe zanieczyszczeń powietrza udało się zatrzymać lub zneutralizować w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń. Działania takie dotyczyły 85% wytworzonych

zanieczyszczeń pyłowych (119 t/r) oraz 93,2% wytworzonych zanieczyszczeń gazowych (2 672 t/r).

Zużycie wody na potrzeby przemysłu w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku kształtowało się na poziomie 12 dam³. Wodę na potrzeby przemysłu pobierano z wód podziemnych, zaś ścieki przemysłowe (24 dam³) w całości odprowadzane były do sieci kanalizacyjnej.

Zasoby mieszkaniowe powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku tworzyło 11 585 budynków mieszkalnych, w których znajdowały się łącznie 39 373 mieszkania. Na przestrzeni lat 2009-2013 liczba budynków mieszkalnych w powiecie wzrosła o 6,4% (najwięcej w gminie wiejskiej Dzierżonów – o 8,8%), zaś mieszkań – o 2,3% (najwięcej w Piławie Górnej – o 4,8%).

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2012 roku znajdowało się 308 mieszkań socjalnych, tj. o 155 więcej niż w 2009 roku. Większość mieszkań socjalnych znajdowała się w Dzierżonowie (187 mieszkań; 60,7%), znacznie mniej w Bielawie (99 mieszkań; 32,1%), a także w innych gminach: Piławie Górnej (10 mieszkań; 3,2%), Pieszycach (6 mieszkań; 1,9%), gminie wiejskiej Dzierżonów (5 mieszkań; 1,6%) oraz Łagiewnikach (1 mieszkanie). Mieszkań socjalnych pozbawiona była gmina miejsko-wiejska Niemcza.

TABELA 31. MIESZKANIA NA 1000 MIESZKAŃCÓW W LATACH 2009-2012

	mieszkania na 1000 mieszkańców				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	366,2	367,7	371,0	375,9	9,7
Powiat kłodzki	375,3	371,0	374,5	378,8	3,5
Powiat ząbkowicki	343,9	338,3	340,8	344,4	0,5
Powiat dzierzoniowski	370,8	366,8	368,8	372,6	1,8
Bielawa (m)	390,0	383,3	385,9	388,9	-1,1
Dzierżonów (m)	398,4	394,8	397,8	402,7	4,3
Pieszycy (m)	359,3	353,5	354,1	356,0	-3,3
Piława Górna (m)	339,0	348,1	349,9	357,5	18,5
Dzierżonów (w)	314,3	318,6	318,2	320,8	6,5
Łagiewniki (w)	299,5	283,3	283,0	285,8	-13,7
Niemcza (m-w)	342,0	339,6	342,4	346,8	4,8

Źródło: BDL/GUS

Na 1000 mieszkańców powiatu dzierzoniowskiego w 2012 roku przypadało 372,6 mieszkania, przy czym sytuacja w gminach była bardzo zróżnicowana. Najwięcej mieszkań dostępnych było w Dzierżonowie (402,7 mieszkania na 1000 osób), zaś najmniej w gminie wiejskiej Łagiewniki (285,8 mieszkania na 1000 ludności). Na przestrzeni lat 2009-2012 zwiększyła się liczba mieszkań przypadająca na 1000 mieszkańców szczególnie wyraźnie w Piławie Górnej (o 18,5), a także w gminie wiejskiej Dzierżonów (o 6,5), Niemczy (o 4,8) oraz mieście Dzierżonowie. Natomiast spadek liczby mieszkań na 1000 mieszkańców obserwowany był w gminie Łagiewniki (o 13,7), Pieszycach (o 3,3) oraz Bielawie (o 1,1).

TABELA 32. PRZECIĘTNA POWIERZCHNIA UŻYTKOWA 1 MIESZKANIA W LATACH 2009-2013

	przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	67,1	71,5	71,7	71,9	72,0	4,9
Powiat kłodzki	66,9	67,6	67,8	68,1	68,2	1,3

Powiat ząbkowicki	74,8	76,3	76,5	76,7	76,6	1,8
Powiat dzierzoniowski	62,1	62,9	63,0	63,0	63,1	1,0
Bielawa (m)	55,6	55,9	56,0	56,0	56,1	0,5
Dzierżonów (m)	57,3	57,6	57,7	57,8	57,8	0,5
Pieszycy (m)	64,8	66,0	66,2	66,4	66,7	1,9
Piława Górna (m)	62,2	62,9	63,0	62,7	62,7	0,5
Dzierżonów (w)	86,1	89,0	89,1	89,1	89,4	3,3
Łagiewniki (w)	86,0	88,0	88,1	88,2	88,5	2,5
Niemcza (m-w)	69,2	70,5	70,6	70,7	70,8	1,6

Źródło: BDL/GUS

Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w powiecie dzierzoniowskim wynosiła w 2013 roku 63,1 m², czyli mniej niż w powiecie kłodzkim (68,2 m²) czy ząbkowickim (76,6 m²), ale także na Dolnym Śląsku (72 m²). Gminy powiatu dzierzoniowskiego są bardzo zróżnicowane w zakresie średniej powierzchni użytkowej 1 mieszkania – największymi mieszkaniami dysponują mieszkańcy gminy wiejskiej Dzierżonów (89,5 m²) oraz Łagiewniki (88,5 m²), zaś najmniejszymi – mieszkańcy Bielawy (56,1 m²) oraz Dzierżonowa (57,8 m²).

TABELA 33. PRZECIĘTNA POWIERZCHNIA UŻYTKOWA MIESZKANIA NA 1 OSOBĘ W LATACH 2009-2013

	przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m ²)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	24,6	26,3	26,6	27,0	27,5	2,9
Powiat kłodzki	25,1	25,1	25,4	25,8	26,2	1,1
Powiat ząbkowicki	25,7	25,8	26,1	26,4	26,7	1,0
Powiat dzierzoniowski	23,0	23,1	23,2	23,5	23,8	0,8
Bielawa (m)	21,7	21,4	21,6	21,8	22,0	0,3
Dzierżonów (m)	22,8	22,7	23,0	23,3	23,6	0,8
Pieszycy (m)	23,3	23,3	23,4	23,7	24,0	0,7
Piława Górna (m)	21,1	21,9	22,0	22,4	22,6	1,5
Dzierżonów (w)	27,1	28,4	28,3	28,6	28,9	1,8
Łagiewniki (w)	25,8	24,9	24,9	25,2	25,4	-0,4
Niemcza (m-w)	23,7	23,9	24,2	24,5	24,6	0,9

Źródło: BDL/GUS

Na 1 osobę w powiecie dzierzoniowskim przypadało w 2013 roku 23,8 m² powierzchni użytkowej mieszkania, tj. mniej niż powiecie kłodzkim (26,2 m²) czy ząbkowickim (26,7 m²), a także w całym województwie (27,5 m²). W samym powiecie dzierzoniowskim przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę wahała się od 22 m² (w Bielawie) do 28,9 m² (w gminie wiejskiej Dzierżonów).

3 Sfera społeczna

3.1 Kapitał ludzki

3.1.1 Demografia

W 2013 roku powiat dzierzoniowski był zamieszkiwany przez 104 613 osób. Największymi ośrodkami powiatu są miasta Dzierżonów (34 428 mieszkańców) oraz Bielawa (31 186 mieszkańców). Niemal dziesięć tysięcy osób zamieszkiwało miasto Pieszyce (9 626 osób), a także gminę wiejską Dzierżonów (9 339 osób). Najmniejszą ze względu na liczbę mieszkańców jednostką administracyjną jest gmina miejsko-wiejska Niemcza, licząca 5 800 mieszkańców.

TABELA 34. LICZBA LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	liczba ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Przyrost
Dolnośląskie	2876627	2917242	2916577	2914362	2909997	1,2%
Powiat kłodzki	163648	167697	166843	165948	164680	0,6%
Powiat ząbkowicki	68575	69140	68807	68334	67875	-1,0%
Powiat dzierzoniowski	103636	106174	105762	105284	104613	0,9%
Bielawa (m)	30871	31778	31583	31480	31186	1,0%
Dzierżonów (m)	34168	35017	34838	34679	34428	0,8%
Pieszyce (m)	9370	9693	9688	9678	9626	2,7%
Piława Górna (m)	6790	6805	6776	6749	6696	-1,4%
Dzierżonów (w)	9214	9395	9413	9353	9339	1,4%
Łagiewniki (w)	7332	7576	7596	7540	7538	2,8%
Niemcza (m-w)	5891	5910	5868	5805	5800	-1,5%

Źródło: BDL/GUS

W powiecie dzierzoniowskim i jego jednostkach liczba ludności od 2009 roku podlega niewielkim zmianom. Na obszarze całego powiatu w latach 2009-2013 nastąpił przyrost liczby ludności na poziomie 0,9%. Stosunkowo największe przyrosty odnotowano w gminie wiejskiej Łagiewniki (2,8%) oraz mieście Pieszyce (2,7%). Z kolei ubytek ludności w latach 2009-2013 nastąpił w gminie Niemcza (-1,5%) oraz mieście Piława Górna (-1,4%). W przypadku sąsiednich samorządów liczba mieszkańców nie podlegała znacznym zmianom: w powiecie ząbkowickim liczba ludności zmniejszyła się o 1%, zaś w powiecie kłodzkim przybyło 0,6% mieszkańców. W całym województwie dolnośląskim w latach 2009-2013 nastąpił przyrost liczby ludności o 1,2%.

TABELA 35. WSPÓŁCZYNNIK FEMINIZACJI W LATACH 2009-2013

	współczynnik feminizacji					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	109	108	108	108	108	-1
Powiat kłodzki	109	107	107	107	107	-2
Powiat ząbkowicki	107	106	106	106	106	-1

Powiat dzierzoniowski	113	111	111	110	110	-3
Bielawa (m)	116	115	115	114	114	-2
Dzierżonów (m)	116	113	113	113	113	-3
Pieszycy (m)	110	109	108	107	107	-3
Piława Górna (m)	107	109	109	109	108	1
Dzierżonów (w)	104	102	101	101	101	-3
Łagiewniki (w)	107	105	106	105	105	-2
Niemcza (m-w)	107	104	103	102	101	-6

Źródło: BDL/GUS

We wszystkich jednostkach administracyjnych obserwowana jest przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn – wyraża ją współczynnik feminizacji kształtujący się powyżej 100. Najbardziej zaburzoną równowagą płciową cechują się największe ośrodki miejskie powiatu dzierzoniowskiego: Dzierżonów i Bielawa, gdzie na 100 mężczyzn przypada odpowiednio 113 i 114 kobiet. W samym powiecie dzierzoniowskim współczynnik feminizacji wynosi 110 i tym samym jest wyższy niż w województwie dolnośląskim (108), powiecie kłodzkim (107) oraz ząbkowickim (106). Stosunkowo najlepszą sytuacją w zakresie równowagi płciowej mieszkańców cechują się obszary wiejskie i miejsko-wiejskie. W gminie Łagiewniki na 100 mężczyzn przypada 105 kobiet, zaś w gminie wiejskiej Dzierżonów oraz miejsko-wiejskiej Niemcza grupy kobiet i mężczyzn są niemal równoliczne (współczynnik feminizacji 101). Na uwagę zwraca również fakt, iż niemal we wszystkich jednostkach administracyjnych w latach 2009-2013 odnotowano spadek wartości współczynnika feminizacji. Choć wartości tego spadku nie są znaczne, wyraźnie wskazują, iż z powiatów i gmin ubywa więcej kobiet niż mężczyzn. Szczególnie widoczne jest to w przypadku gminy Niemcza, gdzie w latach 2009-2013 współczynnik feminizacji zmniejszył się aż o 6 punktów. W połączeniu ze wskazanym powyżej spadkiem liczby ludności oznacza to, iż z gminy ubywają przede wszystkim kobiety, co może wiązać się z większym poziomem migracji mieszkanki Niemczy.

TABELA 36. ODSETEK LUDNOŚCI MIEJSKIEJ W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	70,3%	69,9%	69,8%	69,6%	69,4%	-0,9%
Powiat kłodzki	65,0%	64,8%	64,7%	64,5%	64,4%	-0,6%
Powiat ząbkowicki	44,8%	45,2%	45,1%	44,9%	44,9%	0,1%
Powiat dzierzoniowski	81,4%	81,4%	81,3%	81,4%	81,3%	-0,1%
Bielawa (m)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	0,0%
Dzierżonów (m)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	0,0%
Pieszycy (m)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	0,0%
Piława Górna (m)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	0,0%
Dzierżonów (w)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Łagiewniki (w)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Niemcza (m-w)	53,0%	53,4%	53,6%	53,8%	53,8%	0,8%

Źródło: BDL/GUS

Powiat dzierzoniowski na tle pozostałych jednostek wyróżnia się najwyższym stopniem urbanizacji. W 2013 roku ludność miejska stanowiła aż 81,3% ogółu mieszkańców tego regionu, podczas gdy miasta w powiecie ząbkowickim zamieszkiwało jedynie 44,9%

ludności, a w powiecie kłodzkim – 64,4% osób. Odsetek ludności miejskiej w województwie dolnośląskim wynosił 69,4%.

WYKRES 1. LUDNOŚĆ WG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU W LATACH 2009-2013

Źródło: BDL/GUS

Analiza ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku wskazuje na pogłębiający się problem starzenia się społeczeństwa – we wszystkich jednostkach administracyjnych zwiększa się udział osób starszych, a maleje udział dzieci i młodzieży. Powiat dzierzoniowski charakteryzuje się stosunkowo najniższym odsetkiem ludności w wieku przedprodukcyjnym (tj. do 17 lat), przy towarzyszącym mu najwyższym odsetku ludności w wieku poprodukcyjnym (tj. 65 i więcej lat). W 2013 roku wynosiły one odpowiednio 15,8% i 20,4%. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym w powiecie kłodzkim kształtował się na poziomie 15,9%, w powiecie ząbkowickim – 16,6%, zaś w województwie dolnośląskim – 16,9%. Dla ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano odsetki na poziomie 20,2%, 19,1% oraz 19%.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa najmocniej obserwowane jest w największych miastach powiatu dzierzoniowskiego: w Dzierżonowie osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowią jedynie 14,8% mieszkańców, zaś w Bielawie – 15%. Natomiast aż 22,7% ludności Dzierżonowa i 21,3% ludności Bielawy to osoby w wieku poprodukcyjnym. W 2013 roku jedynie w Piławie Górnej oraz Łagiewnikach odsetek dzieci i młodzieży (do lat 17 włącznie) pozostawał wyższy niż odsetek osób starszych, choć i w tych przypadkach różnica ta nie była znaczna.

TABELA 37. WSPÓLCZYNNIK OBCIĄŻENIA DEMOGRAFICZNEGO W LATACH 2009-2013

	ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	51,9	52,2	53,2	54,4	55,8	3,9
Powiat kłodzki	53,8	53,6	54,4	55,3	56,6	2,8
Powiat ząbkowicki	52,9	52,6	53,1	54,2	55,5	2,6
Powiat dzierzoniowski	53,9	53,7	54,6	55,7	56,9	3,0
Bielawa (m)	53,3	53,0	54,1	55,8	57,1	3,8
Dzierżonów (m)	55,3	55,3	57,0	58,7	60,2	4,9
Pieszycy (m)	53,9	54,7	55,4	56,2	56,4	2,5
Piława Górna (m)	55,9	54,3	53,8	53,0	53,3	-2,6
Dzierżonów (w)	50,1	49,7	49,9	50,2	51,4	1,3
Łagiewniki (w)	51,2	51,9	52,3	52,8	54,0	2,8
Niemcza (m-w)	55,4	54,8	54,1	53,8	55,2	-0,2

Źródło: BDL/GUS

O problemie starzejącego się społeczeństwa świadczą również rosnące wartości współczynnika obciążenia demograficznego. W 2013 roku w powiecie dzierzoniowskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 56,9 osób w wieku nieprodukcyjnym. Dla pozostałych jednostek administracyjnych współczynnik obciążenia demograficznego kształtował się na niższym poziomie: 56,6 w powiecie kłodzkim, 55,8 w województwie dolnośląskim i 55,5 w powiecie ząbkowickim.

W samym powiecie dzierzoniowskim najwyższe współczynniki obciążenia demograficznego występują w Dzierżonowie (60,2) oraz Bielawie (57,1) – związane jest

to z przedstawioną powyżej strukturą ludności wg ekonomicznych grup wieku, tj. wysokim odsetkiem ludności w wieku poprodukcyjnym oraz niskim udziałem mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym.

TABELA 38. URODZENIA ŻYWE NA 1000 LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	urodzenia żywe na 1000 ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	10,4	10,1	9,5	9,3	8,9	-1,5
Powiat kłodzki	9,8	8,9	8,6	8,3	7,6	-2,2
Powiat ząbkowicki	10,2	8,8	9,1	7,8	8,1	-2,1
Powiat dzierzoniowski	9,2	9,0	8,5	8,5	7,9	-1,3
Bielawa (m)	8,9	8,7	7,8	7,8	7,4	-1,5
Dzierżonów (m)	8,9	8,9	8,4	8,4	7,5	-1,4
Pieszycy (m)	8,4	8,6	8,6	9,4	8,5	0,1
Piława Górna (m)	8,1	10,2	9,1	7,4	9,2	1,1
Dzierżonów (w)	8,3	10,0	8,6	9,6	7,3	-1,0
Łagiewniki (w)	11,1	10,3	9,4	10,4	9,7	-1,4
Niemcza (m-w)	12,8	7,3	10,2	7,8	8,6	-4,2

Źródło: BDL/GUS

Niemal we wszystkich jednostkach administracyjnych zmniejsza się liczba urodzeń. W 2013 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców powiatu dzierzoniowskiego urodziło się 7,9 dzieci. Niższą wartość odnotowano jedynie w powiecie kłodzkim (7,6 urodzeń żywych na 1000 ludności), zaś więcej dzieci rodziło się w powiecie ząbkowickim (8,1) oraz województwie dolnośląskim (8,9).

Spośród gmin powiatu dzierzoniowskiego najwięcej urodzeń żywych na 1000 ludności odnotowuje się w Łagiewnikach (9,7) oraz Piławie Górnej (9,2), najmniej z kolei w gminie wiejskiej Dzierżonów (7,3), Bielawie (7,4) oraz Dzierżonowie (7,5). Ogółem współczynnik urodzeń żywych na 1000 ludności w powiecie dzierzoniowskim w latach 2009-2013 zmniejszył się o 1,3 (w powiatach kłodzkim i ząbkowickim oraz województwie dolnośląskim spadki były większe), zaś zjawisko to najbardziej dotknęło gminę Niemcza (spadek o 4,2 urodzenia żywe na 1000 mieszkańców). Jedynie w Piławie Górnej w 2013 roku współczynnik urodzeń żywych był wyższy niż w 2009 roku.

TABELA 39. ZGONY NA 1000 LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	zgony na 1000 ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	10,7	10,2	10,1	10,4	10,5	-0,3
Powiat kłodzki	12,0	11,9	11,7	11,9	12,0	0,0
Powiat ząbkowicki	11,2	11,7	11,2	11,8	12,1	0,9
Powiat dzierzoniowski	12,8	11,6	11,2	11,7	12,3	-0,5
Bielawa (m)	13,3	12,3	12,0	12,2	13,5	0,2
Dzierżonów (m)	12,1	11,7	11,4	11,0	12,7	0,6
Pieszycy (m)	14,5	11,6	10,7	12,1	12,6	-1,9
Piława Górna (m)	10,4	9,8	8,2	11,2	10,4	0,0
Dzierżonów (w)	12,1	11,0	9,9	10,5	10,4	-1,7

Łagiewniki (w)	10,8	10,3	10,0	11,6	9,3	-1,5
Niemcza (m-w)	17,2	11,7	14,8	15,2	11,4	-5,8

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku w powiecie dzierzoniowskim w przeliczeniu na 1000 ludności odnotowano 12,3 zgony. Była to wartość wyższa niż w powiecie ząbkowickim (12,1), kłodzkim (12) oraz województwie dolnośląskim (10,5). Najwięcej zgonów następowało w Bielawie (13,5 na 1000 ludności), wysokie były również współczynniki w Dzierżonowie (12,7) i Pieszycach (12,6). Najmniej zgonów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców odnotowano w gminie Łagiewniki (9,3).

TABELA 40. PRZYROST NATURALNY NA 1000 LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	przyrost naturalny na 1000 ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	-0,4	-0,1	-0,6	-1,1	-1,6	-1,2
Powiat kłodzki	-2,2	-3,0	-3,1	-3,6	-4,4	-2,2
Powiat ząbkowicki	-1,0	-2,8	-2,1	-3,9	-4,0	-3,0
Powiat dzierzoniowski	-3,6	-2,6	-2,8	-3,2	-4,4	-0,8
Bielawa (m)	-4,4	-3,6	-4,2	-4,4	-6,1	-1,7
Dzierżonów (m)	-3,1	-2,8	-3,0	-2,6	-5,2	-2,1
Pieszycy (m)	-6,1	-3,0	-2,1	-2,7	-4,0	2,1
Piława Górna (m)	-2,2	0,4	0,9	-3,8	-1,2	1,0
Dzierżonów (w)	-3,8	-1,0	-1,3	-1,0	-3,1	0,7
Łagiewniki (w)	0,3	0,0	-0,7	-1,2	0,4	0,1
Niemcza (m-w)	-4,4	-4,4	-4,6	-7,3	-2,8	1,6

Źródło: BDL/GUS

Z przedstawionych powyżej współczynników urodzeń żywych i zgonów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyraźnie wynika przewaga zgonów nad urodzeniami. Znajduje ona swoje potwierdzenie w ujemnym przyroście naturalnym, który dotyka niemal wszystkie jednostki administracyjne.

W powiecie dzierzoniowskim przyrost naturalny wynosił w 2013 roku -4,4; przy czym podobne wartości odnotowano w sąsiednich samorządach: powiecie kłodzkim (-4,4) oraz ząbkowickim (-4,0), co oznacza, że liczba zgonów przewyższa liczbę urodzeń. Najniższe przyrosty naturalne dotyczą w powiecie dzierzoniowskim ośrodków miejskich: Bielawy (-6,1), Dzierżonowa (-5,2) oraz Pieszyc (-4,0). Jedynie w Łagiewnikach w 2013 roku wystąpił dodatni przyrost naturalny wynoszący 0,4 w przeliczeniu na 1000 ludności.

TABELA 41. SALDO MIGRACJI NA 1000 OSÓB W LATACH 2009-2013

	saldo migracji na 1000 osób					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	0,3	0,5	0,4	0,3	0,0	-0,3
Powiat kłodzki	-2,7	-2,3	-2,0	-2,1	-3,4	-0,7
Powiat ząbkowicki	-1,2	-2,9	-2,7	-2,7	-3,8	-2,6
Powiat dzierzoniowski	-0,6	-1,4	-1,1	-1,0	-2,8	-2,2
Bielawa	-0,1	0,5	-2,0	-0,9	-3,4	-3,3

Dzierżonów	-1,4	-3,6	-2,2	-1,6	-2,9	-1,5
Pieszycy	0,6	0,1	1,5	4,3	-1,1	-1,7
Piława Górna	-0,3	-5,1	-5,1	-1,3	-9,4	-9,1
Dzierżonów (w)	-1,6	1,1	3,2	-3,2	1,3	2,9
Łagiewniki (w)	2,9	-1,1	3,3	-4,2	-4,0	-6,9
Niemcza (m-w)	-2,7	-1,5	-2,5	1,4	0,9	3,6

Źródło: BDL/GUS

Powiat dzierżoniowski cechuje się ujemnym saldem migracji – w 2013 roku wynosił on -2,8 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Największy odpływ ludności w ruchu migracyjnym dotyczył Piławy Górnej (-9,4), znaczne ubytki następowały także w gminie Łagiewniki (-4,0), Bielawie (-3,4) oraz Dzierżonowie (-2,9). Dodatnie saldo migracji w przeliczeniu na 1000 ludności w 2013 roku wystąpiło jedynie w gminie wiejskiej Dzierżonów (1,3) oraz w gminie miejsko-wiejskiej Niemcza (0,9).

Podobne jak w powiecie dzierżoniowskim zjawiska związane z ruchem migracyjnym (tj. odpływ ludności przewyższający napływ) dotyczą powiatu ząbkowickiego i kłodzkiego. Na sąsiednich terenach odpływ migracyjny był wyższy – na ziemi kłodzkiej saldo migracji na 1000 mieszkańców w 2013 roku wynosiło -3,4 zaś na ziemi ząbkowickiej -3,8.

3.1.2 Poziom wykształcenia

Informacji na temat wykształcenia ludności dostarczają dane pochodzące ze Spisów Powszechnych przeprowadzanych przez Główny Urząd Statystyczny. Dla celów niniejszego opracowania wykorzystano dane ze Spisu Powszechnego 2002 oraz Spisu Powszechnego 2011.

TABELA 42. WYKSZTAŁCENIE LUDNOŚCI W WIEKU 13 LAT I WIĘCEJ W LATACH 2002-2011⁴²

	wyższe	średnie i policealne - ogółem ⁴³	średnie i policealne - średnie zawodowe ⁴⁴	średnie i policealne - średnie ogólnokształcające	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego

42 Dane ze Spisu Powszechnego 2011 prezentowane są w układzie powiatowym (NTS 4). Dane dotyczą ludności dla której ustalono poziom wykształcenia.

43 Dla 2002 roku zsumowano dane dotyczące wykształcenia „policealne” i „średnie”.

44 Dla 2002 roku dane dotyczą wykształcenia „średnie zawodowe”.

					c a c e 45					
Dolnośląskie	2002	248420	833336	523619		224452	583721	-	718362	86524
	2011	431267	841683	456088		310040	549476	114164	436923	34399
	Zmiana	73,6%	1,0%	-12,9%		38,1%	-5,9%	x	-39,2%	-60,2%
Powiat kłodzki	2002	9211	49066	30050		13141	34047	-	47888	5800
	2011	16081	49343	26308		17804	32188	6706	30227	2360
	Zmiana	74,6%	0,6%	-12,5%		35,5%	-5,5%	x	-36,9%	-59,3%
Powiat ząbkowicki	2002	3441	19175	13173		3580	14464	-	20051	2874
	2011	6120	19615	11865		5874	14132	2966	11615	1269
	Zmiana	77,9%	2,3%	-9,9%		64,1%	-2,3%	x	-42,1%	-55,8%
Powiat dzierzoniowski	2002	5811	29270	18918		7429	20904	-	30778	4506
	2011	10208	28096	15884		9498	20680	3886	19332	1783
	Zmiana	75,7%	-4,0%	-16,0%		27,9%	-1,1%	x	-37,2%	-60,4%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 43. WYKSZTAŁCENIE LUDNOŚCI W WIEKU 13 LAT I WIĘCEJ W LATACH 2002-2011 (ODSETEK)⁴⁶

	wyższe	średnie i policalne -	średnie i policalne - średnie	ś r e	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego
--	--------	--------------------------	-------------------------------------	-------------	---------------------	-------------	--

45 Dla 2002 roku dane dotyczą wykształcenia „średnie ogólnokształcące”.

46 Dane ze Spisu Powszechnego 2011 prezentowane są w układzie powiatowym (NTS 4). Dane dotyczą ludności dla której ustalono poziom wykształcenia.

		ogółem ⁴⁷	zawodowe ⁴⁸	d n i e p o l i c e a l n e - ś r e d n i e o g ó l n o k s z t a ł c ę c e			

---

47 Dla 2002 roku zsumowano dane dotyczące wykształcenia „policalne” i „średnie”.

48 Dla 2002 roku dane dotyczą wykształcenia „średnie zawodowe”.

					49				
Dolnośląskie	2002	10,1%	33,7%	21,2%	9,1%	23,6%	-	29,1%	3,5%
	2011	17,9%	35,0%	18,9%	12,9%	22,8%	4,7%	18,1%	1,4%
	Zmiana	7,9%	1,2%	-2,3%	3,8%	-0,8%	x	-10,9%	-2,1%
Powiat kłodzki	2002	6,3%	33,6%	20,6%	9,0%	23,3%	-	32,8%	4,0%
	2011	11,7%	36,0%	19,2%	13,0%	23,5%	4,9%	22,1%	1,7%
	Zmiana	5,4%	2,4%	-1,4%	4,0%	0,2%	x	-10,7%	-2,2%
Powiat ząbkowicki	2002	5,7%	32,0%	22,0%	6,0%	24,1%	-	33,4%	4,8%
	2011	11,0%	35,2%	21,3%	10,5%	25,4%	5,3%	20,8%	2,3%
	Zmiana	5,2%	3,2%	-0,7%	4,6%	1,3%	x	-12,6%	-2,5%
Powiat dzierzoniowski	2002	6,4%	32,1%	20,7%	8,1%	22,9%	-	33,7%	4,9%
	2011	12,2%	33,5%	18,9%	11,3%	24,6%	4,6%	23,0%	2,1%
	Zmiana	5,8%	1,4%	-1,8%	3,2%	1,7%	x	-10,7%	-2,8%

Źródło: BDL/GUS

49 Dla 2002 roku dane dotyczą wykształcenia „średnie ogólnokształcące”.

Powyższe dane obrazują ogromne zmiany, jakie dokonały się w poziomie wykształcenia ludności na przestrzeni lat. W szczególności dotyczy to zwiększania się liczby osób legitymujących się wykształceniem wyższym, przy jednoczesnym spadku liczby ludności posiadającej wykształcenie podstawowe. Pierwsze zjawisko związane jest z obserwowanym w całym kraju tzw. „boomem edukacyjnym”, objawiającym się lawinowym przyrostem studentów, drugie zaś – wymieraniem starszych kategorii wiekowych, które najczęściej legitymowały najniższym poziomem wykształcenia lub w ogóle nie posiadały wykształcenia formalnego.

W powiecie dzierżoniowskim w 2011 roku 10 208 mieszkańców legitymowało się wykształceniem wyższym, tzn. o 75,7% więcej niż w 2002 roku. W pozostałych jednostkach samorządowych odnotowano podobny wzrost liczby osób z wykształceniem wyższym – o 77,9% w powiecie ząbkowickim, o 74,6% w powiecie kłodzkim i o 73,6% w województwie dolnośląskim. Niewielkie zmiany dotyczyły liczby ludności z wykształceniem średnim i policealnym – choć trzeba tu zauważyć, iż odnotowano spadek liczby osób legitymujących się wykształceniem średnim zawodowym (o 16% w powiecie dzierżoniowskim, o 9,9% w powiecie ząbkowickim), przy jednoczesnym znacznym wzroście liczby osób posiadających wykształcenie średnie ogólnokształcące (o 27,9% w powiecie dzierżoniowskim, o 64,1% w powiecie ząbkowickim). Wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało w 2011 roku 20 680 mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego, tj. o 1,1% mniej niż w 2002 roku. W pozostałych jednostkach samorządowych spadki liczby ludności dysponujących wykształceniem zasadniczym zawodowym były nieco większe: -2,3% w powiecie ząbkowickim, -5,5% w powiecie kłodzkim oraz -5,9% w województwie dolnośląskim.

Udział ludności legitymującej się wykształceniem wyższym w ogóle ludności w wieku 13 i więcej lat wynosił w powiecie dzierżoniowskim w 2011 roku 12,2%. Nieznacznie niższe wartości odnotowano w powiecie kłodzkim (11,7%) oraz ząbkowickim (11%), najlepiej sytuacja przedstawiała się w skali województwa – na Dolnym Śląsku 17,9% ludności posiadało wykształcenie wyższe. Na przestrzeni lat 2002-2011 udział ludności legitymującej się wykształceniem wyższym w województwie dolnośląskim wzrósł o 7,9%, natomiast niższe przyrosty odnotowano w analizowanych powiatach: dzierżoniowskim (5,8%), kłodzkim (5,4%) oraz ząbkowickim (5,2%).

W 2011 roku wykształcenie średnie i policealne posiadało 33,5% mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego (o 1,4% więcej niż w 2002 roku), wykształcenie zasadnicze zawodowe – 24,6% ludności (o 1,7% więcej niż 2002 roku), zaś gimnazjalne i poniżej – 29,8%. Choć na przestrzeni lat 2002-2011 zdecydowanie spadł udział ludności z najniższymi poziomami wykształcenia, to na tle całego Dolnego Śląska powiaty dzierżoniowski, kłodzki oraz ząbkowicki nadal wyróżniały się wyższymi odsetkami ludności legitymującej się ukończonym wykształceniem podstawowym – w skali województwa było to 18,1% ludności, zaś w pozostałych jednostkach udział osób z tymi wykształceniem kształtował się na poziomie od 20,8% (powiat ząbkowicki) do 23% (powiat dzierżoniowski).

3.1.3 Rynek pracy

Kolejny podrozdział poświęcony jest rynkowi pracy. W tym miejscu analizie poddano liczbę pracujących oraz bezrobocie na terenie powiatu dzierżoniowskiego, natomiast kwestie pracodawców zostały omówione w rozdziale dotyczącym sfery gospodarczej.

TABELA 44. PRACUJĄCY⁵⁰ W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	690449	700560	703090	695680	710196	2,9%
Powiat kłodzki	25796	25883	24996	24255	24922	-3,4%
Powiat ząbkowicki	10597	10303	9943	10177	10028	-5,4%
Powiat dzierzoniowski	15499	16083	15980	15644	15600	0,7%
Bielawa (m)	3240	3743	3626	3480	3473	7,2%
Dzierżonów (m)	8796	8945	9054	8883	8936	1,6%
Pieszycy (m)	1027	977	986	947	1035	0,8%
Piława Górna (m)	743	753	751	664	585	-21,3%
Dzierżonów (w)	590	571	558	640	523	-11,4%
Łagiewniki (w)	500	519	478	462	480	-4,0%
Niemcza (m-w)	603	575	527	568	568	-5,8%

Źródło: BDL/GUS

Liczba osób pracujących w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku wynosiła 15 600 osób i była jedynie o 0,7% wyższa niż w 2009 roku. Wzrost liczby pracujących na przestrzeni lat 2009-2013 dotyczył Bielawy (o 7,2%), miasta Dzierżonowa (o 1,6%) oraz Pieszyc (o 0,8%). W tym samym okresie odnotowano spadek liczby pracujących w Piławie Górnej (o 21,3%), gminie wiejskiej Dzierżonów (o 11,4%), gminie miejsko-wiejskiej Niemczy (o 5,8%) oraz Łagiewnikach (o 4%). W sąsiednich jednostkach samorządowych – powiecie kłodzkim oraz ząbkowickim w latach 2009-2013 wystąpił spadek liczby pracujących, odpowiednio o 3,4% i 5,4%. W skali całego Dolnego Śląska odnotowano wzrost liczby pracujących na poziomie 2,9%.

TABELA 45. PRACUJĄCY NA 1000 LUDNOŚCI⁵¹ W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	240	240	241	239	244	4
Powiat kłodzki	158	154	150	146	151	-7
Powiat ząbkowicki	155	149	145	149	148	-7
Powiat dzierzoniowski	150	151	151	149	149	-1
Bielawa (m)	105	118	115	111	111	6

50 Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach; bez zakładów osób fizycznych o liczbie pracujących do 5 osób, (dla lat 1995-1998); bez zakładów osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą o liczbie pracujących do 9 osób (dla 1999 r.); bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób (od 2000 r.); wg faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności (wyjaśnienie GUS)

51 Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, wg faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności (wyjaśnienie GUS)

Dzierżoniów (m)	257	255	260	256	260	3
Pieszycy (m)	110	101	102	98	108	-2
Piława Górna (m)	109	111	111	98	87	-22
Dzierżoniów (w)	64	61	59	68	56	-8
Łagiewniki (w)	68	69	63	61	64	-4
Niemcza (m-w)	102	97	90	98	98	-4

Źródło: BDL/GUS

Liczba pracujących na 1000 ludności w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wynosiła 149 osób i kształtowała się na podobnym poziomie co w sąsiednich powiatach: kłodzkim (151 osób) i ząbkowickim (148 osób). Jednocześnie wskaźnik w/w samorządach był znacznie niższy niż średnia dla Dolnego Śląska wynosząca w 2013 roku 244 pracujących na 1000 ludności. Znaczne różnice występowały również w obrębie samego powiatu dzierżoniowskiego. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców wahała się od 56 (gmina wiejska Dzierżoniów) do 260 (miasto Dzierżoniów).

TABELA 46. ODSETEK KOBIET WŚRÓD PRACUJĄCYCH W LATACH 2009-2013

	kobiety					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	48,8%	48,8%	48,8%	49,1%	49,4%	0,7%
Powiat kłodzki	54,3%	54,1%	55,0%	55,0%	55,3%	0,9%
Powiat ząbkowicki	48,0%	48,5%	50,0%	52,1%	51,4%	3,4%
Powiat dzierżoniowski	50,4%	50,7%	49,9%	51,2%	51,0%	0,6%
Bielawa (m)	55,7%	56,8%	57,5%	58,0%	55,3%	-0,4%
Dzierżoniów (m)	48,8%	48,5%	47,6%	49,5%	50,4%	1,6%
Pieszycy (m)	56,4%	59,3%	58,3%	54,3%	54,0%	-2,4%
Piława Górna (m)	50,7%	48,9%	45,7%	50,6%	52,5%	1,7%
Dzierżoniów (w)	34,2%	36,6%	30,6%	35,8%	30,8%	-3,5%
Łagiewniki (w)	51,2%	52,6%	50,2%	50,6%	50,6%	-0,6%
Niemcza (m-w)	50,7%	45,4%	45,5%	48,8%	47,0%	-3,7%

Źródło: BDL/GUS

Odsetek kobiet w ogóle pracujących w powiecie dzierżoniowskim wynosił w 2013 roku 51%. Przewaga kobiet występowała w Bielawie (55,3%), Pieszycach (54%), Piławie Górnej (52,5%), Łagiewnikach (50,6%) oraz Dzierżoniowie (50,4%). W pozostałych gminach powiatu dzierżoniowskiego kobiety stanowiły mniej niż połowę wszystkich pracujących: 47% w Niemczy oraz jedynie 30,8% w gminie wiejskiej Dzierżoniów. W przypadku obu gmin na przestrzeni lat 2009-2013 odsetek kobiet wśród pracujących zmalał: w Niemczy o 3,7%, zaś w Dzierżoniowie o 3,5%.

W skali województwa wśród pracujących obserwowana była niemal równowaga płciowa – udział kobiet w ogóle pracujących na Dolnym Śląsku wynosił w 2013 roku 49,4% i był o 0,7% wyższy niż w 2009 roku. W pozostałych analizowanych jednostkach samorządowych – powiecie kłodzkim oraz ząbkowickim wśród pracujących przeważały kobiety. Stanowiły one 55,3% pracujących w powiecie kłodzkim oraz 51,4% pracujących w powiecie ząbkowickim.

TABELA 47. PRZECIĘTNE WYNAGRODZENIE BRUTTO⁵² W LATACH 2009-2013

	ogółem (zł)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	3295,44	3412,37	3587,25	3709,32	3868,86	573,42
Powiat kłodzki	2663,41	2803,23	2962,33	3063,43	3200,48	537,07
Powiat ząbkowicki	2579,21	2709,91	2923,66	3097,44	3201,11	621,90
Powiat dzierzoniowski	2645,13	2832,05	3024,11	3113,13	3156,11	510,98
	przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100)					
Dolnośląskie	99,4	99,3	99,0	99,1	99,8	0,4
Powiat kłodzki	80,3	81,6	81,7	81,8	82,5	2,2
Powiat ząbkowicki	77,8	78,9	80,6	82,7	82,6	4,8
Powiat dzierzoniowski	79,8	82,4	83,4	83,1	81,4	1,6

Źródło: BDL/GUS

Przeciętne wynagrodzenie w powiecie dzierzoniowskim wynosiło w 2013 roku 3 156,11 zł brutto i było o 510,98 zł wyższe niż w 2009 roku. Mimo tego wzrostu powiat dzierzoniowski nadal cechował się wynagrodzeniami niższymi niż w sąsiednich samorządach: w powiecie kłodzkim przeciętne wynagrodzenie brutto wynosiło 3 200,48 zł, zaś w powiecie ząbkowickim 3 201,11 zł. Wynagrodzenia w analizowanych powiatach w znaczący sposób odbiegały od średniej dla województwa: przeciętne wynagrodzenie na terenie Dolnego Śląska kształtowało się na poziomie 3 868,86 zł brutto. Przeciętny pracownik w powiecie dzierzoniowskim zarabiał w 2013 roku 81,4% średniej krajowej, nieznacznie lepiej zarabiali pracownicy w powiatach ząbkowickim (82,6% średniej krajowej; wzrost o 4,8% w porównaniu z 2009 rokiem) i kłodzkim (82,5% średniej krajowej; wzrost o 2,2% w porównaniu z 2009 rokiem).

TABELA 48. BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	146260	150282	143575	157369	153558	5,0%
Powiat kłodzki	13528	13704	13597	14917	15024	11,1%
Powiat ząbkowicki	4670	5437	5172	5409	5260	12,6%
Powiat dzierzoniowski	8089	7359	6191	6504	6280	-22,4%
Bielawa (m)	2504	2167	1832	1834	1724	-31,2%
Dzierżoniów (m)	2619	2434	1992	2086	1986	-24,2%
Pieszycy (m)	772	741	602	621	612	-20,7%
Pilawa Górna (m)	595	568	501	577	534	-10,3%
Dzierżoniów (w)	720	682	595	597	660	-8,3%
Łagiewniki (w)	458	409	311	384	382	-16,6%
Niemcza (m-w)	421	358	358	405	382	-9,3%

Źródło: BDL/GUS

52 Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku wynosiła 6 280 osób i była o 22,4% niższa niż w 2009 roku. Spadek liczby bezrobotnych dotyczył wszystkich gmin powiatu dzierzoniowskiego – w Dzierżoniowie w 2013 roku zarejestrowanych było 1 986 bezrobotnych (spadek o 24,2%), w Bielawie – 1 724 bezrobotnych (spadek o 31,2%), w Pieszycach – 612 bezrobotnych (o 20,7% mniej), w Łagiewnikach – 382 bezrobotnych (o 16,6% mniej), w Piławie Górnej – 534 bezrobotnych (spadek o 10,3%), w Niemczy – 382 bezrobotnych (o 9,3% mniej), zaś w gminie wiejskiej Dzierżoniów – 660 bezrobotnych (spadek o 8,3%).

Powiat dzierzoniowski wyróżniał się w tym aspekcie na tle pozostałych samorządów, gdzie obserwowany był wzrost liczby bezrobotnych. W latach 2009-2013 liczba zarejestrowanych bezrobotnych z terenu powiatu ząbkowickiego wzrosła o 12,6%, zaś z powiatu kłodzkiego – o 11,1%. Również w skali Dolnego Śląska odnotowano przyrost liczby zarejestrowanych bezrobotnych o 5%.

TABELA 49. ODSETEK KOBIET WŚRÓD BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LATACH 2009-2013

	kobiety					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	50,8%	51,7%	53,2%	51,0%	50,7%	-0,2%
Powiat kłodzki	48,5%	49,3%	50,5%	48,8%	48,1%	-0,3%
Powiat ząbkowicki	47,3%	47,7%	49,9%	47,3%	47,2%	-0,1%
Powiat dzierzoniowski	47,6%	48,4%	51,4%	49,2%	48,8%	1,3%
Bielawa (m)	46,2%	48,5%	51,4%	51,6%	49,4%	3,2%
Dzierżoniów (m)	49,3%	49,3%	52,9%	49,6%	50,5%	1,2%
Pieszycy (m)	48,1%	48,7%	49,7%	47,8%	48,2%	0,1%
Piława Górna (m)	43,5%	42,8%	46,9%	45,4%	45,1%	1,6%
Dzierżoniów (w)	49,2%	48,4%	52,1%	46,7%	49,2%	0,1%
Łagiewniki (w)	49,8%	50,4%	54,0%	50,0%	49,0%	-0,8%
Niemcza (m-w)	44,4%	47,5%	49,4%	46,7%	43,2%	-1,2%

Źródło: BDL/GUS

Bezrobotne kobiety stanowiły w 2013 roku 48,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie dzierzoniowskim. Najmniejszy udział kobiet w ogóle bezrobotnych występował w Niemczy (43,2%) oraz Piławie Górnej (45,1%), natomiast jedyną gminą powiatu, w której kobiety stanowiły więcej niż połowę bezrobotnych, był Dzierżoniów (50,5%). W pozostałych gminach występowała niemal równowaga płciowa zarejestrowanych bezrobotnych: odsetek kobiet kształtował się w przedziale od 48,2% (Pieszycy) do 49,4% (Bielawa).

W sąsiednich powiatach występowało podobne zjawisko jak w powiecie dzierzoniowskim, przy czym odsetek kobiet w ogóle bezrobotnych był jeszcze niższy. W powiecie kłodzkim kobiety stanowiły 48,1% bezrobotnych, zaś w powiecie ząbkowickim – 47,2%. Inaczej przedstawiała się sytuacja w województwie: udział kobiet wśród bezrobotnych Dolnoślązaków wynosił 50,7%. Należy dodać, iż o ile w sąsiednich powiatach i województwie w latach 2009-2013 odnotowano minimalne spadki udziału kobiet w ogóle bezrobotnych, w powiecie dzierzoniowskim odsetek bezrobotnych kobiet wzrósł.

TABELA 50. UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	7,7	7,8	7,5	8,3	8,2	0,5

Powiat kłodzki	12,7	12,6	12,6	14,0	14,3	1,6
Powiat ząbkowicki	10,4	12,0	11,5	12,2	12,1	1,7
Powiat dzierzoniowski	12,0	10,7	9,1	9,6	9,4	-2,6
Bielawa (m)	12,4	10,4	8,9	9,1	8,7	-3,7
Dzierżonów (m)	11,9	10,8	9,0	9,5	9,2	-2,7
Pieszycy (m)	12,7	11,8	9,7	10,0	9,9	-2,8
Piława Górna (m)	13,7	12,9	11,4	13,1	12,2	-1,5
Dzierżonów (w)	11,7	10,9	9,5	9,6	10,7	-1,0
Łagiewniki (w)	9,4	8,2	6,2	7,8	7,8	-1,6
Niemcza (m-w)	11,1	9,4	9,4	10,7	10,2	-0,9

Źródło: BDL/GUS

Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2013 roku w powiecie dzierzoniowskim wynosił 9,4%. Była to wartość niższa niż w sąsiednich powiatach (12,1% w powiecie ząbkowickim i 14,3% w powiecie kłodzkim), a jednocześnie wyższa niż średnia dolnośląska (8,2%). W/w jednostkach samorządowych w latach 2009-2013 udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wzrastał, zaś powiat dzierzoniowski był jedynym, w którym obserwowany był spadek (o 2,6%).

W gminach powiatu dzierzoniowskiego najwyższy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2013 roku występował w Piławie Górnej (12,2%), gminie wiejskiej Dzierżonów (10,7%) oraz Niemczy (10,2%). Z kolei najniższe odsetki odnotowano w Łagiewnikach (7,8%), Bielawie (8,7%) oraz Dzierżonowie (9,2%).

TABELA 51. STOPA BEZROBOCIA W LATACH 2009-2013

	ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	12,8	13,1	12,4	13,5	13,2
Powiat kłodzki	24,4	24,7	24,9	27,1	27,2
Powiat ząbkowicki	19,4	22,7	22,0	22,8	22,3
Powiat dzierzoniowski	24,5	22,3	19,3	20,5	19,9
	ogółem (Polska = 100)				
	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	105,8	105,6	99,2	100,7	98,5
Powiat kłodzki	201,7	199,2	199,2	202,2	203,0
Powiat ząbkowicki	160,3	183,1	176,0	170,1	166,4
Powiat dzierzoniowski	202,5	179,8	154,4	153,0	148,5

Źródło: BDL/GUS

Stopa bezrobocia w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku wynosiła 19,9%, co stanowiło 148,5% średniej krajowej. W sąsiednich powiatach stopa bezrobocia kształtowała się na wyższym poziomie, wynosząc 22,3% w powiecie ząbkowickim (166,4% średniej krajowej) oraz 27,2% w powiecie kłodzkim (203% średniej krajowej). Lepiej przedstawiała się sytuacja w województwie, gdzie stopa bezrobocia w 2013 roku wynosiła 13,2% i była niższa niż stopa bezrobocia dla całego kraju (98,5%).

Warto dodać, iż o ile w powiecie kłodzkim i ząbkowickim oraz województwie w latach 2009-2013 odnotowano wzrost stopy bezrobocia, w powiecie dzierzoniowskim stopa bezrobocia spadła (o 4,6%).

TABELA 52. BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI WG WIEKU W LATACH 2009-2013

	24 lata i mniej			25-34 lata			35-44 lata			45-54 lata			55 i więcej lat		
	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana
	Dolnośląskie	18,7%	15,0%	-3,7%	27,6%	26,9%	-0,7%	17,4%	20,2%	2,7%	24,3%	19,7%	-4,7%	11,9%	18,2%
Powiat kłodzki	17,6%	15,5%	-2,1%	27,7%	26,5%	-1,2%	19,1%	21,3%	2,2%	25,0%	20,6%	-4,3%	10,6%	16,1%	5,5%
Powiat ząbkowicki	19,4%	16,3%	-3,1%	27,6%	24,2%	-3,3%	18,0%	22,4%	4,4%	23,5%	20,9%	-2,6%	11,5%	16,2%	4,7%
Powiat dzierzoniowski	16,1%	13,6%	-2,5%	24,9%	25,6%	0,7%	19,2%	19,4%	0,3%	27,5%	22,3%	-5,2%	12,3%	19,1%	6,8%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 53. BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI WG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA W LATACH 2009-2013

	wyższe	policealne, średnie zawodowe	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne i poniżej
--	--------	---------------------------------	---------------------	-----------------------

	2009	2013	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana
Dolnośląskie	8,3%	10,8%	21,2%	21,0%	-0,1%	9,4%	9,6%	0,3%	29,2%	28,8%	-0,4%	31,9%	29,6%	-2,3%
Powiat kłodzki	5,3%	7,2%	22,0%	22,0%	0,0%	10,1%	10,8%	0,7%	28,4%	28,5%	0,0%	34,1%	31,5%	-2,5%
Powiat ząbkowicki	6,5%	8,3%	24,1%	23,5%	-0,6%	9,2%	9,6%	0,4%	29,2%	29,8%	0,7%	31,0%	28,8%	-2,2%
Powiat dzierzoniowski	5,9%	7,5%	22,1%	22,8%	0,7%	9,6%	9,6%	0,0%	27,7%	27,7%	-0,1%	34,6%	32,4%	-2,2%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 54. BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI WG CZASU POZOSTAWANIA BEZ PRACY W LATACH 2009-2013

	3 miesiące i mniej			3 - 6 miesięcy		6 - 12 miesięcy			powyżej 24 miesięcy					
	2009	2013	Zmiana	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana
Dolnośląskie	37,5%	28,3%	-9,3%	16,9%	-2,7%	19,8%	19,4%	-0,4%	12,2%	18,0%	5,8%	10,8%	17,4%	6,6%
Powiat kłodzki	32,3%	25,5%	-6,8%	14,7%	-3,1%	19,6%	19,3%	-0,3%	15,6%	19,9%	4,4%	14,7%	20,5%	5,8%
Powiat ząbkowicki	38,9%	32,5%	-6,4%	18,2%	-0,7%	19,6%	17,9%	-1,6%	13,7%	15,8%	2,1%	8,9%	15,6%	6,6%
Powiat dzierzoniowski	31,1%	32,0%	0,9%	17,9%	0,9%	21,2%	22,2%	1,0%	15,7%	17,0%	1,2%	14,9%	10,9%	-4,0%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 55. BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI WG STAŻU PRACY W LATACH 2009-2013

	bez stażu pracy			1 - 5 lat						5 - 10 lat			20 - 30 lat						powyżej 30 lat		
	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana	2009	2013	Zmiana
Dolnośląskie	15,7%	13,1%	-2,6%	14,3%	14,9%	0,6%	22,1%	22,6%	0,4%	13,3%	14,8%	1,5%	17,0%	16,9%	-0,1%	13,7%	12,7%	-0,9%	3,9%	5,0%	1,0%

Powiat kłodzki	15,7 %	13,3 %	-2,4%	13,1 %	14,2 %	1,1%	22,9 %	23,5 %	0,6%	13,6%	14,5 %	0,9%	17,3%	17,8 %	0,5%	14,1%	12,5%	-1,6%	3,2%	4,2%	0,9%
Powiat ząbkowski	16,9 %	14,5 %	-2,5%	17,7 %	15,9 %	-1,8%	21,0 %	20,5 %	-0,5%	13,6%	15,2 %	1,7%	15,5%	17,9 %	2,4%	12,0%	11,9%	-0,1%	3,4%	4,1%	0,8%
Powiat dzierżoniowski	10,6 %	8,2 %	-2,4%	12,6 %	13,2 %	0,6%	20,1 %	22,6 %	2,5%	13,7%	15,9 %	2,2%	21,1%	20,4 %	-0,7%	17,0%	14,2%	-2,8%	4,9%	5,5%	0,6%

Źródło: BDL/GUS

Wśród bezrobotnych w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku 25,6% stanowiły osoby w wieku 25-34 lata, 22,3% osoby w wieku 45-54 lata, 19,4% osoby w wieku 35-44 lata, 19,1% osoby w wieku 55 i więcej lat, a 13,6% osoby w wieku 24 i mniej lat. Podobna struktura bezrobotnych według grup wieku występowała w pozostałych samorządach. Analizując strukturę bezrobotnych wg wieku w latach 2009-2013 szczególną uwagę zwraca wzrost udziału najstarszej kategorii wiekowej w ogóle bezrobotnych. W powiecie dzierzoniowskim udział bezrobotnych w wieku 55 i więcej lat w ogóle zarejestrowanych wzrósł o 6,8%. W powiecie kłodzkim wzrost wyniósł 5,5%, w powiecie ząbkowickim – 4,7%, zaś w województwie – 6,3%.

Bezrobotni zarejestrowani w powiecie dzierzoniowskim legitymowali się najczęściej wykształceniem gimnazjalnym i niższym (32,4%). Znaczny był również udział bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym (27,7%) czy policealnym i średnim zawodowym (22,8%). Mniejszy był udział bezrobotnych posiadających wykształcenie średnie ogólnokształcące (9,6%) oraz wyższe (7,5%). Struktura bezrobotnych według wykształcenia podlega niewielkim zmianom, najwyraźniej rysującymi się trendami są: rosnąca liczba bezrobotnych z wykształceniem wyższym (w powiecie dzierzoniowskim wzrost o 1,6%, w skali województwa o 2,6%) oraz malejąca liczba bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i niższym (w powiecie dzierzoniowskim spadek o 2,2%, w województwie o 2,3%).

Wśród bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie dzierzoniowskim największą grupę stanowiły osoby pozostające bez pracy 3 miesiące i mniej (32%). Udział bezrobotnych przez okres 3-6 miesięcy wynosił 17,9%, 6-12 miesięcy 22,2%, 12-24 miesięcy – 17%, a powyżej 24 miesięcy – 10,9%. Struktura bezrobotnych ze względu na czas pozostawania bez pracy w powiecie dzierzoniowskim pozostaje podobna. Na przestrzeni lat 2009-2013 największa zmiana dotyczyła spadku odsetka bezrobotnych długotrwale – udział osób pozostających bez zatrudnienia powyżej 24 miesięcy w powiecie dzierzoniowskim w/w okresie spadł o 4%. W pozostałych jednostkach samorządowych w latach 2009-2013 obserwowany był wzrost liczby bezrobotnych długotrwale – w powiecie kłodzkim odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy dłużej niż 24 miesięcy wynosił 20,5%, w powiecie ząbkowickim – 15,6%, zaś w skali województwa – 17,4%.

Struktura zarejestrowanych bezrobotnych z powiatu dzierzoniowskiego ze względu na staż pracy pozwala stwierdzić, iż najczęściej osób bezrobotnych posiada 1-5 lat (22,6%) lub 10-20 lat doświadczenia zawodowego (20,4%). Maksymalnie roczny staż pracy był udziałem 13,2% bezrobotnych, 5-10 lat stażu pracy miało 15,9% bezrobotnych, 20-30 lat stażu 14,2% bezrobotnych, a powyżej 30 lat doświadczenia zawodowego – 5,5% bezrobotnych. Osoby bez stażu pracy stanowiły 8,2% bezrobotnych.

TABELA 56. BEZROBOTNI W SZCZEGÓLNEJ SYTUACJI NA RYNKU PRACY W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W LATACH 2009-2013

	bezrobotni w szczególnej sytuacji na rynku pracy				
	2009	2010	2011	2012	2013
bez wykształcenia średniego	62,9%	61,40%	59,2%	59,9%	60,1%
długotrwale bezrobotni	45,3%	46,40%	44,2%	41,4%	46,0%
bez kwalifikacji zawodowych	32,9%	32%	35,9%	34,3%	31,8%
powyżej 50 roku życia	27,9%	27,70%	29,3%	29,2%	31,4%
bez doświadczenia zawodowego	15,0%	14,30%	12,5%	12,0%	11,4%
do 25 roku życia	16,1%	15,80%	15,2%	14,9%	13,6%
samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia	8,8%	9,80%	11,4%	11,8%	12,9%
niepełnosprawni	7,1%	8%	9,7%	9,6%	9,9%
kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	6,3%	6,60%	7,0%	7,0%	7,5%

którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia	2,1%	2,40%	1,9%	2,2%	2,4%
którzy ukończyli szkołę wyższą do 27 roku życia	0,6%	0,50%	1,0%	0,9%	0,8%
zamieszkali na wsi	x	17,1%	17,4%	17,9%	19,4%
bez prawa do zasiłku	71%	75%	73,1%	72,3%	77,1%

Zródło: Informacja o realizacji zadań PUP oraz sytuacji na rynku pracy w powiecie dzierzoniowskim. Rok 2009, 2010, 2011, 2012, 2013.

Wśród bezrobotnych z powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku 60,1% osób nie posiadało wykształcenia średniego, 46% stanowiły osoby długotrwale bezrobotne, 31,8% bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, a 31,4% osoby powyżej 50 roku życia. Porównując odsetki osób bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy w latach 2009-2013 można zauważyć wzrost udziału bezrobotnych bez prawa do zasiłku (o 6,1%), osób samotnie wychowujących co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia (o 4,1%), osób powyżej 50 roku życia (o 3,5%), niepełnosprawnych (o 2,8%), zamieszkałych na wsi (o 2,3%) oraz kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka (o 1,2%). W okresie 2009-2013 nastąpił z kolei spadek udziału osób bez wykształcenia średniego (o 2,8%), bezrobotnych do 25 roku życia (o 2,5%) oraz osób bez kwalifikacji zawodowych (o 1,1%).

TABELA 57. ZAWODY DEFICYTOWE I NADWYŻKOWE W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W 2013 ROKU

Lp.	Zawody deficytowe	Wskaźnik intensywności deficytu	Zawody nadwyżkowe	Wskaźnik intensywności nadwyżki
1	Monter zespołów i zespołów elektronicznych	15,55560	Krawiec	0,0054
2	Kierowca samochodu dostawczego	13,75000	Robotnik pomocniczy w przemyśle przetwórczym	0,0058
3	Archiwista zakładowy	12,00000	Tokarz w metalu	0,0088
4	Opiekun osoby starszej	11,00000	Technik mechanik	0,0101
5	Dystrybutor ulotek	11,00000	Cukiernik	0,0115
6	Spawacz metodą MIG	10,00000	Ekonomista	0,0169
7	Spedytor	9,00000	Ślusarz	0,0204
8	Pracownik ochrony fizycznej bez licencji	9,00000	Piekarz	0,0291
9	Projektant grafiki stron internetowych	5,00000	Salowa	0,0303
10	Operator koparko – ładowarki	5,00000	Murarz	0,0314
11	Technolog wykończeniowych robót w budownictwie	4,25000	Mechanik samochodów osobowych	0,0364
12	Asystentka stomatologiczna	4,00000	Kucharz małej gastronomii	0,0379
13	Fakturzystka	4,00000	Malarz budowlany	0,0625
14	Organizator obsługi sprzedaży internetowej	4,00000	Portier	0,0714
15	Operator koparki	4,00000	Technik obsługi turystycznej	0,0714
16	Kierowca samochodu osobowego	3,94120	Fryzjer	0,0725
17	Opiekunka domowe	3,90000	Konserwator części	0,0769

18	Pokojowa	3,83330	Sprzątaczką biurową	0,0814
19	Zbrojarz	3,33330	Pielęgniarka	0,1053
20	Inżynier mechanik - maszyny i urządzenia do obróbki metali	3,00000	Palacz pieców zwykłych	0,1111
21	Technik leśnik	3,00000	Frezer	0,1163
22	Recepcjonista hotelowy	3,00000	Technik informatyk	0,1200
23	Doradca klienta	2,90910	Krojczy	0,1250
24	Telemarketer	2,83330	Lakiernik samochodowy	0,1250
25	Rzeźnik-wędliniarz	2,58330	Pracownik socjalny	0,1250
26	Optyk okularowy	2,00000	Technik elektryk	0,1250
27	Operator ładowarki	2,00000	Kontroler jakości wyrobów mechanicznych	0,1333
28	Kierowca ciągnika siodłowego	2,00000	Mechanik pojazdów samochodowych	0,1346
29	Kierowca samochodu ciężarowego	2,00000	Specjalista ds. organizacji usług gastronomicznych, hotelarskich i turystycznych	0,1429
30	Specjalista kontroli jakości	1,66670	Nauczyciel wychowania fizycznego	0,1429

Źródło: Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku, Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie

Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych prowadzony przez Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie pozwala obserwować zjawiska zachodzące na rynku pracy w przekroju terytorialno-zawodowym oraz formułować na tej podstawie oceny, wnioski i prognozy niezbędne dla funkcjonowania systemu szkolenia bezrobotnych i kształcenia zawodowego. Wśród zawodów o najwyższym wskaźniku intensywności deficytu (tj. takich, na które na rynku pracy występuje wyższe zapotrzebowanie niż liczba osób poszukujących pracy w tym zawodzie) w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku znajdowały się: monter podzespołów i zespołów elektronicznych, kierowca samochodu dostawczego, archiwista zakładowy, opiekun osoby starszej, dystrybutor ulotek, spawacz metodą MIG, spedytor, pracownik ochrony fizycznej bez licencji, projektant grafiki stron internetowych oraz operator koparko – ładowarki. Z kolei do zawodów nadwyżkowych (tj. takich, na które na rynku pracy występuje niższe zapotrzebowanie niż liczba osób poszukujących pracy w tym zawodzie) w 2013 roku zaliczono: krawca, robotnika pomocniczego w przemyśle przetwórczym, tokarza w metalu, technika mechanika, cukiernika, ekonomistę, ślusarza, piekarza, salową oraz murarza.

Zadania powiatu w obszarze rynku pracy prowadzi **Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie**. W 2013 roku wśród zrealizowanych przez PUP zadań znalazły się:

- Przyjęcie do ewidencji 9 425 osób bezrobotnych (napływ)
- Wykreślenie z ewidencji 9 699 osób bezrobotnych (odpływ)
- Wydanie 22 256 decyzji administracyjnych, 504 postanowień, 15 206 zaświadczeń i 4 655 PIT-ów o uzyskanych dochodach z tytułu świadczeń w Funduszu Pracy
- Organizacja poradnictwa zawodowego dla 3 572 osób:
  - Porada indywidualna – 3 216 osób
  - Porada grupowa – 354 osób (43 grupy)
- Organizacja informacji zawodowej dla 1 823 osób:
  - Indywidualna informacja zawodowa – 1 366 osób

- Grupowa informacja zawodowa – 457 osób (46 grup)
- Przygotowanie Indywidualnych Planów Działania dla 2 526 osób
- Organizacja IX Powiatowych Targów Pracy pod hasłem „Praca i przedsiębiorczość”, w których uczestniczyło ok. 2 000 osób szukających pracy, 28 pracodawców oraz 8 instytucji wspierających lokalny rynek pracy. W trakcie targów zgłoszono ponad 800 stanowisk pracy
- Organizacja 24 giełd pracy, w których uczestniczyły łącznie 952 osoby (rekrutacja na stanowiska: pracownik produkcji, sprzedawca, robotnik gospodarczy, pracownik sprzątający, szwaczka, pracownik ochrony)
- Organizacja 11 spotkań rekrutacyjnych, w których uczestniczyło 136 bezrobotnych (oferty pracy na stanowiskach: opiekunka osób starszych w Niemczech, kelner/ka, kroyczy, szwaczka, przedstawiciel handlowy, doradca klienta)
- Organizacja 23 spotkań instruktazowych dla bezrobotnych dotyczących poprawnego wypełniania wniosku o jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej („Dotacje na piątkę”). Uczestniczyło w nich 266 osób.

W ramach środków Funduszu Pracy oraz Europejskiego Funduszu Społecznego Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie w 2013 roku realizował szereg **programów aktywizacji osób bezrobotnych**:

- Szkolenia w Klubach Pracy funkcjonujących w Dzierżoniowie i Bielawie oferujące pomoc dla osób bezrobotnych i poszukujących pracy w profesjonalnym poruszaniu się po rynku pracy. W 2012 roku w Klubach Pracy zorganizowano szkolenia (276 uczestników) oraz zajęcia aktywizacyjne (223 osoby). Zakres tematyczny obejmował: reakcje na utratę pracy, analizę niepowodzeń w poszukiwaniu pracy, uczenie się twórczego i pozytywnego myślenia, bilans umiejętności, możliwości i predyspozycji zawodowych, zakładanie własnej firmy, umiejętności interpersonalne, poszukiwanie pracy, dokumenty aplikacyjne, rozmowę aplikacyjną czy nową pracę.
- Szkolenia zawodowe – rozpoczęło je 168 osób, na kierunkach: opiekunka domowa z podstawową nauką języka niemieckiego (10 osób), kierowca operator wózka widłowego (25 osób), operator obrabiarek sterowanych numerycznie z podstawami czytania rysunku technicznego, obsługą urządzeń pomiarowych oraz dwutygodniową praktyką u pracodawcy (10 osób), uprawnienia elektryczne do 1 kV (15 osób), spawanie zaawansowane metodą TIG, MAG z uprawnieniami TÜV oraz tygodniową praktyką u pracodawcy (7 osób), spawanie podstawowe spoinami pachwinowymi metodą MAG i drutem proszkowym stali węglowych (20 osób), spawanie podstawowe spoinami pachwinowymi metodą MAG na stalach węglowych i metodą MIG aluminium (10 osób) oraz nauka obsługi komputera i posługiwania się Internetem (71 osób).
- Studia podyplomowe – podjęło je 40 osób, w tym 25 kontynuowało, a 15 rozpoczęło. Studia podyplomowe realizowane były przeważnie we Wrocławiu (Wyższa Szkoła Bankowa, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Ekonomiczny, Uniwersytet Przyrodniczy, Politechnika Wrocławska, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu), pojedyncze osoby kontynuowały naukę na studiach podyplomowych w Wałbrzychu (Wałbrzyska Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości), Opolu (Uniwersytet Opolski), Jeleniej Górze (Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa) czy Poznaniu (Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego).
- Staże – uczestniczyło w nich 346 osób, w tym 80 osób kontynuowało staże z 2012 roku.
- Jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej – udzielone zostały 165 osobom.

- Refundacje kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowisk pracy – utworzono 122 stanowiska.
- Roboty publiczne – uczestniczyło w nich 155 osób, w tym 25 osób kontynuowało roboty publiczne na podstawie umów z 2012 roku.
- Prace społecznie użyteczne – uczestniczyło w nich 8 osób, ich organizatorami były gminy: Bielawa (3 osoby) oraz Łagiewniki (5 osób).
- Prace interwencyjne – uczestniczyły w nich 22 osoby, w tym 1 osoba kontynuowała prace interwencyjne na podstawie umowy z 2012 roku. Prace interwencyjne prowadzone były przez pracodawców organizujących prace interwencyjne w formie subsydiów płacowych (technik prac biurowych, portier, pracownik gospodarczy) oraz przez pracodawców niepodlegających przepisom ustawy z dnia 30.04.2004 roku o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (konserwator, opiekun dzieci i młodzieży, sprzątaczką, pomoc administracyjna, robotnik gospodarczy, referent ds. księgowości, sekretarka).
- Zatrudnienie wspierane – zawarto jedną umowę o zwrot opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne za członków spółdzielni socjalnej świadczących pracę na podstawie spółdzielczych umów o pracę dla 6 osób⁵³.

Zadania związane z aktywną polityką rynku pracy prowadzi **Centrum Aktywizacji Zawodowej** (z siedzibą w PUP w Dzierżoniowie oraz filią w Bielawie). Do podstawowych zadań zatrudnionych w nim doradców i pośredników zawodowych należy:

- aktywizacja bezrobotnych – ustalenie indywidualnego toku rozwoju zawodowe przez propozycje udziału w szkoleniach zawodowych oraz innych instrumentach aktywizacji (staż, przygotowanie do zawodu dorosłych, prace interwencyjne, roboty publiczne)
- pozyskiwanie nowych miejsc pracy (szczególnie na lokalnym rynku pracy)
- udzielanie pomocy osobom bezrobotnym i innym poszukującym pracy w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia
- współpraca z pracodawcami – pomoc w doborze przyszłych pracowników, organizacja giełd pracy⁵⁴.

Działania w obszarze rynku pracy prowadzone są również przez **Powiatową Radę Zatrudnienia**. Do zakresu jej działań należą obszary zatrudniania, aktywizacji i szkoleń bezrobotnych, zaś w szczególności:

- inspirowanie przedsięwzięć zmierzających do pełnego i produktywnego zatrudnienia w powiecie
- ocena i opiniowanie racjonalności gospodarowania budżetem Funduszu Pracy przez Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie
- opiniowanie spraw dotyczących kierunków szkolenia zawodowego
- ocena okresowych sprawozdań z działalności Urzędu Pracy i przedkładanie ich do wglądu Wojewódzkiej Rady Zatrudnienia⁵⁵.

---

53 Informacje o działalności PUP w Dzierżoniowie za: Informacja o realizacji zadań PUP oraz sytuacji na rynku pracy w powiecie dzierżoniowskim. Rok 2013, Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie

54 Za: <http://www.pupdzierzoniow.pl/centrum-aktywizacji-zawodowej-caz.html>

55 Za: Informacja o realizacji zadań PUP oraz sytuacji na rynku pracy w powiecie dzierżoniowskim. Rok 2013, Powiatowy Urząd Pracy w Dzierżoniowie

3.1.4 Uczestnictwo w kulturze

Dostępna w powiecie dzierzoniowskim infrastruktura kultury umożliwia mieszkańcom korzystanie z oferty domów kultury, bibliotek, kina czy muzeów, jak również uczestniczenie w organizowanych imprezach masowych.

W dzierzoniowskich **domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach** w 2013 roku odbyło się 756 imprez, w których uczestniczyły łącznie 209 454 osoby (przeciętna liczba uczestników imprez na 1 mieszkańca wynosiła 2). W porównaniu do 2009 roku liczba imprez organizowanych przez domy i ośrodki kultury w powiecie dzierzoniowskim wzrosła o 41,6%, zaś liczba uczestników tych imprez o 25,4%. Ponadto w 2013 roku na terenie powiatu działalność prowadziły 53 zespoły artystyczne, liczące 765 członków oraz 24 koła (kluby) mające 463 członków. Na przestrzeni lat 2009-2013 liczba zespołów artystycznych wzrosła o 13, zaś kół – o 7. Tym samym odnotowano wzrost liczby członków zespołów artystycznych w powiecie dzierzoniowskim o 162 osoby (26,9%) oraz wzrost liczby członków kół o 53 osoby (12,9%).

Z **bibliotek** na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku skorzystało 17 282 czytelników, którzy dokonali łącznie 441 366 wypożyczeń. Mimo odnotowanego na przestrzeni lat 2009-2013 spadku wielkości księgozbioru (o 7,3%) oraz liczby czytelników (o 9,5%), liczba wypożyczeń w dzierzoniowskich bibliotekach wzrosła (o 3,6%).

TABELA 58. CZYTELNICZY BIBLIOTEK PUBLICZNYCH NA 1000 LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	178	172	173	173	169	-9
Powiat kłodzki	213	207	199	199	182	-31
Powiat ząbkowicki	157	153	147	146	138	-19
Powiat dzierzoniowski	184	169	167	163	165	-19
Bielawa (m)	156	143	137	134	146	-10
Dzierżonów (m)	247	229	239	230	222	-25
Pieszycy (m)	173	142	118	113	110	-63
Piława Górna (m)	111	94	95	95	106	-5
Dzierżonów (w)	161	155	152	160	150	-11
Łagiewniki (w)	93	89	86	103	121	28
Niemcza (m-w)	216	210	202	167	165	-51

Źródło: BDL/GUS

Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku wynosiła 165 osób. Była to wartość niższa niż średnia wojewódzka (169 osób na 1000 ludności) oraz średnia dla powiatu kłodzkiego (182 czytelników na 1000 ludności). W powiecie dzierzoniowskim najwięcej czytelników bibliotek zamieszkiwało w Dzierżonowie (222 na 1000 ludności), zaś najmniej – w Piławie Górnej (106 na 1000 ludności). Na przestrzeni lat 2009-2013 liczba czytelników bibliotek publicznych we wszystkich samorządach malała. Największy spadek dotknął czytelnictwo w Pieszycach (o 63 czytelników na 1000 ludności), najmniejszy – Piławy Górnej (o 5 czytelników na 1000 ludności). Jediną gminą powiatu dzierzoniowskiego, w której wzrasta liczba czytelników, są Łagiewniki – w 2013 roku na 1000 mieszkańców tej gminy znajdowało się 121 czytelników bibliotek publicznych (o 28 osób więcej niż w 2009 roku).

TABELA 59. WYPOŻYCZENIA KSIĘGOZBIORU NA 1 CZYTELNIKA W WOLUMINACH W LATACH 2009-2013

	wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	20,0	19,7	20,0	19,5	19,1	-0,9
Powiat kłodzki	20,2	20,3	20,9	20,5	20,5	0,3
Powiat ząbkowicki	18,5	17,3	17,0	17,3	17,7	-0,8
Powiat dzierżoniowski	22,3	23,6	24,9	26,3	25,5	3,2
Bielawa (m)	26,8	28,5	30,4	32,2	24,9	-1,9
Dzierżonów (m)	19,9	21,7	22,2	24,6	27,0	7,1
Pieszycy (m)	25,7	32,2	37,3	37,7	39,3	13,6
Piława Górna (m)	34,4	31,6	35,7	36,6	31,5	-2,9
Dzierżonów (w)	20,1	18,1	20,1	19,0	18,9	-1,2
Łagiewniki (w)	11,6	12,1	11,5	9,3	11,6	0,0
Niemcza (m-w)	18,4	16,7	19,0	20,8	20,4	2,0

Źródło: BDL/GUS

Statystyczny czytelnik bibliotek publicznych w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wypożyczał 25,5 wolumina, najwięcej spośród pozostałych samorządów. W powiecie kłodzkim czytelnik wypożyczał średnio 20,5 książek, zaś w powiecie ząbkowickim – 17,7 książek. W skali województwa dolnośląskiego odnotowano 19,1 wypożyczeń księgozbioru na 1 czytelnika. W obrębie powiatu dzierżoniowskiego najwięcej książek wypożyczał przeciętny czytelnik w gminie Pieszycy (39,3 woluminy), zaś najmniej – w Łagiewnikach (11,6 woluminów).

W 2013 roku w dzierżoniowskich **kinach** odbyły się 573 seanse, o 28,8% więcej niż w 2009 roku. Seanse filmów produkcji polskiej stanowiły 23,4% seansów kinowych – ich liczba w 2013 roku wynosiła 134. W seansach kinowych w powiecie dzierżoniowskim uczestniczyło łącznie 11 591 widzów, w tym 3 222 widzów na filmach produkcji polskiej (27,8%). Liczba widzów ogółem w kinach w latach 2009-2013 wzrosła o 71,7%, przy czym wzrost liczby widzów na filmach produkcji polskiej wynosił jedynie 29,5%.

TABELA 60. LICZBA LUDNOŚCI NA 1 MIEJSCE W KINACH STAŁYCH W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	109,47	112,77	116,67	119,19	106,94	-2,53
Powiat kłodzki	159,66	142,24	93,63	93,23	92,41	-67,25
Powiat ząbkowicki	163,27	0,00	0,00	195,24	193,93	30,66
Powiat dzierżoniowski	157,02	160,87	160,25	141,32	195,17	38,15

Źródło: BDL/GUS

Na jedno miejsce w kinach stałych w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku przypadało 195,17 osób, tj. o 38,15 osób więcej niż w 2009 roku. Podobną wartość tego wskaźnika odnotowano w powiecie ząbkowickim, gdzie na 1 miejsce w kinach przypadały 193,93 osoby. Zdecydowanie lepiej przedstawiała się sytuacja w powiecie kłodzkim (92,94 osoby na 1 miejsce w kinach) oraz województwie (106,94 osoby na 1 miejsce w kinach).

TABELA 61. ZWIEDZAJĄCY MUZEA I ODDZIAŁY NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW W LATACH 2009-2013

	zwiedzający muzea i oddziały na 10 tys. mieszkańców				
	2009	2010	2011	2012	2013

Dolnośląskie	4618	5793	5897	5935	7332
Powiat kłodzki	8587	8041	8125	6538	8487
Powiat ząbkowicki	279	93	336	315	342
Powiat dzierzoniowski	0	0	0	139	300
Dzierżoniów (m)	0	0	0	423	910

Źródło: BDL/GUS

Znajdujące się na terenie powiatu dzierzoniowskiego muzeum w 2013 roku odwiedziło łącznie 3 141 osób. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców powiatu było to 300 odwiedzających, zaś w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców Dzierżoniowa – 910 osób. Nieznacznie lepszy wskaźnik zwiedzających muzea i oddziały na 10 tys. mieszkańców odnotowano w powiecie ząbkowickim (342 osoby). Zdecydowanie chętniej odwiedzane były muzea w powiecie kłodzkim (8 487 zwiedzających na 10 tys. mieszkańców) oraz na całym Dolnym Śląsku (7 332 osoby na 10 tys. ludności).

TABELA 62. IMPREZY MASOWE ORGANIZOWANE W 2013 ROKU

	Dolnośląskie	Powiat kłodzki	Powiat ząbkowicki	Powiat dzierzoniowski	Bielawa (m)	Dzierżoniów (m)	Piława Górna (m)
ogółem	612	5	1	20	9	10	1
koncerty	96	1	0	8	0	8	0
przedstawienia i spektakle	12	0	0	0	0	0	0
pokazy / seanse filmowe	0	0	0	0	0	0	0
festiwale	13	1	0	2	2	0	0
kabarety	9	0	0	0	0	0	0
widowiska cyrkowe	3	0	0	0	0	0	0
imprezy łączone	23	0	0	5	5	0	0
inne imprezy artystyczno - rozrywkowe	49	3	1	2	0	1	1
interdyscyplinarne	7	0	0	2	2	0	0
sportowe	400	0	0	1	0	1	0

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego zorganizowano łącznie 20 imprez masowych, w tym 17 o charakterze artystyczno-rozrywkowym, 2 interdyscyplinarne i 1 sportową. Wśród imprez artystyczno-rozrywkowych najwięcej było koncertów, mniej imprez łączonych czy innych. Powiat dzierzoniowski wyróżniał się na tle sąsiednich powiatów – w 2013 roku w powiecie kłodzkim zorganizowano 5 imprez masowych, zaś w powiecie ząbkowickim – 1.

TABELA 63. LICZBA UCZESTNIKÓW IMPREZ MASOWYCH W 2013 ROKU

	ogółem	artystyczno - rozrywkowe	interdyscyplinarne	sportowe
Dolnośląskie	1938618	592672	29264	1316682
Powiat kłodzki	14500	14500	0	0
Powiat ząbkowicki	1000	1000	0	0
Powiat dzierzoniowski	63080	46680	15900	500

Bielawa (m)	39880	23980	15900	0
Dzierżoniów (m)	22000	21500	0	500
Pilawa Górna (m)	1200	1200	0	0

Źródło: BDL/GUS

W imprezach masowych na terenie powiatu dzierżoniowskiego w 2013 roku uczestniczyło łącznie 63 080 osób. Z uwagi na przewagę liczebną imprez o charakterze artystyczno-rozrywkowym, najwięcej osób uczestniczyło właśnie w tego typu imprezach – 46 680 osób (74% uczestników ogółem). W imprezach interdyscyplinarnych wzięło udział 15 900 osób (34,1%), zaś w sportowych – 500 osób (3,1%).

3.2 Infrastruktura społeczna

3.2.1 Infrastruktura edukacyjna

Infrastruktura edukacyjna tworzona jest przez placówki przedszkolne oraz szkolne szczebla podstawowego, gimnazjalnego, ponadgimnazjalnego oraz wyższego.

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego **infrastrukturę żłobkową** tworzy 6 podmiotów, w tym 2 żłobki publiczne:

- Żłobek Publiczny w Bielawie, ul. Gen. Grota Roweckiego 7, Bielawa
- Żłobek Miejski nr 1, os. Błękitne 28, Dzierżoniów
- Niepubliczny Żłobek „Akademia Maluszka”, ul. 1 Maja 34, Bielawa
- Niepubliczny Żłobek „Akademia Maluszka”, ul. Szkolna 14, Dzierżoniów
- Klub Dziecięcy „Małgosia”, os. Tęczowe 28D/3, Dzierżoniów
- Żłobek „Happyland”, ul. Sportowa 9, Łagiewniki⁵⁶.

TABELA 64. ODSETEK DZIECI W WIEKU DO LAT 3 OBJĘTYCH OPIEKĄ W ŻŁOBKACH W LATACH 2009-2013

	odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	4,3	4,5	5,3	6,6	8,1	3,8
Powiat kłodzki	3,0	3,1	3,2	3,9	5,4	2,4
Powiat ząbkowicki	2,9	3,8	3,8	5,2	6,1	3,2
Powiat dzierżoniowski	2,5	2,4	3,7	7,2	7,3	4,8
Bielawa (m)	0,0	0,0	3,1	13,9	13,5	13,5
Dzierżoniów (m)	7,3	7,2	6,5	7,9	8,5	1,2
Pieszycy (m)	0,0	0,0	7,7	6,8	7,5	7,5

Źródło: BDL/GUS

Opięką żłobkową w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku objętych było 7,3% dzieci w wieku do lat 3. Był to odsetek wyższy niż w powiecie kłodzkim (5,4%) i ząbkowickim (6,1%), jednocześnie jednak pozostawał niższy niż średnia wojewódzka wynosząca 8,1%.

56 Za: <http://empatia.mpips.gov.pl/web/piu/dla-swiadczeniobiorcow/rodzina/d3/rejestr-zlobkow-i-klubow> (stan na dzień 11.09.2014)

Z uwagi na rozmieszczenie terytorialne placówek żłobkowych w powiecie dzierzoniowskim do żłobków uczęszczają głównie dzieci z Bielawy (13,5%) oraz Dzierżoniowa (8,5%).

Infrastrukturę przedszkolną powiatu dzierzoniowskiego tworzy 27 placówek, w tym 11 przedszkoli publicznych i 2 punkty przedszkolne. Większość placówek przedszkolnych zlokalizowana jest w największych miastach powiatu: Dzierżoniowie i Bielawie (po 9 podmiotów). Pozostałe przedszkola znajdują się w gminie wiejskiej Dzierżoniów (3 podmioty), Łagiewnikach i Pieszycach (po 2 placówki) oraz Piławie Górnej i Niemczy (po 1 placówce). W powiecie dzierzoniowskim dostępne są następujące placówki przedszkolne⁵⁷:

1. Publiczne Przedszkole Nr 4 w Bielawie, ul. Stefana Żeromskiego 18, Bielawa
2. Przedszkole Publiczne Nr 1 im. Jana Brzechwy w Dzierżoniowie, ul. Batalionów Chłopskich 20, Dzierżoniów
3. Przedszkole Publiczne Nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi i Oddziałem Specjalnym, ul. Miernicza 2, Dzierżoniów
4. Przedszkole Publiczne Nr 7 w Dzierżoniowie, Osiedle Tęczowe 3, Dzierżoniów
5. Przedszkole Publiczne „NA AKACJOWYM WZGÓRZU”, ul. Jedności Narodowej 10, Łagiewniki
6. Przedszkole Publiczne w Niemczy, ul. Bolesława Chrobrego 21, Niemcza
7. Przedszkole Publiczne Nr 2 im. Marii Konopnickiej z oddziałami Integracyjnymi, ul. Bielawska 1, Pieszycy
8. Przedszkole Publiczne w Piławie Górnej, ul. Adama Mickiewicza 5, Piława Górna
9. Przedszkole Gminne w Ostroszowicach, ul. Bielawska 58, Ostroszowice
10. Gminne Przedszkole Publiczne w Piławie Dolnej, ul. Główna 50, Piława Dolna
11. Gminne Przedszkole Publiczne w Dobrocinie, ul. Tadeusza Kościuszki 22, Dobrocin
12. Ekologiczne Przedszkole Niepubliczne, ul. Parkowa 1, Bielawa
13. Niepubliczne Przedszkole Integracyjne prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Augustianek, ul. Mikołaja Kopernika 2, Bielawa
14. Przedszkole Niepubliczne Sióstr Salezjanek, ul. Ogrodowa 48, Pieszycy
15. Niepubliczne Przedszkole Sióstr Salezjanek im. Św. Dominika Savio w Dzierżoniowie, ul. Spacerowa 2, Dzierżoniów
16. Niepubliczne Przedszkole Montessori, os. Włókniarzy 11, Bielawa
17. Przedszkole Językowe Europejska Akademia Dziecka w Bielawie, ul. 1 Maja 34, Bielawa
18. Przedszkole Niepubliczne „Wesołe Krasnoludki”, ul. 3-go Maja 22, Bielawa
19. Przedszkole Niepubliczne z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Wolności 88, Bielawa
20. Sportowe Przedszkole Niepubliczne, ul. Klonowa 4, Bielawa
21. Przedszkole Językowe „Europejska Akademia Dziecka”, ul. Szkolna 14, Dzierżoniów
22. Przedszkole Niepubliczne „Słoneczna Piątka”, ul. Świdnicka 41, Dzierżoniów

⁵⁷ Wykaz przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych za: <http://www.kuratorium.wroclaw.pl/wykaz/start.php?lista=1>

23. Przedszkole Niepubliczne Nr 3 „POD TOPOLĄ”, Osiedle Błękitne 26, Dzierżoniów
24. Przedszkole Niepubliczne Nr 4, Osiedle Jasne 21, Dzierżoniów
25. Przedszkole Niepubliczne Promujące Zdrowie „Szóstka”, ul. Adama Mickiewicza 14, Dzierżoniów
26. Punkt Przedszkolny „Happyland”, ul. Sportowa 9, Łagiewniki
27. Niepubliczny Punkt Przedszkolny „Chatka Puchatka”, ul. Elizy Orzeszkowej 1, Bielawa.

TABELA 65. ODSETEK DZIECI W WIEKU 3-5 LAT OBJĘTYCH WYCHOWANIEM PRZEDSZKOLNYM W LATACH 2009-2013

	odsetek dzieci w wieku 3 - 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	61,3	63,0	70,0	70,2	75,0	13,7
Powiat kłodzki	54,4	58,9	66,6	64,7	67,9	13,5
Powiat ząbkowicki	63,1	67,8	76,5	72,6	77,0	13,9
Powiat dzierżoniowski	64,6	65,8	71,9	68,4	72,1	7,5
Bielawa (m)	60,8	62,5	72,7	70,0	75,8	15,0
Dzierżoniów (m)	80,9	82,3	86,0	80,3	80,3	-0,6
Pieszycy (m)	72,7	65,2	75,1	69,2	77,3	4,6
Piława Górna (m)	48,5	52,7	62,0	52,3	54,2	5,7
Dzierżoniów (w)	59,6	59,8	58,0	54,6	59,6	0,0
Łagiewniki (w)	37,9	45,3	51,9	51,8	52,9	15,0
Niemcza (m-w)	48,6	49,7	45,7	54,3	69,1	20,5

Zródło: BDL/GUS

Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w 2013 roku w powiecie dzierżoniowskim wynosił 72,1% i tylko nieznacznie odbiegał od średniej wojewódzkiej (75%). Wyższy odsetek dzieci w wieku 3-5 lat uczęszczających do przedszkoli odnotowano w powiecie ząbkowickim (77%), zaś niższy w powiecie kłodzkim (67,9%). Najlepszą dostępnością opieki przedszkolnej w powiecie dzierżoniowskim charakteryzują się główne ośrodki miejskie: Dzierżoniów i Bielawa, gdzie do przedszkoli uczęszczało odpowiednio 80,3% i 75,8% dzieci w wieku 3-5 lat. Wysoki był również odsetek przedszkolaków wśród dzieci 3-5 lat zamieszkałych w mieście Pieszycy (77,3%). W gminach Piława Górna i Łagiewniki do przedszkoli uczęszczało niewiele ponad połowa dzieci w wieku 3-5 lat (odpowiednio 54,2% i 52,9%), nieco lepiej przedstawiała się sytuacja w gminie wiejskiej Dzierżoniów (59,6%) oraz gminie miejsko-wiejskiej Niemcza (69,1%). Jednocześnie na przestrzeni lat 2009-2013 odnotowano zróżnicowane przyrosty odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym – najwyższe były w gminie miejsko-wiejskiej w Niemczycy (o 20,5%) oraz Łagiewnikach i Bielawie (o 15%).

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego znajdują się 23 **szkoły podstawowe**. Zlokalizowane są w Dzierżoniowie, Bielawie, Piławie Górnej, Pieszycach, Niemczycy, Łagiewnikach, Jażwinie, Olesznej, Tuszynie, Piławie Dolnej, Ostroszowicach, Gilowie oraz Przerzeczynie-Zdroju. Większość szkół podstawowych na terenie powiatu dzierżoniowskiego to placówki publiczne:

1. Szkoła Podstawowa Nr 10 z Oddziałami Sportowymi w Bielawie, ul. gen. Grota Roweckiego 6, Bielawa

2. Szkoła Podstawowa Nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi w Bielawie, ul. Ludwika Waryńskiego 50, Bielawa
3. Ekologiczna Szkoła Podstawowa Nr 7 im. Juliana Tuwima w Bielawie, Osiedle Włókniarzy 10, Bielawa
4. Szkoła Podstawowa Nr 3 im. Komisji Edukacji Narodowej w Dzierżoniowie, ul. Szkolna 24, Dzierżoniów
5. Szkoła Podstawowa Nr 5 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Dzierżoniowie, Osiedle Błękitne 25, Dzierżoniów
6. Szkoła Podstawowa Nr 6 im. Wandy Chotomskiej w Dzierżoniowie, Osiedle Jasne 22, Dzierżoniów
7. Szkoła Podstawowa nr 9 im. Mikołaja Kopernika w Dzierżoniowie, ul. Mikołaja Kopernika 7, Dzierżoniów
8. Szkoła Podstawowa im. Adama Mickiewicza w Jażwinie, Jażwina 79, Jażwina
9. Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Olesznej, ul. Ślężna 1, Oleszna
10. Szkoła Podstawowa Nr 1 w Pieszycach, ul. Ogrodowa 23, Pieszyce
11. Szkoła Podstawowa im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Piławie Górnej, ul. Tadeusza Kościuszki 1, Piława Górna
12. Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Tuszynie, Tuszyn 47, Tuszyn
13. Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Kopernika w Ostroszowicach, ul. Bielawska 58, Ostroszowice
14. Szkoła Podstawowa im. Kornela Makuszyńskiego, ul. Główna 50, Piława Dolna
15. Szkoła Podstawowa w Mościsku, ul. Szkolna 12, Mościsko
16. Szkoła Podstawowa im. Bolesława Chrobrego w Niemczy, ul. Bolesława Chrobrego 25, Niemcza
17. Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Łagiewnikach, ul. Jedności Narodowej 38, Łagiewniki
18. Społeczna Szkoła Podstawowa Społecznego Towarzystwa Oświatowego z Oddziałem Przedszkolnym w Bielawie, ul. Stefana Żeromskiego 1, Bielawa
19. Niepubliczna Szkoła Podstawowa Sióstr Salezjanek w Dzierżoniowie, ul. Wrocławska 51, Dzierżoniów
20. Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Gilowie, Gilów 49, Gilów
21. Niepubliczna Szkoła Podstawowa przy Sudeckim Centrum Zdrowia, ul. Plac Zamkowy 10, Pieszyce
22. Niepubliczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Przedszkolnymi, ul. Świdnicka 53, Pieszyce
23. Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Przerzeczynie-Zdroju, ul. Zdrojowa 14, Przerzeczyn-Zdrój

TABELA 66. LICZBA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH DLA DZIECI I MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH) W LATACH 2009-2013

	uczniowie – szkoły podstawowe					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana

Dolnośląskie	149454	145696	146094	144837	145423	-2,7%
Powiat kłodzki	8260	7950	7767	7603	7499	-9,2%
Powiat ząbkowicki	3607	3472	3588	3265	3220	-10,7%
Powiat dzierzoniowski	5179	5105	5030	4957	4882	-5,7%
Bielawa (m)	1436	1393	1377	1387	1388	-3,3%
Dzierżonów (m)	1639	1681	1671	1642	1634	-0,3%
Pieszycy (m)	535	531	528	505	469	-12,3%
Piława Górna (m)	394	381	349	329	302	-23,4%
Dzierżonów (w)	449	419	404	409	410	-8,7%
Łagiewniki (w)	431	421	415	425	435	0,9%
Niemcza (m-w)	295	279	286	260	244	-17,3%

Źródło: BDL/GUS

Do dzierzoniowskich szkół podstawowych w 2013 roku uczęszczało 4 882 uczniów. Najliczniejsze były placówki edukacyjne w Dzierżonowie (1 634 uczniów) oraz Bielawie (1 388 uczniów), mniej podopiecznych pobierało naukę w szkołach podstawowych w Pieszycach (469 osób), Łagiewnikach (435 osób), gminie wiejskiej Dzierżonów (410 osób), Piławie Górnej (302 osoby) oraz Niemczy (244 osoby). W latach 2009-2012 liczba uczniów szkół podstawowych we wszystkich jednostkach terytorialnych spadała, co związane jest z niżem demograficznym, który dotyka placówki edukacyjne w całym kraju. W powiecie dzierzoniowskim największe spadki uczniów dotyczyły jednostek edukacyjnych w Piławie Górnej (-23,4%), Niemczy (-17,3%) oraz Pieszycach (-12,3%).

Dla dzieci w wieku gimnazjalnym dostępnych jest 16 placówek edukacyjnych. **Gimnazja** funkcjonują w Bielawie (7 placówek), Dzierżonowie (4 placówki), Pieszycach (2 placówki), Piławie Górnej, Łagiewnikach oraz Niemczy (po 1 placówce). W powiecie dzierzoniowskim funkcjonują następujące gimnazja:

1. Gimnazjum Nr 1 w Bielawie, ul. Brzeźna 48, Bielawa
2. Gimnazjum Nr 2 w Bielawie, ul. Parkowa 12, Bielawa
3. Gimnazjum Ekologiczne Nr 3 w Bielawie, ul. Lotnicza 5, Bielawa
4. Gimnazjum z Oddziałami Przystosowanymi do Pracy w Bielawie, ul. Wolności 105, Bielawa
5. Gimnazjum Nr 5 w Bielawie, ul. Szkolna 5, Bielawa
6. Gimnazjum Gminne im. Księdza Jana Melca w Dzierżonowie, ul. Ząbkowicka 70, Dzierżonów
7. Gimnazjum Nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi im. Szarych Szeregów w Dzierżonowie, ul. Nowowiejska 64, Dzierżonów
8. Gimnazjum Nr 3 w Dzierżonowie, ul. Władysława Sikorskiego 2, Dzierżonów
9. Gimnazjum w Niemczy, ul. Bolesława Chrobrego 25, Niemcza
10. Gimnazjum w Pieszycach, ul. Adama Mickiewicza 8, Pieszycy
11. Gimnazjum im. Piastów Śląskich w Łagiewnikach, ul. Jedności Narodowej 38 A, Łagiewniki
12. Gimnazjum im. Zesłańców Sybiru w Piławie Górnej, ul. Wiejska 2, Piława Górna

13. Gimnazjum Cechu Rzemiosł Różnych i Małej Przedsiębiorczości w Bielawie, ul. Polna 2, Bielawa
14. Społeczne Gimnazjum Społecznego Towarzystwa Oświatowego w Bielawie ul. Stefana Żeromskiego 1, Bielawa
15. Niepubliczne Gimnazjum Sióstr Salezjanek, ul. Wrocławska 51, Dzierżoniów
16. Niepubliczne Gimnazjum przy Sudeckim Centrum Zdrowia, ul. Plac Zamkowy 10, Pieszyce

TABELA 67. LICZBA UCZNIÓW GIMNAZJÓW DLA DZIECI I MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH) W LATACH 2009-2013

	uczniowie					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	89786	84721	80698	76785	73772	-17,8%
Powiat kłodzki	5253	4793	4498	4210	3965	-24,5%
Powiat ząbkowicki	2312	2204	2055	1926	1782	-22,9%
Powiat dzierżoniowski	3194	3002	2944	2709	2673	-16,3%
Bielawa (m)	962	915	923	861	865	-10,1%
Dzierżoniów (m)	1319	1249	1216	1115	1090	-17,4%
Pieszyce (m)	278	253	233	222	233	-16,2%
Piława Górna (m)	231	204	186	175	191	-17,3%
Łagiewniki (w)	256	244	252	209	188	-26,6%
Niemcza (m-w)	148	137	134	127	106	-28,4%

Źródło: BDL/GUS

Do dzierżoniowskich gimnazjów w 2013 roku uczęszczało 2 673 dzieci. Ich liczba w porównaniu z 2009 rokiem spadła o 16,3%. Większe spadki odnotowano w powiecie kłodzkim (o 24,5%) oraz ząbkowickim (o 22,9%), a także województwie dolnośląskim (o 17,8%). Najwięcej uczniów uczęszczało do szkół gimnazjalnych w Dzierżoniowie (1 090 osób) oraz Bielawie (865 osób), zaś największe spadki liczby uczniów w powiecie dzierżoniowskim odnotowano w gimnazjach prowadzonych w Niemczy (o 28,4%) oraz Łagiewnikach (o 26,6%).

Oferta edukacji ponadgimnazjalnej dla młodzieży na terenie powiatu dzierżoniowskiego obejmuje szkoły ogólnokształcące oraz szkoły zawodowe. Uczniowie mają do wyboru 7 **liceów ogólnokształcących**, funkcjonujących w Bielawie oraz Dzierżoniowie:

1. Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego w Bielawie, ul. Szkolna 5, Bielawa
2. I Liceum Ogólnokształcące im. Jędrzeja Śniadeckiego w Dzierżoniowie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 10, Dzierżoniów
3. II Liceum Ogólnokształcące im. Jana Pawła II w Dzierżoniowie, ul. Garncarska 1, Dzierżoniów
4. III Liceum Ogólnokształcące w Dzierżoniowie, ul. Adama Mickiewicza 8, Dzierżoniów
5. Społeczne Liceum Ogólnokształcące Społecznego Towarzystwa Oświatowego w Bielawie, ul. Stefana Żeromskiego 1, Bielawa
6. Niepubliczne Liceum Ogólnokształcące w Bielawie, ul. Wolności 105, Bielawa

7. Niepubliczne Liceum Ogólnokształcące, ul. Władysława Sikorskiego 2, Dzierżoniów

TABELA 68. LICZBA UCZNIÓW LICEÓW OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH) W LATACH 2009-2013

	licea ogólnokształcące dla młodzieży bez specjalnych					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	43204	41088	39052	37128	34979	-19,0%
Powiat kłodzki	2213	2057	1944	1887	1736	-21,6%
Powiat ząbkowicki	799	693	658	683	713	-10,8%
Powiat dzierżoniowski	1477	1418	1335	1198	1114	-24,6%
Bielawa (m)	215	196	199	171	157	-27,0%
Dzierżoniów (m)	1262	1222	1136	1027	957	-24,2%

Źródło: BDL/GUS

Liczba uczniów liceów ogólnokształcących dla młodzieży funkcjonujących na terenie powiatu dzierżoniowskiego w 2012 roku wynosiła 1 114 osób, z których większość (957 osób) uczęszczała do placówek w Dzierżoniowie. Pozostałe 157 uczniów znajdowało się w szkołach ogólnokształcących w Bielawie. Na przestrzeni lat 2009-2013 liczba uczniów liceów zmniejszyła się we wszystkich jednostkach administracyjnych. Największy spadek dotyczył powiatu dzierżoniowskiego, gdzie liczba osób pobierających naukę w liceach zmniejszyła się o jedną czwartą (spadek o 24,6%). W powiecie kłodzkim ww. okresie odnotowano spadek liczby uczniów o 21,6%, zaś w powiecie ząbkowickim jedynie o 10,8%. W skali województwa w 2013 roku do liceów ogólnokształcących uczęszczało o 19% uczniów mniej niż miało to miejsce w 2009 roku.

Edukację na poziomie **zasadniczej szkoły zawodowej** dla młodzieży na terenie powiatu dzierżoniowskiego prowadzi 5 placówek w Bielawie, Dzierżoniowie oraz Pieszycach:

1. Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 2 w Bielawie, ul. Stefana Żeromskiego 41, Bielawa
2. Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 2 w Dzierżoniowie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 24, Dzierżoniów
3. Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Pieszycach, ul. Adama Mickiewicza 1, Pieszycy
4. Szkoła Wielozawodowa w Bielawie, ul. Wolności 105, Bielawa (Zasadnicza Szkoła Zawodowa)
5. Zasadnicza Szkoła Zawodowa Cechu Rzemiosł Różnych i Małej Przedsiębiorczości, ul. Polna 2, Bielawa

TABELA 69. LICZBA UCZNIÓW ZASADNICZYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH) W LATACH 2009-2013

	zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży bez specjalnych					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	15738	14943	13805	12593	11606	-26,3%
Powiat kłodzki	913	942	823	700	616	-32,5%
Powiat ząbkowicki	332	327	281	251	195	-41,3%
Powiat dzierżoniowski	590	543	475	413	350	-40,7%
Bielawa (m)	218	199	192	160	118	-45,9%
Dzierżoniów (m)	372	344	283	253	232	-37,6%

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku w zasadniczych szkołach zawodowych na terenie powiatu dzierzoniowskiego naukę pobierało 350 uczniów. Zainteresowanie edukacją zawodową w formie zsz stale maleje. W latach 2009-2013 liczba uczniów tego typu placówek w powiecie dzierzoniowskim zmniejszyła się o 40,7%. Nieznacznie wyższy spadek odnotowano w powiecie ząbkowickim (o 41,3%), zaś niższy w powiecie kłodzkim (o 32,5%) oraz w skali województwa (o 26,3%).

Edukacja średnia zawodowa w powiecie dzierzoniowskim prowadzona jest w 5 **technikach**. Technika znajdują się w Dzierżoniowie, Pieszycach i Bielawie:

1. Technikum Nr 1 w Dzierżoniowie, ul. Adama Mickiewicza 8, Dzierżoniów
2. Technikum Nr 2 w Dzierżoniowie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 24, Dzierżoniów
3. Technikum Nr 3 w Dzierżoniowie, ul. Słowiańska 6, Dzierżoniów
4. Technikum w Pieszycach, ul. Adama Mickiewicza 1, Pieszycy
5. Technikum w Bielawie, ul. Stefana Żeromskiego 41, Bielawa

TABELA 70. LICZBA UCZNIÓW TECHNIKÓW DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH) W LATACH 2009-2013

	technika dla młodzieży bez specjalnych					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	34379	35808	36128	36365	35896	4,4%
Powiat kłodzki	2311	2428	2386	2294	2247	-2,8%
Powiat ząbkowicki	1114	1107	1003	942	965	-13,4%
Powiat dzierzoniowski	1311	1276	1318	1320	1322	0,8%
Bielawa (m)	182	207	242	274	313	72,0%
Dzierżoniów (m)	970	926	939	930	894	-7,8%
Pieszycy (m)	159	143	137	116	115	-27,7%

Źródło: BDL/GUS

W dzierzoniowskich technikach w 2013 roku uczyły się 1 322 osoby, a ich liczba w latach 2009-2013 pozostawała na podobnym poziomie. Większość uczniów techników uczęszczała do placówek w Dzierżoniowie (894 osoby), zdecydowanie mniej pobierało naukę w technikach bielawskich (313 osób) czy pieszyckich (115 osób). W placówkach w poszczególnych miastach na przestrzeni lat 2009-2013 liczba uczniów techników ulegała albo zmniejszeniu (w Pieszycach aż o 27,7%, w Dzierżoniowie o 7,8%) albo zwiększeniu (w Bielawie aż o 72%). Również w innych jednostkach administracyjnych obserwowane były odmienne tendencje: w skali Dolnego Śląska liczba uczniów techników zwiększyła się (o 4,4%), zaś w przypadku powiatu kłodzkiego i ząbkowickiego zmniejszyła się (o 2,8% i 13,4%).

Dla uczniów **niepełnosprawnych oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** na terenie powiatu dzierzoniowskiego dostępne są placówki edukacyjne skupione w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych w Dzierżoniowie i Piławie Górnej. Oferują one naukę w szkołach podstawowych, gimnazjach, szkołach przysposabiających do pracy oraz zasadniczej szkole zawodowej:

1. Specjalny Ośrodek Szkolno Wychowawczy w Dzierżoniowie, ul. Nowowiejska 74 i 76, Dzierżoniów:
  - Szkoła Podstawowa Specjalna Nr 2 dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym

- Gimnazjum Specjalne Nr 4 dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym
  - Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna Nr 3 dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim
  - Trzyletnia Szkoła Specjalna Przystosowująca do Pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi
2. Specjalny Ośrodek Szkolno Wychowawczy im. księdza Jana Twardowskiego w Piławie Górnej, ul. Szkolna 6, Piława Górna:
- Szkoła Podstawowa Specjalna Nr 2 dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym
  - Gimnazjum Specjalne Nr 2 [dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym](#)
  - Trzyletnia Szkoła Specjalna Przystosowująca do Pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi

Oferta edukacyjna **dla dorosłych** chcących uzupełnić lub podnieść poziom wykształcenia obejmuje na terenie powiatu dzierzoniowskiego gimnazja oraz licea ogólnokształcące:

1. Prywatne Gimnazjum dla Dorosłych, ul. Wolności 105, Bielawa
2. Gimnazjum dla Dorosłych w Pieszycach, ul. Adama Mickiewicza 8, Pieszycy
3. Prywatne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Bielawie, ul. Wolności 105, Bielawa
4. Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Dzierżoniowie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 10, Dzierżoniów
5. Prywatne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Dzierżoniowie, ul. Garncarska 3, Dzierżoniów
6. Prywatne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "Twoja Szkoła" w Dzierżoniowie ul. Władysława Sikorskiego 2, Dzierżoniów

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego funkcjonują również **szkoły policealne**. Ich liczba wynosi 10 i znajdują się głównie w Dzierżoniowie i Bielawie, jedna szkoła policealna mieści się w Pieszycach:

1. Prywatna Średnia Szkoła Zawodowa Policealna, ul. Wolności 105, Bielawa
2. Prywatna Średnia Szkoła Zawodowa Policealna w Bielawie, ul. Wolności 105, Bielawa
3. Policealna Szkoła w Dzierżoniowie, ul. Władysława Sikorskiego 2, Dzierżoniów
4. Prywatne Studium Higienistek Stomatologicznych w Dzierżoniowie, ul. Garncarska 3, Dzierżoniów
5. Szkoła Policealna w Pieszycach, ul. Adama Mickiewicza 8, Pieszycy
6. Szkoła Policealna Nr 1 w Dzierżoniowie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 24, Dzierżoniów
7. Prywatna Szkoła Policealna dla Dorosłych „Twoja-Szkoła” w Dzierżoniowie, ul. Władysława Sikorskiego 2, Dzierżoniów

8. Szkoła Policealna dla Dorosłych Nr 2 w Dzierżoniowie, ul. Słowiańska 6, Dzierżoniów
9. Szkoła Policealna dla Dorosłych Nr 3 w Dzierżoniowie, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 24, Dzierżoniów
10. Szkoła Policealna dla Dorosłych w Bielawie, ul. Stefana Żeromskiego 41, Bielawa

Od 2011 roku w strukturze Zespołu Gimnazjów Nr 3 im. Stanisława Konarskiego w Dzierżoniowie (ul. Władysława Sikorskiego 2) funkcjonuje **Szkoła Mistrzostwa Sportowego**. Prowadzone są w niej klasy o profilu piłkarskim, a uczniowie oprócz normalnej ścieżki edukacyjnej realizują cykl treningowy opracowany przez PZPN. Zajęcia odbywają się na boiskach szkolnych oraz w obiektach OSiR w Dzierżoniowie. Przyjęcie do szkoły poprzedzone jest testami sprawności ogólnej (bieg na 100 metrów, bieg na 60 metrów, skok w dal z miejsca) i specjalnej (uderzenie piłki do celu, uderzenie piłki na odległość, prowadzenie piłki slalomem, żonglerka piłkarska, gra zadaniowa), a uczniowie zakwaterowani są w internacie na terenie OSiR-u w Dzierżoniowie⁵⁸.

Edukacja artystyczna na terenie powiatu dzierżoniowskiego prowadzona jest w Dzierżoniowie i Bielawie. W Dzierżoniowie funkcjonuje Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia im. Wojciecha Kilara (ul. H. Sienkiewicza 11), oferująca naukę gry na wiolonczeli, akordeonie, fortepianie, skrzypcach, gitarze oraz flecie, a także w zespołach (chór, zespół smyczkowy, zespoły gitarowe, zespół akordeonowy)⁵⁹. W Zespole Szkół Społecznych w Bielawie prowadzona jest Społeczna Szkoła Muzyczna I Stopnia, oferująca naukę gry na pianinie, akordeonie oraz gitarze. Przy szkole funkcjonuje Ognisko Muzyczne, w którym można dodatkowo uczyć się gry na keyboardzie⁶⁰.

W Bielawie, w strukturach Zespołu Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego (ul. Żeromskiego 41, Bielawa), funkcjonuje **Powiatowe Centrum Kształcenia Praktycznego**. PCKP w Bielawie dysponuje 9 pracownikami: AutoCAD, Spawalnia, Obróbka skrawaniem, CNC, Kuźnia, Elektrotechniki, Technik solarnych, Elektryczna i Informatyczna. W PCKP realizowane jest kształcenie zawodowe w ramach zajęć praktycznych oraz modułowych dla uczniów bielawskich i dzierżoniowskich szkół zawodowych, ale także świadczone są usługi (tokarskie, frezarskie, spawalnicze, ślusarskie, szlifierskie) oraz organizowane kursy i szkolenia dostosowane do potrzeb lokalnego rynku pracy⁶¹.

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego nie funkcjonują szkoły wyższe. W Powiatowym Centrum Kształcenia Praktycznego przy Zespole Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego w Bielawie odbywa się część zajęć laboratoryjnych studiów podyplomowych „Energetyka odnawialna” organizowanych przez **Politechnikę Wrocławską** (Wydział Mechaniczno-Energetyczny) oraz Centrum Kształcenia Ustawicznego⁶².

Ofertę edukacji nieformalnej na powiatu dzierżoniowskiego wzbogacają uniwersytety trzeciego wieku oraz uniwersytet dziecięcy.

---

58 Za: <http://zg3.edupage.org/text9/>, <http://www.um.dzierzoniow.pl/pl/news/mamy-szko-mistrzostwa-sportowego>

59 Za: <http://www.szkolamuzyczna.dzierzoniow.pl/index.php>

60 Za: <http://spoleczna.bielawa.pl/historia-zespou-szko-spoecznych-w-bielawie.html>

61 Za: http://www.zs-bielawa.home.pl/zs_bielawa/pckp/index.html

62 Za: <http://www.cku.pwr.wroc.pl/2383117.dhtml>

Dzierżoniowski Uniwersytet Trzeciego Wieku powstał z myślą o ludziach w wieku dojrzałym, którzy nie chcą rezygnować z aktywności i chcą być sprawni intelektualnie. Cele funkcjonowania UTW w Dzierżoniowie obejmują m.in. prowadzenie działań edukacyjnych w zakresie aktywności intelektualnej, kulturalnej, fizycznej, promocję i popieranie aktywnych form spędzania czasu oraz rozwijanie własnych zainteresowań, uczestnictwo w różnych formach życia społecznego czy przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Studenci UTW w roku akademickim 2014/2015 mają możliwość udziału w zajęciach językowych (język angielski, niemiecki, włoski, francuski), gimnastyki i aerobiku w wodzie, sekcji tanecznej i rytmicznej, zajęciach tai-chi, zajęciach rękodzieła, kręglach czy kardioaerobiku, poza tym organizowane są również wykłady, spotkania okolicznościowe i wyjazdy⁶³.

Bielawski Uniwersytet Trzeciego Wieku rozpoczął działalność w 2006 roku. Główne cele i zadania BUTW obejmują: włączanie ludzi starszych do systemu kształcenia ustawicznego, aktywizację intelektualną, psychiczną i fizyczną, promocję zdrowego stylu życia, rozwijanie profilaktyki gerontologicznej, poprawę jakości życia osób starszych, stwarzanie warunków do dobrego starzenia się, rozwijanie różnych zainteresowań oraz umiejętności, popularyzację i wspieranie wartościowego sposobu życia wśród ludzi w wieku późnej dorosłości oraz stwarzanie warunków do rozwoju intelektualnego, realizacji procesów integracyjnych i koordynacji działań zdrowotno-rehabilitacyjnych. Studenci BUTW w roku akademickim 2013/2014 mogli skorzystać z szeregu zajęć: komputerowych, aerobiku w wodzie, językowych (angielski, niemiecki, francuski, włoski), gimnastyki ogólnej, gimnastyki wschodu, gimnastyki mózgu, kręgli i rytmiki tanecznej, a także warsztatów wizażu i stylizacji, fotograficznych, zdrowotnych, teatralnych, wokalnych i rękodzieła. Prowadzone były sekcje „miłośników ogrodów”, wzajemnej pomocy, brydżowo-szafowa i rowerowa, organizowane były również wykłady oraz wycieczki⁶⁴.

Uniwersytet Dziecięcy Unikids funkcjonuje w Dzierżoniowie od 2012 roku, stwarzając możliwość naukowej zabawy w studiowaniu. Oferta UNIKIDS skierowana jest do dzieci w wieku 6-13 lat i obejmuje prowadzone przez naukowców wykłady i zajęcia z różnych dziedzin wiedzy: astronomii, antropologii, biologii, matematyki, fizyki, chemii, paleontologii, ekonomii, psychologii, medycyny, prawa i innych. Misją Uniwersytetów Dziecięcych jest przede wszystkim rozbudzenie w dzieciach ciekawości nauką, ale wpisują się one również doskonale w ideę kształcenia przez całe życie⁶⁵. Uniwersytet Dziecięcy Unikids w Dzierżoniowie w 2012 roku został laureatem konkursu Smok Biznesu w kategorii „Najlepszy debiut roku. Pomysł”⁶⁶.

3.2.2 Infrastruktura kultury

Infrastrukturę kultury na terenie powiatu dzierżoniowskiego tworzą przede wszystkim domy i ośrodki kultury, biblioteki, muzeum oraz kina.

Na obszarze powiatu dzierżoniowskiego funkcjonuje sześć ośrodków kultury (dwa w Bielawie oraz po jednym w Dzierżoniowie, Piławie Górnej, Łagiewnikach oraz Niemczy),

---

63 Za: <http://utwdzierzoniow.blogspot.com/>

64 Za: <http://www.butw.pl/>

65 Za: <http://www.unikids.pl/dzierzoniow>

66 Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/smoki-biznesu-i-publiczno-ci>

dwa kina (w Bielawie oraz Dzierżoniowie), 22 biblioteki wraz z filiami oraz jedno muzeum w Dzierżoniowie i jedna placówka muzealna w Bielawie.

Dzierżoniowski Ośrodek Kultury (ul. Świdnicka 23), wyróżniony Medalem za zasługi dla Dzierżoniowa, *prowadzi wielokierunkową działalność w dziedzinie rozwoju i upowszechniania regionalnej, narodowej i światowej kultury wśród mieszkańców miasta oraz osób przebywających na jego terenie*⁶⁷. DOK w Dzierżoniowie oferuje mieszkańcom miasta możliwość uczestniczenia w licznych zajęciach artystycznych, kulturalnych i rekreacyjnych. Oferta DOK dla dzieci, młodzieży i dorosłych na sezon artystyczny 2014/2015 obejmuje:

- Sztuki plastyczne: sekcja plastyczna dla dzieci i młodzieży (malarstwo, rysunek, grafika), Koło Haftu Artystycznego i Sztuki Użytkowej, Koło Plastyków Amatorów, sekcja ceramiki artystycznej, zajęcia plastyczne dla dzieci i rodziców „bzik”
- Muzyka i wokale: śpiew estradowy, chór „Kanon” (chór seniorów), Miejska Orkiestra Dęta, nauka gry na flecie, klarnecie, saksofonie, trąbce, instrumentach perkusyjnych, chór dziecięco-młodzieżowy
- Taniec: taniec towarzyski, taniec ludowy (Zespół Pieśni i Tańca „Ślężanie”, funkcjonujący od 1978 roku, „Mali Ślężanie”), taniec nowoczesny (zespoły „Ewenement”, „Mały Ewenement”, „Ewenemencik” i „Ewenement Plus”), break dance, Studio Tańca Towarzyskiego Anna i Wojciech Jabczyński, taniec nowoczesny dla dorosłych
- Gimnastyka i balet: zajęcia fitness latino, gimnastyka taneczna, rytmika z elementami baletu dla dzieci 3-5 lat, balet (grupy wiekowe 6-8 lat oraz 9-12 lat), zumba
- Teatr: Teatr Kątem, teatr dziecięcy PePePe, warsztaty recytatorskie
- Modelarstwo: modelarstwo lotnicze, modelarstwo samochodowe (spalinowe i elektryczne)

W kalendarz imprez organizowanych przez DOK w Dzierżoniowie na stałe wpisały się:

- Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy
- „PUB” Przegląd Utworów Big-Beatowych
- Ferie z Pegazem
- Eliminacje miejskie i powiatowe Dolnośląskiego Konkursu Recytatorskiego „Pegazik”
- Eliminacje miejsko/powiatowe Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego
- Jarmark Św. Jerzego
- Wiosenne Konformacje Taneczne
- Dni Dzierżoniowa
- Przegląd Przedszkolnych Teatryków Dziecięcych „Skrzat”
- Poezja na murach
- Lato z Pegazem
- Jarmark Pszczelarski Miodobranie
- Wroclawia Cantans w Dzierżoniowie
- **Dzierżoniowskie Prezentacje**
- Kalejdoskop Kultur Dolnego Śląska
- Ogólnopolski Konkurs Poezji Śpiewanej
- Spotkanie w Poetyckiej Stajni
- Mikołaj w Rynku
- Dolnośląski Przegląd Twórczości Ludowe i Artystyczne Rękodzieło
- Hej kołoda kołoda

W DOK w Dzierżoniowie funkcjonuje również galeria „Na Piętrze” oraz kino „Zbyszek”⁶⁸.

---

67 Statut Dzierżoniowskiego Ośrodka Kultury w Dzierżoniowie (<https://www.e-bip.org.pl/upload/545.9592.pdf>)

68 Informacje o Dzierżoniowskim Ośrodku Kultury za: www.dok.pl

Zadania w dziedzinie tworzenia, upowszechniania i ochrony dóbr kultury w Bielawie prowadzi **Miejski Ośrodek Kultury i Sztuki** (ul. Piastowska 19a). MOKiS jest organizatorem różnorodnych imprez artystycznych o zasięgu miejskim, wojewódzkim, regionalnym, krajowym i międzynarodowym, a w swoich działaniach współpracuje z innymi podmiotami: urzędami, szkołami czy osobami prywatnymi. Wśród stałych imprez kulturalnych MOKiS w Bielawie znajdują się:

- Minutka – konkurs „Piosenki o miłości”
- Muzyczny Kwiatek dla Ewy (8 marca)
- Rockmania – Ogólnopolski Konkurs Zespołów Rockowych
- Sowiogórski Bazarz – konkurs krasomówczy
- Maski Żaka – Przedszkolny i Szkolny Przegląd Twórczości Parateatralnej
- Sudety Sound
- Jajo z klasą i fantazją – konkurs wielkanocny
- Majówka
- Poszukiwacze Sowiego Pazura – gra terenowa
- Międzynarodowy Plener Malarski
- Dni Bielawy
- Tolk Folk
- Sudeckie Lato
- Sudeckie Żagle – impreza współorganizowana z Klubem Żeglarskim Wielka Sowa
- Regałowisko – Bielawa Reggae Festival
- Dzień Działkowca – potyczki rodzinne
- Wratislavia Cantans w Bielawie
- Polsko-Czeskie Dni Kultury Chrześcijańskiej
- EFHA Festiwal – Ogólnopolski Festiwal Niezależnych Filmów Fantastycznych i Horrorów
- Konkurs ozdób choinkowych
- Mikołaj w Rynku
- Jarmark Bożonarodzeniowy
- Konkurs Butelkowy „Powitanie Nowego Roku”

MOKiS w Bielawie czuwa również nad prowadzonymi zajęciami muzycznymi (zespoły „Klaster” i „Erato”, soliści, Chór Miejski), filmowymi (sekcja filmowa MOKiSFilm, Klub Dobrego Filmu) oraz teatralnymi (Teatr Od Dzisiaj, dziecięce studio teatralne). Przy MOKiS w Bielawie funkcjonuje również galeria KORYTARZ oraz kino MOKiS⁶⁹. Natomiast ofertę teatralną na terenie miasta uzupełnia grupa teatralna prowadzona przez fundację Biel’arte⁷⁰.

Pracę animacyjno-kulturalną w Bielawie prowadzi również **Spółdzielcze Centrum Kultury**. SCK w Bielawie umożliwia dzieciom i dorosłym rozwijanie talentów i pasji w 15 kołach zainteresowań, w następujących dziedzinach: taniec ludowy, taniec dyskotekowy, taniec nowoczesny, sztuki plastyczne (rysunek, malarstwo, rzeźba), wokół indywidualny, wokół zespołowy, modelarstwo lotniczo-szkutnicze, sport i rekreacja czy nauka gry na gitarze. Przy SCK w Bielawie działa także Zespół Pieśni i Tańca „Poloneziaki”. Natomiast wśród organizowanych imprez cyklicznych można wymienić:

- Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy
- Koncert Kolęd dla Babci i Dziadka
- Zimowe i Wakacyjne Warsztaty Artystyczne
- Eliminacje wstępne i regionalne konkursu piosenki „Wygraj Sukces”
- Zawody Modeli Szybowcowych F3F
- Festiwal Piosenki Przedszkolnej „Śpiewające Brzdące”
- Bielawskie Zawody Modeli Latających „Młodzi modelarze na start”
- Zawody Latawców „Święto Latawca”

---

69 Informacje o Miejskim Ośrodku Kultury i Sztuki w Bielawie za: <http://www.mokisbielawa.pl/>

70 <http://www.bielarte.org/>

- Młodzieżowy Festiwal Polskiej Piosenki Estradowej „SOLO”
- Konkurs Dziecięcych i Młodzieżowych Kreacji Aktorskich „Monolog”
- Zabawy mikołajkowe i sylwestrowe⁷¹.

Upowszechnianiu kultury na obszarze Piławy Górnej służy **Miejski Ośrodek Kultury** (ul. Piastowska 40). W sezonie artystycznym 2014/2015 dzieci, młodzież i dorośli mają możliwość skorzystania z oferty MOK w Piławie Górnej obejmującej: rytmikę z elementami tańca dla dzieci, taniec dla dzieci i młodzieży, sekcję plastyczną, teatr dla dzieci i młodzieży (Słoneczny Teatr Zabawy), naukę gry na gitarze, sekcję recytatorską, break dance czy zajęcia fitness (w tym dla osób 50+). Przy MOK działają również zespoły: Siwy Włos (zespół kabaretowo-estradowy), Górzanie (zespół ludowy) oraz Kapela Miejska. Imprezy cykliczne MOK (oprócz okolicznościowych wystaw, koncertów, spektakli, prezentacji festynów) obejmują:

- Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy
- Eliminacje miejskie konkursu recytatorskiego „Pegazik”
- Ferie w Mieście
- Pokaż Talent!
- Koncert z okazji Dni Kobiet
- Kiermasz Wielkanocny
- Majówka
- Dzień Dziecka
- Dni Piławy Górnej
- Lato w Mieście
- Piknik Rodzinny
- Akcja honorowego krwiodawstwa
- Wieczór z dreszczykiem
- Wojewódzkie Artystyczne Spotkania Klubów Seniora
- Mikołajki⁷²

Na terenie gminy Niemcza działalność związaną z tworzeniem, upowszechnianiem oraz ochroną dóbr kultury prowadzi **Niemczański Ośrodek Kultury** (Rynek 32), obejmujący zasięgiem działalności obszar miejski i wiejski. W NOK prowadzone są sekcje i koła zainteresowań w obszarze: filmu i fotografii, plastyki, muzyki, teatru, tańca, modelarstwa oraz turystyki. W strukturze NOK znajdują się również świetlice środowiskowe zlokalizowane w Niemczy oraz Przerzeczynie-Zdroju. Wśród najważniejszych imprez cyklicznych organizowanych przez Niemczański Ośrodek Kultury znajdują się:

- PAF – Ogólnopolski Festiwal Filmów Amatorskich – Zabytki Wczoraj – Dzisiaj – Jutro
- Dolnośląski Przegląd Folklorystyczny
- Turniej Szachów Błyskawicznych
- Międzynarodowy Plener Malarski
- Europejskie Dni Dziedzictwa
- Rock Pod Filarami
- Dni Niemczy

Organizowane są również imprezy o charakterze lokalnym: finały WOŚP, Przegląd Przedstawień Bożonarodzeniowych, 8 marca, Jarmark Wielkanocny, Biesiada Wielkanocna, Noc Świętojańska, Dożynki, Konkurs Recytatorski „HISTORIA W POEZJI” i eliminacje PEGAZIKA, Mikołajki, Niemczański Opłatek, Dni Seniora, wystawy artystyczne, obchody świąt państwowych i okolicznościowych czy festyny parafialne⁷³.

71 Informacje o Spółdzielczym Centrum Kultury w Bielawie za: <http://www.sck.cp.win.pl/sck/>

72 Informacje o Miejskim Ośrodku Kultury w Piławie Górnej za: <http://www.mok.pilawagorna.pl/> oraz http://www.bip.mok.pilawagorna.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=100&Itemid=113

73 Za: <http://ddz.doba.pl/?s=subsite&id=21348&mod=5>

W **gminie wiejskiej Dzierżoniów** działalność prowadzą następujące zespoły muzyczne: Zespół Pieśni i Tańca Górali Czadeckich „POJANA” z Piławy Dolnej, Męski Zespół Śpiewaczy „CORD”, Chór Kameralny „CON MOTO”, Chór Ludowy „MACIEJE” z Ostroszowic, Zespół śpiewaczy „Katarzynki” oraz Zespół śpiewaczy „Uciecho-Wianki”. W gminnej bibliotece w Mościsku mieszkańcy mają do dyspozycji galerię sztuki i studio nagrań⁷⁴, zaś wśród imprez cyklicznych odbywających się w gminie można wyróżnić:

- „Polska Biega”
- Rajd po Górach
- Tajemnice Wzgórz Kiełczyńskich
- Zmagania Sołectw
- Piknik Rodzinny i Turniej Streetball'a
- Spotkania z kulturą i historią na zamku w Owieście
- Festiwal Humoru „Uciecha w Uciechowie”
- Nocny Turniej Piłki Nożnej
- Dożynki Gminne
- Pyrlandia. Święto pieczonego ziemniaka
- Imprezy okolicznościowe: Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Kobiet, Dzień Dziecka, Dzień Seniora, jasełka, andrzejki, mikołajki, Sylwester i in⁷⁵.

Na terenie gminy Łagiewniki funkcjonuje **Gminny Ośrodek Kultury, Bibliotek i Sportu** (ul. Wrocławska 1), prowadzący działalność w zakresie upowszechniania kultury, czytelnictwa i sportu. Sprawuje on nadzór nad: bibliotekami (w Łagiewnikach, Olesznej, Jaźwinie, Sieniawce), salami wiejskimi (w Ligocie Wielkiej, Młynicy, Olesznej, Przystroniu, Radzikowie, Ratajnie, Sieniawce, Sienicach, Słupicach, Sokolnikach, Trzebniku i Stoszowie), świetlicami wiejskimi (w Jaźwinie, Olesznej, Przystroniu, Sieniawce, Sienicach, Słupicach, Sokolnikach i Łagiewnikach), orlikiem (przy ul. Sportowej 34 w Łagiewnikach) oraz chórem CANZONA z Olesznej. GOKBiS w Łagiewnikach jest organizatorem imprez kulturalnych, rozrywkowych i sportowych, m.in.:

- Dni Kresowiaka
- Przegląd Pieśni Pasyjnej i Wielkopostnej
- „Polska Biega”
- Dni Łagiewnik
- Dożynki Gminne
- Turniej Sołectw
- uroczystości z okazji Święta Niepodległości
- zimowe i wakacyjne zajęcia dla dzieci
- spotkania seniorów⁷⁶.

W ramach działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej – **Centrum Kultury w Pieszycach** dla dzieci i młodzieży prowadzone są zajęcia plastyczne, muzyczne, taneczne oraz nauki gry na gitarze, zaś oferta dla dorosłych obejmuje aerobik, taniec towarzyski oraz zajęcia plastyczne⁷⁷. Sezon artystyczny 2014/2015 w Pieszycach został rozpoczęty w stworzonym na bazie nieczynnego kina „Słońce” ośrodkiem kulturalnym (ul. Kopernika 37). W nowoczesnym Centrum Kultury funkcjonuje biblioteka, prowadzone są zajęcia kulturalne oraz znajduje się wielofunkcyjna sala widowiskowa⁷⁸.

---

74 Za: <http://bibliotekamoscisko.pl/>

75 Za: <http://www.ug.dzierzoniow.pl/kultura.php>

76 Informacje o Gminnym Ośrodku Kultury, Bibliotek i Sportu w Łagiewnikach za: <http://www.gokib.com.pl/index.html>

77 Informacje o Centrum Kultury w Pieszycach za: <http://www.ck-pieszycy.pl/>

Sieć **bibliotek publicznych** na terenie powiatu dzierzoniowskiego tworzą następujące placówki wraz z filiami:

1. Miejska Biblioteka Publiczna w Bielawie, ul. Piastowska 19c
2. Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Dzierżoniowie, ul. Rynek 2
3. Miejska Biblioteka Publiczna – Centrum Kultury w Pieszycach, ul. M. Kopernika 37 oraz filia w Rościszowie
4. Miejska Biblioteka Publiczna w Piławie Górnej, ul. Sienkiewicza 32
5. Biblioteka Publiczna Gminy Dzierżoniów z siedzibą w Mościsku, ul. Kolejowa 12b – pełniąc również funkcję centrum kulturowego gminy..
  - Filia Nr 1 Biblioteka Publiczno-Szkolna w Ostroszowicach
  - Filia Nr 2 Biblioteka Publiczna w Uciechowie
  - Filia Nr 3 Biblioteka Publiczna w Tuszynie
  - Filia Nr 4 Biblioteka Publiczno-Szkolna w Piławie Dolnej
  - Filia Nr 5 Biblioteka Publiczna w Owieśnie
  - Filia Nr 6 Biblioteka Publiczna w Roztoczniku
6. Gminny Ośrodek Kultury, Bibliotek i Sportu w Łagiewnikach: biblioteki w Łagiewnikach, Olesznej, Jażwinie i Sieniawce
7. Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Niemczy, ul. Rynek 27/28
  - Filia w Gilowie
  - Filia w Przerzeczynie-Zdroju
  - Filia w Wilkowie Wielkim.

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego działalność prowadzi jedno muzeum – **Muzeum Miejskie Dzierżoniowa** (ul. Świdnicka 30). Powstało w 2011 roku w wyniku przekształcenia Izby Regionalnej działającej przy Dzierżoniowskim Ośrodku Kultury. Muzeum mieści się w willi Cohnów, pałacyku należącym pierwotnie do współzałożyciela jednej z pierwszych tkalni mechanicznych w Dzierżoniowie. W Muzeum znajduje się 7 stałych ekspozycji:

- DIORA – legenda polskiej elektroniki – ekspozycja poświęcona Zakładom Radiowym DIORA, obejmująca kolekcję ok. 100 modeli radioodbiorników
- Salonik mieszczański – zaaranżowany w pełni wyposażony salon mieszczański z przykładowym umeblowaniem z okresu schyłku XIX wieku
- Ekspozycja kartograficzna – zbiory kartograficzne obejmujące XVII i XVIII-wieczne mapy Księstwa Świdnickiego oraz ikonografia miasta w grafikach pochodzących w XVIII i XIX wieku
- Ekspozycja etnograficzna – ukazuje elementy tradycyjnego wyposażenia ludowej izby z XIX wieku

---

78 Budowa Centrum Kultury w Pieszycach odbyła się w ramach projektu: „Wędrowanie bez granic po północno-wschodnich Czechach i po Dolnym Śląsku” nr PL.3.22/2.2.00/09.01510 współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Rzeczpospolita polska 2007-2013”. Partnerem wiodącym projektu jest Gmina Pieszycy, a jej partnerami czeska Gmina Bohuslavice i Miasto Nova Paka. Projekt powstał w celu wspólnej integracji, pogłębienia znajomości kultury i tradycji oraz promocji walorów przyrodniczo-turystycznych regionu (<http://www.pieszycy.pl/?s=subsite&id=1078>)

- Historia miasta – ekspozycja obejmująca pamiątki związane z Dzierżoniowem i najbliższą okolicą
- Historia współczesna po 1945 roku – ekspozycja obejmująca pamiątki związane z najnowszą historią miasta: przesiedlenia ludności z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, lata PRL-u, działalność NSZZ „Solidarność” oraz okres współczesny. Wystawa prezentuje także postać księdza Jana Dzierżonia
- Archeologia – ekspozycja obejmująca zabytki pozyskane podczas prac wykopaliskowych prowadzonych w rejonie Dzierżoniowa. Najstarsze pochodzą z okresu schyłkowego paleolitu (ok. 10 000 lat p.n.e.), najmłodsze – z czasów nowożytnych (XVI-XVII w.).

Oprócz wystaw stałych Muzeum Miejskie Dzierżoniowa gości również wystawy czasowe. Obecnie są to: *Od tabliczki glinianej do e-papieru* (wystawa czasowa poświęcona historii książki) oraz *Ostatnia koalicja antynapoleońska – 200. rocznica kongresu w Dzierżoniowie* (wystawa nawiązująca do kongresu z 1813 roku z udziałem cara Rosji Aleksandra I, króla Prus Fryderyka Wilhelma III oraz dyplomatów z Anglii i Francji). Muzeum Miejskie w Dzierżoniowie jest organizatorem także wystaw plenerowych (np. Polskie Państwo Podziemne na dzierżoniowskim Rynku), wykładów, wernisaży oraz lekcji muzealnych dla dzieci i młodzieży, a także wydawcą (np. Roczniki Dzierżoniowskie)⁷⁹.

Od 2009 roku w strukturach Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bielawie funkcjonuje **Bielawska Placówka Muzealna**. Działalność Placówki jest prowadzona w sali dawnego biurowca „Bielbawu” (ul. Piastowska 19), a jej głównym celem jest pozyskiwanie eksponatów dokumentujących życie codzienne w dawnej Bielawie. W Bielawskiej Placówce Muzealnej powstało 11 działów:

- turystyka (odznaki towarzystw turystycznych, mapy, proporce)
- przemysł – dział poświęcony bielawskiemu przemysłowi włókienniczemu (ręczne krosna tkackie, kołowrotki poziome i pionowe, czółenka tkackie ręczne i mechaniczne, klocki do farbowania tkanin, wzorniki tkanin, dwa zestawy pościeli z adamaszku),
- apteka (naczynia apteczne, grawerowane butelki ze znakiem bielawskich aptek)
- wydawnictwa (m.in. bielawskie gazety; dział połączony z działami biuro i szkoła, gdzie stworzono w pełni wyposażoną salę szkolną z ławkami i sprzętem z XIX/XX wieku, a także zgromadzono kolekcje kałamarzy, stałówek i obsadek)
- sztuka – dział poświęcony bielawskim malarzom, rzeźbiarzom i muzykom (obrazy, rzeźby, mundury bielawskiej orkiestry dętej)
- sport (odznaki towarzystw sportowych, gimnastycznych, kolekcje medali i dyplomów za osiągnięcia sportowe)
- wyznania (eksponaty poświęcone wyznaniom dawnych i współczesnych mieszkańców Bielawy)
- atelier (eksponaty poświęcone bielawskim fotografom i portrecistom)
- handel i rzemiosło (eksponaty bielawskich winiarni, gorzelni, gospód, zakładów szewskich, piekarni czy masarni)
- dom i człowiek – dział ukazujący życie codzienne bielawian (eksponaty obejmujące przedmioty codziennego użytku)
- wojskowość – dział poświęcony bielawskim kombatantom (mundury, księgi pamiątkowe, książeczki wojskowe)⁸⁰.

⁷⁹ Informacje o Muzeum Miejskim Dzierżoniowa za: <http://www.mmdz.pl/>

⁸⁰ Informacje o Bielawskiej Placówce Muzealnej za: <http://www.mbp.bielawa.pl/index.php/aktualnoscibpm1>

3.2.3 Infrastruktura sportowa i turystyczno-rekreacyjna

W każda z gmin powiatu dzierzoniowskiego dostępna jest infrastruktura sportowa oraz turystyczno-rekreacyjna, stwarzająca możliwość wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców oraz turystów.

Ośrodek Sportu i Rekreacji w **Bielawie** (ul. Grota Roweckiego 8) zarządza obiektami:

- Pływalnia Miejska AQUARIUS (ul. Grota Roweckiego 8)
- Studio Odnowy Biologicznej AQUARIUSPORT obejmujące siłownię, zespół saun oraz studio masażu (ul. Grota Roweckiego 8)
- Korty tenisowe (ul. Wysoka oraz ul. 1-go Maja)
- Hala sportowa (ul. Bankowa 8) oraz sala sportowa wykorzystywana do treningów sekcji zapaśniczej (ul. Waryńskiego 1)
- Siłownie plenerowe (w Parku Miejskim oraz na terenie wokół zbiornika „Sudety”)
- Stadion piłkarski „Bielawianka” (ul. Sportowa 10)
- Boisko piłkarskie ze sztuczną nawierzchnią (ul. Bankowa 8)
- Skate Park (ul. Wojska Polskiego)
- Góra Parkowa – tereny rekreacyjne położone w centrum miasta, obejmujące 200-metrowy wyciąg narciarski Krasnal, stok saneczkowy, ogródki działkowe, sieć ścieżek spacerowych i rowerowych oraz wieżę widokową na szczycie.

Infrastrukturę boisk na terenie miasta Bielawy tworzą również boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią przy Szkole Podstawowej nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi, boisko wielofunkcyjne i piłkarskie ze sztuczną nawierzchnią przy Szkole Podstawowej nr 10 z Oddziałami Sportowymi, boisko wielofunkcyjne ze sztuczną nawierzchnią przy Gimnazjum nr 1 oraz mini-stadion lekkoatletyczny ze sztuczną nawierzchnią, a także kompleksy sportowe „ORLIK” (przy Gimnazjum nr 2, przy Ekologicznej Szkole Podstawowej nr 7, przy ul. Polnej) oraz boisko sportowe przy ul. 1-go Maja.

Na terenie miasta Bielawa działalność prowadzą różne kluby i sekcje sportowe: pływackie (Ludowy Uczniowski Klub Sportowy „AQUARIUS” – pływanie synchroniczne, Klub Sportowy „OSiR” Bielawa), żeglarskie (Bielawski Klub żeglarki „Wielka Sowa”), piłkarskie (Stowarzyszenie Klub Piłkarski „Bielawianka”, Uczniowski Klub Sportowy „Dziesiątka” Bielawa, Stowarzyszenie Piłkarskie „Trafony” Bielawa, Uczniowski Klub Sportowy „Champion” Bielawa), futbolu amerykańskiego (Klubu Futbolu Amerykańskiego „Bielawa OWLS”), sportów walki (Zapaśniczy Klub Sportowy „Bielawianka”, Uczniowski Klub Sportowy „Iron Bulls”), lekkoatletyczne (Uczniowski Klub Sportowy „Muflon”), rowerowe (Uczniowski Klub Sportowy „Dream-Bike”), siatkarskie (Klub Sportowy „Bielawianka-Bester”), koszykarskie (Uczniowski Klub Sportowy „Dziesiątka” Bielawa, Stowarzyszenie Amatorska Liga Koszykówki, Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy „Chrobry”), sportów umysłowych (Ludowy Warcabowy Klub Sportowy „Złote Piony”) oraz innych (Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej Ognisko Sowa w Bielawie, Uczniowski Klub Sportowy „Kalenica” Bielawa, Klub Paralotniowy „Bielik”).

OSiR w Bielawie zarządza również Ośrodkiem Wczasowo-Wypoczynkowym „Sudety”, położnym w zachodniej części miasta, nad sztucznie utworzonym zbiornikiem wodnym o powierzchni 24 ha. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna OW „Sudety” obejmuje domy kempingowe oraz pole biwakowe, a także obiekty gastronomiczne. Ośrodek dysponuje również kortami tenisowymi, odkrytym basenem ze zjeżdżalnią, boiskami do piłki nożnej, siatkówki i koszykówki oraz amfiteatr – estradę plenerową. Zbiornik wodny stwarza warunki uprawiania różnych sportów wodnych: pływania, żeglarstwa, surfingu czy wędkarstwa, zaś na terenie OW „Sudety” odbywają się liczne imprezy plenerowe (m.in. Dni Bielawy, Sudeckie Lato, Talk Folk, Regałowisko i in.)⁸¹.

---

81 Informacje za: <http://osir.bielawa.pl/index.php>

Nadzór nad działalnością obiektów sportowo-rekreacyjnych w Dzierżoniowie sprawuje **Ośrodek Sportu i Rekreacji** (ul. Strumykowa 1, Dzierżoniów). Do obiektów o charakterze sportowo-rekreacyjnym w Dzierżoniowie należą:

- Hala sportowa
- Dwa boiska z nawierzchnią trawiastą do piłki nożnej z bieżnią lekkoatletyczną szutrową
- Pełnowymiarowe boisko z trawy syntetycznej ze sztucznym oświetleniem
- Stadion miejski
- Zespół kortów tenisowych: 4 korty tenisowe o nawierzchni ceglanej, 3 korty tenisowe ze sztuczną nawierzchnią trawiastą, ścianka treningowa
- Basen kryty
- Baseny odkryte (2 obiekty) ze zjeżdżalnią, boiskiem do siatkówki plażowej i plażą trawiastą
- Siłownia
- Sauna i jacuzzi
- Sauna sucha
- Grill
- Ścianka wspinaczkowa
- Hotel z salą konferencyjno-bankietową
- Restauracja
- Tor BMX
- Zakład Balneologiczno-Kąpielowy i Rehabilitacji Narządu Ruchu, oferujący zabiegi i usługi lecznicze (kąpiel solankowa, masaże wirowy, masaż podwodny, masaż wibracyjny, okłady parafinowe, okłady borowinowe, krioterapia, hydromasaż)
- Kompleksy sportowe „ORLIK” przy Gimnazjum nr 1 oraz Zespole Gimnazjów nr 3

Wśród klubów sportowych działających na terenie miasta Dzierżoniowa można wyróżnić: MZKS Lechia Dzierżoniów (piłka nożna), MKS Żagiew Dzierżoniów (piłka ręczna), Klub B-Ball Dzierżoniów (koszykówka), Kyokushin Karate (karate), SKT Tiger Dzierżoniów (taekwon-do), Global Boxing Dzierżoniów (boks), MULKS „Junior” Dzierżoniów (zapasy, jiu jitsu, MMA, boks, kickboxing), MKS „Dziewiątka” Dzierżoniów (pływanie), Klub Kolarski „LKS ATOM Dzierżoniów” (kolarstwo) czy Klub Sportowy Broen-Karo Dzierżoniów (petanque)⁸².

Obiekty sportowo-rekreacyjne na terenie **Pieszyc** obejmują:

- Stadion miejski w Pieszcach
- Boisko sportowe w Piskorzowie
- Kompleks boisk „ORLIK 2012”

Na terenie miasta działalność prowadzi kilka klubów sportowych, głównie piłkarskich. Można wśród nich wymienić: MKS Pogoń Pieszycy, Uczniowski Klub Sportowy „Tazo-Pogoń” Pieszycy, Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Sowa”, Uczniowski Klub Sportowy „Wielka Sowa” Pieszycy, Uczniowski Klub Sportowy „Dwójka” w Pieszcach, Ludowy Klub Sportowy „Boxmet” Piskorzów czy Klub Sportowy „Drewiarz” w Piskorzowie⁸³.

W gminie **Piława Górna** infrastruktura sportowa obejmuje:

- dwa boiska sportowe (w tym jedno z bieżnią lekkoatletyczną oraz kortem tenisowym), na których działalność prowadzi Klub Sportowy „Piławianka”
- kompleks boisk sportowych „ORLIK 2012” przy Szkole Podstawowej w Piławie Górnej

W KS „Piławianka” prowadzone są sekcje piłki nożnej oraz tenisa, natomiast w uczniowskich klubach sportowych: UKS „Orzeł” oraz UKS „Sporty Modelarskie i

---

82 Informacje za: <http://www.hotelosir.pl/www/index.php>, <http://www.dzierzoniow.pl/pl/profiles/6>

83 Informacje za: Raport o stanie Gminy Pieszycy. Sierpień 2010; <http://www.pieszycy.pl/?s=main>

Rekreacja" istnieje możliwość rozwijania umiejętności i zainteresowań z zakresu koszykówki, siatkówki oraz sportów modelarskich i rekreacyjnych⁸⁴.

Infrastruktura sportowo-rekreacyjna **gminy wiejskiej Dzierżoniów** tworzona jest przez następujące boiska i kompleksy sportowo-rekreacyjne:

- Boisko do piłki nożnej w Piławie Dolnej
- Boisko do piłki nożnej w Mościsku
- Boisko do piłki nożnej w Ostroszowicach
- Obiekt małej architektury w Ostroszowicach: boisko do piłki siatkowej, boisko do piłki koszykowej, ścieżka zdrowia, scena stała, plac zabaw dla dzieci
- Boisko do piłki nożnej w Owieście
- Boisko do piłki nożnej oraz boisko do piłki siatkowej w Tuszynie
- Centrum kulturalno-sportowe w Uciechowie: boisko do piłki nożnej, boisko dwufunkcyjne do piłki koszykowej i tenisa, boisko do piłki siatkowej, plac zabaw dla dzieci, ścieżka zdrowia, wiata drewniana, grill stały
- Centrum sportowo-rekreacyjno-oświatowe w Dobrocinie: boisko do piłki nożnej, wiata drewniana
- Kompleks sportowo-rekreacyjny w Roztoczniku: boisko do piłki koszykowej, boisko do piłki siatkowej, boisko do piłki nożnej, plac zabaw
- Park wiejski z infrastrukturą sportowo-rekreacyjną w Książnicy: boisko do piłki koszykowej, boisko do piłki siatkowej, boisko do piłki nożnej, plac zabaw dla dzieci
- Kompleks sportowo-rekreacyjny we Włókach: boisko do piłki koszykowej, boisko do piłki siatkowej, boisko do piłki nożnej, boisko do kometki, plac zabaw dla dzieci
- Jazda konna Wyspa Koni w Ostroszowicach
- Gorko Golf & Country Club w Jędrzejowicach

Na terenie gminy działalność prowadzą liczne ludowe kluby sportowe (LKS Błękitni Owiesno, LKS Dąb Mościsko, LKS Dobrocin, LKS Koliber Uciechów, LKS Orzeł Piława Dolna, LKS Roztocznik, LKS Sparta Ostroszowice oraz LKS Victoria Tuszyn) oraz uczniowskie kluby sportowe (UKS „Olimp” w Piławie Dolnej, ULKS „Atlas” przy Szkole Podstawowej w Ostroszowicach, ULKS przy Szkole Podstawowej w Mościsku, ULKS przy Szkole Podstawowej w Tuszynie oraz ULKS przy Szkole Podstawowej w Uciechowie)⁸⁵.

Infrastrukturę sportową na terenie gminy **Łagiewniki** tworzą:

- obiekt lekkoatletyczny „Królowa Sportu” obejmujący: boisko do piłki nożnej, bieżnię okólna o obwodzie 200 m, bieżnię do sprintu o dł. 120 m, rozbieg oraz skrzynię do skoków w dal⁸⁶
- kompleks boisk sportowych „ORLIK 2012”, mieszczący się przy ul. Sportowej 34 w Łagiewnikach
- wiejskie boiska sportowe na terenie każdej miejscowości

Wśród lokalnych zespołów sportowych należy wymienić: LKS „Zieloni” Łagiewniki, LKS „Czarni” Sieniawka, LKS „Sparta” Oleszna, LKS „Płomień Sokolniki”, Klub Sportowy „Nefryt” Oleszna oraz Klub Sportowy „Delta” Słupice, a także Uczniowski Klub Sportowy „Sokół” Łagiewniki czy Uczniowski Klub Sportowy „Piast” Łagiewniki.

W obszarze gminy Łagiewniki znajdują się także tereny do rekreacji wodnej: Zalew „Tama” w Łagiewnikach oraz Kąpielisko „Zalew” w Sieniawce. Funkcjonują tam ośrodki wypoczynku świąteczno-weekendowego (pola biwakowe, pola namiotowe, kąpieliska), zaś na obszarach leśnych zlokalizowane są punkty odpoczynku dla turystyki pieszej. Nad

84 Informacje za: Strategia Rozwoju Gminy Piława Górna na lata 2014-2020

85 Informacje za: <http://www.ug.dzierzoniow.pl/turystyka.php?nr=8>, <http://www.ug.dzierzoniow.pl/organizacje.php?nr=11>

86 Obiekt lekkoatletyczny został wybudowany w ramach projektu „Dolny Śląsk dla Królowej Sportu” ze środków Samorządu Województwa Dolnośląskiego i Gminy Łagiewniki.

zbiornikiem wodnym „Tama” w Łagiewnikach znajduje się obiekt o charakterze plenerowo-rekreacyjnym, zwany „Muszlą koncertową”, będący miejscem spotkań mieszkańców i organizacji imprez plenerowych⁸⁷.

Infrastruktura sportowo-rekreacyjna w **gminie Niemcza** obejmuje:

- miejski kompleks sportowy w Niemczy: stadion sportowy z bieżnią, skocznią i trybunami, basen odkryty, kompleks boisk sportowych „ORLIK 2012”, wypożyczalnia sprzętu sportowego, siłownia
- dwa boiska wiejskie
- Park Zdrojowy z pergolą oraz ścieżką zdrowia w Przerzeczynie-Zdroju
- ośrodek jeździecki DUBELBAR w Piotrkówku
- uzdrowski basen rehabilitacyjny w Uzdrowisku Przerzeczyn-Zdrój

Na terenie gminy Niemcza działalność prowadzą Klub Sportowy „Niemczanka”, Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Przerzeczyn-Zdrój oraz Ludowy Klub Sportowy w Gilowie⁸⁸.

Przez teren powiatu dzierzoniowskiego przebiega szereg **tras turystycznych**⁸⁹, wyznaczających główne atrakcje regionalne. Powiat stwarza możliwości uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, samochodowej, kulturowej, wodnej czy zimowej (Góra Parkowa w Bielawie, trasy narciarskie w Górach Sowich), a także paralotniarstwa (wykorzystanie wzniesień w okolicach Bielawy: Łysa Góra, Góra Żmij, Czeszka) oraz łowiectwa i wędkarstwa. Oferta turystyczna powiatu powstaje na bazie zasobów przyrodniczych, zlokalizowanych w regionie, głównie Gór Sowich, Masywu Ślęży, Wzgórz Niemczańskich oraz naturalnych i sztucznych zbiorników wodnych.

Tematyczne trasy turystyczne:

- Trasa turystyczna „Szlakiem wież”: wieża ratuszowa w Dzierżoniowie, wieża na Górze Parkowej w Bielawie, wieża kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Bielawie, wieża na szczycie Wielkiej Sowy, pałac i kościół w Pieszycach, wieża na szczycie Kalenicy
- Trasa turystyczna „Trakt Smoka” w Dzierżoniowie (piesza) prowadząca przez ul. Klasztorną, Garncarską, Świdnicką, Mickiewicza, Mierniczą, planty, wieżę ciśnień, Przedmieście, Krasickiego, planty, Kościelną, planty, Piłsudskiego, Parkową i Świdnicką: ratusz, figura św. Jana Niepomucena, kamienica Józefa Kellnera, Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP, budynek II Liceum Ogólnokształcącego, kościół Maryi Matki Kościoła, kościół św. Trójcy, kaplica grobowa Sadebecków, sukiennice, kościół św. Jerzego, budynek komandorii joannitów, młyn, dom kata, willa Radość Marty, synagoga, mury obronne, wieża ciśnień, kino „Zbyszek”, Muzeum Miejskie Dzierżoniowa
- Trasa turystyczna „Tropem kamienia” (rowerowa): Dzierżoniów, Piława Dolna, Piława Górna, Przerzeczyn-Zdrój, Niemcza, Łagiewniki, Słupice u podnóża Ślęży
- Trasa turystyczna „Wyprawa w pradzieje”: szczyt Raduni, szczyt Ślęży, Niemcza, grodzisko w Gilowie, pałac w Dobrocinie

Trasy rowerowe:

- Szlak niebieski: Bielawa – Owiesno – Kietlice – Ostroszowice – Myśliszów – Bielawa (15,9 km)
- Szlak zielony: Dzierżoniów – Bielawa – Owiesno – Piława Górna – Dobrocin – Uciechów – Włóki – Nowizna – Dzierżoniów (32,4 km)

87 Informacje za: Strategia Rozwoju Gminy Łagiewniki na lata 2014-2020, <http://www.it.slezanie.eu/lagiewniki/?obiekty-i-tereny-sportowe.26>

88 Informacje za: Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Niemcza na lata 2014-2020, <http://www.it.slezanie.eu/niemcza/>

89 Informacje o trasach turystycznych na podstawie: *Coś więcej niż Góry Sowie. Przewodnik po ziemi dzierzoniowskiej*; <http://www.it.slezanie.eu/>, strony internetowe miast i gmin powiatu dzierzoniowskiego

- Szlak czerwony: Pieszyce – Rościszów – Lasocin – Potoczek – Kamionki – Pieszyce (22,4 km)
- Szlak żółty: Bielawa – Pieszyce – Bartoszów – Piskorzów – Dorotka – Pieszyce – Bielawa (23,9 km)
- Szlak czerwony: Przerzeczyn-Zdrój – Podlesie – Niemcza – Gilów – Piława Górna – Ligota Mała – Przerzeczyn-Zdrój (22,2 km)
- Szlak niebiesko-zielony: Przełęcz Jugowska – góra Rymarz – Przełęcz Jugowska (10 km)
- Szlak niebieski: Dzierżoniów – Uciechów – Albinów – Jaźwina – Kiełczyn – Książnica – Włóki – Dzierżoniów (30 km)

W obszarze turystyki rowerowej na szczególną uwagę zasługuje nowo otwarty produkt turystyczny **Sfera MTB Sudety**. Jest to system 21 tras MTB o łącznej długości 497 km, obejmujący obszar Gór Sowich i Suchych, część Gór Wałbrzyskich, Pasma Lesistej i Mieroszowskich Ścian w Górach Stołowych. Górskie trasy rowerowe w ramach Sfery MTB Sudety powstały na obszarze 8 miejscowości (Bielawa, gmina wiejska Dzierżoniów, Głuszyca, Mieroszów, gmina wiejska Nowa Ruda, Pieszyce, Stoszowice, Walim) oraz 4 nadleśnictw (Bardo, Jugów, Świdnica, Wałbrzych)⁹⁰.

Szlaki piesze poprowadzone przez Wzgórza Niemczańskie, w Górach Sowich oraz w Masywie Ślęży:

- Szlak czerwony: przełęcz Sokola – przełęcz Jugowska – przełęcz Woliborska – przełęcz Srebrna (część Głównego Szlaku Sudeckiego im. Orłowicza)
- Szlak niebieski: Walim – góra Młyńsko – przełęcz Trzy Buki – Przełęcz Woliborska – Srebrna Góra
- Szlak zielony: Walim – Rościszów – Sokolec – Ludwikowice Kłodzkie
- Szlak zielony: Pieszyce – schronisko Zygmunta – Przełęcz Jugowska
- Szlak żółty: Pieszyce Górne – Walim
- Szlak żółty: Jugowo – Bielawa
- Szlak czerwony: Rościszów – Przełęcz Walimska
- Szlak zielony: Piława Górna – Gilów – Mały Dobrocinek – Sieniawka – Janczowice – Słupice
- Szlak czerwony: Podlesie – Łagiewniki (fragment)
- Szlak żółty: Bielawa – Myśliszów – Owiesno – Piława Dolna – Marianówek – Gilów – Niemcza – Wojsławice – Piotrówek – Gromnik
- Szlak czarny: Piława Dolna – Przerzeczyn-Zdrój – Ruszkowice – Ziębice
- Szlak czerwony: Łagiewniki – Wzgórza Olszańskie – Ślęza
- Szlak niebieski: Jordanów – Ślęza – Sobótka
- Szlak żółty: Świdnica – Wzgórza Kiełczyńskie – Ślęza – Sobótka
- Szlak zielony: Słupice – łąka Sulistrowicka – przełęcz Tapadła – Strzelce Sulistrowickie

Dla narciarzy jest przygotowanych 5 sowiogórskich tras do **narciarstwa biegowego**:

- Trasa MUFLON (średnia) Fort Chochół Mały – Przełęcz pod Gołębią – Fort Chochół Mały (8 km)
- Trasa SALAMANDRA (łatwa) wokół Fortu Ostróg (2,2 km)

⁹⁰ Za: http://www.bielawa.pl/site/index/site_id/1773

- Trasa NIEDŹWIEDŹ (łatwa) Przełęcz Jugowska – Kozie Siodło - Przełęcz Jugowska (5,5 km)
- Trasa SOWA (łatwa) Schronisko Sowa – Kozie Siodło (2,2 km)
- Trasa TRZY BUKI (średnia) Leśny Dworek – Przełęcz Jugowska (5,5 km).

Dostępne są również wyznaczone ścieżki do uprawiania coraz popularniejszego sportu jakim jest **nordic walking**: *Plantami wokół dzierzoniowskiej starówki, Na Wielką Sowę* oraz *Niemczańska Ścieżka Nordic Walking*, zaś walorami przyrodniczo-edukacyjnymi odznaczają się wytyczone **ścieżki przyrodniczo-edukacyjne** oraz **dydaktyczne**:

- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna Lasocin – Kamionki
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna Ligota Mała – Przerzeczyn-Zdrój
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna Dolina Tatarska (Tatarski Okop)
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna z Leśnego Dworku na Kalenicę
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna Wzgórza Kiełczyńskie
- Ścieżka dydaktyczna Grodzisko Kultury Wielkomorawskiej
- Ścieżka dydaktyczna Typy siedliskowe lasu
- Ścieżka dydaktyczna Woda i wokół wody (Ligota Mała)
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Góra Parkowa”
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Łysa Góra”
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Bukowa Kalenica”
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Koci Grzbiet”.

Turyści odwiedzający powiat dzierzoniowski mają możliwość skorzystania oferty **centrum informacji turystycznej**. Zlokalizowane są one w:

- Centrum Informacji Turystycznej w Bielawie (ul. Wolności 128 b)
- Centrum Informacji Turystycznej w Dzierżoniowie (Rynek 1)

Centra Informacji Turystycznej w powiecie dzierzoniowskim gromadzą informacje dotyczące walorów naturalnych i kulturowych regionu, formach spędzania wolnego czasu i wypoczynku, udzielają informacji dotyczących organizowanych imprez oraz zajmują się promocją regionu. Turyści i mieszkańcy mogą w nich uzyskać wszelkie informacje odnośnie atrakcji turystycznych, jak również zakupić mapy, plany, przewodniki, pamiętki czy publikacje dotyczące regionu⁹¹.

Przeprowadzona w 2012 roku **Analiza potencjału turystyczno-kulturowego powiatu dzierzoniowskiego** pozwoliła określić możliwe do rozwoju formy turystyki kulturowej. Największe znaczenie przypisano walorom turystyki literackiej i filmowej oraz turystyki kulturowo-przyrodniczej. Istniejące zasoby pozwalają na organizację oferty turystyki industrialnej i tematycznej (w zakresie architektury rezydencjonalnej i wątków biograficznych), możliwy jest również rozwój turystyki eventowej. Ponadto w powiecie zidentyfikowano mniejsze zasoby w zakresie turystyki etnicznej, muzealnej, kulinarnej i miejskiej.

- Turystyka literacka i filmowa – wykorzystanie dwóch głównych atutów i potencjalnych destynacji: z zakresu wielkiej literatury (w Pieszycach i Bielawie rozgrywa się akcja dramatu „Tkacze” Gerharda Hauptmanna ukazującego wydarzenia związane z buntem XIX-wiecznych śląskich chałupników) oraz fikcji

91 Za: <http://www.dzierzonow.pl/pl/page/centrum-informacji-turystycznej>

historycznej (Bielawa jako miejsce pochodzenia fikcyjnego bohatera trylogii husyckiej A. Sapkowskiego). Uzupełniająco w dziedzinie turystyki literackiej i filmowej można wykorzystać biografie filmowców związanych z regionem (aktor Zbyszek Cybulski, reżyser Sylwester Chęciński).

- Turystyka kulturowo-przyrodnicza – wykorzystanie istniejących zasobów i rozbudowanie oferty pobytu turystyczno-kulturowego w oparciu zwłaszcza o Arboretum w Wojsławicach, ale także park krajobrazowy z Wielką Sową, ścieżki dydaktyczne, uzdrowisko Przerzeczyn-Zdrój, tzw. Tatarski Okup, parki miejskie, parki pałacowe czy wieże widokowe.
- Turystyka industrialna (przemysłu i techniki) – wykorzystanie istniejących zasobów (placówki muzealne z kolekcjami dotyczącymi włókiennictwa, radiotechniki, historyczne wydarzenia związane z buntem tkaczy, Dom Tkacza w Rościszowie, wyrobiska pokopalniane w masywie Wielkiej Sowy), a także włączenie ich jako elementów uzupełniających jako odnogę Szlaku Obiektów Dziedzictwa Techniki Przemysłowej na Dolnym Śląsku.
- Turystyka eventowa – wykorzystanie możliwości stwarzanych przez imprezy organizowane głównie w Dzierżoniowie oraz Bielawie (z uzupełnieniem ich o wątki historyczne i kulturalne, pakiety turystyczne obejmujące usługi noclegowe, formy wypoczynku i spędzania wolnego czasu, korzystanie ze sprzętu i miejsc w trakcie trwania eventów) oraz stworzenie wspólnego kalendarza eventów.
- Turystyka tematyczna – największe szanse dostrzegane są w rozwoju oferty zwiedzania dzierżoniowskich rezydencji, pałaców i dworców, także z wykorzystaniem wątków biograficznych znanych lub interesujących postaci związanych w wybranymi miejscami.
- Turystyka etniczna – adresatami tej oferty mogą być osoby pochodzenia niemieckiego (potomkowie przedwojennych mieszkańców tych terenów), zainteresowane historią wojen napoleońskich, osoby pochodzenia żydowskiego (Synagoga w Dzierżoniowie) czy czeskiego (Gnadenfrei – osada Braci Morawskich w Piławie Górnej).
- Turystyka kulinarna – potencjał powiatu w tym zakresie jest bardzo rozproszony i może być wykorzystany jako urozmaicenie innych atrakcji. Znaczenie mają tutaj produkty regionalne czy kluski ziemniaczane „dzierżonki” (lokalne danie z metryką przedwojenną).
- Turystyka muzealna – wykorzystanie istniejących w powiecie placówek muzealnych jako wspierających inne formy turystyki.
- Turystyka miejska – możliwy rozwój w Dzierżoniowie, Niemczy, Piławie Górnej, Pieszcach oraz Bielawie.
- Turystyka militarna – wykorzystanie istniejących zasobów: fortyfikacji miejskich w Dzierżoniowie oraz wątku historycznego związanego z grodem w Niemczy⁹².

3.2.4 Infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej

---

92 Za: Armin Mikos v. Rohrscheidt, Raport z potencjału turystyczno-kulturowego powiatu dzierżoniowskiego, Turystyka Kulturowa Nr 2/2013 (luty 2013), http://www.turystykakulturowa.org/pdf/2013_02_05.pdf

3.2.4.1 Ochrona zdrowia⁹³

Usługi medyczne dla mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej świadczone są głównie w miastach regionu. W obrębie Dzierżoniowa i Bielawy zlokalizowana jest większość podmiotów prowadzących działalność leczniczą, szczególnie dotyczy to ambulatoryjnych usług specjalistycznych. W ośrodkach leczniczych poza obszarami miejskimi dla mieszkańców dostępne są przede wszystkim usługi podstawowej opieki zdrowotnej.

Opiekę szpitalną mieszkańcy powiatu dzierżoniowskiego mogą uzyskać w następujących placówkach:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dzierżoniowie Sp. z o.o. (oddziały w Dzierżoniowie oraz Bielawie)
- Specjalistyczne Centrum Medyczne „DIAGNOSIS” w Dzierżoniowie (chirurgia jednego dnia)
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Dzierżoniowskie Centrum Specjalistyczne dr Marioli Zawadzkiej” w Dzierżoniowie (chirurgia jednego dnia)
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Miejska w Pieszycach (oddział leczenia jednego dnia)
- „Sanatoria Dolnośląskie” Sp. z o.o.: Specjalistyczny Szpital Chorób Płuc w Rościszowie

Świadczenia z zakresu **podstawowej opieki zdrowotnej** dla mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego realizowane są przez placówki:

Bielawa:

- Centrum Medyczne „ESKULAP”
- Centrum Medyczne „ASTRA” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRZYCHODNIA RODZINNA”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „TERAPIA” Wanda Barbara Dąbrowska
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Medicus”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego Wiesław Iwanowski
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRZYCHODNIA MIEJSKA”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej, Praktyka Lekarza Rodzinnego „KINESIS” Jan Pędziwiatr
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „TUTOR-MED” Anna i Grzegorz Wolniczek
- SANI - TRANS-MED Pogotowie Ratunkowe Jacek Piechowski
- Specjalistyczna Poradnia Lekarska „SALUBRIS”
- „Medyk” mgr Piotr Policzekiewicz Pogotowie Ratunkowe Prywatna Praktyka Pielęgniarska

Dzierżoniów:

- „ZESPÓŁ PRAKTYK LEKARSKICH” Ewa Chrzanowska, Krystyna Wolańska, Paweł Chrzanowski S.C.

---

⁹³ W podrozdziale przedstawiono ogólne informacje dotyczące jednostek prowadzących działalność leczniczą na terenie powiatu dzierżoniowskiego. Dokładna charakterystyka została przedstawiona w Załączniku do Diagnozy.

- Anna Sykuła Indywidualna Praktyka Położnej, Szkoła Rodzenia
- Lekarsko-rehabilitacyjna przychodnia rodzinna „AMICUS”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „DZIERŻONIOWSKIE CENTRUM MEDYCZNE”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „NA SKAŁKACH”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRO VITA” S.C. Marlena Terczyńska, Piotr Terczyński
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „DOMARADZCY”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PIASTOWSKA”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Opieki Centrum Pielęgniarstwa Rodzinnego, Rehabilitacji i Opieki Paliatywnej Caritas Diecezji Świdnickiej
- Pogotowie Ratunkowe „AMBULANS” Kapela Włodzimierz Stanisław
- „PRO FAMILIA” Sp. z o.o.
- „PRZYCHODNIA POD WIERZBAMI”

Pieszycy:

- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Miejska w Pieszcach
- Centrum Medyczne „ASTRA” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „A-MED”

Piława Górna:

- Indywidualna Praktyka Pielęgniarska Barbara Świetlik
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Rodzinna „Familia”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C.

Dzierżonów gmina wiejska:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRZYCHODNIA MIEJSKA” (Ostrzeszowice)
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C. (Tuszyn)

Niemcza:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C.
- „PRO FAMILIA” Sp. z o.o.

Łagiewniki:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Łagiewnikach Sp. z o.o.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Przychodnia Rodzinna” Dobicka - Laskowska, Wicherek-Gilewicz, Lekarska Spółka Partnerska (Jaźwina)

Świadczenia z zakresu **ambulatoryjnej opieki specjalistycznej** realizują:

Bielawa:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dzierżonowie Sp. z o.o.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRZYCHODNIA MIEJSKA”

- Centrum Medyczne „ESKULAP”
- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska Lek. Med. Andrzej Musiel
- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska w dziedzinie okulistyki Michalina Skowrońska-Klinger
- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska w dziedzinie otolaryngologii lek. med. Anna Kaptur
- „LANCET” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „MEDIDENT”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „PRZYCHODNIA RODZINNA”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „TERAPIA” Wanda Barbara Dąbrowska
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Położniczo-Ginekologiczna lekarz Godwin Kanu
- Przychodnia Lekarsko-Rehabilitacyjna „ZDROVIT”
- Specjalistyczna Poradnia Lekarska „SALUBRIS”
- Stanisław Borowski Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska Poradnia urazowo-ortopedyczna

Dzierżoniów:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dzierżoniowie Sp. z o.o.
- „ZESPÓŁ PRAKTYK LEKARSKICH” Ewa Chrzanowska, Krystyna Wolańska, Paweł Chrzanowski S.C.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Dzierżoniowskie Centrum Specjalistyczne dr Marioli Zawadzkiej”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „MEDICA”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „MEDYK”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „REHA-MED.”
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „WER-MED”
- Specjalistyczne Centrum Medyczne „DIAGNOSIS”
- Poradnia Okulistyczna „Tęczówka” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej
- SERVICES & CARE MEDICAL Sp. z o.o.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Specjalistyczna Praktyka Lekarska „KRIODENT” D. Cios, T. Staniszewski
- Specjalistyczna Przychodnia Okulistyczna Elżbiety i Witolda Listwan
- „SENSUS” Gabinet Diagnostyki i Terapii Katarzyna Lesińska Podmiot Leczniczy
- Spółka Cywilna Raczyńscy, Halina Szymiec-Raczyńska, Mariusz Raczyński, Prywatna Specjalistyczna Przychodnia Lekarsko-Stomatologiczna
- Anna Florkiewicz Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska – Poradnia Chorób Układu Oddechowego

- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska lek. med. Monika Idzik-Słobodzian
- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska w dziedzinie okulistyki lek. med. Marta Trela
- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska w dziedzinie okulistyki Violetta Hordowicz
- Indywidualna Specjalistyczna Praktyka Lekarska w zakresie otolaryngologii lekarz medycyny Joanna Rowiecka

Pieszycy:

- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Miejska w Pieszycach
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „OTO-MED” Poradnia Laryngologiczna
- Centrum Medyczne „ASTRA” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej

Niemcza:

- PCZ Polskie Uzdrowisko Ciepłowodny Przerzeczyn-Zdrój

Opiekę psychiatryczną oraz w zakresie leczenia uzależnień realizują:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Zdrowia Psychicznego i Terapii Uzależnień „ESSERE” S.C. w Bielawie oraz Dzierżoniowie
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „EURO-MEDICA” w Bielawie
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „REHA-MED” w Dzierżoniowie
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „DZIERŻONIOWSKIE CENTRUM MEDYCZNE” w Dzierżoniowie
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SUDECKIE CENTRUM ZDROWIA” w Pieszycach
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Miejska w Pieszycach

Świadczenia w zakresie **rehabilitacji** realizowane są przez następujące jednostki:

- Centrum Medyczne „ASTRA” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Bielawie
- Przychodnia Lekarsko-Rehabilitacyjna „ZDROVIT” w Bielawie
- Specjalistyczna Poradnia Lekarska „SALUBRIS” w Bielawie
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „WER-MED” w Dzierżoniowie
- Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy w Dzierżoniowie
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dzierżoniowie Sp. z o.o.
- Lekarsko-Rehabilitacyjna Przychodnia Rodzinna „AMICUS” w Dzierżoniowie
- PCZ Polskie Uzdrowisko Ciepłowodny Przerzeczyn-Zdrój w Przerzeczynie-Zdroju (poradnia rehabilitacyjna, dział/pracownia fizjoterapii)

Świadczenia **pielęgnacyjne i opiekuńcze** prowadzą:

Bielawa:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dzierżoniowie Sp. z o.o.

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „TUTOR-MED” Anna i Grzegorz Wolniczek
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Zespół Praktyki Pielęgniarskiej „MEDSZKOL” Sp. z o.o.

Dzierżoniów:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dzierżoniowie Sp. z o.o.
- „LIGIA” Lilianna Glinkowska
- Indywidualna Praktyka Pielęgniarska
- Krystyna Kaźmierczak Indywidualna Praktyka Pielęgniarska
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Pielęgniarstwa Rodzinnego Ojca Pio
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „WER-MED”
- SERVICES & CARE MEDICAL SP. Z O.O. w Dzierżoniowie
- Karmedica, Usługi pielęgniarsko – opiekuńcze, Magdalena Jasińska
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C.
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Opieki Centrum Pielęgniarstwa Rodzinnego, Rehabilitacji i Opieki Paliatywnej Caritas Diecezji Świdnickiej
- Zakład Opiekuńczo-Leczniczy Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety

Pieszycy:

- „Sanatoria Dolnośląskie” Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Pieszycach
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „A-MED” w Pieszycach
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „REHA-MED” w Pieszycach
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Miejska w Pieszycach

Piława Górna

- Działalność pielęgniarska Agnieszka Foryś w Piławie Górnej

Dzierżoniów gmina wiejska:

- Książek Krystyna Indywidualna Praktyka Pielęgniarska w Dobrocinie

Opiekę paliatywną na terenie powiatu dzierżoniowskiego realizują:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „SAL-MED” S.C. w Dzierżoniowie
- „Sanatoria Dolnośląskie” Sp. z o.o. (oddział medycyny paliatywnej) w Rościszowie (gmina Pieszycy)

Opieka **stomatologiczna i ortodontyczna** realizowana jest we wszystkich gminach powiatu dzierżoniowskiego, zarówno w ramach kontraktów z NFZ, jak i usług prywatnych.

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego prowadzone jest również **lecnictwo uzdrowiskowe**, realizowane przez PCZ Polskie Uzdrowisko Ciepłowodny Przerzeczyn-Zdrój Sp. z o.o. Podstawowymi walorami uzdrowiska są głównie klimat oraz naturalne wody radoczynno-siarczkowe. Naturalna woda pozyskiwana na terenie Uzdrowiska Przerzeczyn zawiera dwa składniki o działaniu leczniczym: siarczki wapniowe i magnezowe oraz radon, których właściwości umożliwiają prowadzenie balneoterapii wskazanej przy leczeniu schorzeń narządu ruchu, schorzeń reumatycznych, leczeniu pourazowym, leczeniu schorzeń neurologicznych, dermatologicznych oraz leczeniu osteoporozy. W strukturze uzdrowiska znajdują się cztery sanatoria oraz Przychodnia Uzdrowiskowa z Zakładem Przyrodolecznictwem. W Zakładzie Przyrodolecznictwem

wykonywanych jest ponad 30 rodzajów zabiegów, głównie opierających się na peloidoterapii (zawijanie borowinowe) oraz balneoterapii (zabiegi z wykorzystaniem wody radoczynno-siarczkowej: kąpiele lecznicze), ale dla kuracjuszy dostępne są także m.in. fizykoterapia, kinezyterapia, hydroterapia, krioterapia, inhalacja, masaż klasyczny i wibracyjny, basen, basen rehabilitacyjny, sauna czy gimnastyka lecznicza⁹⁴.

TABELA 71. PORADY W RAMACH PODSTAWOWEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ W LATACH 2009-2013

	porady ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Przyrost
Dolnośląskie	12244435	11910064	12869821	12481916	12175248	-0,6%
Powiat kłodzki	775409	766150	769112	707809	774955	-0,1%
Powiat ząbkowicki	327172	347140	349588	332342	307147	-6,1%
Powiat dzierzoniowski	451239	391251	433753	418452	442992	-1,8%
Bielawa (m)	149376	132691	144808	145547	143985	-3,6%
Dzierżonów (m)	182995	155577	171402	160954	194112	6,1%
Pieszycy (m)	38508	38411	42489	44269	48425	25,8%
Piława Górna (m)	24682	24010	25884	25973	23415	-5,1%
Dzierżonów (w)	2560	3598	3726	2520	1473	-42,5%
Łagiewniki (w)	34551	36961	30382	39189	31582	-8,6%
Niemcza (m-w)	18567	3	15062	0	0	-100,0%

Źródło: BDL/GUS

W ramach podstawowej opieki zdrowotnej w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku udzielono łącznie 442 992 **porady lekarskie**, o 1,8% mniej niż w 2009 roku. W związku z komasacją podmiotów oferujących usługi medyczne w ośrodkach miejskich, najwięcej porad udzielano w Dzierżonowie (194 112 porad, o 6,1% więcej niż w 2009 roku) oraz Bielawie (143 985 porad, o 3,6% mniej niż w 2009 roku). Największy przyrost liczby porad w ramach podstawowej opieki zdrowotnej obserwowano w Pieszcach (wzrost o 25,8%), największy zaś spadek w gminie wiejskiej Dzierżonów (o 42,5%).

TABELA 72. PORADY W RAMACH AMBULATORYJNEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ W LATACH 2012-2013

	porady lekarskie ogółem		
	2012	2013	Przyrost
Dolnośląskie	20221992	20108869	-0,6%
Powiat kłodzki	1012295	1045014	3,2%
Powiat ząbkowicki	441230	426123	-3,4%
Powiat dzierzoniowski	637364	651749	2,3%
Bielawa (m)	223553	220600	-1,3%
Dzierżonów (m)	266166	283936	6,7%
Pieszycy (m)	79619	90385	13,5%
Piława Górna (m)	25973	23415	-9,8%
Dzierżonów (w)	2520	1473	-41,5%
Łagiewniki (w)	39533	31940	-19,2%

94 Na podstawie: <http://www.uzdrowisko-przerzeczyn.pl/>, <http://www.pczsa.pl/index.php/pcz-polskie-uzdrowisko/pcz-polskie-uzdrowisko-cieplowody-przerzeczyn-zdroj-sp-z-o-o>

--	--	--	--

Źródło: BDL/GUS

W ramach **ambulatoryjnej opieki zdrowotnej** w powiecie dzierzoniowskim udzielono w 2013 roku łącznie 651 749 porad lekarskich, o 2,3% więcej niż rok wcześniej. Koncentracja usług ambulatoryjnych w największych ośrodkach miejskich sprawia, iż najwięcej porad z tego zakresu jest ich udzielanych w Dzierżoniowie (283 936 porad, o 6,7% więcej niż w 2012 roku) oraz Bielawie (220 600 porad, o 1,3% mniej niż w 2012 roku). Największy przyrost odnotowanych porad w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w powiecie dzierzoniowskim dotyczy miasta Pieszycy (wzrost o 13,5%), natomiast spadki objęły przede wszystkim gminę wiejską Dzierżoniów (spadek o 41,5%) oraz Łagiewniki (spadek o 19,2%).

Uzupełnieniem usług zdrowotnych świadczonych w placówkach medycznych jest **sieć aptek**. W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego funkcjonowało 36 aptek ogólnodostępnych. Większość z nich zlokalizowana była w Dzierżoniowie (16 placówek), znacznie mniej w Bielawie (9 aptek), Pieszycach (4 apteki), Piławie Górnej (2 apteki), a także gminach Łagiewniki (2 apteki), Niemcza (2 apteki) oraz Dzierżoniów (1 apteka). W powiecie funkcjonował również jeden punkt apteczny (gmina Łagiewniki).

TABELA 73. LUDNOŚĆ PRZYPADAJĄCA NA 1 APTEKĘ OGÓLNODOSTĘPNĄ W LATACH 2009-2013

	ludność na aptekę ogólnodostępną					
	2009	2010	2011	2012	2013	Przyrost
Dolnośląskie	3120	3094	3010	3004	2931	-6,1%
Powiat kłodzki	3340	3354	3405	3457	3294	-1,4%
Powiat ząbkowicki	4898	3841	3621	3597	3572	-27,1%
Powiat dzierzoniowski	3574	3217	3111	3190	2906	-18,7%
Bielawa (m)	3859	3531	3509	3498	3465	-10,2%
Dzierżoniów (m)	2847	2694	2488	2477	2152	-24,4%
Pieszycy (1)	4685	2423	2422	3226	2407	-48,6%
Piława Górna (m)	3395	3403	3388	3375	3348	-1,4%
Dzierżoniów (w)	9214	9395	9413	9353	9339	1,4%
Łagiewniki (w)	3666	3788	3798	3770	3769	2,8%
Niemcza (m-w)	2946	2955	2934	2903	2900	-1,6%

Źródło: BDL/GUS

Na 1 aptekę ogólnodostępną w powiecie dzierzoniowskim przypadało średnio 2 906 mieszkańców – najwięcej w gminie wiejskiej Dzierżoniów (9 339 osób), najmniej – w mieście Dzierżoniów (2 152 osoby). Taki układ wskaźników związany jest z przedstawioną powyżej nierównomierną siecią aptek. W sąsiednich powiatach odnotowano wyższe wskaźniki ludności przypadającej na 1 aptekę: w powiecie kłodzkim było to 3 294 osoby (50 aptek i 6 punktów aptecznych), zaś w powiecie ząbkowickim 3 572 osoby (19 aptek i 3 punkty apteczne). Powiat dzierzoniowski osiągał z kolei wartość najbardziej zbliżoną do średniej wojewódzkiej wynoszącej 2 931 osób.

Niemal we wszystkich jednostkach administracyjnych w latach 2009-2013 obserwowany jest spadek liczby ludności przypadającej na 1 aptekę ogólnodostępną, co związane jest z rozwojem sieci aptek – w powiecie dzierzoniowskim ww. okresie przybyło siedem placówek, z czego cztery to apteki zlokalizowane w Dzierżoniowie, dwie w Pieszycach i jedna w Bielawie. Spadek ludności przypadającej na 1 aptekę ogólnodostępną w powiecie dzierzoniowskim w latach 2009-2013 wyniósł 18,7%, przy czym największe zmiany dokonały się w Pieszycach, gdzie odnotowano spadek na poziomie 48,6%.

3.2.4.2 Pomoc społeczna

Strukturę podmiotów świadczących **instytucjonalną pomoc społeczną** na terenie powiatu dzierzoniowskiego tworzy 6 ośrodków pomocy społecznej i 1 powiatowe centrum pomocy rodzinie:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia, ul. Piastowska 1, Dzierżoniów
- Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 3 Maja 20, Bielawa (posiadający Certyfikat Jakości CAL)
- Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Złota 8, Dzierżoniów
- Ośrodek Pomocy Społecznej Gminy Dzierżoniów, ul. Piastowska 1, Dzierżoniów
- Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kościuszki 2, Pieszycy
- Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Ogrodowa 1, Niemcza
- Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Mickiewicza 5, Piława Górna
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Sportowa 9, Łagiewniki

Zadania z zakresu opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi realizowane są za pośrednictwem **Domu Pomocy Społecznej w Bielawie** (ul. Żeromskiego 2, Bielawa) oraz **falii w Niemczy** (ul. Świerczewskiego 14/16, Niemcza). DPS w powiecie dzierzoniowskim dysponuje 125 miejscami dla osób dorosłych przewlekle somatycznie chorych, którym nie można udzielać odpowiedniej pomocy i wsparcia w miejscu zamieszkania. W Domu Pomocy Społecznej świadczone są usługi:

- bytowe – polegające na zapewnieniu miejsca zamieszkania, wyżywienia oraz utrzymania czystości
- opiekuńcze – polegające na udzielaniu pomocy w podstawowych czynnościach życiowych, podnoszeniu sprawności i aktywizowaniu mieszkańców poprzez rehabilitację leczniczą, pielęgnację i opiekę oraz umożliwienie korzystania z przysługujących uprawnień do świadczeń zdrowotnych, a także pomocy w załatwianiu spraw osobistych
- wspomagające – polegające na umożliwieniu udziału w terapii zajęciowej, realizacji potrzeb religijnych i kulturalnych, zapewnieniu warunków do rozwoju samorządności mieszkańców, stymulowaniu nawiązywania, utrzymywania i rozwijania kontaktu z rodziną i środowiskiem⁹⁵.

Osoby dorosłe z przewlekłymi zaburzeniami psychicznymi mające poważne trudności w życiu codziennym mogą skorzystać ze wsparcia w ramach placówek dziennego pobytu – **środowiskowych domów samopomocy**. Na terenie powiatu dzierzoniowskiego prowadzone są dwie tego typu placówki: w Bielawie oraz Dzierżoniowie.

W Bielawie funkcjonuje Zespół Ośrodków Wsparcia, w skład którego wchodzi Środowiskowy Dom Samopomocy oraz Dzienny Dom Pomocy Społecznej „NESTOR”. *Środowiskowy Dom Samopomocy w Bielawie*, ul. Lotnicza 5 (50 miejsc) to placówka wsparcia dziennego przeznaczona dla osób dorosłych z problemami zdrowia psychicznego lub niepełnosprawnością umysłową. ŚDS w Bielawie posiada pracownię kulinarną, pracownię rękodzieła, pracownię plastyczną, pracownię stolarsko-ogrodniczą, pracownię ceramiczną, pracownię komputerową, pracownię relaksacyjną, salę rehabilitacyjną, świetlicę, sale do treningu higienicznego oraz sale terapeutyczne. Oferta zajęć w ŚDS w Bielawie obejmuje zajęcia rehabilitacyjno-sportowe (fizykoterapia, masaż, kinezyterapia, zajęcia na basenie, tenis stołowy, turystyka) oraz terapię zajęciową (terapia muzyczna, zajęcia plastyczne, zajęcia kulinarne, ergoterapia, zabawoterapia, zajęcia teatralne,

---

95 Za: http://bip.pow.dzierzoniow.pl/pl/bip/jednostki_organizacyjne/sluzba_zdrowia/dpswb/oferta

zajęcia redakcyjne, zajęcia komputerowe, zajęcia relaksacyjne, trening umiejętności społecznych, grupa wsparcia oraz psychoterapia)⁹⁶.

W strukturze ZOW w Bielawie znajduje się również *Dzienny Dom Pomocy Społecznej „NESTOR”*, przy którym funkcjonuje m.in. Klub Seniora „NESTOR”, organizujący zajęcia artystyczne (plastyczne, rękodzielnicze), turystyczne (zwiedzanie okolicy) oraz spotkania towarzyskie dla członków klubu.

Środowiskowy Dom Samopomocy w Dzierżoniowie, ul. Nowowiejska 88a to ośrodek wsparcia dziennego przeznaczony dla osób przewlekle chorych psychicznie i upośledzonych umysłowo (30 miejsc). Zajęcia terapeutyczne w ŚDS obejmują trening funkcjonowania w codziennym życiu (ergoterapia, trening higieniczny, trening kulinarny), trening umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów (elementy socjoterapii, grupa wsparcia, psychoedukacja), trening umiejętności spędzania czasu wolnego (arteterapia, poezjoterapia, biblioterapia, zajęcia muzyczne, zajęcia komputerowe, filmoterapia, zajęcia teatralne), poradnictwo psychologiczne, pomoc w załatwianiu spraw urzędowych, pomoc w dostępie do niezbędnych świadczeń zdrowotnych (praca socjalna), terapia ruchowa (zajęcia gimnastyczne, choreoterapia) oraz inne formy (trening pamięci i koncentracji, elementy rewalidacji, relaksacja). Przy ŚDS w Dzierżoniowie funkcjonuje również Grupa Wsparcia dla rodzin, opiekunów i przyjaciół osób zaburzonych psychicznie oraz niepełnosprawnych⁹⁷.

W strukturze organizacyjnej jednostek pomocy społecznej miasta Dzierżoniowa pozostaje również **Dzienny Dom Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie**, mieszczący się przy ul. Krasickiego 25. Oferta DDPS w Dzierżoniowie skierowana jest do osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, której nie są w stanie pokonać wykorzystując własne środki i możliwości, w szczególności zapewnia opiekę i stwarza warunki do przebywania dla osób w wieku emerytalnym. Usługi świadczone w Dziennym Domu Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie obejmują:

- zapewnienie miejsca do bezpiecznego i godnego spędzania wolnego czasu,
- zapewnienie uczestnikom udziału w różnych formach zajęć w celu ich aktywizacji,
- zapewnienie uczestnictwa w imprezach kulturalnych, rozrywkowych, towarzyskich,
- pomoc w załatwianiu spraw przekraczających możliwości uczestnika,
- inne świadczenia o charakterze bytowym odpowiadające możliwościom organizacyjnym i finansowym Domu⁹⁸.

Przy DDPS w Dzierżoniowie funkcjonuje również Klub Seniora, zaś od października 2012 roku placówka włączyła się w działania Dolnośląskiego Forum Pomocy Społecznej.

Miejscami terapii, wsparcia i rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych (w tym z zaburzeniami psychicznymi czy upośledzonych umysłowo) są również **warsztaty terapii zajęciowej**. Na terenie powiatu dzierżoniowskiego są one prowadzone w Dzierżoniowie oraz Piławie Górnej:

---

96 Za: http://bip.um.bielawa.pl/pl/bip/jednostki_organizacyjne/inne/ops_bielawa/sds, <http://www.zowbielawa.pl/index.php/home>

97 Za: <http://sdsdzierzoniow.pl/>

98 Za: Statut Dziennego Domu Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie (<http://www.ddps.pl/dzienny/dom/dzierzoniow/witamy-38>)

- Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Polskim Stowarzyszeniu Osób z Upośledzeniem Umysłowym, ul. Parkowa 4b, Dzierżoniów
- Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Piławie Górnej, ul. Szkolna 6, Piława Górna

Dla wszystkich osób i rodzin w trudnej sytuacji dostępna jest oferta **ośrodka i punktu interwencji kryzysowej**. *Punkt Interwencji Kryzysowej* (ul. Piastowska 1, Dzierżoniów) pozostaje w strukturach Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia, a jego celem jest udzielanie pomocy psychologicznej, socjalnej i prawnej osobom będącym w sytuacji kryzysowej. W Punkcie Interwencji Kryzysowej w Dzierżoniowie można skorzystać z doraźnej pomocy specjalistów: psychologa, pracownika socjalnego, prawnika i pedagoga. Porady specjalistyczne wymagają osobnego uzgodnienia terminu, zaś w punkcie pełnione są również dyżury interwencyjne (telefoniczne i bezpośredni kontakt z osobą w kryzysie).

Przy Towarzystwie Przyjaciół Dzieci Oddział Miejski w Dzierżoniowie prowadzony jest *Ośrodek Interwencji Kryzysowej* (ul. Nowowiejska 73, Dzierżoniów). W ośrodku dostępne jest kompleksowe wsparcie dla osób i rodzin w kryzysowej sytuacji, obejmujące grupy wsparcia i zajęcia psychoedukacyjne, treningi wychowawcze i prawidłowych kontaktów międzyludzkich, poradnictwo (prawne, psychologiczne, rodzinne) czy opieka nad sprawcami przemocy rodzinnej. W Ośrodku Interwencji Kryzysowej można uzyskać pomoc w ramach następujących problemów: konflikty rodzinne, samobójstwa, przemoc domowa, agresja, przemoc seksualna, wykorzystywanie seksualne dzieci, bezrobocie, wypadki czy katastrofy.

Wsparcia osobom w trudnych sytuacjach udzielają również:

- Gminny Punkt Konsultacyjny Pomocy Psychologicznej, ul. Sportowa 9, Łagiewniki (spotkania indywidualne i grupowe, konsultacje, grupa osób uzależnionych, grupa rozwoju osobistego dla kobiet, terapia rodzinna)
- Ośrodek Interwencji Kryzysowej, ul. Sienkiewicza 80, Piława Górna (dom dziecka)

W celu zapewnienia opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo jej pozbawionych ze strony rodziców na terenie powiatu dzierżoniowskiego funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza **Powiatowe Centrum Opieki i Wychowania w Pieszycach**. W jej ramach działają: placówka socjalizacyjna oraz placówka interwencyjna, które łączą w sobie zapewnienie ciągłej opieki i wychowania, działania terapeutyczne, socjalizacyjne i interwencyjne, a także pracę z rodzinami podopiecznych w celu podniesienia ich umiejętności opiekuńczo-wychowawczych. W strukturze Powiatowego Centrum Opieki i Wychowania znajdują się:

- Dom Dziecka nr 1, ul. Ogrodowa 81, Pieszycy
- Dom Dziecka nr 2, ul. Sienkiewicza 80, Piława Górna
- Dom Dziecka nr 3, ul. Sienkiewicza 80b, Piława Górna
- Dom Dziecka nr 4, ul. Sienkiewicza 80a, Piława Górna

Powiat organizuje również opiekę w pieczy zastępczej oraz zabezpiecza środki na ten cel. Sprawy rodzin zastępczych pozostają w kompetencjach Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia w Dzierżoniowie.

Usługi z zakresu integracji, reintegracji społecznej, aktywizacji społecznej i zawodowej, pomocy społecznej i animacji społecznej na terenie powiatu dzierżoniowskiego świadczy również **Centrum Aktywizacji Społecznej w Dzierżoniowie**, funkcjonujące przy ul. Nowowiejskiej 88. Jego działalność jest współfinansowana przez Gminę Miejską Dzierżoniów, a operatorem CAS jest Manufaktura Inicjatyw Obywatelskich. Działania CAS skierowane są w szczególności do rodzin i osób w trudnej sytuacji życiowej, osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób zagrożonych zwolnieniem z pracy, seniorów, młodzieży, grup nieformalnych czy sąsiedzkich oraz organizacji pozarządowych. CAS oferuje wsparcie z zakresu aktywizacji zawodowej i społecznej, aktywizacji i integracji społecznej, animacji społecznej, krótko i

długoterminowej pomocy psychologicznej (terapia indywidualna, rodzinna i grupowa, konsultacje) oraz konsultacji prawnych. Wsparcie dla osób potrzebujących prowadzone jest w formie grupowej (warsztaty) lub indywidualnej (konsultacje, doradztwo, terapia). Centrum Aktywizacji Społecznej udostępnia pracownię komputerową, prowadzi szkolenia i doradztwo z zakresu umiejętności poruszania się na rynku pracy i przedsiębiorczości, organizuje zajęcia językowe, szkółki wędkarskiej, tai chi, a także prowadzi (lub współprowadzi) projekty i programy o charakterze społecznym („Centrum Telepracy”, „Aktywna Integracja”, „Inkubator NGO”, Program współpracy międzysektorowej „Przeciwko przemocy i odrzuceniu”).

Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielawie w partnerstwie z Chrześcijańską Misją Pomocy Osobom Uzależnionym „Nowa Nadzieja” realizuje program pt. **Bielawskie Centrum Aktywności Lokalnej**. Zakres terytorialny programu obejmuje Górną i Dolną Bielawę (utworzone Centra Aktywności Lokalnej z Klubami CAL), zaś zakres merytoryczny m. in. zajęcia sportowe, zajęcia „Z kulturą”, zajęcia edukacyjne, utworzenie i prowadzenie Centrum Wolontariatu oraz Klubu Seniora, zadania terapeutyczno-diagnostyczne, działania rozwiązujące bieżące problemy i sytuacje kryzysowe oraz aktywizację lokalną w obszarze rewitalizacji. W ramach programu BCAL mieszkańcy Bielawy mogą skorzystać z bezpłatnych warsztatów umiejętności wychowawczych i aktywizacyjnych „Praca-Sukces”, doradztwa zawodowego, zajęć komputerowych i z języka angielskiego, a także poradnictwa psychologicznego i prawnego⁹⁹.

Ze **środowiskowej pomocy społecznej** na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2012 roku korzystało 2 821 gospodarstw domowych, w których znajdowały się łącznie 6 372 osoby. W latach 2009-2012 liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej zmniejszyła się w powiecie aż o 41,2%. Takie samo zjawisko (tzn. spadek liczby korzystających), jednak o znacznie mniejszej intensywności obserwowane było w sąsiednich samorządach: w powiecie kłodzkim liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej spadła o 19,3%, zaś w powiecie ząbkowickim – jedynie o 4,3%. W skali województwa ze środowiskowej pomocy społecznej w 2012 roku korzystało 80 348 gospodarstw domowych, tj. o 10,3% mniej niż w 2009 roku.

TABELA 74. GOSPODARSTWA DOMOWE KORZYSTAJĄCE ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W LATACH 2009-2012

	gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej				
	2009	2010	2011	2012	Przyrost
Dolnośląskie	89580	86666	81296	80348	-10,3%
Powiat kłodzki	7495	6650	6027	6047	-19,3%
Powiat ząbkowicki	2928	2932	2821	2803	-4,3%
Powiat dzierzoniowski	4798	3249	3124	2821	-41,2%
Bielawa (m)	1096	754	727	733	-33,1%
Dzierżoniów (m)	2372	1211	1215	953	-59,8%
Pieszycy (m)	426	406	366	333	-21,8%
Pilawa Górna (m)	178	194	172	171	-3,9%
Dzierżoniów (w)	250	242	231	235	-6,0%
Łagiewniki (w)	274	255	239	228	-16,8%
Niemcza (m-w)	202	187	174	168	-16,8%

Źródło: BDL/GUS

99 Za: <http://bcal.opsbielawa.pl/O-nas.php>

Największy spadek korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w powiecie dzierzoniowskim dotyczył gospodarstw domowych z Dzierżoniowa – w latach 2009-2012 ich liczba zmniejszyła się niemal o 60%, z 2 372 do 953. W pozostałych jednostkach administracyjnych powiatu również obserwowano spadek liczby gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, jednak spadki te były tak drastyczne jak w mieście Dzierżoniów.

TABELA 75. UDZIAŁ OSÓB W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH KORZYSTAJĄCYCH ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W LUDNOŚCI OGÓŁEM W LATACH 2009-2012

	udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	7,4	7,0	6,4	6,1	-1,3
Powiat kłodzki	10,6	9,0	8,0	8,0	-2,6
Powiat ząbkowicki	11,3	10,8	10,1	9,9	-1,4
Powiat dzierzoniowski	11,7	7,2	6,6	6,0	-5,7
Bielawa (m)	7,7	4,7	4,5	4,6	-3,1
Dzierżoniów (m)	18,5	8,3	7,2	6,0	-12,5
Pieszycy (m)	11,1	9,4	9,0	8,2	-2,9
Piława Górna (m)	6,6	7,5	6,5	6,4	-0,2
Dzierżoniów (w)	7,0	6,3	5,8	5,6	-1,4
Łagiewniki (w)	10,6	9,7	9,1	8,3	-2,3
Niemcza (m-w)	9,7	8,6	8,3	7,7	-2,0

Źródło: BDL/GUS

Sytuację w obszarze korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w poszczególnych samorządach w lepszym stopniu obrazuje udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem. W przypadku powiatu dzierzoniowskiego odsetek ten wynosił w 2012 roku 6% i kształtował się na poziomie niższym niż w powiecie kłodzkim (8%) czy ząbkowickim (8%). W obrębie Ziemi Dzierżoniowskiej najwięcej ludności korzystającej ze środowiskowej pomocy społecznej znajdowało się w gminie Łagiewniki (8,3%) oraz mieście Pieszycy (8,2%). Z kolei najniższy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem występował w Bielawie (4,6%) oraz gminie wiejskiej Dzierżoniów (5,6%). W związku z przedstawionym powyżej spadkiem bezwzględnej liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, zmniejszeniu w latach 2009-2012 ulegał również udział tych osób w ludności ogółem. W powiecie dzierzoniowskim nastąpił spadek o 5,7% (największy spadek, na poziomie -12,5%, dotyczył Dzierżoniowa), zaś w pozostałych jednostkach administracyjnych zmiany nie były tak znaczne: w powiecie kłodzkim spadek wynosił -2,6%, w powiecie ząbkowickim -1,4%, zaś w skali całego Dolnego Śląska -1,3%.

TABELA 76. RODZINY OTRZYMUJĄCE ZASIŁKI RODZINNE NA DZIECI W LATACH 2009-2012

	rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	103353	92246	82016	72350	-30,0%
Powiat kłodzki	7382	6495	5770	5068	-31,3%
Powiat ząbkowicki	3681	3254	2923	2602	-29,3%
Powiat dzierzoniowski	4779	4127	3653	3207	-32,9%

Bielawa (m)	1270	1086	961	817	-35,7%
Dzierżoniów (m)	1230	1053	904	803	-34,7%
Pieszycy (m)	553	491	447	408	-26,2%
Piława Górna (m)	414	359	327	292	-29,5%
Dzierżoniów (w)	537	456	412	354	-34,1%
Łagiewniki (w)	393	349	316	275	-30,0%
Niemcza (m-w)	382	333	286	258	-32,5%

Źródło: BDL/GUS

Świadczenia rodzinne w postaci **zasiłków rodzinnych** na dzieci udzielone zostały w 2012 roku 3 207 dzierżoniowskim rodzinom, w których znajdowało 6 081 dzieci, w tym 5 512 dzieci w wieku do lat 17. Na przestrzeni lat 2009-2012 liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci spadła o około jedną trzecią. W powiecie dzierżoniowskim był to spadek na poziomie -32,9%, w powiecie kłodzkim -31,3% zaś w powiecie ząbkowickim -29,3%.

TABELA 77. UDZIAŁ DZIECI W WIEKU DO LAT 17, NA KTÓRE RODZICE OTRZYMUJĄ ZASIŁEK RODZINNY W OGÓLNEJ LICZBIE DZIECI W TYM WIEKU W LATACH 2009-2012

	udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	34,6	30,7	28,1	25,2	-9,4
Powiat kłodzki	42,5	38,0	34,8	30,5	-12,0
Powiat ząbkowicki	48,3	44,4	41,2	37,6	-10,7
Powiat dzierżoniowski	44,4	39,2	35,6	32,3	-12,1
Bielawa (m)	39,7	35,3	32,2	28,5	-11,2
Dzierżoniów (m)	36,7	31,9	28,1	26,4	-10,3
Pieszycy (m)	55,8	48,5	44,4	41,9	-13,9
Piława Górna (m)	53,6	47,7	45,6	40,8	-12,8
Dzierżoniów (w)	53,1	45,4	41,0	35,2	-17,9
Łagiewniki (w)	48,7	43,0	40,9	36,1	-12,6
Niemcza (m-w)	56,4	52,7	46,7	43,2	-13,2

Źródło: BDL/GUS

Zasygnalizowany powyżej spadek liczby rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne skutkowało zmniejszeniem się udziału dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice pobierali ten zasiłek. W powiecie dzierżoniowskim spadł on o 12,1%, w powiecie kłodzkim o 12%, zaś w powiecie ząbkowickim o 10,7%. Wartości spadku kształtowały się na poziomie wyższym niż na całym Dolnym Śląsku, gdzie zanotowano spadek o 9,4%, przy czym ww. powiatach nadal wyższy niż w województwie pozostawał odsetek dzieci, na które pobierany był zasiłek. W województwie dolnośląskim udział dzieci do lat 17, na które rodzice otrzymywali w 2012 roku zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku wynosił 25,2%. W powiecie kłodzkim wartość odsetka rosła do 30,5%, w dzierżoniowskim do 32,3%, zaś w ząbkowickim - do 37,6%.

Odsetek dzieci, na które pobierane były zasiłki rodzinne, w poszczególnych gminach powiatu dzierżoniowskiego kształtował się na różnicowanym poziomie. Minimalna wartość wynosiła 26,4% (miasto Dzierżoniów), zaś maksymalna - 43,2% (gmina Niemcza).

4 Sfera gospodarcza

4.1 Przedsiębiorczość

4.1.1 Główni pracodawcy

Powiat dzierzoniowski charakteryzuje się posiadaniem bogatych tradycji związanych z przemysłem włókienniczym („Bielbaw” i „Bieltex” w Bielawie, „Silesiana” w Dzierżoniowie), elektronicznym („Diora” w Dzierżoniowie) i kamieniarskim. W wyniku przemian ustrojowych, które objęły również sferę gospodarczą, struktura przemysłu na terenie powiatu znacznie się zmieniła. Powstające firmy specjalizują się głównie w przemyśle chemicznym i elektromechanicznym, a produkcja obejmuje m.in. spawarki i prostowniki elektryczne, materiały budowlane, części metalowe, armaturę sanitarną, wodociągową i gazową, ale także meble, odzież czy oprawki okularowe oraz inne towary i produkty.

Zakłady produkcyjne w powiecie koncentrują się w strefach aktywności gospodarczej, głównie podstrefie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest – Park” w Dzierżoniowie (zatrudnienie na poziomie 2106 osób w 2013 roku¹⁰⁰). Przedsiębiorcy prowadzą swoje działalności również w podstrefach WSSE w Bielawie i Piławie Górnej, a także Bielawskim i Dzierżoniowskim Parku Przemysłowym. Cechą charakterystyczną powiatu dzierzoniowskim jest niewielka liczba firm dużych (zatrudniających 250 i więcej pracowników) oraz koncentracja większych podmiotów gospodarczych w Dzierżoniowie. Natomiast większość mieszkańców powiatu znajduje zatrudnienie w małych firmach handlowych i usługowych, a także produkcyjnych i rzemieślniczych.

Powiat dzierzoniowski jest również ważnym, drugim co do wielkości w kraju, ośrodkiem kamieniarstwa z licznymi zakładami kamieniarskimi, a znaczenie gospodarcze ma również rolnictwo z dominującą produkcją roślinną.

Do ważnych pracodawców na terenie powiatu należy zaliczyć również administrację publiczną: jednostki samorządu terytorialnego (starostwo powiatowe i urzędy miast/gmin) oraz ich jednostki organizacyjne: placówki edukacyjne, ośrodki pomocy społecznej, ośrodki kultury czy spółki z udziałem gminy/miasta.

4.1.2 Podmioty gospodarcze

W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego działalność gospodarczą prowadziło 10516 podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON.

TABELA 78. LICZBA PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANYCH DO REJESTRU REGON W LATACH 2009-2013

	ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	316811	331247	327625	336928	347561	9,7%
Powiat kłodzki	16994	17676	17322	17557	17638	3,8%
Powiat ząbkowicki	6051	6309	6166	6251	6729	11,2%

100 Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/wsse-podstrefa-dzierzoniow>

Powiat dzierzoniowski	9558	10423	10395	10426	10516	10,0%
Bielawa (m)	2411	2898	2968	2922	2909	20,7%
Dzierżonów (m)	4149	4315	4208	4234	4210	1,5%
Pieszycy (m)	906	957	958	973	995	9,8%
Piława Górna (m)	563	603	600	599	627	11,4%
Dzierżonów (w)	655	711	712	738	760	16,0%
Łagiewniki (w)	459	477	494	505	522	13,7%
Niemcza (m-w)	415	462	455	455	493	18,8%

Źródło: BDL/GUS

Najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych było w dwóch głównych miastach powiatu: Dzierżoniowie (4 210 podmiotów) oraz Bielawie (2 909 podmiotów). Najmniejsza liczba podmiotów gospodarczych funkcjonowała w gminie Niemcza (493 jednostki), gdzie jednocześnie jednak na przestrzeni lat 2009-2013 odnotowano wzrost liczby przedsiębiorstw na poziomie 18,8%. Większy przyrost liczby podmiotów gospodarki narodowej nastąpił jedynie w Bielawie (20,7%), zaś w skali powiatu przybyło 10% podmiotów gospodarczych. Porównywalny był przyrost liczby podmiotów gospodarczych w województwie (9,7%) czy w powiecie ząbkowickim (11,2%), zaś negatywnie na tle pozostałych samorządów wyróżniał się powiat kłodzki, gdzie w latach 2009-2013 przybyło jedynie 3,8% podmiotów gospodarczych.

TABELA 79. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG SEKTORÓW WŁASNOŚCIOWYCH (SEKTOR PUBLICZNY) W LATACH 2009-2013

	sektor publiczny - ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	4,6%	4,5%	4,6%	4,6%	4,5%	-0,1%
Powiat kłodzki	7,2%	6,9%	7,3%	7,3%	7,4%	0,3%
Powiat ząbkowicki	5,4%	5,2%	5,1%	5,3%	6,3%	0,9%
Powiat dzierzoniowski	5,2%	6,3%	6,7%	6,8%	6,8%	1,6%
Bielawa (m)	3,6%	8,0%	9,1%	9,2%	9,1%	5,5%
Dzierżonów (m)	5,1%	5,0%	5,1%	5,2%	5,3%	0,2%
Pieszycy (m)	9,5%	9,4%	9,5%	9,8%	9,7%	0,3%
Piława Górna (m)	9,8%	9,6%	10,5%	10,4%	9,9%	0,1%
Dzierżonów (w)	2,1%	2,0%	2,0%	1,9%	2,0%	-0,2%
Łagiewniki (w)	3,3%	2,9%	3,0%	3,0%	2,9%	-0,4%
Niemcza (m-w)	6,0%	6,9%	7,0%	7,0%	7,3%	1,3%

Źródło: BDL/GUS

Większość podmiotów gospodarczych we wszystkich jednostkach samorządowych należy do sektora prywatnego. Odsetek podmiotów sektora publicznego w powiecie dzierzoniowskim wynosił w 2013 roku 6,8%. Najwyższy udział podmiotów sektora publicznego w ogóle podmiotów gospodarczych dotyczył Piławy Górnej (9,9%), Pieszyc (9,7%) oraz Dzierżoniowa (9,1%), z kolei najmniejszy – gminy wiejskiej Dzierżonów (2%) i Łagiewnik (2,9%).

W porównaniu z 2009 rokiem udział podmiotów sektora publicznego w 2013 roku w powiecie dzierzoniowskim wzrósł o 1,6%, zaś szczególnie wyraźne zwiększenie sektora publicznego wystąpiło w Bielawie (o 5,5%). Również na tle sąsiednich samorządów

powiat dzierzoniowski wyróżniał się wysokim wzrostem udziału podmiotów sektora publicznego w ogóle podmiotów gospodarczych. W powiecie ząbkowickim przyrost podmiotów tworzących sektor publiczny wynosił 0,9%, w powiecie kłodzkim – 0,3%, zaś w skali województwa obserwowana była stabilizacja odsetka na poziomie 4,5%.

TABELA 80. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG FORMY PRAWNEJ W 2013 ROKU

	Powiat dzierzoniowski	Bielawa (m)	Dzierżoniów (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Przedsiębiorstwa państwowe	1	0	1	0	0	0	0	0
Spółdzielnie	35	9	20	0	1	0	1	4
Spółki handlowe	559	128	278	39	28	29	39	18
z udziałem kapitału zagranicznego	116	26	62	7	9	6	5	1
Spółki handlowe - akcyjne	10	3	2	2	0	1	1	1
z udziałem kapitału zagranicznego	2	1	1	0	0	0	0	0
Spółki handlowe - z ograniczoną odpowiedzialnością	459	106	222	34	23	25	34	15
z udziałem kapitału zagranicznego	112	24	60	7	9	6	5	1
Spółki cywilne	866	238	407	51	56	59	22	33

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego działalność prowadziło 866 spółek cywilnych, 559 spółek handlowych (w tym 166 z udziałem kapitału zagranicznego), 459 spółek handlowych z ograniczoną odpowiedzialnością (w tym 112 z udziałem kapitału zagranicznego) oraz 10 spółek handlowych akcyjnych (w tym 2 z udziałem kapitału zagranicznego). Ponadto działalność prowadziło 35 spółdzielni oraz 1 przedsiębiorstwo państwowe. Większość podmiotów gospodarczych skupiona była w głównych miastach powiatu: Dzierżoniowie oraz Bielawie.

TABELA 81. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG KLAS WIELKOŚCI W 2013 ROKU

	podmioty gospodarki narodowej wg klas wielkości				
	ogółem	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999
Powiat dzierzoniowski	10516	10061	384	68	3
Bielawa (m)	2909	2787	108	13	1
Dzierżoniów (m)	4210	3997	170	41	2
Pieszycy (m)	995	963	26	6	0
Piława Górna (m)	627	604	21	2	0
Dzierżoniów (w)	760	737	22	1	0
Łagiewniki (w)	522	499	21	2	0
Niemcza (m-w)	493	474	16	3	0

Źródło: BDL/GUS

Zdecydowaną większość podmiotów gospodarki narodowej stanowiły jednostki zatrudniające maksymalnie 9 osób. Na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku

funkcjonowało 10 061 tego typu podmiotów (95,7%). Większe jednostki, w których pracowało od 10 do 49 osób, stanowiły 3,7% ogółu podmiotów gospodarczych w powiecie i znajdowały się głównie w Dzierżoniowie (170 podmiotów; 44,3% ogółu podmiotów o zatrudnieniu 10-49 pracowników) oraz Bielawie (108 podmiotów; 28,1%). Na terenie powiatu dzierzoniowskiego znajdowało się również 68 firm, w których zatrudnienie miało od 50 do 249 osób. Większość z nich zlokalizowana była w Dzierżoniowie (60,3%), znacznie mniej w Bielawie (19,1%) czy pozostałych gminach powiatu. W 2013 roku w powiecie zarejestrowane były również 3 przedsiębiorstwa o zatrudnieniu 250 i więcej pracowników. Dwa takie zakłady znajdowały się w Dzierżoniowie, a jeden w Bielawie.

TABELA 82. OSOBY FIZYCZNE PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ W LATACH 2012-2013

	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	224925	235003	227956	232065	235474	4,7%
Powiat kłodzki	11712	12178	11700	11656	11561	-1,3%
Powiat ząbkowicki	4303	4497	4342	4345	4468	3,8%
Powiat dzierzoniowski	6581	7026	6889	6833	6846	4,0%
Bielawa (m)	1814	1972	1993	1911	1889	4,1%
Dzierżonów (m)	2706	2839	2706	2701	2651	-2,0%
Pieszycy (m)	555	593	591	599	609	9,7%
Pilawa Górna (m)	350	387	375	372	400	14,3%
Dzierżonów (w)	487	540	536	559	575	18,1%
Łagiewniki (w)	377	387	390	400	412	9,3%
Niemcza (m-w)	292	308	298	291	310	6,2%

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku w powiecie dzierzoniowskim działalność gospodarczą prowadziło 6 846 osób fizycznych. W porównaniu do 2009 roku w skali całego powiatu nastąpił wzrost o 4%, występowały jednak znaczne różnice między gminami. W przypadku Dzierżoniowa obserwowany był spadek liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (o 2%), zaś w pozostałych gminach nastąpił wzrost, na poziomie od 4,1% (Bielawa) do 18,1% (gmina wiejska Dzierżonów).

TABELA 83. OSOBY FIZYCZNE PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ NA 100 OSÓB W WIEKU PRODUKCYJNYM W LATACH 2009-2013

	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	11,9	12,3	12,0	12,3	12,6	0,7
Powiat kłodzki	11,0	11,2	10,8	10,9	11,0	0,0
Powiat ząbkowicki	9,6	9,9	9,7	9,8	10,2	0,6
Powiat dzierzoniowski	9,8	10,2	10,1	10,1	10,3	0,5
Bielawa (m)	9,0	9,5	9,7	9,5	9,5	0,5
Dzierżonów (m)	12,3	12,6	12,2	12,4	12,3	0,0
Pieszycy (m)	9,1	9,5	9,5	9,7	9,9	0,8
Pilawa Górna (m)	8,0	8,8	8,5	8,4	9,2	1,2
Dzierżonów (w)	7,9	8,6	8,5	9,0	9,3	1,4

Łagiewniki (w)	7,8	7,8	7,8	8,1	8,4	0,6
Niemcza (m-w)	7,7	8,1	7,8	7,7	8,3	0,6

Źródło: BDL/GUS

Wskaźnik obrazujący liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym pozwala stwierdzić, iż swoje firmy prowadzi co dziesiąty mieszkaniec powiatu dzierzoniowskiego (10,3). W sąsiednich powiatach wartość tego wskaźnika kształtowała się na niemal identycznym (10,2 w powiecie ząbkowickim) lub zbliżonym (11 w powiecie kłodzkim) poziomie. Wszędzie był on tym samym niższy niż wynosiła średnia wojewódzka (12,6). Najwięcej osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 10 tys. ludności znajdowało się w Dzierżoniowie (12,3), zaś w pozostałych gminach powiatu dzierzoniowskiego wskaźnik ten wahał się od 8,3 (gmina Niemcza) do 9,9 (miasto Pieszycy).

TABELA 84. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANE DO REJESTRU REGON NA 10 TYS. LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	1101	1135	1123	1156	1194	93
Powiat kłodzki	1038	1054	1038	1058	1071	33
Powiat ząbkowicki	882	912	896	915	991	109
Powiat dzierzoniowski	922	982	983	990	1005	83
Bielawa (m)	781	912	940	928	933	152
Dzierżonów (m)	1214	1232	1208	1221	1223	9
Pieszycy (m)	967	987	989	1005	1034	67
Piława Górna (m)	829	886	885	888	936	107
Dzierżonów (w)	711	757	756	789	814	103
Łagiewniki (w)	626	630	650	670	692	66
Niemcza (m-w)	704	782	775	784	850	146

Źródło: BDL/GUS

Również w zakresie podmiotów gospodarczych różnice między gminami i powiatami lepiej przedstawiają wskaźniki. Pierwszy z nich dotyczy liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności. Wartość tego wskaźnika dla powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku wynosiła 1 005 i była o 83 wyższa niż w 2009 roku. Najwyższymi wartościami wskaźnika w powiecie dzierzoniowskim charakteryzowały się miasta: Dzierżonów (1 223 podmioty na 10 tys. ludności) oraz Pieszycy (1 034 podmioty na 10 tys. ludności), z kolei najniższa występowała w gminie Łagiewniki (692 podmioty na 10 tys. ludności). Największy przyrost liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w latach 2009-2013 nastąpił w Bielawie (152) oraz Niemczy (146), a nieco słabszy był w Piławie Górnej (107) czy gminie wiejskiej Dzierżonów (103). Na tle pozostałych gmin powiatu wyróżnia się miasto Dzierżonów, gdzie na przestrzeni lat 2009-2013 liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców wzrosła jedynie o 9 jednostek.

Porównując powiat dzierzoniowski z innymi samorządami pod względem liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności można zauważyć, iż niższą wartość wskaźnika odnotowano jedynie w powiecie ząbkowickim (991 podmiotów na 10 tys. mieszkańców). Lepiej przedstawiała się sytuacja w powiecie kłodzkim (1 071 podmiotów na 10 tys. mieszkańców) czy w skali Dolnego Śląska (1 194 podmiotów na 10 tys. ludności).

TABELA 85. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ NOWO ZAREJESTROWANE W REJESTRZE REGON NA 10 TYS. LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	102	114	103	104	113	11
Powiat kłodzki	85	106	85	88	80	-5
Powiat ząbkowicki	81	103	84	98	136	55
Powiat dzierzoniowski	96	141	100	87	88	-8
Bielawa (m)	105	212	118	92	76	-29
Dzierżonów (m)	106	120	102	101	88	-18
Pieszycy (m)	87	107	78	80	82	-5
Piława Górna (m)	64	114	106	69	116	52
Dzierżonów (w)	77	93	73	74	90	13
Łagiewniki (w)	78	77	90	58	88	10
Niemcza (m-w)	90	125	80	72	121	31

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku na 10 tys. ludności powiatu dzierzoniowskiego zarejestrowano 88 nowych jednostek. Więcej nowych podmiotów rejestrowano w powiecie ząbkowickim (136 na 10 tys. ludności) czy w skali Dolnego Śląska (113 podmiotów na 10 tys. mieszkańców). Jedynie w przypadku powiatu kłodzkiego liczba jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON była niższa niż w powiecie dzierzoniowskim i wynosiła 80.

W obrębie powiatu dzierzoniowskiego najwięcej nowych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. ludności rejestrowano w Niemczy (121) oraz Piławie Górnej (116), najmniej zaś w Bielawie (76).

TABELA 86. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WYKREŚLONE Z REJESTRU REGON NA 10 TYS. LUDNOŚCI W LATACH 2009-2013

	jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	101	66	115	72	76	-25
Powiat kłodzki	210	62	105	72	74	-136
Powiat ząbkowicki	128	65	103	83	65	-63
Powiat dzierzoniowski	217	59	101	83	77	-140
Bielawa (m)	228	61	99	102	73	-155
Dzierżonów (m)	270	68	128	94	93	-177
Pieszycy (m)	180	57	78	72	66	-114
Piława Górna (m)	245	53	101	71	67	-178
Dzierżonów (w)	134	43	77	49	65	-69
Łagiewniki (w)	86	42	67	38	64	-22
Niemcza (m-w)	172	44	73	56	59	-113

Źródło: BDL/GUS

Liczba podmiotów gospodarki narodowej wykreślonych z rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców powiatu dzierzoniowskiego wynosiła w 2013 roku 77.

Nieznacznie niższe wartości tego wskaźnika uzyskano dla województwa (76) oraz powiatu kłodzkiego (74). Natomiast w skali powiatu dzierzoniowskiego wskaźnik obrazujący liczbę podmiotów gospodarki narodowej wykreślonych z rejestru REGON wahał się w gminach od 59 (Niemcza) do 93 (miasto Dzierżonów).

4.1.3 Struktura podstawowych branż gospodarki, w tym turystyki

Kolejna część analizy sytuacji gospodarczej powiatu dzierzoniowskiego dotyczy struktury branżowej przedsiębiorstw.

TABELA 87. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG RODZAJÓW DZIAŁALNOŚCI W LATACH 2009-2013

	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Powiat dzierzoniowski	171	188	184	183	177	3,5%
Bielawa (m)	9	11	14	12	15	66,7%
Dzierżonów (m)	26	32	32	27	21	-19,2%
Pieszycy (m)	29	31	27	29	26	-10,3%
Piława Górna (m)	10	10	8	5	5	-50,0%
Dzierżonów (w)	43	47	46	51	47	9,3%
Łagiewniki (w)	35	36	39	41	44	25,7%
Niemcza (m-w)	19	21	18	18	19	0,0%
	przemysł i budownictwo					
Powiat dzierzoniowski	2283	2448	2456	2429	2453	7,4%
Bielawa (m)	593	644	661	645	644	8,6%
Dzierżonów (m)	874	914	888	883	865	-1,0%
Pieszycy (m)	185	193	201	199	211	14,1%
Piława Górna (m)	216	231	224	226	237	9,7%
Dzierżonów (w)	181	212	213	219	224	23,8%
Łagiewniki (w)	113	115	127	123	135	19,5%
Niemcza (m-w)	121	139	142	134	137	13,2%
	pozostała działalność					
Powiat dzierzoniowski	7104	7787	7755	7814	7886	11,0%
Bielawa (m)	1809	2243	2293	2265	2250	24,4%
Dzierżonów (m)	3249	3369	3288	3324	3324	2,3%
Pieszycy (m)	692	733	730	745	758	9,5%
Piława Górna (m)	337	362	368	368	385	14,2%
Dzierżonów (w)	431	452	453	468	489	13,5%
Łagiewniki (w)	311	326	328	341	343	10,3%
Niemcza (m-w)	275	302	295	303	337	22,5%

Źródło: BDL/GUS

Wśród pomiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie powiatu dzierzoniowskiego znajdowało się 177 przedsiębiorstw prowadzących działalność w obszarze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, 2 453 jednostki zajmujące się przemysłem i budownictwem oraz 7 866 firm prowadzących pozostałą działalność. Na przestrzeni lat 2009-2013 o 11% wzrosła liczba podmiotów prowadzących pozostałą działalność (wartość ta wahała się od 2,3% w Dzierżoniowie do 24,4% w Bielawie), o 7,4% wzrosła liczba przedsiębiorstw budowlanych i przemysłowych (w mieście Dzierżoniów nastąpił spadek o 1%, zaś w gminie wiejskiej Dzierżoniów wzrost o 23,8%), natomiast o 3,4% zwiększyła się liczba podmiotów gospodarczych działających w obszarze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa).

W poszczególnych gminach powiatu dzierzoniowskiego udział przedsiębiorstw przemysłowych i budowlanych wahał się w 2013 roku od 20,5% (Dzierżoniów) do 37,8% (Piława Górna). W przypadku firm prowadzących pozostałą działalność, ich udział w ogólnej liczbie przedsiębiorstw kształtował się na poziomie od 61,4% (Piława Górna) do 79% (Dzierżoniów).

TABELA 88. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG RODZAJÓW DZIAŁALNOŚCI W LATACH 2009-2013 (ODSETEK)

	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		przemysł i budownictwo		pozostała działalność	
	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Dolnośląskie	1,9%	1,8%	20,0%	19,7%	78,1%	78,5%
Powiat kłodzki	3,7%	3,4%	16,4%	16,6%	79,8%	80,0%
Powiat ząbkowicki	4,2%	4,4%	21,8%	22,0%	74,0%	73,6%
Powiat dzierzoniowski	1,8%	1,7%	23,9%	23,3%	74,3%	75,0%
Bielawa (m)	0,4%	0,5%	24,6%	22,1%	75,0%	77,3%
Dzierżoniów (m)	0,6%	0,5%	21,1%	20,5%	78,3%	79,0%
Pieszycy (m)	3,2%	2,6%	20,4%	21,2%	76,4%	76,2%
Piława Górna (m)	1,8%	0,8%	38,4%	37,8%	59,9%	61,4%
Dzierżoniów (w)	6,6%	6,2%	27,6%	29,5%	65,8%	64,3%
Łagiewniki (w)	7,6%	8,4%	24,6%	25,9%	67,8%	65,7%
Niemcza (m-w)	4,6%	3,9%	29,2%	27,8%	66,3%	68,4%

Źródło: BDL/GUS

Na tle pozostałych samorządów powiat dzierzoniowski wyróżnia się ilością firm z branż przemysłowych i budowlanych. Ich udział w ogóle przedsiębiorstw na terenie powiatu wynosił w 2013 roku 23,3%, przewyższając średnią wojewódzką wynoszącą 19,7%. Najbardziej uprzemysłowioną gminą powiatu jest Piława Górna, w której aż 37,8% firm stanowią przedsiębiorstwa przemysłowe i budowlane. Znaczny udział przedsiębiorstw prowadzących działalność przemysłową i budowlaną występował również w gminie wiejskiej Dzierżoniów (29,5%), Niemczy (27,8%) i Łagiewnikach (25,9%). Z kolei główne miasta powiatu: Dzierżoniów i Bielawa charakteryzowały się wyższym niż w pozostałych gminach odsetkiem firm prowadzących pozostałą działalność: 79% i 77,3%. Natomiast działalność w obszarze rolnictwa najpopularniejsza była w gminie Łagiewniki (8,4%), a także gminie wiejskiej Dzierżoniów (6,2%) oraz Niemczy (3,9%).

TABELA 89. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG SEKCJI PKD 2007 W 2013 ROKU

	Powiat dzierżoniowski	Bielawa (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
ogółem	10516	2909	627	760	522	493
Sekcja A, rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i łowiectwo	177	15	5	47	44	19
Sekcja B, górnictwo i wydobywanie	8	1	2	2	1	1
Sekcja C, przetwórstwo przemysłowe	1190	302	173	98	51	61
Sekcja D, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	4	2	0	0	0	1
Sekcja E, dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	20	3	2	1	5	1
Sekcja F, budownictwo	1231	336	60	123	78	73
Sekcja G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	2596	684	118	217	145	107
Sekcja H, transport i gospodarka magazynowa	591	179	37	31	50	8
Sekcja I, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	243	72	5	12	11	16
Sekcja J, informacja i komunikacja	144	47	4	3	7	2
Sekcja K, działalność finansowa i ubezpieczeniowa	239	77	8	16	10	4
Sekcja L, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	1691	525	122	46	2	97
Sekcja M, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	598	155	20	30	28	28
Sekcja N, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	207	57	6	17	12	12
Sekcja O, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	45	4	3	5	7	5
Sekcja P, edukacja	306	88	11	18	10	9
Sekcja Q, opieka zdrowotna i pomoc społeczna	446	151	21	23	13	13

Sekcja R, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	190	55	8	24	15	7
Sekcje S i T, pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	590	156	22	47	33	29
Sekcja U, organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0	0	0	0	0

Źródło: BDL/GUS

TABELA 90. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG SEKCJI PKD 2007 W 2013 ROKU (ODSETEK)

	Powiat dzierzoniowski	Bielawa (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Sekcja A, rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i łowiectwo	1,7%	0,5%	2,6%	0,8%	8,4%	3,9%
Sekcja B, górnictwo i wydobywanie	0,1%	0,0%	0,0%	0,3%	0,2%	0,2%
Sekcja C, przetwórstwo przemysłowe	11,3%	10,4%	9,9%	27,6%	9,8%	12,4%
Sekcja D, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,2%

Sekcja E, dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odadami oraz działalność związana z rekultywacją	0,2%	0,1%	0,3%	0,3%	1,0%	0,2%
Sekcja F, budownictwo	11,7%	11,6%	10,9%	9,6%	14,9%	14,8%
Sekcja G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych , włączając motocykle	24,7%	23,5%	22,4%	18,8%	27,8%	21,7%
Sekcja H, transport gospodarka magazynowa	5,6%	6,2%	4,9%	5,9%	9,6%	1,6%
Sekcja I, działalność związana z zakwaterowanie m i usługami gastronomiczno- mi	2,3%	2,5%	1,8%	0,8%	2,1%	3,2%
Sekcja J, informacja komunikacja	1,4%	1,6%	1,7%	0,6%	1,3%	0,4%
Sekcja K, działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2,3%	2,6%	1,5%	1,3%	1,9%	0,8%

Sekcja L, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	16,1%	18,0%	24,1%	19,5%	0,4%	19,7%
Sekcja M, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	5,7%	5,3%	4,7%	3,2%	5,4%	5,7%
Sekcja N, działalność w zakresie usług administracyjnych i działalność wspierająca	2,0%	2,0%	2,2%	1,0%	2,3%	2,4%
Sekcja O, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	0,4%	0,1%	0,3%	0,5%	1,3%	1,0%
Sekcja P, edukacja	2,9%	3,0%	3,0%	1,8%	1,9%	1,8%
Sekcja Q, opieka zdrowotna i pomoc społeczna	4,2%	5,2%	3,0%	3,3%	2,5%	2,6%
Sekcja R, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	1,8%	1,9%	1,0%	1,3%	2,9%	1,4%

Sekcje S i T, pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	5,6%	5,4%	5,4%	3,5%	6,3%	5,9%
Sekcja U, organizacje i zespoły eksterytorialne	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 91. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WG SEKCJI PKD 2007 - ZMIANA W LATACH 2009-2013

	Powiat dzierżoniowski	Bielawa (m)	Piława Górna (m)	Dzierżonów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Sekcja A, rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i łowiectwo	3,5%	66,7%	-50,0%	9,3%	25,7%	0,0%
Sekcja B, górnictwo i wydobywanie	-11,1%	0,0%	100,0%	100,0%	-50,0%	0,0%
Sekcja C, przetwórstwo przemysłowe	5,9%	4,1%	8,1%	-1,0%	24,4%	1,7%
Sekcja D, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0,0%	x	x	x	x	-50,0%
Sekcja E, dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	11,1%	0,0%	0,0%	0,0%	150,0%	0,0%

Sekcja F, budownictwo	9,1%	13,1%	13,2%	53,8%	14,7%	28,1%
Sekcja G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	-3,3%	-4,6%	9,3%	8,0%	-2,7%	0,0%
Sekcja H, transport i gospodarka magazynowa	-0,5%	7,2%	27,6%	-8,8%	13,6%	-27,3%
Sekcja I, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	3,4%	-5,3%	-37,5%	-25,0%	0,0%	0,0%
Sekcja J, informacja i komunikacja	17,1%	9,3%	300,0%	50,0%	16,7%	-50,0%
Sekcja K, działalność finansowa i ubezpieczeniowa	-4,0%	-10,5%	14,3%	23,1%	-16,7%	0,0%
Sekcja L, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	42,9%	259,6%	10,9%	-2,1%	0,0%	110,9%
Sekcja M, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	14,3%	9,9%	0,0%	57,9%	47,4%	27,3%
Sekcja N, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	10,7%	3,6%	50,0%	21,4%	50,0%	71,4%
Sekcja O, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Sekcja P, edukacja	35,4%	31,3%	57,1%	0,0%	25,0%	28,6%
Sekcja Q, opieka zdrowotna i pomoc społeczna	22,9%	13,5%	75,0%	109,1%	8,3%	-27,8%
Sekcja R, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	6,1%	14,6%	33,3%	14,3%	36,4%	-12,5%
Sekcje S i T, pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	15,0%	23,8%	0,0%	56,7%	50,0%	45,0%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 92. OSOBY FIZYCZNE PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ WG SEKCJI PKD 2007 W 2013 ROKU

	Powiat dzierzoniowski	Bielawa (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Sekcja A, rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i łowiectwo	6846	1889	400	575	412	310
Sekcja B, górnictwo i wydobywanie	130	11	2	38	25	16

Sekcja C, przetwórstwo przemysłowe	2	0	1	1	0	0
Sekcja D, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	846	219	125	65	40	46
Sekcja E, dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	1	1	0	0	0	0
Sekcja F, budownictwo	9	1	2	0	3	0
Sekcja G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1084	295	58	117	74	67
Sekcja H, transport i gospodarka magazynowa	2034	531	96	188	130	94
Sekcja I, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	544	167	34	29	48	8
Sekcja J, informacja i komunikacja	174	55	3	9	8	10
Sekcja K, działalność finansowa i ubezpieczeniowa	127	42	3	3	7	2
Sekcja L, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	223	75	8	16	10	4
Sekcja M, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	56	21	0	7	0	2
Sekcja N, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	527	139	20	28	27	23
Sekcja O, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	177	47	6	14	11	11
Sekcja P, edukacja	0	0	0	0	0	0
Sekcja Q, opieka zdrowotna i pomoc społeczna	130	39	5	6	2	3
Sekcja R, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	384	136	17	23	8	12
Sekcje S i T, pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	61	18	2	5	4	2

Źródło: BDL/GUS

TABELA 93. OSOBY FIZYCZNE PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ WG SEKCJI PKD 2007 W 2013 ROKU (ODSETEK)

	Powiat dzierzoniowski	Bielawa (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Sekcja A, rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i łowiectwo	1,9%	0,6%	3,4%	0,5%	6,1%	5,2%
Sekcja B, górnictwo i wydobywanie	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%
Sekcja C, przetwórstwo przemysłowe	12,4%	11,6%	12,2%	31,3%	9,7%	14,8%
Sekcja D, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Sekcja E, dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	0,1%	0,1%	0,2%	0,5%	0,7%	0,0%
Sekcja F, budownictwo	15,8%	15,6%	16,6%	14,5%	18,0%	21,6%

Sekcja G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	29,7%	28,1%	31,0%	24,0%	31,6%	30,3%
Sekcja H, transport i gospodarka magazynowa	7,9%	8,8%	7,7%	8,5%	11,7%	2,6%
Sekcja I, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	2,5%	2,9%	1,8%	0,8%	1,9%	3,2%
Sekcja J, informacja i komunikacja	1,9%	2,2%	2,8%	0,8%	1,7%	0,6%
Sekcja K, działalność finansowa i ubezpieczeniowa	3,3%	4,0%	2,5%	2,0%	2,4%	1,3%
Sekcja L, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	0,8%	1,1%	0,5%	0,0%	0,0%	0,6%
Sekcja M, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	7,7%	7,4%	6,9%	5,0%	6,6%	7,4%

Sekcja N, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	2,6%	2,5%	3,6%	1,5%	2,7%	3,5%
Sekcja O, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Sekcja P, edukacja	1,9%	2,1%	1,3%	1,3%	0,5%	1,0%
Sekcja Q, opieka zdrowotna i pomoc społeczna	5,6%	7,2%	3,8%	4,3%	1,9%	3,9%
Sekcja R, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	0,9%	1,0%	0,7%	0,5%	1,0%	0,6%
Sekcje S i T, pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące	4,9%	4,9%	5,1%	4,5%	3,6%	3,2%

wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby						
--	--	--	--	--	--	--

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego działalność prowadziło 10 516 podmiotów gospodarczych. Wśród nich znajdowało się 2 596 firm zajmujących się handlem i naprawą pojazdów samochodowych (sekcja G), 1 691 przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości (sekcja L), 1 231 firm budowlanych (sekcja F) oraz 1 190 przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem przemysłowym (sekcja C). Wśród podmiotów gospodarczych w powiecie dzierzoniowskim najmniej było firm z sekcji D, tj. wytwarzania i zaopatrywania w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych (4 podmioty) oraz sekcji B, tj. górnictwo i wydobywanie (8 podmiotów).

Niemal we wszystkich gminach powiatu dzierzoniowskiego najliczniej reprezentowane były przedsiębiorstwa zajmujące się handlem i naprawą pojazdów. Ich udział w ogóle podmiotów gospodarczych wahał się od 18,8% (Piława Górna) do 28,6% (gmina wiejska Dzierżonów). Piława Górna była jednocześnie jedyną gminą powiatu dzierzoniowskiego, w której podmioty sekcji G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle) były na drugim miejscu pod względem liczebności wśród podmiotów gospodarczych – największy był udział przedsiębiorstw z sekcji L, tj. prowadzących działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości (19,5%). Gminy powiatu dzierzoniowskiego różniły się między sobą jeśli chodzi o udział podmiotów poszczególnych sekcji w ogóle przedsiębiorstw. Największe różnice dotyczyły sekcji M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna), L (działalność związana z obsługą rynku nieruchomości), H (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle), F (budownictwo), C (przetwórstwo przemysłowe) oraz A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo). Działalność naukową, profesjonalną i techniczną (sekcja M) prowadziło od 3,2% (Piława Górna) do 6,9% (Dzierżonów) podmiotów gospodarczych, działalnością związaną z obsługą rynku nieruchomości zajmowało się od 0,4% (Łagiewniki) do 24,1% (Pieszyce) firm, zaś działalność w obszarze transportu i gospodarki magazynowej prowadziło od 1,6% (Niemcza) do 9,6% (Łagiewniki). Budownictwem zajmuje się od 9,6% (Piława Górna) do 16,2% (gmina wiejska Dzierżonów) podmiotów gospodarczych, przetwórstwem przemysłowym od 9,6% (Dzierżonów) do 27,6% (Piława Górna), zaś w obszarze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa działalność prowadziło od 0,5% (Bielawa, Dzierżonów) do 8,4% (Łagiewniki) podmiotów.

W latach 2009-2013 w powiecie dzierzoniowskim obserwowane były zróżnicowane tendencje w zakresie zmian w liczbie podmiotów gospodarczych w poszczególnych sekcjach PKD 2007. W zdecydowanej większości sekcji nastąpił wzrost liczby podmiotów gospodarczych. Najwięcej przybyło ich w sekcji L, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (42,9%), a także w sekcjach P, edukacja (35,4%), Q, opieka zdrowotna i pomoc społeczna (22,9%), J, informacja i komunikacja (17,1%), S i T, pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (15%), M, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (14,3%), E, dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją (11,1%) oraz N, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (10,7%). Spadek liczby podmiotów gospodarczych wystąpił jedynie w sekcji B, górnictwo i wydobywanie (o 11,1%), K, działalność finansowa i ubezpieczeniowa (o 4%) oraz G, handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (o 3,3%). Sytuacja w gminach powiatu dzierzoniowskiego była bardzo zróżnicowana, największy wzrost dotyczył podmiotów gospodarczych w sekcji J (informacja i komunikacja) w Piławie Górnej (o 300%), sekcji L (działalność związana z obsługą rynku nieruchomości) w Bielawie (o 259,6%) oraz sekcji E (dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją) w Łagiewnikach (o 150%).

Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na terenie powiatu dzierzoniowskiego dominuje sekcja G, handel i naprawa pojazdów (2 034 podmioty), ale istotne znaczenie mają również dwie inne branże: sekcja F, budownictwo (1 084 podmioty) oraz sekcja C, przetwórstwo przemysłowe (846 podmiotów). Znacznie mniej osób fizycznych prowadzi działalność w obszarze transportu i gospodarki magazynowej (544 podmioty) czy działalność profesjonalną, naukową i techniczną (527 podmiotów).

Sekcja G, czyli handel i naprawa pojazdów dominowała we wszystkich gminach powiatu dzierzoniowskiego jeśli chodzi o działalności prowadzone przez osoby fizyczne. Odsetek osób prowadzących działalność w tym obszarze wahała się od 24% (Piława Górna) do 32,7% (gmina wiejska Dzierżonów). W sekcji F, czyli budownictwa, funkcjonowało od 14% (Dzierżonów) do 21,6% (Niemcza) przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne, zaś w sekcji C, przetwórstwo przemysłowe – od 9,7% (Łagiewniki) do 31,3% (Piława Górna). Odsetek osób fizycznych zajmujących się transportem i gospodarką magazynową wahał się od 2,6% (Niemcza) do 11,7% (Łagiewniki), prowadzących działalność profesjonalną, naukową i techniczną od 4,9% (gmina wiejska Dzierżonów) do 9,4% (miasto Dzierżonów), zaś w obszarze opieki zdrowotnej i pomocy społecznej funkcjonowało od 1,9% (Łagiewniki) do 7,2% (Bielawa) podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne.

Dla rozwoju **turystyki** na terenie powiatu dzierzoniowskiego szczególne znaczenie ma rozwój branż należących do sekcji I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) oraz sekcji R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją), a także jednego z działów sekcji N (działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca).

TABELA 94. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ W SEKCJI I, DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z ZAKWATEROWANIEM I USŁUGAMI GASTRONOMICZNYMI W LATACH 2009-2013

	dział 55 (zakwaterowanie)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Powiat dzierzoniowski	47	49	51	51	53	12,8%
Bielawa (m)	9	10	9	9	11	22,2%
Dzierżonów (m)	21	23	24	23	23	9,5%
Pieszyce (m)	10	9	9	9	9	-10,0%
Piława Górna (m)	1	1	0	0	0	-100,0%
Dzierżonów (w)	1	1	3	2	3	200,0%
Łagiewniki (w)	2	2	1	1	1	-50,0%
Niemcza (m-w)	3	3	5	7	6	100,0%
	dział 56 (działalność usługowa związana z wyżywieniem)					
Powiat dzierzoniowski	188	200	201	200	190	1,1%
Bielawa (m)	67	66	73	64	61	-9,0%
Dzierżonów (m)	65	77	81	90	86	32,3%
Pieszyce (m)	12	11	11	14	9	-25,0%
Piława Górna (m)	7	7	5	5	5	-28,6%
Dzierżonów (w)	15	15	9	7	9	-40,0%
Łagiewniki (w)	9	12	10	9	10	11,1%
Niemcza (m-w)	13	12	12	11	10	-23,1%

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego w obszarze zakwaterowania działały 53 podmioty gospodarcze, zaś działalność usługową związaną z wyżywieniem prowadziło 190 podmiotów. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku większość firm zlokalizowana była w Dzierżonowie oraz Bielawie. W stolicy powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku 86 przedsiębiorstw oferowało usługi związane z wyżywieniem (45,3% ogółu w powiecie), a 23 – usługi związane z zakwaterowaniem (43,4% ogółu w powiecie). W Bielawie odsetki te wynosiły odpowiednio 32,1% oraz 20,8%. Natomiast na przestrzeni lat 2009-2013 liczba podmiotów gospodarczych w dziale *zakwaterowanie* na terenie

powiatu dzierzoniowskiego wzrosła o 12,8%, przy czym w Piławie Górnej oraz Łagiewnikach nastąpił spadek (o 100% i 50%), zaś w pozostałych gminach obserwowany był wzrost (od 9,5% w mieście Dzierżoniów do 200% w gminie wiejskiej Dzierżoniów). W przypadku podmiotów gospodarczych prowadzących działalność usługową związaną z wyżywieniem w latach 2009-2013 w większości gmin powiatu dzierzoniowskiego liczba przedsiębiorstw zmalała – spadki wynosiły od -9% (w Bielawie) do -40% (gmina wiejska Dzierżoniów). Jedynie w Dzierżoniowie oraz Łagiewnikach w latach 2009-2013 liczba firm oferujących usługi związane z wyżywieniem wzrosła: odpowiednio o 32,3% i 11,1%.

TABELA 95. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ W SEKCJI N, DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE USŁUG ADMINISTROWANIA I DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA, DZIAŁ 79 W LATACH 2009-2013

	dział 79 (działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Powiat dzierzoniowski	24	22	26	26	28	16,7%
Bielawa (m)	11	10	12	12	12	9,1%
Dzierżoniów (m)	11	11	12	12	13	18,2%
Pieszycy (m)	0	0	0	0	1	x
Piława Górna (m)	1	1	1	1	1	0%
Dzierżoniów (w)	1	0	0	0	0	x
Łagiewniki (w)	0	0	1	1	1	x
Niemcza (m-w)	0	0	0	0	0	x

Źródło: BDL/GUS

Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku prowadziło 28 podmiotów. Znajdowały się one głównie w Dzierżoniowie (13 podmiotów) oraz Bielawie (12 podmiotów), zaś pojedyncze jednostki turystyczne funkcjonowały w Pieszycach, Piławie Górnej oraz Łagiewnikach. Na przestrzeni lat 2009-2013 liczba przedsiębiorstw prowadzących działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych wzrosła o 4 jednostki (tj. 16,7%).

TABELA 96. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ W SEKCJI R, DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z KULTURĄ, ROZRYWKĄ I REKREACJĄ W LATACH 2009-2013

	dział 90 (działalność twórcza związana z kulturą)					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Powiat dzierzoniowski	29	31	24	24	26	-10,3%
Bielawa (m)	6	8	7	6	7	16,7%
Dzierżoniów (m)	13	13	9	9	10	-23,1%
Pieszycy (m)	3	3	1	1	0	-100%
Piława Górna (m)	2	2	2	2	3	50%
Dzierżoniów (w)	1	1	2	2	3	200%
Łagiewniki (w)	1	1	1	2	1	0%
Niemcza (m-w)	3	3	2	2	2	-33,3%
	dział 91 (działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą)					
Powiat dzierzoniowski	9	8	7	7	9	0%
Bielawa (m)	1	1	1	1	1	0%

Dzierżonów (m)	3	3	3	3	3	0%
Pieszycy (m)	0	0	0	0	1	x
Piława Górna (m)	1	1	1	1	1	0%
Dzierżonów (w)	2	1	1	1	1	-50%
Łagiewniki (w)	1	1	0	0	1	0%
Niemcza (m-w)	1	1	1	1	1	0%
	dział 92 (działalność związana z grami losowymi i zakładami wzajemnymi)					
Powiat dzierżonowski	13	13	11	8	8	-38,5%
Bielawa (m)	5	4	2	1	2	-60%
Dzierżonów (m)	7	7	7	5	4	-42,9%
Pieszycy (m)	1	1	1	1	1	0%
Piława Górna (m)	0	1	1	1	1	X
	dział 93 (działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna)					
Powiat dzierżonowski	128	132	133	141	147	14,8%
Bielawa (m)	36	39	40	41	45	25%
Dzierżonów (m)	54	53	51	54	54	0%
Pieszycy (m)	4	5	6	7	8	100%
Piława Górna (m)	3	3	3	3	3	0%
Dzierżonów (w)	18	18	18	20	20	11,1%
Łagiewniki (w)	9	10	12	13	13	44,4%
Niemcza (m-w)	4	4	3	3	4	0%

Źródło: BDL/GUS

Ogółem w sekcji R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją) na terenie powiatu dzierżonowskiego w 2013 roku działalność prowadziło 190 podmiotów, przy czym dla większości z nich była to działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna (147 jednostek). Znacznie mniej podmiotów prowadziło działalność twórczą związaną z kulturą (26), działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostałą działalność związaną z kulturą (9) oraz działalność związaną z grami losowymi i zakładami wzajemnymi (8). Na przestrzeni lat 2009-2013 przybyło na terenie powiatu dzierżonowskiego 14,8% podmiotów prowadzących działalność sportową, rozrywkową i rekreacyjną, przy czym wzrost wystąpił w Pieszycach (o 100%), Łagiewnikach (44,4%), Bielawie (25%) oraz gminie wiejskiej Dzierżonów (11,1%).

TABELA 97. TURYSTYCZNE OBIEKTY NOCLEGOWE W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W 2013 ROKU

	Powiat dzierżonowski	Bielawa (m)	Dzierżonów (m)	Pieszycy (m)	Niemcza (m-w)
ogółem	10	3	2	4	1
hotele	5	2	2	1	0
inne obiekty hotelowe	1	1	0	0	0
szkolne schroniska młodzieżowe	1	0	0	1	0
zespoły domków turystycznych	1	0	0	1	0

zakłady uzdrowiskowe	1	0	0	0	1
----------------------	---	---	---	---	---

Źródło: BDL/GUS

W 2013 roku na terenie powiatu dzierzoniowskiego działalność prowadziło ogółem 10 turystycznych obiektów noclegowych. Wśród nich znajdowało się 5 hoteli oraz pojedyncze obiekty typu: szkolne schronisko młodzieżowe (w Pieszycach), zespół domków turystycznych (w Pieszycach), zakład uzdrowiskowy (w Niemczy) oraz inne obiekty hotelowe (w Bielawie). Turystycznych obiektów noclegowych pozbawione były gminy Piława Górna, Łagiewniki oraz Dzierżonów (gmina wiejska). Należy jednak dodać, iż dostępną dla turystów bazę noclegową uzupełnia szybko rozwijająca się oferta kwater prywatnych i agroturystycznych.

TABELA 98. TURYSTYCZNE OBIEKTY NOCLEGOWE W LATACH 2009-2013

	obiekty ogółem					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	723	726	692	946	909	25,7%
Powiat kłodzki	111	118	115	169	169	52,3%
Powiat ząbkowicki	5	6	10	14	13	160,0%
Powiat dzierzoniowski	9	11	10	10	10	11,1%
Bielawa (m)	2	3	3	3	3	50,0%
Dzierżonów (m)	3	3	3	2	2	-33,3%
Pieszycy (m)	3	4	3	4	4	33,3%
Niemcza (m-w)	1	1	1	1	1	0,0%

Źródło: BDL/GUS

Na przestrzeni lat 2009-2013 infrastruktura turystyczna w zakresie obiektów noclegowych w powiecie dzierzoniowskim niemal się nie zmieniła, przybływały lub ubywały pojedyncze jednostki. Powiat ząbkowicki w latach 2009-2013 wzbogacił się o 8 turystycznych obiektów noclegowych (tj. o 160%), zaś powiat kłodzki – o 58 obiektów (tj. o 52,3%).

TABELA 99. TURYSTYCZNE OBIEKTY NOCLEGOWE – MIEJSCA NOCLEGOWE W LATACH 2009-2013

	miejsca noclegowe					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	51135	49067	49551	59072	58441	14,3%
Powiat kłodzki	8712	8848	8804	10999	10900	25,1%
Powiat ząbkowicki	278	326	524	689	626	125,2%
Powiat dzierzoniowski	595	630	553	557	553	-7,1%
Bielawa (m)	186	188	179	198	198	6,5%
Dzierżonów (m)	143	148	148	113	113	-21,0%
Pieszycy (m)	104	132	64	107	103	-1,0%
Niemcza (m-w)	162	162	162	139	139	-14,2%

Źródło: BDL/GUS

Powiat dzierzoniowski dysponował w 2013 roku 553 miejscami noclegowymi. Najwięcej znajdowało się w obiektach turystycznych w Bielawie (198 miejsc noclegowych; 37,1% ogółu), mniej w Niemczy (139 miejsc noclegowych; 26,1%), Dzierżonowie (113 miejsc noclegowych; 21,2%) oraz Pieszycach (103 miejsca noclegowe; 19,3%). Powiat dzierzoniowski jest jedynym spośród sąsiednich samorządów, w którym w latach 2009-2013 liczba dostępnych miejsc noclegowych zmniejszyła się. W skali powiatu był to

spadek na poziomie 7,1%, przy czym w Dzierżoniowie wynosił -21%, a w Niemczy -14,2%. Natomiast w powiecie kłodzkim na przestrzeni lat 2009-2013 liczba miejsc noclegowych wzrosła o 25,1%, a w powiecie ząbkowickim aż o 125,2%. W/w okresie w powiecie dzierżoniowskim jedynie w Bielawie liczba miejsc noclegowych w obiektach turystycznych zwiększyła się o 6,5%.

TABELA 100. TURYSTYCZNE OBIEKTY NOCLEGOWE – KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW W LATACH 2009-2013

	korzystający z noclegów					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	1802421	1895540	2026726	2186248	2195284	21,8%
Powiat kłodzki	221690	227215	231655	268939	267845	20,8%
Powiat ząbkowicki	8685	8828	7679	10922	13076	50,6%
Powiat dzierżoniowski	18891	19979	17873	16924	16235	-14,1%
Bielawa (m)	6258	6963	6074	5970	5575	-10,9%
Dzierżoniów (m)	8229	7880	7916	6865	6966	-15,3%
Pieszycy (m)	622	1581	481	904	1058	70,1%
Niemcza (m-w)	3782	3374	3402	3185	2636	-30,3%

Źródło: BDL/GUS

Z noclegów w dzierżoniowskich obiektach turystycznych w 2013 roku skorzystało 16 235 osób, o 14,1% mniej niż w 2009 roku. Spadek liczby korzystających z noclegów dotyczył większości gmin powiatu dzierżoniowskiego: Bielawy (o 10,9%), Dzierżoniowa (o 15,3%) oraz Niemczy (-30,3%). Jedynie w Pieszycach z noclegów skorzystało w 2013 roku o 70,1% więcej osób niż w 2009 roku. Natomiast w powiecie kłodzkim liczba korzystających z noclegów wzrosła w latach 2009-2013 o 20,8%, a w powiecie ząbkowickim nastąpił wzrost o 50,6%.

TABELA 101. TURYSTYCZNE OBIEKTY NOCLEGOWE – UDZIELONE NOCLEGI W LATACH 2009-2013

	udzielone noclegi					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	4762517	4814319	4998693	5718092	5921122	24,3%
Powiat kłodzki	766578	788720	806279	964423	1104663	44,1%
Powiat ząbkowicki	24500	29996	30661	37015	41651	70,0%
Powiat dzierżoniowski	79771	73961	67843	66155	65211	-18,3%
Bielawa (m)	10528	11764	10504	10395	9573	-9,1%
Dzierżoniów (m)	18822	18458	17676	18423	20539	9,1%
Pieszycy (m)	2647	3571	1295	1890	3153	19,1%
Niemcza (m-w)	47774	39922	38368	35447	31946	-33,1%

Źródło: BDL/GUS

Również w zakresie udzielonych noclegów powiat dzierżoniowski ustępował sąsiednim powiatom. W latach 2009-2013 liczba noclegów, jakich udzielono w powiecie kłodzkim wzrosła o 44,1%, zaś w powiecie ząbkowickim o 70%, przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 24,3%. W tym samym okresie w powiecie dzierżoniowskim liczba udzielonych noclegów spadła z 79 771 w 2009 roku do 65 211 w 2013 roku (-18,3%). Zmniejszenie liczby udzielonych noclegów dotyczyło przede wszystkim Niemczy (o 33,1%), w mniejszym zaś stopniu Bielawy (o 9,1%). Z kolei w Dzierżoniowie oraz Pieszycach w 2013 roku udzielono więcej noclegów niż w 2009 roku – odpowiednio o 9,1% i 19,1%.

TABELA 102. STOPIEŃ WYKORZYSTANIA MIEJSC NOCLEGOWYCH OGÓŁEM W LATACH 2010-2013

	stopień wykorzystania miejsc noclegowych				
	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	27,9	28,6	28,7	29,5	1,6
Powiat kłodzki	25,6	25,8	26,3	29,3	3,7
Powiat ząbkowicki	25,9	20,6	19,8	21,7	-4,2
Powiat dzierżoniowski	32,9	31,2	32,5	32,9	0,0

Źródło: BDL/GUS

Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku kształtował się na poziomie 32,9%. Była to wartość przewyższająca średnią wojewódzką (29,5%), ale także średnie dla sąsiednich powiatów: kłodzkiego (29,3%) oraz ząbkowickiego (21,7%).

TABELA 103. TURYSTYCZNE OBIEKTY NOCLEGOWE – WSKAŹNIKI W LATACH 2009-2013

	miejsca noclegowe na 1000 ludności					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	17,78	16,82	16,99	20,26	20,08	2,30
Powiat kłodzki	53,10	52,64	52,64	66,10	65,96	12,86
Powiat ząbkowicki	4,05	4,70	7,60	10,05	9,20	5,15
Powiat dzierżoniowski	5,74	5,92	5,22	5,28	5,27	-0,47
udzielone noclegi na 1000 ludności						
Dolnośląskie	1655,58	1650,70	1714,34	1961,44	2034,02	378,44
Powiat kłodzki	4672,06	4691,97	4820,83	5795,78	6684,72	2012,66
Powiat ząbkowicki	356,88	432,60	444,90	539,65	612,06	255,18
Powiat dzierżoniowski	769,75	695,46	640,21	626,94	621,87	-147,88
korzystający z noclegów na 1000 ludności						
Dolnośląskie	626,57	649,93	695,08	749,94	754,12	127,55
Powiat kłodzki	1351,13	1351,67	1385,09	1616,21	1620,83	269,70
Powiat ząbkowicki	126,51	127,32	111,43	159,23	192,15	65,64
Powiat dzierżoniowski	182,29	187,86	168,66	160,39	154,82	-27,47

Źródło: BDL/GUS

Porównanie wskaźników dotyczących turystycznych obiektów noclegowych dla powiatu dzierżoniowskiego oraz innych samorządów wskazuje na trudniejszą sytuację w tym zakresie na ziemi dzierżoniowskiej. W 2013 roku powiat dzierżoniowski dysponował 5,27 miejscami noclegowymi na 1000 ludności, udzielono 621,87 noclegów na 1000 ludności, zaś na 1000 mieszkańców powiatu przypadało 154,82 korzystających z noclegów. Dla wszystkich tych wskaźników na przestrzeni lat 2009-2013 odnotowano spadek wartości: o ile w przypadku miejsc noclegowych na 1000 ludności było on niemal niezauważalny (-0,47), to w przypadku udzielonych noclegów na 1000 ludności wynosił już -147,88. Liderem w zakresie wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych jest powiat kłodzki, w którym w 2013 roku na 1000 ludności znajdowało się 65,96 miejsc noclegowych i udzielono 6 684,72 noclegów, z których korzystało 1 620,83 osób. Jednocześnie właśnie w powiecie kłodzkim na przestrzeni lat 2009-2013 odnotowano największe wzrosty wskaźników dotyczących turystycznych obszarów noclegowych.

5 Sfera technologiczna

5.1 Zaplecze naukowo-badawcze

Zaplecze naukowo-badawcze jest czynnikiem niezbędnym dla rozwoju przedsiębiorczości i gospodarki, a co za tym idzie ogólnie rozumianego rozwoju całego regionu. Właściwie zbudowane zaplecze naukowo-badawcze umożliwia wprowadzanie nowych technologii oraz innowacji, zwiększa konkurencyjność i atrakcyjność

inwestycyjną oraz sprzyja powstawaniu nowych podmiotów gospodarczych.

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego zaplecze naukowo-badawcze tworzone jest głównie przez:

- podmioty gospodarcze (zwłaszcza przemysłowe) prowadzące, oprócz podstawowej działalności, także działalność o charakterze prac rozwojowych,
- szkoły kształcenia zawodowego zapewniające dopływ odpowiednio przygotowanej kadry technicznej.

Choć na terenie powiatu nie funkcjonują szkoły wyższe, realizowane są zadania związane ze współpracą sektora nauki z sektorem gospodarki. Ich wyrazem jest współpraca szkół zawodowych z zakładami przemysłowymi i przedsiębiorcami.

TABELA 104. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ W SEKCJI M, DZIAŁALNOŚĆ PROFESJONALNA, NAUKOWA I TECHNICZNA, DZIAŁ 72 BADANIA NAUKOWE I PRACE ROZWOJOWE W LATACH 2009-2013

	Sekcja M dział 73					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	3043	3246	3481	3652	3742	23,0%
Powiat kłodzki	58	65	67	77	74	27,6%
Powiat ząbkowicki	30	30	30	32	35	16,7%
Powiat dzierzoniowski	49	56	48	46	57	16,3%
Bielawa (m)	16	22	19	16	21	31,3%
Dzierżonów (m)	24	24	20	19	20	-16,7%
Pieszycy (m)	2	3	2	2	3	50,0%
Piława Górna (m)	2	3	2	4	6	200,0%
Dzierżonów (w)	2	1	1	1	3	50,0%
Łagiewniki (w)	3	3	4	4	4	33,3%
Niemcza (m-w)	0	0	0	0	0	-
	udział przedsiębiorstw sekcji M dział 73 w ogóle przedsiębiorstw					
Dolnośląskie	1,0%	1,0%	1,1%	1,1%	1,1%	0,1%
Powiat kłodzki	0,3%	0,4%	0,4%	0,4%	0,4%	0,1%
Powiat ząbkowicki	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,0%
Powiat dzierzoniowski	0,5%	0,5%	0,5%	0,4%	0,5%	0,0%
Bielawa (m)	0,7%	0,8%	0,6%	0,5%	0,7%	0,1%

Dzierżoniów (m)	0,6%	0,6%	0,5%	0,4%	0,5%	-0,1%
Pieszycy (m)	0,2%	0,3%	0,2%	0,2%	0,3%	0,1%
Piława Górna (m)	0,4%	0,5%	0,3%	0,7%	1,0%	0,6%
Dzierżoniów (w)	0,3%	0,1%	0,1%	0,1%	0,4%	0,1%
Łagiewniki (w)	0,7%	0,6%	0,8%	0,8%	0,8%	0,1%
Niemcza (m-w)	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	-

Źródło: BDL/GUS

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego w 2013 roku działalność w obszarze *badania naukowe i prace rozwojowe* prowadziło 57 przedsiębiorstw, co stanowiło 0,5% ogółu firm. Przedsiębiorstwa prowadzące badania naukowe i prace rozwojowe skupione były w Bielawie (21 podmiotów; 36,8% ogółu w powiecie) oraz Dzierżoniowie (20 podmiotów; 35,1% ogółu), zaś w pozostałych jednostkach administracyjnych powiatu funkcjonowało od 3 (Pieszycy, gmina wiejska Dzierżoniów) do 6 (Piława Górna) tego typu przedsiębiorstw. Jedynie w Niemczy nie odnotowano działalności przedsiębiorstw w sekcji M, dział 73.

Liczba podmiotów gospodarczych prowadzących w powiecie dzierżoniowskim działalność w obszarze badań naukowych i prac rozwojowych w latach 2009-2013 podlegała fluktuacjom, jednak ogółem można zaobserwować wzrost na poziomie 16,3%. W tym samym okresie w skali województwa przyrost przedsiębiorstw z działu 72 PKD 2007 wynosił 23%, w przypadku powiatu kłodzkiego było to 27,6%, zaś powiatu ząbkowickiego – 16,7%. Zmienna była również sytuacja w gminach powiatu dzierżoniowskiego, choć niemal we wszystkich zwiększyła się liczba podmiotów prowadzących działalność w obszarze badań naukowych i prac rozwojowych. Wyjątkiem było tutaj miasto Dzierżoniów, gdzie w latach 2009-2013 liczba przedsiębiorstw zajmujących się tym rodzajem działalności spadła: z 24 w latach 2009 i 2010 do 19 w 2012 roku i 20 w 2013 roku.

Wśród placówek kształcenia zawodowego na terenie powiatu dzierżoniowskiego w zakresie zaplecza naukowo-badawczego wyróżnia się Powiatowe Centrum Kształcenia Praktycznego w Bielawie, dysponujące pracowniami:

- AutoCAD – 15 stanowisk uczniowskich i stanowisko nauczycielskie wyposażone w program AutoCAD wer. 2011PL z dostępem do Internetu
- Spawalnia – wyposażona w sprzęt umożliwiający szkolenia praktyczne w każdej z funkcjonujących na rynku metod spawania, posiada atest Instytutu Spawalnictwa w Gliwicach, zezwalający na realizację nauki, szkoleń, kursów oraz przeprowadzanie egzaminów kwalifikacyjnych dla uprawnień podstawowych i ponadpodstawowych
- Pracownia obrabiarek konwencjonalnych i obróbki ręcznej – wyposażona w maszyny i urządzenia umożliwiające szkolenie praktyczne: tokarki uniwersalne, frezarki uniwersalne, frezarki poziome, frezarki pionowe, szlifierki do płaszczyzn, wiertarki kadłubowe, wiertarki stołowe oraz inne maszyny i urządzenia związane z obróbką wiórową
- CNC – dysponująca maszynami i programami wykorzystywanymi w praktyce produkcyjnej
- Kuźnia
- Elektrotechniki – wyposażona w stanowiska z miejscowym wyciągiem oparów lutowniczych, narzędzia do montażu i demontażu ręcznego oraz aparatura konieczna do uruchamiania i testowania zmontowanych układów i urządzeń elektronicznych

- Technik solarnych – wyposażone w stanowiska dydaktyczne z zakresu technik wykorzystania odnawialnych źródeł energii
- Elektryczna – realizująca ćwiczenia z podstaw elektrotechniki i elektroniki oraz układów analogowych i cyfrowych
- Informatyczna

Infrastruktura i posiadane zaplecze umożliwiają w PCKP w Bielawie realizację kształcenia zawodowego w ramach zajęć praktycznych i modułowych, świadczenie usług (tokarskich, frezerskich, spawalniczych, ślusarskich i szlifierskich) oraz organizację kursów i szkoleń zawodowych dostosowanych do potrzeb lokalnego rynku pracy¹⁰¹.

W wyniku prowadzonych projektów pracownia technik solarnych w obecnym PCKP w Bielawie dysponuje nowoczesnym zapleczem dydaktyczno-naukowo-użytkowym¹⁰²:

1) Projekt „Szkola Słoneczna”:

- 3 termiczne instalacje słoneczne do podgrzewania wody użytkowej
- instalacja fotowoltaiczna do przetwarzania energii promieniowania słonecznego na energię elektryczną
- stacja pomiarowa (pomiar natężenia promieniowania słonecznego, prędkości wiatru, temperatury powietrza)
- sterownik swobodnie programowalny połączony z komputerem
- profesjonalne oprogramowanie umożliwiające pełną wizualizację parametrów pracy instalacji słonecznych na ekranie komputera, możliwość zmiany konfiguracji połączeń kolektorów słonecznych i trybu pracy pomp obiegowych przy użyciu aktywnych klawiszy ekranowych oraz archiwizację wyników pomiarów dokonanych poprzez wmontowane czujniki temperatury, ciśnienia i przepływu
- symulacyjne stanowisko dydaktyczne wyposażone w sztuczne oświetlenie i moduły fotowoltaiczne oraz elementy dydaktyczne umożliwiające wykonywanie doświadczeń,
- dach dwupołaciowy pokryty dachówką oraz kolektory wraz z osprzętem służącym do ćwiczeń montażowych
- pomoce dydaktyczne w postaci elementów instalacji słonecznych
- podręczniki do nauki praktycznego wykorzystania energii promieniowania słonecznego: „Termiczne instalacje solarne”, „Fotowoltaiczne instalacje solarne”

2) Projekt „Centrum Odnawialnych Źródeł Energii”:

- pompa ciepła powietrze-woda WPL 25 z zasobnikiem akumulującym ciepło
- kocioł na biomasę (drewno)
- kocioł na biomasę (słoma)

101 Za: http://www.zs-bielawa.home.pl/zs_bielawa/pckp/index.html, http://www.zs-bielawa.home.pl/zs_bielawa/pckp/pracownie/pracownie.html oraz podstrony pracowni

102 Za: http://www.zs-bielawa.home.pl/zs_bielawa/pckp/solar/solar.html

- pompa ciepła współdziałająca z kolektorami słonecznymi
- zestaw laboratoryjny pompy ciepła współpracującej z kolektorami słonecznymi
- urządzenia do klimatyzacji pomieszczeń

3) Projekt „Iść w stronę Słońca”:

- stanowisko dydaktyczne w pełni użytkowe, do badań solarnych systemów termicznych, wyposażone w inteligentny system wykorzystujący sterowanie cyfrowe, z możliwością akwizycji danych oraz współpracy z komputerem
- stanowisko dydaktyczne do montażu, uruchamiania oraz badań systemu wentylacji z odzyskaniem ciepła z gruntowego wymiennika ciepła GWC. Wyposażone w inteligentny system wykorzystujący sterowanie cyfrowe, z możliwością akwizycji danych oraz współpracy z komputerem
- stanowisko dydaktyczne do kompleksowego montażu i uruchamiania instalacji solarnej dla uzyskiwania ciepłej wody użytkowej, wyposażone w inteligentny system wykorzystujący sterowanie cyfrowe, z możliwością akwizycji danych
- stanowisko do badania Modelu Energii Czystej (ogniwa paliwowe), wyposażone w inteligentny system wykorzystujący sterowanie cyfrowe, z możliwością akwizycji danych

4) Projekt „Słońcu naprzeciw”:

- stanowisko dydaktyczne w pełni użytkowe, wyposażone w kocioł do spalania biomasy z automatycznym podajnikiem, z możliwością ręcznego załadunku, wspomagany przez funkcjonującą w szkole instalację solarną
- stanowisko dydaktyczne do rozdrabniania biomasy na cele kotłowni ekologicznej do kotła z automatycznym podajnikiem oraz załadunkiem ręcznym
- stanowisko dydaktyczne w pełni użytkowe do konwersji fotowoltaicznej energii promieniowania słonecznego, pracujące w układzie wyspowym, z możliwością podłączenia do sieci, wspomagane przez małą elektrownię wiatrową
- stanowisko dydaktyczne do kompleksowego montażu i uruchamiania pompy ciepła wyposażone w dolne i górne źródło ciepła oraz inteligentny system wykorzystujący sterowanie cyfrowe, z możliwością akwizycji danych.

5.2 Zmiany w procesach technologicznych, technologie produkcji, technologie projektowe, nowe produkty, potencjał innowacyjności

Współczesny świat i dynamika życia wymagają nieustannych zmian, zarówno w stosowanych technologiach, jak i życiu społecznym. Postępująca komputeryzacja i informatyzacja świata sprawiają, że wszystkie procesy zachodzą szybciej, a oczekiwania odbiorców rosną i specjalizują się w coraz większym tempie. Aby sprostać tym wymaganiom, zmiany technologiczne muszą wiązać się ze zmianami w wymiarze ekonomicznym, społecznym i kulturowym – dopiero wówczas przyczyniają się do ogólnego rozwoju określonego obszaru.

Tworzenie nowych produktów, nowych projektów czy nowych technologii musi odbywać się w środowisku stwarzającym możliwości rozwoju nowatorskich pomysłów i przyjaznym innowacjom, ale także zapewniającym dopływ właściwej kadry oraz dysponującym odpowiednim zapleczem finansowym koniecznym do realizacji nowych inwestycji. Podobnie innowacyjność warunkowana jest dostępem do technologii, infrastruktury naukowo-badawczej, ale także edukacji i doradztwa. Dopiero kumulacja wielu elementów, koncentrujących się wokół infrastruktury i zaplecza naukowo-badawczego, zasobów finansowych i proinnowacyjnej świadomości ludzi, pozwala na zrównoważony rozwój oraz właściwe tworzenie i wdrażanie nowych technologii i innowacji.

TABELA 105. NAKŁADY INWESTYCYJNE W PRZEDSIĘBIORSTWACH W LATACH 2009-2012 (W MLN ZŁ)

	nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	10555,2	9884,6	12386,3	12761,6	20,9%
Powiat kłodzki	169,9	171,0	279,7	190,0	11,8%
Powiat ząbkowicki	74,3	58,7	111,3	97,6	31,4%
Powiat dzierzoniowski	135,3	150,5	234,1	158,3	17,0%

Źródło: BDL/GUS

Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w powiecie dzierzoniowskim wynosiły w 2012 roku 158,3 mln zł i, za wyjątkiem 2011 roku, wykazywały tendencje rosnące. W porównaniu z 2009 rokiem wysokość nakładów inwestycyjnych w 2012 roku wzrosła o 17% (tj. o 23 mln zł). Natomiast w porównaniu z sąsiednimi samorządami poziom wzrostu nakładów inwestycyjnych w dzierzoniowskich przedsiębiorstwach można ocenić jako przeciętny – w powiecie ząbkowickim, dysponującym najmniejszymi nakładami (97,6 mln zł w 2012 roku), wzrost w latach 2009-2012 wyniósł aż 31,4%, zaś w powiecie kłodzkim (nakłady inwestycyjne na poziomie 190 mln zł) – jedynie 11,8%. Powiat dzierzoniowski odbiega również od wyników dolnośląskich – w latach 2009-2012 nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach województwa dolnośląskiego wzrosły o 20,9%.

TABELA 106. NAKŁADY INWESTYCYJNE W PRZEDSIĘBIORSTWACH NA 1 MIESZKAŃCA W LATACH 2009-2012

	nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
Dolnośląskie	3669,0	3389,2	4248,0	4378,0	709,0
Powiat kłodzki	1037,0	1018,6	1672,0	1144,0	107,0
Powiat ząbkowicki	1082,0	846,4	1616,0	1420,0	338,0
Powiat dzierzoniowski	1304,0	1415,0	2208,0	1502,0	198,0
	nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym				
Dolnośląskie	5574,5	5158,3	6507,8	6762,6	1188,1
Powiat kłodzki	1596,5	1566,1	2588,1	1778,4	181,9
Powiat ząbkowicki	1656,6	1295,6	2476,8	2202,5	545,9
Powiat dzierzoniowski	2008,7	2179,0	3422,5	2341,3	332,6

Źródło: BDL/GUS

Natomiast w przeliczeniu na 1 mieszkańca nakłady inwestycyjne w dzierzoniowskich przedsiębiorstwach wynosiły w 2012 roku 1 502 zł. Choć kształtowały się one na poziomie wyższym niż w sąsiednich samorządach: kłodzkim (1 144 zł) i ząbkowickim (1 420 zł), nadal pozostawały niemal trzykrotnie niższe niż wynosiła średnia wojewódzka (4 378 zł). Co zrozumiałe, nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na 1

mieszkańca w wieku produkcyjnym były wyższe i wynosiły w 2013 roku 2 341,3 zł. W tym aspekcie przewaga powiatu dzierzoniowskiego nad okolicznymi powiatami była wyższa (1 778,4 zł w powiecie kłodzkim i 2 202,5 zł w powiecie ząbkowickim), wciąż jednak znacznie odbiegała od wartości osiągniętej w skali Dolnego Śląska – 6 762,6 zł. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w powiecie dzierzoniowskim w przeliczeniu na 1 mieszkańca stanowiły w 2013 roku jedynie 34,5% nakładów w województwie dolnośląskim.

TABELA 107. NAKŁADY INWESTYCYJNE W PRZEDSIĘBIORSTWACH WG SEKCJI PKD W POWIECIE DZIERŻONIOWSKIM W LATACH 2009-2012 (W MLN ZŁ)

	nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach wg sekcji PKD				
	2009	2010	2011	2012	Zmiana
ogółem	135,3	150,5	234,1	158,3	17,0%
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A)	1,5	2,8	5,1	2,3	53,3%
przemysł i budownictwo (sekcje od B do F)	113,1	109,4	180,8	89,6	-20,8%
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja (sekcje od G do J)	8,9	17,6	25,2	45,9	415,7%
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości (sekcje K, L)	9,6	11,5	10,5	13,7	42,7%
pozostałe usługi (sekcje od M do U)	2,2	9,2	12,5	6,8	209,1%

Źródło: BDL/GUS

Najwyższe nakłady inwestycyjne w powiecie dzierzoniowskim ponoszą przedsiębiorstwa przemysłowe i budowlane – w 2012 roku wysokość nakładów w tych firmach wynosiła 89,6 mln zł. Niemal dwukrotnie niższe nakłady inwestycyjne (45,9 mln zł) były w 2012 roku udziałem przedsiębiorstw prowadzących działalność w sekcjach G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle), H (transport i gospodarka magazynowa), I (działalność związana z zakwaterowaniem i gastronomią) oraz J (informacja i komunikacja). Najmniejsze nakłady inwestycyjne ponoszone były w rolnictwie (2,3 mln zł), zaś nieco wyższe w firmach prowadzących pozostałe usługi (sekcje M-U) – 6,8 mln zł. W poszczególnych latach nakłady inwestycyjne cechują się pewną zmiennością, jednak można obserwować stabilny wzrost nakładów w przedsiębiorstwach oferujących usługi z sekcji G-J (z 8,9 mln zł do 45,9 mln zł), rosła również nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw z sekcji K i L (z 9,6 do 13,7 mln zł) oraz pozostałych usług (z 2,2 do 6,8 mln zł). Największa zmienność dotyczy nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych i budowlanych – najwyższe były w 2011 roku (180,8 mln zł), po czym w następnym roku spadły do najniższego od kilku lat poziomu – 89,6 mln zł.

TABELA 108. UDZIAŁ NAKŁADÓW INWESTYCYJNYCH W PRZEDSIĘBIORSTWACH WG SEKCJI PKD W NAKŁADACH OGÓLEM W LATACH 2009-2012 (%)

		Dolnośląskie	Powiat kłodzki	Powiat ząbkowicki	Powiat dzierzoniowski
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A)	2009	0,9	3,4	9,7	1,1
	2012	1,6	9,1	6,0	1,4
przemysł i budownictwo (sekcje od B do F)	2009	63,4	41,1	63,8	83,6
	2012	64,1	45,4	57,4	56,6
handel; naprawa pojazdów	2009	22,0	41,4	24,4	6,6

samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja (sekcje od G do J)	2012	19,1	19,6	30,9	29,0
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości (sekcje K, L)	2009	6,3	4,1	1,2	7,1
	2012	5,5	1,0	4,0	8,7
pozostałe usługi (sekcje od M do U)	2009	7,4	10,0	0,9	1,6
	2012	9,7	24,9	1,7	4,3

Źródło: BDL/GUS

Ponad połowę nakładów inwestycyjnych w powiecie dzierzoniowskim w 2012 roku stanowiły nakłady ponoszone przez przedsiębiorstwa prowadzące działalność przemysłową i budowlaną (sekcje B-F) – ich udział w ogóle nakładów inwestycyjnych wynosił 56,6% i w porównaniu z 2008 rokiem znacznie spadł (83,6%).

Na tle pozostałych jednostek powiat dzierzoniowski wyróżniał się znacznie wyższym udziałem nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach prowadzących działalność finansową i ubezpieczeniową oraz zajmujących się obsługą rynku nieruchomości (sekcje K i L) – w 2012 roku stanowiły one 8,7% ogółu nakładów inwestycyjnych w powiecie, podczas gdy w sąsiednich powiatach wynosiły 1% (powiat kłodzki) i 4% (powiat ząbkowicki), zaś w skali województwa – 5,5%.

Również znacznie wyższy niż w powiecie kłodzkim i województwie dolnośląskim był udział nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach prowadzących działalność w sekcjach G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle), H (transport i gospodarka magazynowa), I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) oraz J (informacja i komunikacja). W 2012 roku stanowiły one w powiecie dzierzoniowskim 29% ogółu nakładów inwestycyjnych i w porównaniu z 2009 rokiem (6,6%) nastąpił znaczny wzrost ich udziału. Podobny był udział nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach sekcji G-J w powiecie ząbkowickim (30,9%), zdecydowanie niższy zaś w pozostałych jednostkach: 19,6% w powiecie kłodzkim i 19,1% w województwie dolnośląskim.

Stosunkowo najmniejsze nakłady inwestycyjne w powiecie dzierzoniowskim ponoszone były w przedsiębiorstwach prowadzących działalność rolniczą oraz świadczących pozostałe usługi (sekcje M-U). W 2012 roku wynosiły one odpowiednio 1,4% (przy 9,1% w powiecie kłodzkim i 6% w powiecie ząbkowickim) oraz 4,3% (przy 24,9% w powiecie kłodzkim).

Warto dodać, iż na opublikowanej przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych S.A. w 2013 roku Liście Największych Inwestorów Zagranicznych w Polsce znalazło się 9 podmiotów prowadzących działalność w powiecie dzierzoniowskim:

1. HENKEL CENTRAL EASTERN EUROPE GMBH (Henkel Polska Sp. z o.o. zakład Dzierżonów – Dzierżonów)
2. Broen A/S (BROEN S.A. – Dzierżonów)
3. Metzeler Automotive Profile Systems Europe GmbH (Metzeler Automotive Profile Systems Dzierżonów Sp.z.o.o. – Dzierżonów)
4. AceHinge Tech (Ace Rico Poland Sp. z o.o. – Bielawa)
5. SKC Chemicals (SKC Europe Pu Sp. z o.o - Dzierżonów; SKC Haas Polska Sp. z o.o. – Dzierżonów)
6. Lobito S.A. (Zebra Sp. z o. o. – Dzierżonów)
7. SMITHS GROUP AEROSPACE (Smiths Aerospace Components Poland Sp. z o. o. – Dzierżonów)

8. Lincoln Electric International Holding Company (Lincoln Electric Bester S.A. – Bielawa; Harris Calorific International Sp. z o.o. – Dzierżoniów)
9. Pentair (Pentair Poland Sp. z o.o – Dzierżoniów)¹⁰³.

Wyrazem innowacyjności jednostek samorządu terytorialnego i przedsiębiorstw z terenu powiatu dzierżoniowskiego jest przynależność do klastrów, tj. *geograficznego skupiska wyspecjalizowanych podmiotów, połączonych wzajemnymi interakcjami, działającymi w pokrewnych lub komplementarnych branżach, jednocześnie współdziałających i konkurujących ze sobą*¹⁰⁴.

Urząd Miejski w Bielawie jest członkiem **Dolnośląskiego Klastra Ekoenergetycznego EEI – Energia, Ekologia, Innowacje**, będącego siecią współpracy polskich i zagranicznych przedsiębiorstw, jednostek badawczo-rozwojowych, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji otoczenia biznesu. Strategicznymi celami regionalnego Klastra są budowa i rozwój sieci współpracy pomiędzy nauką a gospodarską oraz wzrost udziału energii zielonej w bilansie energetycznym Dolnego Śląska¹⁰⁵.

Jednostki z terenu powiatu dzierżoniowskiego zaangażowane są także w działania **Dolnośląskiego Klastra Energii Odnawialnej**, dobrowolnego porozumienia dolnośląskich podmiotów, które łączy tematyka związana z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii. Członkami DKEO są: Bielawska Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o., gmina miejska Dzierżoniów oraz Zespół Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego w Bielawie. Celem działania DKEO jest *koordynacja działań zmierzających do badania i wdrażania technologii opartych o odnawialne źródła energii oraz i instalowania urządzeń wykorzystujących odnawialne źródła energii*. Jedną z ważniejszych inicjatyw DKEO jest współorganizacja corocznych Europejskich Dni Słonecznych w Dzierżoniowie, a szkolenie z systemów fotowoltaicznych prowadzone w Zespole Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego w Bielawie jest produktem rekomendowanym przez DKEO¹⁰⁶.

Członkami **Klastra Innowacyjnych Technologii w Wytwarzaniu (CINNOMATECH)** jest 5 przedsiębiorstw z terenu powiatu: Alu-Tech (Pieszyce), TECH-MET S.C. (Pieszyce), TOP SERVICE – Techniczna Obsługa Produkcji (Pieszyce), Wykonywanie Narzędzi i Urządzeń. Biańczak Zdzisław (Dzierżoniów) oraz Zakład Mechaniczno-Handlowy ZAMECH (Łagiewniki). Misją klastra CINNOMATECH jest wspieranie rozwoju gospodarki w regionie oraz wzmacnianie konkurencyjności przedsiębiorstw prowadzących działalność w branży wytwórczej¹⁰⁷.

Osiągające sukcesy gospodarcze dzierżoniowskie firmy są doceniane również w konkursach lokalnych i ogólnopolskich. Do tego typu działań można zaliczyć uzyskiwane wyróżnienia w organizowanym przez Telewizję Sudecką Plebiscycie Gospodarczym „**Sudeckie Kryształ**”. Wyróżnienia przyznawane są firmom i podmiotom gospodarczym wnoszącym znaczący wkład w rozwój powiatów: dzierżoniowskiego, świdnickiego, wałbrzyskiego, ząbkowickiego i kłodzkiego oraz całego Dolnego Śląska. „Sudeckie Kryształ” to impreza, której celem jest promocja przedsiębiorczości, a wyróżnienia

---

103 Za: List of Major Foreign Investors In Poland – December 2013, http://www.paiz.gov.pl/publikacje/inwestorzy_zagraniczni_w_polsce

104 Za: http://www.pi.gov.pl/klastry/chapter_95882.asp

105 Za: <http://klaster-eei.pl/content/partnerzy>

106 Za: <http://www.dkeo.pl/index.html>

107 Za: <http://www.cinnomatech.pl/pl/strony/1018.o-klastrze.html>

przyznawane są firmom, instytucjom, stowarzyszeniom i organizacjom, które odniosły sukces i mogą być wzorem i przykładem dla innych podmiotów.

W 2012 roku wyróżnienia otrzymały: Bielawa Reggae Festiwal (I miejsce w kategorii Najlepsza impreza promująca region), Drukarnia – Wydawnictwo Edytor (II miejsce w kategorii Najlepsza inwestycja), Przychodnia Miejska Pieszyce (III miejsce w kategorii Najlepsza inwestycja), Hotel Dębowy w Bielawie (wyróżnienie w kategorii Najlepsza inwestycja), Zakład Przetwórstwa Mięsnego Jerzy Gawrycki (I miejsce w kategorii Najlepsza firma rodzinna), Domino Sp.j. (II miejsce w kategorii Najlepsza firma rodzinna), Centrum Stomatologiczne „Twój Uśmiech” (III miejsce w kategorii Najlepsza firma rodzinna), Producent Konfekcji Damskiej Relis (wyróżnienie w kategorii Najlepsza firma rodzinna), Ekologiczne Centrum Odzysku ZUK Pieszyce (I miejsce w kategorii Najlepsza inicjatywa proekologiczna) oraz Szkoła Leśna w Bielawie (III miejsce w kategorii Najlepsza inicjatywa proekologiczna). W 2013 roku wyróżnienia „Sudeckich Kryształów” uzyskały Moto Show Bielawa (III miejsce w kategorii Najlepsza impreza promująca region) oraz Producent Konfekcji Damskiej Relis (I miejsce w kategorii Najlepsza firma rodzinna)¹⁰⁸.

Firmy z powiatu dzierzoniowskiego zostały docenione również w prestiżowym konkursie **Diamentów Forbesa**. W 2014 roku miano Diamentów miesięcznika Forbes w kategorii przychody od 5 do 50 mln zł uzyskały:

- Hester Sp. z o.o. (34 miejsce na liście regionalnej województwa dolnośląskiego, 368 miejsce na liście ogólnopolskiej)
- Dedal Alicja Henryk Aleksander Michał Terleccy spółka jawna (51 miejsce na liście regionalnej województwa dolnośląskiego, 515 miejsce na liście ogólnopolskiej)
- PCE Polska Sp. z o.o. (56 miejsce na liście regionalnej województwa dolnośląskiego, 588 miejsce na liście ogólnopolskiej)
- Dzierżoniowska Grupa Producentów Nasion Zbóż Sp. z o.o. (90 miejsce na liście regionalnej województwa dolnośląskiego, 960 miejsce na liście ogólnopolskiej)¹⁰⁹.

Należy dodać, iż na terenie powiatu dzierzoniowskiego innowacyjnością wykazują się nie tylko przedsiębiorcy prowadzący działalność badawczo-rozwojową, ale również władze samorządowe. Dzięki temu działania innowacyjne są podejmowane nie tylko w sferze przemysłu, ale także edukacji, kultury, ekologii czy jakości obsługi w placówkach administracyjnych.

Poszczególne gminy/miasta (Dzierżonów – miasto i gmina wiejska, Bielawa, Piława Górna, Łagiewniki¹¹⁰) oraz starostwo powiatowe w Dzierżonowie realizują Systemy Zarządzania Jakością określone normą PN EN ISO 9001, zaś na tle innych jednostek wyróżnia się Urząd Miasta w Dzierżonowie, który od 2010 roku jest również członkiem **Europejskiej Organizacji Zarządzania Jakością** (EFQM). W wyniku długoletnich działań na rzecz doskonalenia procesu zarządzania, w 2012 roku Urząd Miasta w Dzierżonowie otrzymał statuetkę finalisty nagrody EFQM, jako pierwszy urząd w Europie. Nagroda Doskonałości EFQM jest bardzo rygorystycznym konkursem, przeznaczonym dla organizacji i jednostek organizacyjnych postrzeganych jako modelowe na poziomie kraju czy Europy¹¹¹.

108 Za: <http://www.sudeckiekryształy.pl/>

109 Za: <http://diamenty.forbes.pl/diamenty-forbesa-2014-laureaci-województwo-dolnoslaskie.artykuly.170380.1.1.html>

110 Za: <http://www.pihz-certyfikacja.pl/index.php/certyfikowani-klienci>

111 Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/page/efqm>, <http://www.dzierzoniow.pl/pl/news/dzier-oni-w-europejsk-mark>

Dzięki staraniom władz samorządowych przedsiębiorcy z powiatu dzierzoniowskiego mogą liczyć także na wsparcie szeregu instytucji otoczenia biznesu (IOB): parków przemysłowych i inkubatorów przedsiębiorczości zlokalizowanych w Bielawie i Dzierżoniowie, Dzierżoniowskiego Centrum Biznesu czy Funduszu Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego Sp. z o.o.

Jednym z innowacyjnych projektów jest **Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości** – nowy ośrodek kultury na mapie powiatu dzierzoniowskiego, nowatorskie i unikatowe na skalę krajową połączenie przedsiębiorczości i kultury. Jednostką zarządzającą Dolnośląskim Inkubatorem Art-Przedsiębiorczości jest Bielawska Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o., zaś siedziba znajduje się przy u. Piastowskiej 19c w Bielawie, w byłym budynku administracji firmy „Bielbaw S.A.". Oferta Art-Inkubatora skierowana jest do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z sektora artystycznego i kreatywnego rozpoczynających lub prowadzących działalność usługową lub produkcyjną. Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości dysponuje salą multimedialną (kino), profesjonalnym studiem nagrań, pracownikami komputerowymi służącymi do profesjonalnej obróbki obrazu i dźwięku oraz do produkcji filmowej, a także dwoma salami konferencyjnymi. Z oferty na preferencyjnych warunkach mogą skorzystać podmioty inkubowane (tj. takie, które rozpoczęły działalność w okresie 12 miesięcy przed złożeniem wniosku), zaś na zasadach komercyjnych – wszystkie podmioty nieobjęte programem inkubacyjnym. Powstały w 2013 roku Art-Inkubator przyczynia się do rozwoju kultury w regionie¹¹².

Kolejną ważną inwestycją podejmowaną w jednostkach organizacyjnych powiatu dzierzoniowskiego jest realizowany w Zespole Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego w Bielawie projekt pn. **Inkubator technologiczny efektywności energetycznej w budownictwie**. W ramach projektu prowadzona jest modernizacja byłej hali tkackiej, w której powstanie nowoczesny i innowacyjny obiekt dydaktyczny – hala warsztatowa obejmująca stanowiska do praktycznej nauki zawodu dla uczniów kształcących się w zawodach: technik budownictwa oraz technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej. Na wyposażeniu hali warsztatowej znajdują się m.in. ściany fundamentowe, cokołowe i murowane do wykonywania ociepleń, ściany żelbetowe z otworami do nauki montażu okien, drzwi zewnętrznych, drzwi tarasowych, stanowiska do wykonywania izolacji tarasów, dachów płaskich, więźby dachowej i inne. Warsztaty będą służyły uczniom ZSiPKZ w Bielawie, ale także osobom dorosłym uczestniczącym w różnych formach doskonalenia zawodowego czy przedsiębiorcom, którzy będą mogli zapoznać się z najnowszymi technologiami w budownictwie energooszczędnym. Hala warsztatowa w ZSiPKZ będzie obiektem innowacyjnym w dwojakim znaczeniu: z jednej strony będzie to placówka o niskim (niemal zerowym) zapotrzebowaniu na energię, z drugiej zaś stworzona w niej baza dydaktyczna umożliwi praktyczną naukę poprawnego stosowania technologii pozwalających na oszczędność energii i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w obiektach budowlanych¹¹³. Kształcenie specjalistów w zakresie budownictwa niskoenergetycznego i energetyki odnawialnej jest szansą na rozwój szkoły, ale także szansą dla młodych ludzi na zdobycie umiejętności i kwalifikacji brakujących na rynku pracy (specjaliści z zakresu budownictwa niskoenergetycznego i energetyki odnawialnej)¹¹⁴.

---

112 Projekt „Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości” jest współfinansowany przez Unię Europejską

z środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz z budżetu państwa w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, za: <http://artinkubator.bielawa.pl/>

113 Za: http://www.zs-bielawa.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=229&Itemid=127

114 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3403-powstaje-innowacyjny-osrodek-edukacyjny>

Działaniem innowacyjnym na skalę krajową jest budowa w Łagiewnikach pierwszego w Polsce **Green Data Center** – kompleksu energetyczno-teleinformatycznego zasilanego energią ze źródeł odnawialnych z najwyższym poziomem bezpieczeństwa. Inwestycja prowadzona przez grupę kapitałową Instytutu Zarządzania i Samorządności Sp. z o.o. obejmuje:

- biogazownię IZIS o mocy energetycznej 1,1 MW i mocy cieplnej 1,05 MW, (właściciel IZIS sp. z o.o.)
- biogazownię BIOZE 1 o mocy energetycznej 1,98 MW i mocy cieplnej 1,90 MW, (właściciel Bioze1 Sp. z o.o.)
- budynek specjalistyczny „Green Data Center”, w tym Centrum Kolokacji i Hostingu, część biurowo-szkoleniowa, pomieszczenia inkubatora ICT, hala na potrzeby rozbudowy serwerowni wyposażona w podłogę teletechniczną (właściciel ICT Park Sp. z o.o.)¹¹⁵.

Inwestycje prowadzone w Łagiewnikach będą wchodzić w skład Parku Przemysłowego ICT i Inkubatora Przedsiębiorczości ICT w Łagiewnikach. Wsparcie Parku w Łagiewnikach będzie ukierunkowane na małe i średnie przedsiębiorstwa informatyczne, telekomunikacyjne, teleinformatyczne, dostawców operatorów telefonii komórkowej, firmy internetowe świadczące e-usługi, których efektem finalnym jest przemieszczanie towarów oraz inne firmy z branż powiązanych. W Inkubatorze Przedsiębiorczości ICT preferowana będzie m.in. branża teleinformatycznej, ale wsparcie kierowane będzie również do branż pokrewnych¹¹⁶.

5.3 Technologie ekologiczne

Ekologia jest wyjątkowym obszarem aktywności władz samorządowych powiatu dzierzoniowskiego, który od wielu lat realizuje działania na rzecz środowiska. Starania te przyniosły efekt w postaci uzyskania w 2005 roku tytułu laureata Narodowego Konkursu Ekologicznego „Przyjaźni Środowisku” (przedłużonego w latach 2006-2007) oraz zostały nagrodzone przyznaniem w 2008 roku tytułem „Mecenasa Polskiej Ekologii”¹¹⁷. Tym samym organizatorzy Narodowego Konkursu Ekologicznego „Przyjaźni Środowisku” docenili wieloletnie działania starostwa powiatowego w Dzierżoniu w ochrony środowiska i ekologii. W ramach tych działań prowadzone były m.in.¹¹⁸:

- montaż kolektorów słonecznych w ramach programu „BioEnergia” w latach 2003-2005

---

115 Za: http://www.klaster3x20.pl/sites/default/files/j.szpot_.pdf

116 Za: <http://www.ictpark.pl/obwieszczenie-decyzje-decyzje-srodowiskowe.html>

117 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/home-alone/osiagniecia/161-starostwo-powiatowe/osiagniecia/2715-mecenas-polskiej-ekologii>

118 Za: http://bip.pow.dzierzoniow.pl/pl/bip/organy_powiatu/urzed_starostwa/wydzialy/rolnictwo

- dotacje do montażu kolektorów słonecznych w ramach programu „Słoneczny Kolektek” w latach 2004-2009 – łącznie 120 inwestycji o czynnej powierzchni kolektorów słonecznych 600m²
- dotacje do zmiany ogrzewania i oczyszczalni ścieków w ramach programu „Mała Emisja” w latach 2002-2009 – łącznie 19 inwestycji zmiany ogrzewania oraz 41 inwestycji przydomowych oczyszczalni indywidualnych i 4 inwestycje oczyszczalni zbiorowych
- tworzenie ścieżek edukacyjno-przyrodniczych (z Lasocina do Kamionek oraz z Ligoty Małej do Przerzeczyna-Zdrój)
- prowadzenie prac termomodernizacyjnych w budynkach powiatowych i pozyskanie środków zewnętrznych na inwestycje w wybranych obiektach: w I etapie pracami termomodernizacyjnymi objęto 8 budynków (Zarząd Dróg Powiatowych, Zespół Szkół Ogólnokształcących w Dzierżoniowie, Zespół Szkół nr 3 w Dzierżoniowie, Dom Dziecka w Pieszycach i filia w Dzierżoniowie oraz Dom Pomocy Społecznej w Bielawie, filia w Niemczy), w II etapie – 6 budynków (II Liceum Ogólnokształcące w Dzierżoniowie, Zespół Szkół nr 1 w Dzierżoniowie oraz Zespół Szkół Ogólnokształcących w Bielawie), zaś w III etapie – 3 budynki (Dom Pomocy Społecznej w Bielawie, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Piławie Górnej oraz Starostwo Powiatowe w Rynku w Dzierżoniowie)¹¹⁹.

Gminy powiatu dzierżoniowskiego: Bielawa, Dzierżoniów, Piława Górna i Niemcza uczestniczyły również w projekcie „Eko-Gmina” prowadzonym przez Stowarzyszenie Wolna Przedsiębiorczość. Głównym celem projektu było promowanie zrównoważonego rozwoju poprzez umiejętne wykorzystanie energii odnawialnych na trzech szczeblach: lokalnym, powiatowym i regionalnym. W wyniku udziału w projekcie nastąpiło zwiększenie kompetencji samorządów w realizacji przedsięwzięć związanych z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii oraz efektywności energetycznej¹²⁰.

Miasta Bielawa oraz Dzierżoniów są sygnatariuszami „Porozumienia między Burmistrzami” (Covenant of Mayors) oraz członkami Stowarzyszenia Gmin Polska Sieć „Energie Citiés”, będącego Organizacją Wspierającą „Porozumienie Burmistrzów”. Porozumienie między burmistrzami jest ruchem europejskim skupiającym władze lokalne i regionalne, które dobrowolnie włączają się w działania na rzecz zwiększenia efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii na podlegających im obszarach. W związku z przystąpieniem do Porozumienia między Burmistrzami opracowano Plan działań na rzecz zrównoważonej energii dla miasta Dzierżoniów – SEAP oraz Plan działań na rzecz zrównoważonej energii dla miasta Bielawa – SEAP¹²¹.

Miasta Bielawa oraz Dzierżoniów włączyły się również w realizację projektu MODEL („Management of Domains Related to Energy in Local Authorities” – „Zarządzanie energią przez władze lokalne”), którego podstawowym założeniem było zachęcanie miast i gmin do stania się modelami (wzorcami) dla mieszkańców i podmiotów lokalnych w zakresie

119 Prace termomodernizacyjne w jednostkach organizacyjnych powiatu dzierżoniowskiego stanowią etapy „Wieloletniego planu racjonalizacji zużycia energii w jednostkach powiatowych powiatu dzierżoniowskiego”. Na realizację etapu I powiat pozyskał 3,2 mln zł dofinansowania z Norweskiego Mechanizmu Finansowego, zaś na II etap 1,6 mln zł dofinansowania ze środków narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (<http://www.powiat.dzierżoniowski.pl/aktualnosci/3109-cieplej-i-oszczedniej-w-szkolach-powiatowych>, <http://www.powiat.dzierżoniowski.pl/informacje-o-powiecie/remonty-i-inwestycje/2008/163-informacje-o-powiecie/remonty-i-inwestycje/remonty-i-inwestycje-2008/2740-termomodernizacja>)

120 Za: http://www.eko-gmina.pl/zapoznaj_sie_z_projektem.html

121 Za: http://www.porozumienieburmistrzow.eu/index_pl.html, <http://www.pnec.org.pl/pl/stowarzyszenie/czlonkowie-zwyczajni>

racjonalnego wykorzystania energii¹²². Udział w projekcie był szansą na wymianę doświadczeń, budowę i poprawę lokalnej strategii energetycznej, poprawę zarządzania energią na poziomie lokalnym oraz podjęcie konkretnych działań (inwestycyjnych i pozainwestycyjnych) i pozyskanie oszczędności¹²³.

W związku z posiadaniem przez powiat dzierzoniowski odpowiednich warunków wietrznych (prędkość wiatru 4 m/s i więcej, ok. 2100 godzin w roku) planowana jest inwestycja związana z budową elektrowni wiatrowej. Turbiny wiatrowe w liczbie 3 mają powstać na terenie miasta Bielawa, za Łysą Górą od strony Piławy Dolnej. Planowana moc turbin wiatrowych wynosi 6-9 MW (każda turbina o mocy 2-3 MW)¹²⁴.

Liderem w zakresie edukacji ekologicznej na terenie powiatu dzierzoniowskiego jest „modelowe miasto ekologiczne” Bielawa. Umożliwiają to konsekwentnie prowadzone od wielu lat działania. Promowanie ekologii w mieście rozpoczęło się w 1999 roku od przekształcenia Publicznego Przedszkola nr 1 w Przedszkole Ekologiczne. W 2001 roku w Zespole Szkół w Bielawie powstała nowatorska, pierwsza w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej „Szkoła Słoneczna”. W 2002 roku „Szkoła Słoneczna” została przekształcona w Centrum Odnawialnych Źródeł Energii funkcjonujące w strukturach Powiatowego Centrum Kształcenia Praktycznego w Bielawie, w 2004 roku 28 uczniów rozpoczęło naukę w klasie eksperymentalnej w zawodzie technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej. Zakończony w 2008 roku eksperyment pedagogiczny przyczynił się do rozszerzenia klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego m.in. o zawód technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej. W roku szkolnym 2011/2012 w bielawskim Zespole Szkół i Kształcenia Zawodowego uruchomiono jedną z pierwszych w Polsce klasę w zawodzie technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej. Projekty realizowane w pracowni technik solarnych Powiatowego Centrum Kształcenia Praktycznego w Bielawie („Szkoła Słoneczna”, „Centrum Odnawialnych Źródeł Energii”, „Iść w stronę Słońca”, „Słońcu naprzeciw”) i uzyskane dzięki nim wyposażenie stworzyły z bielawskiej placówki jedną z najnowocześniejszych w kraju. Dzięki zastosowaniu innowacyjnych rozwiązań uczniowie mają możliwość zdobycia umiejętności i kwalifikacji pożądanych na rynku pracy.

Ofertę „ekologicznych” placówek edukacyjnych w mieście uzupełniają od 2006 roku przekształcone Szkoła Podstawowa nr 7 oraz Gimnazjum nr 3 w Bielawie. W pracowniach Powiatowego Centrum Kształcenia Praktycznego w Bielawie odbywają się również zajęcia praktyczne prowadzone w ramach studiów podyplomowych na kierunku „Energetyka odnawialna” realizowanych przez Politechnikę Wrocławską.

Placówką edukacyjną promującą wśród młodych ludzi postawy proekologiczne jest powstała w 2010 roku w Bielawie **Szkoła Leśna**. Zarządzana przez Bielawską Agencję Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o., placówka została dofinansowana przez Niemiecką Fundację Ochrony Środowiska DBU, a patronat nad uroczystością otwarcia objęła Komisja Europejska. Szkoła Leśna jest terenowym ośrodkiem edukacyjnym, położonym w sąsiedztwie Parku Krajobrazowego Gór Sowich, umożliwiającym dzieciom zobaczyć w praktyce tego, czego uczyły się na lekcjach, wykonanie doświadczeń czy obserwację zjawisk przyrodniczych. Szkoła Leśna wpisuje się również w opracowaną przez miasto Bielawę strategię edukacji ekologicznej (od przedszkola do szkoły wyższej) oraz stanowi wzbogacenie edukacji dzieci i młodzieży w obszarze poszanowania środowiska naturalnego. Oferta Szkoły Leśnej w Bielawie obejmuje m.in. tematyczne zajęcia dydaktyczne z zakresu edukacji ekologicznej i ochrony środowiska, zajęcia dydaktyczne w plenerze oraz wycieczki ścieżkami dydaktycznymi (m.in. „Traktem muflona”, „Co w trawie

---

122 Za: http://www.pnec.org.pl/model_cd/pl/model.html

123 Za: Strategia Wykorzystania Zasobów OZE dla Starostwa Powiatowego w Dzierżoniowie, Świdnica, wrzesień 2011

124 Za jw.

piszczy”, „Wodny świat”). Organizowane są również zabawy ekologiczne przy ognisku, szkolenia, konferencje i przedsięwzięcia plenerowe oraz (w trakcie wakacji i ferii zimowych) leśna szkoła przygody. W Szkole Leśnej do dyspozycji jest także pracownia multimedialna, nowoczesne laboratorium (mikroskopy biologiczne, odczynniki), bogate zaplecze dydaktyczne (m.in. lornetki, cyfrowe aparaty fotograficzne, studio podsłuchiwanie owadów, łapki do obserwacji owadów, stacje pogodowe) oraz ogród dydaktyczny (m.in. piec chlebowy, pszczelarnia, zegar słoneczny, ścianka badawcza, zielona klasa, grill kamienny, szklarnie oraz tzw. zielona klasa)¹²⁵.

Kolejną placówką edukacyjną prowadzącą działania w obszarze promocji poszanowania środowiska naturalnego jest **Interaktywne Centrum Poszanowania Energii w Bielawie**, zarządzane przez Bielawską Agencję Rozwoju Lokalnego Sp. z o.o. Zlokalizowane w zabytkowej przepompowni z ponad stuletnimi instalacjami wodnymi Centrum prezentuje procesy zachodzące przy powstawaniu energii. Celem funkcjonowania tej nowoczesnej placówki dydaktycznej jest edukacja ekologiczna, w ramach której uczestnicy zajęć mają możliwość zyskania wiedzy w zakresie pozyskiwania energii (zwłaszcza ze źródeł odnawialnych), a także metod jej poszanowania¹²⁶.

5.4 Technologie informacyjne i systemy komunikacji

Pojęcie *technologii informacyjnych i komunikacyjnych* (in. ICT, z ang. information and communications technologies) definiowane jest przez GUS jako *technologie związane ze zbieraniem, przechowywaniem, przetwarzaniem, przesyłaniem i prezentacją informacji (tj. tekstów, obrazów i dźwięku)*, które obejmują w szczególności *technologie komputerowe (sprzęt i oprogramowanie) i komunikacyjne*¹²⁷. Technologie informacyjno-komunikacyjne odgrywają coraz ważniejszą rolę w życiu współczesnych społeczeństw, a Internet, telefonia komórkowa czy elektroniczne środki masowego przekazu (satelitarne) stały się nieodłącznym elementem życia każdego człowieka. Powszechne zastosowanie ICT w życiu osobistym, w firmach czy instytucjach publicznych sprawia, że rozwój nowoczesnych sposobów komunikacji jest niezbędny do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Pokrycie powiatu dzierzoniowskiego zasięgiem stacjonarnych publicznych sieci komunikacyjnych przedstawia się następująco:

TABELA 109. INTRASTRUKTURA TELEKOMUNIKACYJNA NA TERENIE POWIATU DZIERŻONIOWSKIEGO W 2013 ROKU

	Liczba miejscowości	Liczba miejscowości z zakończeniem sieci światłowodowej				
		0 PT	1 PT	2 PT	3÷9 PT	10 PT lub więcej
Powiat dzierzoniowski	41	16	22	1	2	0
Bielawa (m)	1	0	0	0	1	0
Dzierżonów (m)	1	0	0	0	1	0

125 Za: <http://www.szkolalesna.bielawa.pl/>, <http://www.barl-bielawa.pl/index.php/szkola-lesna>, http://www.bielawa.pl/site/index/site_id/196, http://www.bielawa.pl/site/index/site_id/949

126 Za: http://www.bielawa.pl/site/index/site_id/794, <http://www.barl-bielawa.pl/index.php/interaktywne-centrum-poszanowania-energii>

127 Za: http://stat.gov.pl/bdl/app/slow_poje_poje_lista

Pieszycy (m)	1	0	0	1	0	0
Piława Górna (m)	1	0	1	0	0	0
Dzierżoniów (w)	13	1	12	0	0	0
Łagiewniki (w)	13	8	5	0	0	0
Niemcza (m)	1	0	1	0	0	0
Niemcza (w)	10	7	3	0	0	0
		Liczba miejscowości z węzłami telekomunikacyjnymi				
		0 PT	1 PT	2 PT	3÷9 PT	10 PT lub więcej
Powiat dzierżoniowski	41	2	4	6	27	2
Bielawa (m)	1	0	0	0	0	1
Dzierżoniów (m)	1	0	0	0	0	1
Pieszycy (m)	1	0	0	0	1	0
Piława Górna (m)	1	0	0	0	1	0
Dzierżoniów (w)	13	0	1	2	10	0
Łagiewniki (w)	13	0	0	2	11	0
Niemcza (m)	1	0	0	0	1	0
Niemcza (w)	10	2	3	2	3	0
		Liczba miejscowości z dostępowymi węzłami telekomunikacyjnymi				
		0 PT	1 PT	2 PT	3÷9 PT	10 PT lub więcej
Powiat dzierżoniowski	41	8	16	8	7	2
Bielawa (m)	1	0	0	0	0	1
Dzierżoniów (m)	1	0	0	0	0	1
Pieszycy (m)	1	0	0	0	1	0
Piława Górna (m)	1	0	0	0	1	0
Dzierżoniów (w)	13	1	7	4	1	0
Łagiewniki (w)	13	1	8	2	2	0
Niemcza (m)	1	0	0	0	1	0
Niemcza (w)	10	6	1	2	1	0
		Liczba miejscowości z zasięgiem sieci kablowych lub terminalami radiowymi				
		0 PT	1 PT	2 PT	3÷9 PT	10 PT lub więcej
Powiat dzierżoniowski	41	0	1	1	29	10
Bielawa (m)	1	0	0	0	0	1
Dzierżoniów (m)	1	0	0	0	0	1
Pieszycy (m)	1	0	0	0	0	1

Piława Górna (m)	1	0	0	0	0	1
Dzierżoniów (w)	13	0	0	0	10	3
Łagiewniki (w)	13	0	0	0	11	2
Niemcza (m)	1	0	0	0	0	1
Niemcza (w)	10	0	1	1	8	0
		Liczba miejscowości z optycznymi punktami styku sieci				
		0 PT	1 PT	2 PT	3÷9 PT	10 PT lub więcej
Powiat dzierżoniowski	41	40	1	0	0	0
Bielawa (m)	1	0	1	0	0	0
Dzierżoniów (m)	1	1	0	0	0	0
Pieszycy (m)	1	1	0	0	0	0
Piława Górna (m)	1	1	0	0	0	0
Dzierżoniów (w)	13	13	0	0	0	0
Łagiewniki (w)	13	13	0	0	0	0
Niemcza (m)	1	1	0	0	0	0
Niemcza (w)	10	10	0	0	0	0

Źródło: Raport pokrycia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej istniejącą infrastrukturą telekomunikacyjną, zrealizowanymi w 2013 r. i planowanymi w 2014 r. inwestycjami oraz budynkami umożliwiającymi kolokację. Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa 2014

W większości miejscowości na terenie powiatu dzierżoniowskiego zlokalizowane są zakończenia sieci światłowodowej (61%), węzły telekomunikacyjne (95,1%), dostępne węzły komunikacyjne (80,5%) oraz dostępny jest zasięg sieci kablowych lub terminali radiowych (100%). Natomiast optyczne punkty styku sieci znajdują się jedynie w Bielawie.

Powiat dzierżoniowski znajduje się również w zasięgu sieci telekomunikacyjnych, głównych operatorów sieci komórkowych, także usług mobilnego dostępu do Internetu świadczonych przez tych operatorów (P4 Sp. z o.o., T-Mobile, Polkomtel Sp. z o.o., Orange S.A.)¹²⁸.

Na terenie powiatu dzierżoniowskiego znajduje się 16 samorządowych hot-spotów (punktów dostępu do sieci Internet) zainstalowanych w miejscach publicznych. Za pośrednictwem hot-spotów jednostki samorządu terytorialnego świadczą usługi dostępu do Internetu bezpłatnie lub za opłatą niższą niż cena rynkowa. Hot-spoty w powiecie dzierżoniowskim znajdują się w 16 punktach w gminie Łagiewniki:

- Świetlica Wiejska w Jażwinie
- Świetlica Wiejska w Ligocie Wielkiej
- Świetlica Wiejska w Młynicy
- Świetlica Wiejska w Olesznej
- Świetlica Wiejska w Przyszoniu

128 Za: Raport pokrycia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej istniejącą infrastrukturą telekomunikacyjną, zrealizowanymi w 2013 r. i planowanymi w 2014 r. inwestycjami oraz budynkami umożliwiającymi kolokację; <http://www.uke.gov.pl/raport-pokrycia-polski-infrastruktura-telekomunikacyjna-w-2013-r-14561>

- Świetlica Wiejska w Radzikowie
- Świetlica Wiejska w Ratajnie
- Świetlica Wiejska w Sieniawce
- Świetlica Wiejska w Sienicach
- Świetlica Wiejska w Sokolnikach
- Świetlica Wiejska w Stoszowie
- Świetlica Wiejska w Słupicach
- Świetlica Wiejska w Trzebniku
- Urząd Gminy w Łagiewnikach
- Szkoła Podstawowa w Łagiewnikach
- Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka w Łagiewnikach¹²⁹.

Powiat dzierzoniowski zostaje objęty również sieciami powstałymi w ramach **Dolnośląskiej Sieci Szkieletowej**. Projekt DSS zakłada powstanie sieci szerokopasmowych, na bazie których podmioty komercyjne (przedsiębiorstwa telekomunikacyjne dostarczające usługi szerokopasmowe odbiorcom końcowym) będą mogły budować własne sieci dostępu. W ramach projektu pn. *Likwidacja obszarów wykluczenia informacyjnego i budowa Dolnośląskiej Sieci Szkieletowej* (realizowane w ramach RPO WD w latach 2007-2013) zaplanowano na terenie powiatu dzierzoniowskiego lokalizację 3 węzłów dystrybucyjnych (w Łagiewnikach, Niemczy oraz Piławie Górnej), zaś Dolnośląska Sieć Szerokopasmowa będzie przebiegała przez większość gmin powiatu dzierzoniowskiego: Bielawę (RD_09), Dzierżoniów – miasto i gminę wiejską (RD_09), Piławę Górną (RD_08, RD_09), Niemczę (RD_07, RD_08) oraz Łagiewniki (RD_05, RD_06, RD_07)¹³⁰.

Dwie gminy powiatu dzierzoniowskiego – Dzierżoniów (jako lider projektu) oraz Niemcza uczestniczyły w projekcie „**Budowa ponadlokalnej, internetowej sieci szerokopasmowej e-Vita – Inter@ktywne gminy**” dla gmin: Dzierżoniów, Stoszowice, Niemcza, Ziębice, Ząbkowice Śląskie i Bardo. Projekt był realizowany w ramach III edycji programu e-VITA (2009-2011) i obejmował wsparcie międzygminnych partnerstw w zaplanowaniu budowy teleinformatycznych sieci szerokopasmowych na ich terenie. W ramach wsparcia partnerstwa uzyskiwały bezpłatną, doradczą pomoc ekspertów w planowaniu sieci teleinformatycznych, dofinansowanie przygotowania dokumentów niezbędnych do złożenia wniosków o środki Unii Europejskiej na realizację inwestycji oraz szkolenia i doradztwo dla lokalnych liderów w zakresie planowania i prowadzenia projektów budowy społeczeństwa informacyjnego. W efekcie prowadzonych działań partnerstwo zaplanowało inwestycje, przygotowało studia wykonalności oraz

---

129 Zgoda na świadczenie przez JST usług związanych z hot-spotami wydawana jest przez Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej. Informacje o hot-spotach za: http://www.uke.gov.pl/hotspoty/?lang_id=1&map_tab=1&teryt=0202

130 Za: <http://www.umwd.dolnyslask.pl/dss/o-projekcie/>, <http://www.umwd.dolnyslask.pl/dss/projekty-powiazane/dzialanie-84-po-ig/>, <http://www.umwd.dolnyslask.pl/dss/aktualnosci-dss/aktualnosci-2013/artukul/trasa-dolnoslaskiej-sieci-szerokopasmowej/>

złożyło wniosek o dofinansowanie budowy sieci ze środków UE¹³¹ (wartość projektu – 19 039 517,30 zł, w tym dofinansowanie 85%, tj. 15 957 511,91 zł).

W gminach powiatu dzierzoniowskiego prowadzone są również działania na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców w ramach projektów współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Dotacje na innowacje – Inwestujemy w Waszą przyszłość. Oś priorytetowa 8 Społeczeństwo informacyjne – zwiększanie innowacyjności gospodarki, Działanie 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion:

- Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion w gminie Niemcza (okres realizacji 2009-2013)
- Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – e-inclusion w gminie Dzierżoniów (okres realizacji 2012-2015)
- Zwalczanie wykluczenia cyfrowego w Gminie Łagiewniki (okres realizacji 2010-2014)
- Internet szansą rozwoju Gminy Piława Górna (okres realizacji 2013-2015)
- Zwalczanie wykluczenia cyfrowego w Gminie Łagiewniki – II etap (okres realizacji 2013-2015)¹³².

Komunikacja internetowa staje się także coraz ważniejszym sposobem kontaktu **jednostek samorządu terytorialnego** oraz **mieszkańców i przedsiębiorców**. Starostwo Powiatowe w Dzierżoniowie umożliwia obywatelom posiadającym elektroniczny podpis kwalifikowany załatwianie spraw za pośrednictwem e-Urzędu (systemu informatycznego, który realizuje kompleksową obsługę klienta w urzędach administracji publicznej z wykorzystaniem Internetu jako kanału komunikacji i wymiany danych) oraz elektronicznej skrzynki podawczej (przyjmującej pocztę elektroniczną klienta i wystawiającej Urzędowe Poświadczenie Odbioru)¹³³. Poprawie i upowszechnieniu wykorzystania technologii informacyjnych w komunikacji na linii jst-obywatele służą również dedykowane projekty. Do najważniejszych projektów dotyczących rozwoju usług elektronicznych na terenie powiatu należały projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej realizowane w ramach RPO WD Priorytet 2. Rozwój społeczeństwa informacyjnego na Dolnym Śląsku „Społeczeństwo informacyjne”, Działanie 2.2 „Rozwój usług elektronicznych”(nabór nr 10/S/2.2/2009):

- Przebudowa infrastruktury teleinformatycznej Starostwa Powiatowego w Dzierżoniowie wraz z rozbudową bazy danych i zapewnieniem bezpieczeństwa informacji oraz udostępnieniem nowych, publicznych usług elektronicznych dla obywateli
- Rozwój społeczeństwa informacyjnego i budowa e-Gminy Dzierżoniów, poprzez informatyzację nowej siedziby Urzędu oraz wprowadzenie systemu usług elektronicznych na terenie Gminy Dzierżoniów

---

131 Za: <http://www.internetnawsi.pl/program-e-vita/e-vita-iii--2009-2011/partnerstwa-miedzygminne>. Program e-VITA prowadzony był w partnerstwie przez Fundację Wspomagania Wsi i Polsko-Amerykańską Fundację Wolności.

132 Za: http://www.poig.gov.pl/Strony/lista_beneficjentow_POIG.aspx

133 Za: <http://bip.pow.dzierzoniow.pl/pl/bip/eurzad>, <http://bip.pow.dzierzoniow.pl/pl/bip/upo>

- Budowa i rozwój infrastruktury informatycznej niezbędnej do funkcjonowania e-Urzędu przez wdrożenie platformy e-Uслуг Publicznych w Gminie Bielawa
- Informatyzacja Urzędów szansą rozwoju jednostek samorządu terytorialnego z powiatu strzelińskiego, dzierzoniowskiego oraz ząbkowickiego¹³⁴.

Natomiast na lata 2014-2015 zaplanowano realizację partnerskiego (powiat dzierzoniowski i 7 gmin) projektu „**Innowacyjne E-Uslugi świadczone za pomocą Zintegrowanego Systemu Informatycznego Powiatu Dzierżoniowskiego**”. Głównym celem projektu jest podniesienie ilości i jakości świadczonych e-usług, podwyższenie kompetencji pracowników 8 JST w zakresie stosowania nowoczesnych rozwiązań IT w procesie świadczenia tych usług. Natomiast cele szczegółowe obejmują:

1. Wzrost wymiany korespondencji elektronicznej wysyłanej przez urzędy 8 JST.
2. Wzrost liczby elektronicznych usług publicznych świadczonych przez 8 JST za pomocą platformy ePUAP.
3. Podniesienie wiedzy i umiejętności pracowników samorządowych 8 JST w zakresie stosowania nowoczesnych rozwiązań IT w procesie świadczenia elektronicznych usług publicznych.
4. Podniesienie świadomości obywateli oraz promocja wzrostu wykorzystania elektronicznych usług publicznych świadczonych przez 8 JST .
5. Wdrożenie dziedzinowego systemu informatycznego wspierającego świadczenie w sposób zautomatyzowany e-usług w każdej z JST objętej projektem,
6. Uruchomienie punktów potwierdzania Profilu Zaufanego w każdej z 8 JST¹³⁵.

5.5 Poziom kadry inżynierskiej i technicznej

Szkolnictwo zawodowe na terenie powiatu dzierzoniowskiego jest bardzo rozbudowane. W technikach i zasadniczych szkołach zawodowych oferowane są kierunki, które można określić jako „tradycyjne”, ale również innowacyjne, dzięki którym absolwenci zyskują unikalne i pożądane na rynku pracy kwalifikacje i umiejętności. Dzierżoniowskie szkoły zawodowe prowadzą również szereg zróżnicowanych zawodowych kursów kwalifikacyjnych dla dorosłych, umożliwiających zdobycie nowych oraz podniesienie posiadanych kwalifikacji¹³⁶.

W Zespole Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego w Bielawie w roku szkolnym 2014/2015 oferowane są następujące kierunki kształcenia:

- W technikum:
  - Technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej

134 Za: <http://rpo.dolnyslask.pl/index.php?id=198>

135 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/component/content/article/196-informacje-o-powiecie/ieuzsipd/3442-o-projekcie-ieusipd>

136 Wykaz zawodowych kursów kwalifikacyjnych od 01.09.2014 r. za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/edukacja-i-kultura/ksztalcenie-zawodowe>

- Technik informatyk (grafika komputerowa, strony www, bazy danych)
- Technik informatyk (rozszerzenie - wiedza o policji)
- Technik organizacji reklamy
- Technik budownictwa (rozszerzenie - budownictwo energooszczędne)
- Technik mechanik (użytkowanie obrabiarek skrawających CNC)
- Technik mechanik (rozszerzenie - technika wojskowa)
- Fototechnik (klasa fotograficzna)
- Technik pojazdów samochodowych (rozszerzenie - technika wojskowa)
- Technik pojazdów samochodowych
- W zasadniczej szkole zawodowej:
  - Mechanik monter i urządzeń (rozszerzenie - spawacz)
  - Klasa wielozawodowa
- W szkole policealnej dla dorosłych na podbudowie szkoły średniej:
  - Technik administracji¹³⁷
- Kursy kwalifikacyjne: montaż i obsługa maszyn i urządzeń, użytkowanie obrabiarek skrawających, wykonywanie i naprawa elementów maszyn, urządzeń i narzędzi, montaż urządzeń i systemów energetyki odnawialnej, eksploatacja maszyn, urządzeń instalacji elektrycznych

W Zespole Szkół Nr 2 w Dzierżonowie w roku szkolnym 2014/2015 uczniowie rozpoczęli naukę w następujących kierunkach kształcenia:

- W technikum:
  - Technik hotelarstwa
  - Technik żywienia i usług gastronomicznych
  - Technik usług fryzjerskich
- W zasadniczej szkole zawodowej:
  - Kucharz
  - Sprzedawca
  - Mechanik pojazdów samochodowych
  - Fryzjer
  - Klasa wielozawodowa¹³⁸
- Kursy kwalifikacyjne: sporządzenie potraw i napojów, świadczenie usług opiekuńczo-wspierających osobie starszej, zarządzanie bezpieczeństwem w

---

137 Za: http://www.zs-bielawa.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=147&Itemid=54

138 Za: <http://zsz.boxmail.pl/kierunki-ksztalcenia/technik-uslug-fryzjerskich-nowosc>

środowisku pracy, świadczenie usług w zakresie dietetyki, wykonywanie zabiegów fryzjerskich.

Oferta edukacyjna Zespołu Szkół Nr 3 im. Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej w Dzierżonowie obejmuje w roku szkolnym 2014/2015 następujące kierunki kształcenia:

- Technik ekonomista
- Technik handlowiec
- Technik logistyk
- Technik architektury krajobrazu
- Technik geodeta¹³⁹
- Kursy kwalifikacyjne: prowadzenie sprzedaży, organizacja i monitorowanie przepływu zasobów i informacji w procesach produkcji, dystrybucji i magazynowania, prowadzenie rachunkowości, rozliczanie wynagrodzeń i danin publicznych, planowanie i prowadzenie działalności w organizacji, obsługa klienta w jednostkach administracji, projektowanie, urządzenie i pielęgnacja roślinnych obiektów architektury krajobrazu.

W Zespole Szkół Nr 1 im. prof. Wilhelma Rotkiewicza w Dzierżonowie w roku szkolnym 2014/2015 edukacja prowadzona jest na kierunkach:

- W technikum:
  - Technik informatyk
  - Technik mechatronik
  - Technik mechanik
  - Technik elektronik
  - Technik elektryk
- W zasadniczej szkole zawodowej:
  - Ślusarz
  - Elektryk¹⁴⁰
- Kursy kwalifikacyjne: montaż i eksploatacja komputerów osobistych oraz urządzeń peryferyjnych, projektowanie lokalnych sieci komputerowych i administrowanie sieciami, tworzenie aplikacji internetowych i baz danych oraz administrowanie bazami, wykonywanie instalacji urządzeń elektronicznych, montaż i konserwacja maszyn i urządzeń elektronicznych, montaż i konserwacja instalacji elektrycznych, montaż urządzeń i systemów mechatronicznych.

Natomiast w Zespole Szkół im. Ks. Jana Dzierżonia w Pieszycach w roku szkolnym 2014/2015 uczniowie pobierali naukę na kierunkach:

- Technik technologii żywności

---

139 Za: <http://www.zs3.info/oferta-edukacyjna>

140 Za: <http://www.zsr.dzierzonow.pl/?q=node/354>

- Technik spedytor¹⁴¹
- Kursy kwalifikacyjne: wykonywanie działań ratowniczych, zarządzanie działaniami ratowniczymi, prowadzenie produkcji rolniczej, organizacja i nadzorowanie produkcji rolniczej, ocena stanu środowiska, planowanie i realizacja zadań związanych i ochroną środowiska, wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu usług weterynaryjnych, produkcja wyrobów piekarskich, produkcja wyrobów cukierniczych, planowanie i realizacja imprez i usług turystycznych, prowadzenie informacji turystycznej oraz sprzedaż usług turystycznych.

Ofertę edukacji zawodowej w powiecie uzupełnia Zespół Szkół Cechu Rzemiosł Różnych w Bielawie, oferujący w zasadniczej szkole zawodowej naukę w zawodach: fryzjer, murarzynkarz, monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych, mechanik pojazdów samochodowych, cukiernik, piekarz, stolarz, dekarz, krawiec, wędliniarz, blacharz samochodowy, elektromechanik pojazdów samochodowych, elektryk, kamieniarz, ślusarz, kucharz, sprzedawca, lakiernik, fotograf oraz monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie. Cech Rzemiosł Różnych i Małej Przedsiębiorczości w Bielawie prowadzi również Ośrodek Doksztalania i Doskonalenia Zawodowego mający na celu doksztalanie młodocianych zatrudnionych w celu nauki zawodu i uczęszczających do oddziałów wielozawodowych w zasadniczych szkołach zawodowych oraz doksztalanie młodocianych zatrudnionych u pracodawców i nieuczęszczających do oddziałów wielozawodowych w zasadniczych szkołach zawodowych. W roku szkolnym 2014/2014 na turnusach doksztalania teoretycznego młodocianych pracowników prowadzony jest program nauczania dla zawodu mechanik pojazdów samochodowych¹⁴².

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego nie funkcjonują szkoły wyższe, natomiast dopływ kadry inżynierskiej zapewniają ośrodki naukowe zlokalizowane głównie we Wrocławiu (Politechnika Wrocławska, Uniwersytet Przyrodniczy, Uniwersytet Ekonomiczny, Uniwersytet Wrocławski oraz szkoły niepubliczne), ale także inne ośrodki akademickie. Zasoby Powiatowego Centrum Kształcenia Praktycznego w Bielawie są wykorzystywane w trakcie studiów podyplomowych „Energetyka odnawialna” organizowanych przez Wydział Mechaniczno-Energetyczny oraz Centrum Kształcenia Ustawicznego Politechniki Wrocławskiej – w Bielawie odbywa się część zajęć laboratoryjnych. Zakres tematyczny studiów podyplomowych obejmuje: wiedzę z obszaru energetyki opartej na źródłach odnawialnych (energetyki wodnej, geotermalnej, wiatrowej, słonecznej i wykorzystującej odpady), wiedzę w zakresie projektowania instalacji grzewczych wykorzystujących odnawialne źródła energii, wiedzę z zakresu wykorzystania biopaliw, stosowania paliw ogniowych i pomp ciepła, zagadnienia związane z polskimi i unijnymi przepisami prawnymi wspierającymi wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii, a także wiedzę z zakresu kształtowania strategii wykorzystania OZE dla celów ochrony środowiska i rozwoju społeczności lokalnych. Absolwenci studiów podyplomowych „Energetyka odnawialna” są specjalistami ds. ekoenergetyki posiadającymi kompetencje w zakresie wykorzystania miejscowych odnawialnych źródeł energii oraz opracowania strategii rozwoju społeczności lokalnych w oparciu zasoby OZE¹⁴³.

Szkoły prowadzące ponadgimnazjalne kształcenie zawodowe na terenie powiatu dzierzoniowskiego uczestniczą ponadto w różnych programach mających na celu podniesienie umiejętności i kompetencji uczniów (m.in. Szkoła Przedsiębiorczości), a w ramach współpracy ze szkołami zagranicznymi (m.in. program Comenius, projekt Leonardo da Vinci) umożliwiają np. wymianę młodzieży oraz odbycie praktyki zawodowej

141 Za: http://zspieszce.pl/plan_lekcji/plan_lekcji_2014_2015.pdf

142 Za: <http://www.zsz-cech-bielawa.pl/szkola/zawody.php>, <http://www.zsz-cech-bielawa.pl/odidz/celeizadania.php>

143 Za: <http://www.cku.pwr.wroc.pl/2383117.dhtml>

za granicą. Działania takie podnoszą kwalifikacje zawodowe i poszerzają umiejętności uczniów, bezpośrednio przekładając się na większe szanse na rynku pracy i większą atrakcyjność dla pracodawców.

Szkoły zawodowe z terenu powiatu dzierzoniowskiego uczestniczą również w projekcie „**Modernizacja kształcenia zawodowego na Dolnym Śląsku II**”, którego celem jest podniesienie atrakcyjności i jakości kształcenia zawodowego młodzieży w województwie dolnośląskim. Cel ten jest osiągany poprzez realizację programów rozwojowych szkół prowadzących kształcenie zawodowe zgodnie z potrzebami rynku pracy. Szeroki wachlarz podejmowanych działań oraz objęcie projektem wszystkich uczniów realizujących kształcenie zawodowe w 14 kluczowych dla Dolnego Śląska branżach (turystycznej, mechanicznej, budowlanej, informatycznej, elektryczno-energetycznej, mechatroniczno-elektronicznej, samochodowej, ekonomicznej, handlowo-usługowej, rolniczej, medycznej, logistyczno-spedycyjno-transportowej, odzieżowej i telekomunikacyjnej) ma gwarantować dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego i regionalnego rynku pracy oraz wyposażenie absolwentów szkół w kompetencje pożądane przez pracodawców. W projekcie „Modernizacja kształcenia zawodowego na Dolnym Śląsku II” uczestniczą następujące dzierzoniowskie szkoły:

- Zespół Szkół Nr 2 im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Dzierżoniowie
- Zespół Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego w Bielawie
- Zespół Szkół Nr 3 im. Kombatantów RP w Dzierżoniowie
- Zespół Szkół Nr 1 im. prof. Wilhelma Rotkiewicza w Dzierżoniowie
- Zespół Szkół im. Ks. Jana Dzierżonia w Pieszycach
- Specjalny Ośrodek Szkolno Wychowawczy w Dzierżoniowie.

W ramach projektu we wszystkich szkołach prowadzone są zróżnicowane działania: dodatkowe zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne ukierunkowane na rozwój kompetencji kluczowych, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, efektywne programy doradztwa edukacyjno-zawodowego, wycieczki zawodoznawcze, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze, praktyki/staże zawodowe, fora zawodowe, targi pracy i prezentacje zawodowe, kursy kwalifikacyjne zawodowe, projekty zawodoznawcze, zakup pomocy dydaktycznych, wyjazdy specjalistyczne do nowoczesnie wyposażonych placówek edukacyjnych, zajęcia praktyczne w wyspecjalizowanych ośrodkach badawczo-rozwojowych i akademickich, udostępnienie 155 zespołom szkół Systemu Informacji Zawodowej i Systemu Informacji Branżowej, wyjazdy na zagraniczne targi branżowe czy udział w konkursach na najlepszego ucznia w zawodzie¹⁴⁴.

Szkoły z terenu miasta Dzierżoniowa: Zespół Szkół nr 1, nr 2, i nr 3 uczestniczyły w zakończonym w 2013 roku projekcie **Szkoła Kluczowych Kompetencji**. Ponadregionalny Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski centralnej i południowo-zachodniej. Liderem projektu była Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, partnerem – Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, zaś ogólny cel projektu obejmował podniesienie poziomu Kompetencji Kluczowych uczniów szkół ponadgimnazjalnych, umożliwiającym im aktywne uczestnictwo w rynku pracy i gospodarce opartej na wiedzy. Cele szczegółowe projektu zostały określone jako: wsparcie procesu rozwijania poziomu kompetencji kluczowych uczniów w ramach programów nauczania, zwiększenie dostępności do uzupełniających, efektywnych i innowacyjnych form rozwijania kompetencji kluczowych podczas zajęć pozalekcyjnych (Wakacyjne Obozy Naukowe w Poroninie i Lidzbarku Warmińskim, Koła Naukowe w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu, Stypendium Kompetentnych Liderów, Przedsiębiorstwo Symulacyjne- prowadzenie firmy w rzeczywistości wirtualnej), wsparcie nauczycieli przy tworzeniu i realizacji procesu dydaktycznego opartego o programy autorskie (w zakresie przedsiębiorczości, języków obcych, przedmiotów matematyczno-

144 Za: <http://mkz2.walbrzych.pl/index.php/opis-projektu/ogolny-opis-projektu>

przyrodniczych i ICT) oraz zwiększenie współpracy i wymiany doświadczeń pomiędzy nauczycielami¹⁴⁵.

TABELA 110. ZDAWALNOŚĆ EGZAMINU MATURALNEGO W 2014 ROKU

	zdawalność egzaminu maturalnego		
	licea ogólnokształcące	technika	ogółem
Dolnośląskie	79,8%	51,9%	69,5%
Powiat kłodzki	76,7%	46,5%	64,6%
Powiat ząbkowicki	87,9%	62,3%	73,9%
Powiat dzierzoniowski	86,5%	54%	75,6%

Źródło: dane OKE we Wrocławiu (stan na koniec czerwca 2014 roku)

Uczniowie dzierzoniowskich szkół uzyskują wysokie wyniki na egzaminach maturalnych. W czerwcu 2014 roku zdawalność egzaminu maturalnego wśród maturzystów z powiatu dzierzoniowskiego kształtowała się na poziomie 75,6%, tj. znacznie więcej niż wynosiła średnia wojewódzka (69,3%). Dzięki temu powiat dzierzoniowski uplasował się na trzecim miejscu w województwie pod względem zdawalności egzaminu maturalnego, wypadając lepiej niż sąsiednie samorządy, tj. powiat kłodzki (64,6%) oraz ząbkowicki (73,9%). Zgodnie z tendencją ogólnokrajową egzaminy maturalne w powiecie dzierzoniowskim częściej zdawali absolwenci liceów ogólnokształcących (86,5% w powiecie dzierzoniowskim, 79,8% na Dolnym Śląsku) niż absolwenci techników (54% w powiecie dzierzoniowskim, 51,9% na Dolnym Śląsku).

O wysokim poziomie dzierzoniowskich szkół świadczą również sukcesy odnoszone w ogólnopolskich rankingach i konkursach. Dierzoniowskie placówki znajdują się wśród najlepszych szkół na Dolnym Śląsku. W rankingu dziennika „Rzeczpospolita” i miesięcznika „Perspektywy” I Liceum Ogólnokształcące w Dzierżonowie zajęło 15 miejsce wśród wszystkich liceów, zaś Technikum nr 1 w Dzierżonowie – 47 miejsce wśród wszystkich techników działających na terenie województwa dolnośląskiego. W 2014 roku I Liceum Ogólnokształcące im. Jędrzeja Śniadeckiego w Dzierżonowie otrzymało wyróżnienie dla najlepszych szkół w Polsce „Srebrna szkoła 2014”. Wyróżnienia w postaci złotych, srebrnych i brązowych tarcz przyznawane są przez Fundację Edukacyjną „Perspektywy” dla 500 najlepszych liceów ogólnokształcących i 300 najlepszych techników w kraju. I LO w Dzierżonowie zajęło w ogólnopolskim zestawieniu 217 lokatę na 2 291 placówek¹⁴⁶.

Uczniowie szkół powiatowych z powiatu dzierzoniowskiego osiągają również sukcesy na tle rówieśników z regionu wałbrzyskiego. W 2014 roku powiat mógł poszczycić się najlepszymi w regionie wałbrzyskim informatykami, handlowcami i fryzjerami. Uczniowie dzierzoniowskich szkół wywalczyli I miejsca w etapie regionalnym konkursu na najlepszych uczniów w zawodzie: w zawodzie technik informatyk wygrała drużyna z Zespołu Szkół nr 1 w Dzierżonowie, w zawodzie technik usług fryzjerskich – drużyna z Zespołu Szkół nr 2 w Dzierżonowie, zaś w zawodzie technik handlowiec – drużyna z Zespołu Szkół nr 3 w Dzierżonowie¹⁴⁷.

145 Za: <http://edycja2.kluczowe-kompetencje.pl/index.php?module=articles&id=40>

146 Za: http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=1303:ranking-liceow-2014-woj-dolnoslaskie&catid=133&Itemid=266, http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=1283:ranking-technikow-2014-woj-dolnoslaskie&catid=134&Itemid=267, http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=1259:ranking-liceow-ogolnoksztalcacych-2014&catid=132&Itemid=266&strona=4

Uczniowie z terenu powiatu dzierzoniowskiego zostali również laureatami konkursu stypendialnego Programu „zDolny Śląsk” w roku szkolnym 2014/2015. Organizowany przez fundację Edukacji Międzynarodowej Program stypendialny powstał w 2002 roku w ramach Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień. W ramach XIV edycji Konkursu Stypendialnego „zDolny Śląsk” stypendium sportowe otrzymała uczennica szkoły podstawowej z Pieszyc, zaś stypendium naukowe uczeń szkoły ponadgimnazjalnej z Dzierżoniowa¹⁴⁸.

Konieczność inwestowania w młodych ludzi dostrzegana jest również przez władze samorządowe powiatu dzierzoniowskiego. Wspólnie ze szkołami, służbami powiatowymi, instytucjami i organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami oraz duchowieństwem i rodzicami od roku szkolnego 2014/2015 w publicznych szkołach powiatu dzierzoniowskiego prowadzony jest nowatorski Program Aktywności Młodzieży. Celem realizacji PAM jest rozwijanie aktywności młodzieży w formie działań pozalekcyjnych, niewynikających z podstawy programowej. Program Aktywności Młodzieży zakłada realizację aktywności związanych z bezpieczeństwem, wolontariatem, świadomością obywatelską i patriotyczną, ale także zainteresowaniami artystycznymi i naukowymi. Pilotażową realizacją jednego z obszarów PAM był Powiatowy Festiwal Bezpieczeństwa i Profilaktyki odbywający się w kwietniu 2014 roku w szkołach publicznych powiatu dzierzoniowskiego. W ramach Festiwalu odbyły się zajęcia dotyczące bezpieczeństwa psychicznego, zagrożeń związanych z uzależnieniami, sektami, przedwczesną inicjacją seksualną, chorobami przenoszonymi drogą płciową, zajęcia samoobrony i tańca towarzyskiego, ale także zajęcia praktyczne w jednostkach zajmujących się bezpieczeństwem w powiecie (m.in. policji, sądu, prokuratury, straży pożarnej, sanepidu). Celem zajęć było podniesienie poczucie bezpieczeństwa uczniów dzierzoniowskich szkół¹⁴⁹.

Powiat dzierzoniowski promuje również uzdolnionych uczniów swoich szkół. Odbywa się to za pośrednictwem przyjętego w 2010 roku lokalnego programu wspierania edukacji uzdolnionych uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych młodzieżowych. Realizacja programu następuje przez: program stypendialny dla uzdolnionych uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych „Złoty Prymus”, program promujący wybitne osiągnięcia uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych „Złoty Talent” oraz program motywacyjny dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych „Złota Nadzieja”. Celem programu jest m.in. stymulowanie aktywności w procesie pozyskiwania wiedzy, promowanie uczniów wybitnie uzdolnionych, zwiększenie motywacji uczniów do poszerzenia wiedzy poza podstawą programową oraz rozwijania umiejętności i zdolności, a także zachęcenie do reprezentowania powiatu w konkursach, zawodach i olimpiadach na szczeblu ponadpowiatowym. Efektem programu ma być wzrost aspiracji edukacyjnych młodzieży oraz wzmocnienie poczucia własnej wartości w społeczności powiatu¹⁵⁰.

---

147 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3361-uczniowie-powiatowych-szkol-zawodowych-najlepsi-w-regionie>

148 Za: <http://www.fem.org.pl/new/pl/prorgamstypendialnyzdolnyslask.html>

149 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3316-zakonczyl-sie-powiatowy-festiwal-bezpieczenstwa-i-profilaktyki>, <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3298-powiatowy-festiwal-bezpieczenstwa-i-profilaktyki>

150 Za: http://bip.pow.dzierzoniow.pl/pl/bip/uchwaly_rady/kadencja_iii/sesja_27_iv_2010/uchw_282

Placówki oświatowe, dla których organem prowadzącym jest powiat dzierzoniowski mogą również ubiegać się o przyznanie „Powiatowego Grantu Oświatowego”¹⁵¹.

---

151 Za: http://bip.pow.dzierzoniow.pl/pl/bip/uchwaly_zarzadu/iii_kadencja/2008/142_335_08

6. Sfera polityczno-prawna

6.1. Sytuacja finansowa gmin

Podejmowanie działań związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym powiatu i gmin tworzących powiat jest uwarunkowane ich sytuacją finansową.

TABELA 111. DOCHODY OGÓLEM W LATACH 2009-2013

	dochody				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	66069322,12	82448583,10	89908415,77	90126511,17	98721539,54
Dzierżoniów (m)	82976215,09	90016407,99	87495884,45	101473950,20	93496710,14
Pieszycy (m)	18885707,08	20527167,89	19421783,65	19087492,43	22107573,59
Piława Górna (m)	15424754,28	17359641,31	16841571,92	14312440,19	15819370,09
Dzierżoniów (w)	20303477,46	24094845,90	23616847,97	25026391,37	24954764,19
Łagiewniki (w)	16305245,14	16362366,13	18620277,60	19606793,45	26302506,81
Niemcza (m-w)	18340223,58	15217998,72	14874381,12	14369518,52	15087973,00

Źródło: BDL/GUS

Najwyższe dochody w powiecie dzierżoniowskim osiągają główne miasta powiatu: Bielawa oraz Dzierżoniów. W 2013 roku dochody osiągane przez te gminy kształtowały się na poziomie 98,7 mln zł i 93,5 mln zł. Znacznie niższe dochody osiągnięto w Łagiewnikach (26,3 mln zł), gminie wiejskiej Dzierżoniów (24,9 mln zł) oraz Pieszycach (22,1 mln zł). Natomiast najniższe dochody ogółem są udziałem Piławy Górnej (15,8 mln zł) oraz Niemczy (15 mln zł).

TABELA 112. UDZIAŁ DOCHODÓW WŁASNYCH W OGÓLE DOCHODÓW W LATACH 2009-2013

	dochody własne				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	48,2%	46,3%	48,6%	49,1%	49,0%
Dzierżoniów (m)	57,8%	57,5%	55,1%	57,8%	64,2%
Pieszycy (m)	43,6%	38,1%	39,8%	45,0%	45,8%
Piława Górna (m)	46,3%	48,0%	49,0%	50,4%	52,9%
Dzierżoniów (w)	43,1%	48,3%	45,6%	47,4%	46,3%
Łagiewniki (w)	39,1%	38,3%	32,4%	40,3%	35,3%
Niemcza (m-w)	44,2%	51,6%	48,7%	47,8%	47,1%

Źródło: BDL/GUS

Około połowę dochodów gmin powiatu dzierżoniowskiego stanowią dochody własne. Najwyższe dochody własne wypracowywane są w Dzierżoniowie (ponad 60 mln zł), najniższe zaś w Niemczy (ponad 7 mln zł). O ile w przypadku Dzierżoniowa udział dochodów własnych w ogóle dochodów jest najwyższy spośród gmin powiatu dzierżoniowskiego (64,2%), to najmniejszy udział dochodów własnych wystąpił nie w Niemczy, ale w Łagiewnikach (35,3%). Ponad 50% udział dochodów własnych w ogóle dochodów wystąpił jeszcze w Piławie Górnej (52,9%), zaś na poziomie nieznacznie

poniżej 50% ukształtowały się dochody własne w Bielawie (49%), Niemczy (47,1%), gminie wiejskiej Dzierżoniów (46,3%) oraz Pieszycach (45,8%).

TABELA 113. UDZIAŁ DOTACJI W OGÓLE DOCHODÓW W LATACH 2009-2013

	dotacje ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	19,4%	26,7%	24,3%	24,4%	25,1%
Dzierżoniów (m)	20,2%	25,1%	24,7%	25,4%	15,7%
Pieszycy (m)	29,6%	35,8%	30,7%	23,9%	25,7%
Piława Górna (m)	18,6%	22,0%	21,1%	23,6%	20,0%
Dzierżoniów (w)	18,9%	19,7%	23,7%	25,6%	25,7%
Łagiewniki (w)	17,1%	18,8%	29,9%	18,9%	33,3%
Niemcza (m-w)	30,7%	26,3%	25,9%	23,0%	21,1%

Źródło: BDL/GUS

Wysokość dotacji otrzymywanych przez poszczególne gminy powiatu dzierżoniowskiego była bardzo zróżnicowana i w 2013 roku mieściła się w przedziale od 3,1 mln (Niemcza i Piława Górna) do 24,7 mln zł (Bielawa). Natomiast udział dotacji w ogóle dochodów poszczególnych gmin wahał się od 15,7% (Dzierżoniów) do 33,3% (Łagiewniki).

TABELA 114. UDZIAŁ SUBWENCJI W OGÓLE DOCHODÓW W LATACH 2009-2013

	subwencja				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	32,4%	27,1%	27,1%	26,6%	26,0%
Dzierżoniów (m)	22,0%	17,4%	20,3%	16,9%	20,1%
Pieszycy (m)	26,8%	26,2%	29,4%	31,1%	28,5%
Piława Górna (m)	35,1%	30,0%	29,9%	26,0%	27,2%
Dzierżoniów (w)	38,1%	31,9%	30,7%	27,0%	27,9%
Łagiewniki (w)	43,8%	42,9%	37,6%	40,8%	31,4%
Niemcza (m-w)	25,1%	22,0%	25,4%	29,1%	31,8%

Źródło: BDL/GUS

Gminy powiatu dzierżoniowskiego otrzymywały subwencje w wysokości od 4,2 mln zł (Piława Górna) do 25,6 mln zł (Bielawa). Z kolei procentowy udział subwencji w dochodach gmin najwyższy był w Niemczy (31,8%) i Łagiewnikach (31,4%), zaś najniższy – w Dzierżoniowie (20,1%).

TABELA 115. WYDATKI Z BUDŻETU OGÓLEM W LATACH 2009-2013

	wydatki				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	69758102,85	97920334,87	97518021,06	92529162,87	95134962,50
Dzierżoniów (m)	82887394,24	93955579,70	97595707,18	105685234,76	86204631,58
Pieszycy (m)	19808336,42	24054051,10	20058753,20	19734364,16	22778166,50
Piława Górna (m)	14784948,64	18855749,57	16493846,33	15697866,55	15312067,19
Dzierżoniów (w)	22298818,77	25173980,51	24050584,81	24508111,31	25912447,66
Łagiewniki (w)	15417375,59	18629864,79	19543814,01	23718425,50	24739787,34

Niemcza (m-w)	19351022,10	18022227,41	16669992,24	14367949,19	15525315,78
---------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Źródło: BDL/GUS

Wydatki poszczególnych gmin powiatu dzierzoniowskiego na przestrzeni lat 2009-2013 kształtowały się na zróżnicowanym poziomie. Najwyższe wydatki w Niemczy poniesiono w 2009 roku (ponad 19,3 mln zł), w Bielawie, Pieszycach i Piławie Górnej w 2010 roku (odpowiednio ponad 97,9 mln zł, ponad 24 mln zł i ponad 18,8 mln zł), w Dzierżoniowie w 2012 roku (ponad 105,6 mln zł), zaś w gminie wiejskiej Dzierżoniów oraz Łagiewnikach – w 2013 roku (odpowiednio 29,5 mln zł oraz 24,7 mln zł).

TABELA 116. UDZIAŁ WYDATKÓW BIEŻĄCYCH W OGÓLE WYDATKÓW W LATACH 2009-2013

	wydatki bieżące ogółem				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	83,0%	73,2%	78,0%	83,8%	86,5%
Dzierżoniów (m)	80,9%	80,9%	78,7%	76,3%	87,5%
Pieszycy (m)	78,8%	73,3%	89,0%	92,9%	83,2%
Piława Górna (m)	90,0%	74,8%	89,2%	86,9%	88,6%
Dzierżoniów (w)	79,8%	79,1%	81,5%	81,8%	80,4%
Łagiewniki (w)	94,7%	81,4%	82,9%	73,5%	75,0%
Niemcza (m-w)	77,0%	84,6%	86,7%	95,9%	92,9%

Źródło: BDL/GUS

Zdecydowaną większość wydatków gmin stanowią wydatki bieżące. Ich udział w ogóle wydatków kształtował się w 2013 roku na poziomie od 75% (gmina wiejska Dzierżoniów) do 92,9% (Niemcza), zaś w poszczególnych latach przyjmował bardzo różne wartości. Formalnie najwyższe wydatki bieżące ponosiły Bielawa (82,2 mln zł) oraz Dzierżoniów (75,4 mln zł), zaś najniższe Piława Górna (13,5 mln zł) i Niemcza (14,4 mln zł).

TABELA 117. UDZIAŁ WYDATKÓW MAJĄTKOWYCH INWESTYCYJNYCH W OGÓLE WYDATKÓW W LATACH 2009-2013

	wydatki majątkowe inwestycyjne				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	16,3%	22,7%	17,7%	13,3%	9,8%
Dzierżoniów (m)	17,9%	18,8%	21,3%	22,3%	9,4%
Pieszycy (m)	21,2%	26,7%	11,0%	5,1%	15,0%
Piława Górna (m)	9,9%	25,1%	10,8%	13,1%	11,4%
Dzierżoniów (w)	20,1%	20,9%	14,9%	17,1%	19,5%
Łagiewniki (w)	5,3%	18,6%	17,1%	26,5%	24,7%
Niemcza (m-w)	23,0%	15,4%	13,3%	4,1%	2,5%

Źródło: BDL/GUS

Wydatki inwestycyjne gmin powiatu dzierzoniowskiego kształtowały się na bardzo zróżnicowanym poziomie i odznaczały się znacznymi fluktuacjami na przestrzeni lat 2009-2013. W 2013 roku stosunkowo najwięcej wydatków inwestycyjnych poniosła gmina Łagiewniki, gdzie ich udział w ogóle wydatków gminy wynosił 24,7%. W gminie wiejskiej Dzierżoniów wydatki inwestycyjne stanowiły 19,5% wydatków, zaś niższe odsetki uzyskano w Pieszycach (15%), Piławie Górnej (11,4%), Bielawie (9,8%) czy Dzierżoniowie (9,4%). Jedyną gminą, w której w latach 2009-2013 wystąpiła stała tendencja w zakresie udziału wydatków inwestycyjnych w ogóle wydatków, była Niemcza. Odsetek wydatków stanowiących te inwestycyjne zmalał w tym przypadku z 23% (2009 rok) do 2,5% (2013 rok). Pod względem wyłącznie wysokości, najwyższe wydatki

inwestycyjne są udziałem Bielawy (9,3 mln zł) i Dzierżoniowa (8 mln zł), w mniejszym stopniu Łagiewnik (6,1 mln zł) oraz gminy wiejskiej Dzierżoniów (5 mln zł).

TABELA 118. DOCHODY OGÓŁEM WG DZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ W 2013 ROKU

	Bielawa (m)	Dzierżoniów (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Dział 010 - Rolnictwo i leśnictwo	46626,95	39654,61	142284,13	185973,17	1329083,06	553086,55	317977,35
Dział 020 - Leśnictwo	0,00	0,00	0,00	0,00	2757,71	5891,26	0,00
Dział 150 - Przetwórstwo przemysłowe	0,00	80143,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Dział 600 - Transport i łączność	13697580,95	1001742,04	0,00	357,00	781030,90	2385903,63	35728,79
Dział 630 - Turystyka	0,00	0,00	193429,37	0,00	0,00	0,00	0,00
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	12097494,03	15813471,33	1228804,99	1332806,22	1147119,72	899541,88	595920,79
Dział 710 - Działalność usługowa	95086,91	62662,06	0,00	9731,00	1850,00	4122,33	15138,88
Dział 750 - Administracja publiczna	656485,71	1608561,06	124062,31	94203,17	87284,40	68637,39	239003,22
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	5586,14	6100,00	1649,00	1154,00	1630,51	1311,00	1031,30

Dział 752 - Obrona narodowa	400,00	400,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	215413,38	25765,05	1000,00	21364,76	999,65	1000,00	998,65
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	28108917,96	42171801,34	8794575,96	7004067,97	9236412,94	8061046,71	6030205,74
Dział 758 - Różne rozliczenia	25763592,87	18820980,63	6309145,09	4304091,89	7066728,55	8325267,59	4912491,47
Dział 801 - Oświata i wychowanie	1662821,84	651038,44	146196,11	245865,86	152535,64	924032,60	167272,78
Dział 851 - Ochrona zdrowia	0,00	16,98	0,00	0,00	0,98	2437,36	0,00
Dział 852 - Pomoc społeczna	10811402,21	10637870,54	3881337,41	2515314,76	3362605,06	2493711,66	2231184,69
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	688203,75	263835,85	0,00	142,83	0,00	0,00	0,00
Dział 854 - Edukacyjna	342264,27	201851,28	169300,39	76996,28	85217,28	119313,46	397873,88

opieka wychowawcza							
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	2589830,48	1481916,31	9170,76	27101,18	1032 401,2 2	2167203,39	142945,46
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	235,99	626799,71	1065278,07	0,00	6284 46,65	0,00	0,00
Dział 926 - Kultura fizyczna	1939596,10	2099,91	41140,00	0,00	3845 9,92	289800,00	0,00

Źródło: BDL/GUS

TABELA 119. DOCHODY OGÓŁEM WG DZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ W OGÓLE DOCHODÓW W 2013 ROKU (ODSETEK)

	Bielawa (m)	Dzierżoniów (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	0,05%	0,04%	0,6%	1,2%	5,3%	2,1%	2,1%
Dział 020 - Leśnictwo	0%	0,0%	0%	0%	0,01 %	0,02%	0%
Dział 150 - Przetwórstwo przemysłowe	0%	0,1%	0%	0%	0%	0%	0%
Dział 600 - Transport i łączość	13,9%	1,1%	0%	0,002%	3,1%	9,1%	0,2%
Dział 630 - Turystyka	0%	0,0%	0,9%	0%	0%	0%	0%
Dział 700 -	12,3%	16,9%	5,6%	8,4%	4,6%	3,4%	3,9%

Gospodarka mieszkaniowa							
Dział 710 - Działalność usługowa	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%
Dział 750 - Administracja publiczna	0,7%	1,7%	0,6%	0,6%	0,3%	0,3%	1,6%
Dział 751 - Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01 %	0,005%	0,01%
Dział 752 - Obrona narodowa	0,0004%	0,0004%	0,001%	0,001%	0,001 %	0,001%	0,001%
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,2%	0,0%	0,005%	0,1%	0,004 %	0,004%	0,01%
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	28,5%	45,1%	39,8%	44,3%	37,0 %	30,6%	40,0%
Dział 758 - Różne rozliczenia	26,1%	20,1%	28,5%	27,2%	28,3 %	31,7%	32,6%

Dział 801 - Oświata i wychowanie	1,7%	0,7%	0,7%	1,6%	0,6%	3,5%	1,1%
Dział 851 - Ochrona zdrowia	0%	0%	0%	0%	0%	0,01%	0%
Dział 852 - Pomoc społeczna	11,0%	11,4%	17,6%	15,9%	13,5%	9,5%	14,8%
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	0,7%	0,3%	0%	0,001%	0%	0%	0%
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	0,3%	0,2%	0,8%	0,5%	0,3%	0,5%	2,6%
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	2,6%	1,6%	0,0%	0,2%	4,1%	8,2%	0,9%
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	0,0002%	0,7%	4,8%	0%	2,5%	0%	0%
Dział 926 - Kultura fizyczna	2,0%	0,0%	0,2%	0%	0,2%	1,1%	0%

Źródło: BDL/GUS

TABELA 120. WYDATKI OGÓŁEM WG DZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ W 2013 ROKU

	Bielawa (m)	Dzierżoniów (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	52026,42	94462,39	171706,34	164577,48	1564	652553,28	351648,16

					454, 59		
Dział 150 - Przetwórstwo przemysłowe	652214,00	275862,34	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Dział 600 - Transport i łączność	15987482,57	5996235,38	1659260,20	468775,43	2537 764, 22	3239829,82	1003083,29
Dział 630 - Turystyka	183029,74	1000,00	95602,43	0,00	3909 ,50	0,00	0,00
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	9965733,75	6788643,28	120523,00	2680415,42	4159 61,4 8	381937,19	1412515,63
Dział 710 - Działalność usługowa	210999,25	199832,93	121951,59	41664,00	5996 9,90	22376,25	45342,46
Dział 750 - Administracja publiczna	7090114,74	10924815,22	3056644,13	2199443,90	3177 113, 63	3184653,41	2330580,99
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	5586,14	6100,00	1649,00	1154,00	1630 ,51	1311,00	1031,30
Dział 752 - Obrona narodowa	400,00	400,00	200,00	4853,64	200, 00	200,00	200,00
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	808862,68	917624,31	100672,17	42508,03	1644 06,2 1	89642,02	115598,65
Dział 757 - Obsługa długu publicznego	2134643,73	1822278,31	463571,46	175322,68	3928 65,4 7	228788,39	256638,54
Dział 758 - Różne rozliczenia	18837,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Dział 801 - Oświata i wychowanie	23151129,33	25595900,47	5812157,43	4524434,11	7610 516, 09	9694622,50	4804731,43
Dział 851 - Ochrona zdrowia	454885,37	723733,64	128044,96	94899,27	9772	154304,54	79193,05

					3,92		
Dział 852 - Pomoc społeczna	14998058,59	16169585,36	5054774,71	3156274,45	4132 885, 24	3141230,56	2820106,56
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	898438,06	964344,83	0,00	3500,00	0,00	0,00	0,00
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	1089666,00	1230984,42	358804,17	130958,86	2420 27,6 9	153917,77	447439,99
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	10072983,17	6769380,37	1777790,20	1094694,82	2316 865, 29	1435920,53	1394108,67
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	2155492,93	4908327,87	3599551,39	405000,00	2826 741, 27	1509192,58	377566,84
Dział 926 - Kultura fizyczna	5204379,03	2815120,46	255263,32	123591,10	3674 12,6 5	849307,50	85530,22

Źródło: BDL/GUS

TABELA 121. WYDATKI OGÓŁEM WG DZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ W OGÓLE WYDATKÓW W 2013 ROKU (ODSETEK)

	Bielawa (m)	Dzierżoniów (m)	Pieszycy (m)	Piława Górna (m)	Dzierżoniów (w)	Łagiewniki (w)	Niemcza (m-w)
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	0,1%	0,1%	0,8%	1,1%	6,0%	2,6%	2,3%
Dział 150 - Przetwórstwo przemysłowe	0,7%	0,3%	0%	0%	0%	0%	0%
Dział 600 - Transport	16,8%	7,0%	7,3%	3,1%	9,8%	13,1%	6,5%

łącność							
Dział 630 - Turystyka	0,2%	0,001%	0,4%	0%	0,02%	0%	0%
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	10,5%	7,9%	0,5%	17,5%	1,6%	1,5%	9,1%
Dział 710 - Działalność usługowa	0,2%	0,2%	0,5%	0,3%	0,2%	0,1%	0,3%
Dział 750 - Administracja publiczna	7,5%	12,7%	13,4%	14,4%	12,3%	12,9%	15,0%
Dział 751 - Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%
Dział 752 - Obrona narodowa	0,000%	0,000%	0,001%	0,03%	0,001%	0,001%	0,001%
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,9%	1,1%	0,4%	0,3%	0,6%	0,4%	0,7%
Dział 757 - Obsługa długu publicznego	2,2%	2,1%	2,0%	1,1%	1,5%	0,9%	1,7%
Dział 758 - Różne rozliczenia	0,0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Dział 801 - Oświata i wychowanie	24,3%	29,7%	25,5%	29,5%	29,4%	39,2%	30,9%
Dział 851 - Ochrona zdrowia	0,5%	0,8%	0,6%	0,6%	0,4%	0,6%	0,5%
Dział 852 - Pomoc społeczna	15,8%	18,8%	22,2%	20,6%	15,9%	12,7%	18,2%
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	0,9%	1,1%	0%	0,02%	0%	0%	0%
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	1,1%	1,4%	1,6%	0,9%	0,9%	0,6%	2,9%
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	10,6%	7,9%	7,8%	7,1%	8,9%	5,8%	9,0%
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	2,3%	5,7%	15,8%	2,6%	10,9%	6,1%	2,4%
Dział 926 - Kultura fizyczna	5,5%	3,3%	1,1%	0,8%	1,4%	3,4%	0,6%

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 2. DOCHODY I WYDATKI MIASTA BIELAWA W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 3. DOCHODY I WYDATKI MIASTA DZIERŻONIÓW W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 4. DOCHODY I WYDATKI MIASTA PIESZYCE W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 5. DOCHODY I WYDATKI MIASTA PIŁAWA GÓRNA W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 6. DOCHODY I WYDATKI GMINY WIEJSKIEJ DZIERŻONIÓW W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 7. DOCHODY I WYDATKI GMINY ŁAGIEWNIKI W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

WYKRES 8. DOCHODY I WYDATKI GMINY NIEMCZA W LATACH 2009-2013 (W ZŁ)

Źródło: BDL/GUS

Analiza struktury budżetów gmin powiatu dzierżoniowskiego wg klasyfikacji budżetowych pozwala stwierdzić, iż w dochodach gmin dominują dochody uzyskiwane od osób prawnych, fizycznych i innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej. Ich wysokość wahała się od 6 mln zł (Niemcza) do 42,1 mln zł (Dzierżoniów). Od osób prawnych, fizycznych i innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej uzyskiwane jest od 28,5% (Bielawa) do 45,1% (Dzierżoniów) dochodu gminy. Dla dochodów gmin znaczenie mają również dochody klasyfikowane jako różne rozliczenia – stanowią one od 20,1% (Dzierżoniów) do 32,6% (Niemcza) dochodów gmin. Jedyną gminą powiatu dzierżoniowskiego, w której dochody z tytułu różnych rozliczeń były w 2013 roku wyższe niż dochody uzyskiwane od osób prawnych, fizycznych i innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej była gmina Łagiewniki (odpowiednio 31,7% i 30,6%). Ważnym źródłem dochodów dla gmin jest również pomoc społeczna – dochód z tego tytułu stanowił od 9,5% (Łagiewniki) do 17,6% (Pieszyce) ogółu dochodów gmin. W przypadku miast Bielawa i Dzierżoniów znaczenie mają również dochody uzyskiwane z tytułu prowadzonej gospodarki mieszkaniowej – stanowiły one odpowiednio 12,3% oraz 16,9% ogółu dochodu tych miast. W pozostałych gminach powiatu udział dochodów klasyfikowanych jako gospodarka mieszkaniowa wahał się od 3,4% (Łagiewniki) do 8,4% (Piława Górna). Na tle wszystkich gmin wyróżniały się jeszcze Bielawa i Łagiewniki, w których odpowiednio 13,9% i 9,1% dochodów stanowiły dochody

sklasyfikowane jako transport i łączność. W pozostałych gminach albo nie uzyskiwano dochodu z tego tytułu albo kształtował się on na niskim poziomie.

Przeprowadzona również dla wydatków analiza wg klasyfikacji budżetowych wskazuje, iż największą część wydatków wszystkich gmin stanowią wydatki na oświatę i wychowanie. Gminy powiatu dzierzoniowskiego przeznaczają na ten cel od 24,3% (Bielawa) do 39,2% (Łagiewniki) swoich wydatków. Istotne są również wydatki na pomoc społeczną, które stanowią od 12,7% (Łagiewniki) do 22,2% (Pieszycy) budżetów gmin. Administracja publiczna pochłania w większości gmin kilkanaście procent wydatków gmin (12-15%), jedynym wyjątkiem jest tutaj Bielawa, w której na administrację publiczną w 2013 roku przeznaczono 7,5% wydatków miasta. Największe wydatki na gospodarkę mieszkaniową ponoszą Piława Górna (17,5%) oraz Bielawa (10,5%), zaś na ochronę kultury i dziedzictwa narodowego stosunkowo najwięcej wydają Pieszycy (15,8%) i gmina wiejska Dzierżonów (10,9%). Dla budżetu gmin istotne znaczenie mają również wydatki związane z gospodarką komunalną i ochroną środowiska. Udział wydatków sklasyfikowanych w tym obszarze wynosił od 5,8% (Łagiewniki) do 10,6% (Bielawa). W przypadku obu tych gmin znaczenie mają również wydatki związane z transportem i łącznością, stanowiące odpowiednio 13,1% oraz 16,8% wydatków w budżetach.

TABELA 122. DOCHODY BUDŻETÓW GMIN NA 1MIESZKAŃCA W LATACH 2009-2013

	dochody na 1 mieszkańca				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	2132,58	2591,17	2839,54	2861,25	3151,43
Dzierżonów (m)	2427,20	2564,86	2506,90	2923,98	2709,81
Pieszycy (m)	2022,02	2117,29	1999,57	1971,24	2292,13
Piława Górna (l)	2293,64	2540,19	2475,61	2115,97	2353,37
Dzierżonów (w)	2205,22	2562,46	2507,10	2656,73	2672,96
Łagiewniki (w)	2231,15	2158,34	2454,88	2583,24	3490,25
Niemcza (m-w)	3116,44	2570,61	2527,94	2452,14	2604,07

Źródło: BDL/GUS

Najwyższe dochody, w przeliczeniu na 1 mieszkańca, w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku osiągnięto w gminie Łagiewniki (3 490,25 zł) oraz mieście Bielawa (3 151,43 zł). Natomiast najniższe dochody na 1 mieszkańca były udziałem Pieszyc (2 292,13 zł).

TABELA 123. WYDATKI BUDŻETÓW GMIN NA 1 MIESZKAŃCA W LATACH 2009-2013

	wydatki na 1 mieszkańca				
	2009	2010	2011	2012	2013
Bielawa (m)	2251,64	3077,42	3079,87	2937,53	3036,93
Dzierżonów (m)	2424,60	2677,10	2796,28	3045,33	2498,47
Pieszycy (m)	2120,81	2481,08	2065,14	2038,04	2361,66
Piława Górna (l)	2198,51	2759,11	2424,50	2320,80	2277,90
Dzierżonów (w)	2421,94	2677,23	2553,14	2601,71	2775,54
Łagiewniki (w)	2109,66	2457,44	2576,64	3124,96	3282,88
Niemcza (m-w)	3288,19	3044,30	2833,11	2451,87	2679,55

Źródło: BDL/GUS

Gminy osiągające w powiecie dzierzoniowskim najwyższe dochody na 1 mieszkańca są jednocześnie tymi, w których występują najwyższe wydatki na 1 mieszkańca. W 2013 roku wydatki gminy Łagiewniki w przeliczeniu na przeciętnego mieszkańca wynosiły 3 282,88 zł, zaś wydatki Bielawy – 3 036,93 zł. Natomiast gminą, w której ponoszono

najniższe wydatki na 1 mieszkańca, była Piława Górna (2 277,90 zł). W pozostałych gminach powiatu dzierzoniowskiego wydatki gmin na 1 mieszkańca kształtowały się na poziomie ok. 2,5 tys. zł.

6.2. Planowanie strategiczne i promocja Ziemi Dzierżoniowskiej

Planowanie strategiczne jest obecnie powszechnie stosowanym działaniem przez jednostki samorządu terytorialnego. Służy jako podstawa przygotowania i podejmowania decyzji o kierunkach rozwoju, a także wyznacza zadania i hierarchię działań. W jednostkach samorządowych planowanie strategiczne realizowane jest przez władze samorządowe poprzez wykonywanie zadań i działań wynikających z przyjętych strategii, planów i programów.

Proces planowania strategicznego obejmuje kilka etapów, wśród których muszą znaleźć się elementy związane z diagnozą obecnej sytuacji, analizą mocnych i słabych stron, identyfikacją problemów, wyznaczeniem celów strategicznych i kierunków działania, określenia sposobu realizacji zadań, źródeł finansowania czy sposobów ewaluacji¹⁵².

Podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu powiatu dzierzoniowskiego jest **Strategia Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020**, określająca obszary, cele i kierunki rozwoju, wskazująca misję oraz wyzwania i priorytety rozwojowe obszaru powiatu. Strategia jest dokumentem kluczowym dla rozwoju obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej, wyznaczającym plan działań dla władz samorządu powiatowego oraz samorządów gminnych. Szczególne znaczenie dla realizacji działań wynikających z opracowanej Strategii ma tworzenie partnerstw i współpracy między samorządami wszystkich szczebli, instytucji państwowych, partnerów społecznych i prywatnych.

W wyniku prowadzonych przy opracowywaniu *Strategii* prac zidentyfikowano 5 priorytetowych obszarów rozwojowych powiatu dzierzoniowskiego, którym przyporządkowano cele strategiczne i operacyjne:

PRIORYTET 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka

Cel strategiczny: Podniesienie atrakcyjności gospodarczej i inwestycyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej

- 1.1 Budowa infrastruktury gospodarczej
- 1.2 Modernizacja kształcenia zawodowego i wspieranie zatrudnienia
- 1.3 System edukacji wspierający rozwój kapitału intelektualnego
- 1.4 Aktywne i przedsiębiorcze społeczeństwo subregionu
- 1.5 Rozwój gospodarczy obszarów wiejskich

PRIORYTET 2. Poprawa dostępności komunikacyjnej

Cel strategiczny: Wysoka dostępność komunikacyjna Powiatu Dzierżoniowskiego dla konkurencyjności gospodarczej i spójności subregionu

- 2.1 Wsparcie zewnętrznej dostępności komunikacyjnej subregionu
- 2.2 Wewnętrzna spójność komunikacyjna subregionu

PRIORYTET 3. Kapitał społeczny i jakość życia

Cel strategiczny: Wysoki standard jakości życia na terenie subregionu oraz wzmocnienie kapitału społecznego

---

¹⁵² Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012

Cele operacyjne:

- 3.1 Zwiększenie dostępności do usług edukacyjnych na wysokim poziomie
- 3.2 Rozwój oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej
- 3.3 Poprawa dostępności do usług zdrowotnych i profilaktyka zdrowotna
- 3.4 Rewitalizacja i poprawa stanu technicznego i infrastruktury technicznej budynków mieszkalnych
- 3.5 Poprawa stanu środowiska naturalnego
- 3.6. Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców powiatu
- 3.7. Sprawna i integrująca polityka społeczna

PRIORYTET 4. Atrakcyjna przestrzeń dla spędzania wolnego czasu

Cel strategiczny: Wysoka atrakcyjność turystyczna subregionu dzięki wykorzystaniu walorów

przyrodniczych i kulturowych

- 4.1 Zrównoważony rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej
- 4.2 Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej subregionu

PRIORYTET 5. Integracja i współpraca

Cel strategiczny: Nowoczesne zarządzanie publiczne oraz współpraca samorządowa

- 5.1 Współpraca międzygminna i międzysektorowa
- 5.2 Sprawność administracyjna
- 5.3: Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego¹⁵³

Zadania z zakresu planowania przestrzennego realizowane są również na szczeblu gminnym. W każdej z gmin podstawowym dokumentem określającym i wyznaczającym kierunki działań jest strategia rozwoju, którą uzupełniają inne akty prawa miejscowego, m. in. strategie rozwiązywania problemów społecznych, wspierania rodziny, rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii i przemocy w rodzinie, rozwoju oświaty, ochrony zdrowia, rozwoju transportu, ochrony środowiska, gospodarki odpadami i in.

W poniższej tabeli zawarto zestawienie najważniejszych dokumentów strategicznych powiatu dzierzoniowskiego i gmin:

---

153 Strategia Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020

TABELA 124. WYKAZ OBOWIĄZUJĄCYCH NAJWAŻNIEJSZYCH DOKUMENTÓW O CHARAKTERZE STRATEGICZNYM

	Obowiązujące programy/plany/strategie
Zarządzanie	
Powiat dzierzoniowski	Strategia Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020
Bielawa	<p>Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Bielawa na lata 2014-2020</p> <p>Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Bielawa na lata 2014-2020</p> <p>Plan Promocji Gminy Bielawa na rok 2014</p> <p>Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa</p> <p>Wieloletni Plan Rozwoju i Modernizacji Urzędzeń Wodociągowych i Urzędzeń Kanalizacyjnych dla Gminy Bielawa na lata 2014-2016</p> <p>Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt w roku 2014</p> <p>Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Bielawa na lata 2013-2017</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego</p>
Dzierżoniów (m)	<p>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Lokalnego Dzierżoniowa na lata 2014-2020</p> <p>Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Miejskiej Dzierżoniów na rok 2014</p> <p>Wieloletni Program Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Miejskiej Dzierżoniów na lata 2013-2017</p> <p>Program Rewitalizacji Centrum Miasta Dzierżoniowa na lata 2011-2016</p> <p>Kierunki Działania Burmistrza Dzierżoniowa w zakresie zaspokajania potrzeb mieszkaniowych na lata 2009-2016</p> <p>Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa</p> <p>Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Dzierżoniowa na lata 2013-2016</p>

	<p>Program Rozwoju Przedsiębiorczości Dzierżoniowa na lata 2012-2014</p> <p>Program Współpracy ze Społeczną Radą Przedsiębiorców Ziemi Dzierżoniowskiej przy Burmistrzu Dzierżoniowa</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego</p>
Pieszycy	<p>Strategia Rozwoju Miasta Pieszycy na lata 2007 -2015</p> <p>Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007 -2015</p> <p>Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Pieszycy w 2014r.</p> <p>Koncepcja programowa gazyfikacji miasta Pieszycy dla potrzeb grzewczych do 2020 r.</p> <p>Wieloletni plan rozwoju i modernizacji urządzeń wodociągowych i urządzeń kanalizacyjnych dla Gminy Pieszycy na lata 2014-2016</p> <p>Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa</p> <p>Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Pieszycy na lata 2011-2015</p> <p>Sołeckie Strategie Rozwoju Kamionek, Rościszowa, Bratoszowa i Piskorzowa</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Pieszycy</p> <p>Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego</p>
Piława Górna	<p>Strategia Rozwoju Gminy Piława Górna na lata 2014-2020</p> <p>Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Piława Górna w 2014 roku</p> <p>Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Piława Górna w latach 2014 – 2018</p> <p>Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Piława Górna</p> <p>Wieloletni planu rozwoju i modernizacji urządzeń wodociągowych i urządzeń kanalizacyjnych dla gminy Niemcza na lata 2014-2016</p> <p>Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego</p>

	<p>transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piława Górna</p> <p>Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Piława Górna</p>
Dzierżonów (w)	<p>Strategia Rozwoju Gminy Dzierżonów na lata 2014-2020</p> <p>Plan modernizacji i rozwoju urządzeń wodociągowych i urządzeń kanalizacyjnych na lata 2013-2015</p> <p>Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa</p> <p>Sołeckie Strategie Rozwoju: Dobrocin, Jędrzejowice, Jodłownik, Książnica, Mościsko, Myśliszów, Nowizna, Ostroszowice, Owiesno, Piława Dolna, Roztocznik, Tuszyn, Uciechów, Włóki</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego</p>
Łagiewniki	<p>Strategia Rozwoju Gminy Łagiewniki na lata 2014-2020</p> <p>Gminny Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na 2014 rok</p> <p>Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łagiewniki na lata 2014- 2018</p> <p>Plan Odnowy Miejscowości Słupice</p> <p>Plan Odnowy Miejscowości Oleszna</p> <p>Plan Odnowy Miejscowości Ratajno</p> <p>Sołeckie Strategie Rozwoju Wsi Sieniawka, Jażwina</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</p> <p>Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego</p>
Niemcza	<p>Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Niemcza na lata 2014 -2020</p> <p>Wieloletni plan rozwoju i modernizacji urządzeń wodociągowych i urządzeń kanalizacyjnych dla Gminy Niemcza na lata 2013-2015</p>

	<p>Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa</p> <p>Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Niemcza w 2014 roku</p> <p>Sołeckie Strategie Rozwoju Wsi Przerzeczyn-Zdrój, Kietlin, Podlesie</p> <p>Plan Odnowy Miejscowości dla Sołectwa Kietlin na lata 2010-2018</p> <p>Plan Odnowy Miejscowości dla Sołectwa Przerzeczyn-Zdrój na lata 2010-2018</p> <p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Niemcza</p> <p>Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego</p>
Energia i środowisko	
Powiat dzierzoniowski	<p>Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2012-2015 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2016-2019</p> <p>Plan Gospodarki Odpadami dla Związku Gmin Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2004 – 2015</p> <p>Strategia Wykorzystania Zasobów OZE dla Starostwa Powiatowego w Dzierżoniowie</p> <p>Audyt energetyczny dla Starostwa Powiatowego w Dzierżoniowie</p>
Bielawa	<p>Program Ochrony Środowiska dla Gminy Bielawa</p> <p>Planu działań na rzecz zrównoważonej energii dla miasta Bielawa (SEAP)</p>
Dzierżoniów (m)	<p>Program ochrony środowiska dla miasta Dzierżoniów na lata 2009-2012 z perspektywą do roku 2016</p> <p>Plan Gospodarki Odpadami dla Związku Gmin Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2004 – 2015</p> <p>Program ochrony środowiska</p> <p>Plan działań na rzecz zrównoważonej energii dla Miasta Dzierżoniowa (SEAP)</p> <p>Miejski Program Energetyczny na lata 2010-2014</p>

Pieszyce	Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pieszyce – aktualizacja na lata 2008-2011 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2015
Piława Górna	Program Ochrony Środowiska dla Gminy Piława Górna Studium ochrony przed powodzią zlewni rzeki Bystrzyca
Dzierżonów (w)	Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Dzierżonów na lata 2009 - 2012 z perspektywą na lata 2013-2016 Plan Gospodarki Odpadami dla Związku Gmin Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2004 – 2015 Plan zaopatrzenia gminy Dzierżonów w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe
Łagiewniki	Program Ochrony Środowiska dla Gminy Łagiewniki na lata 2010-2014 Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe gminy Łagiewniki na lata 2007-2017
Niemcza	Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Niemcza na lata 2014-2017 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2018-2021 Plan Gospodarki Odpadami dla Związku Gmin Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2004 – 2015
Społeczeństwo	
Powiat dzierżoniowski	Program działań na rzecz osób niepełnosprawnych w Powiecie Dzierżoniowskim na lata 2014-2020 Program Zdrowotny Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2012 - 2017 Trzyletni, powiatowy program rozwoju pieczy zastępczej na lata 2012 - 2014 Powiatowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie na lata 2012-2016 Programu Pomocy Dziecku i Rodzinie na lata 2010 - 2018 Powiatowa strategia rozwiązywania problemów społecznych na lata 2004-2014 Strategia rozwoju oświaty powiatu dzierżoniowskiego na lata 2005-2019

	<p>Program współpracy Powiatu Dzierżoniowskiego z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami na rok 2014</p> <p>Powiatowy program zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego „Bezpieczna Gmina - Bezpieczny Powiat”</p>
Bielawa	<p>Bielawska Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2012-2017</p> <p>Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2013-2015</p> <p>Gminny Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii w Bielawie na rok 2014.</p> <p>Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2011 - 2015</p> <p>Roczny Program Współpracy Gminy Bielawa z Organizacjami Pozarządowymi w 2014 roku</p> <p>Strategia Rozwoju Oświaty w Gminie Bielawa na lata 2009-2015</p> <p>Gminny Program Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015</p>
Dzierżoniów (m)	<p>Strategia rozwiązywania problemów społecznych Gminy Miejskiej Dzierżoniów na lata 2009-2015</p> <p>Program wspierania rodziny Gminy Miejskiej Dzierżoniów na lata 2012-2014</p> <p>Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 2014 r.</p> <p>Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie na lata 2013-2017</p> <p>Roczny program współpracy Dzierżoniowa z organizacjami pozarządowymi i podmiotami, o których mowa w art. 3 ust 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie na 2014 r.</p> <p>Miejski program profilaktyki i promocji zdrowia w Dzierżoniowie na lata 2009 – 2015</p>
Pieszycy	<p>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2012-2014</p> <p>Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych dla Gminy Pieszycy na rok 2014</p> <p>Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Pieszycy na rok 2014</p> <p>Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Gminie Pieszycy na lata 2013-2016</p>

	<p>Program współpracy Gminy Pieszycy z organizacjami pozarządowymi w 2014 roku</p> <p>Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Gminy Pieszycy na lata 2014-2015</p>
Piława Górna	<p>Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2013-2017</p> <p>Gminny Program Wspierania Rodziny w Piławie Górnej na lata 2013 – 2015</p> <p>Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na rok 2014</p> <p>Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy na lata 2011-2014</p> <p>Program współpracy z organizacjami pozarządowymi na lata 2012-2014</p> <p>Strategia Oświaty Gminy Piława Górna na lata 2013-2017</p>
Dzierżonów (w)	<p>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2020</p> <p>Program Wspierania Rodziny na lata 2013-2015</p> <p>Gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii na 2014 rok</p> <p>Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie na lata 2011-2015</p> <p>Program współpracy Gminy Dzierżonów z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami w 2014 roku</p> <p>Program Rozwoju Bibliotek na lata 2010-2015</p>
Łagiewniki	<p>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych do 2015 roku</p> <p>Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Łagiewniki na lata 2012- 2015</p> <p>Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii w Łagiewnikach na 2014r</p> <p>Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony jej Ofiar w Gminie Łagiewniki na lata 2011-2015</p> <p>Roczny Program Współpracy Gminy Łagiewniki z Organizacjami Pozarządowymi i Podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2014r.</p>

Niemcza	<p>Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2014 – 2016</p> <p>Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na rok 2014</p> <p>Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2014</p> <p>Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015</p> <p>Program współpracy Gminy Niemcza z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2014</p> <p>Strategia rozwoju gminy Niemcza w zakresie kultury, sportu i turystyki na lata 2013 – 2020</p>
---------	--

Źródło: uchwały gmin i powiatu dzierzoniowskiego, strony internetowe samorządów

Dla prawidłowego rozwoju turystycznego Ziemi Dzierżoniowskiej szczególne znaczenie ma **promocja** jej walorów i zasobów.

Kreowanie wizerunku Ziemi Dzierżoniowskiej to jedno z wyzwań rozwojowych powiatu dzierżoniowskiego sformułowanych w *Strategii Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020*. Powinno ono obejmować wzrost infrastruktury turystycznej oraz organizację oryginalnych przedsięwzięć kulturalnych, przekładające się na wzrost zainteresowania Ziemią Dzierżoniowską i poprawę sytuacji gospodarczej mieszkańców. Jednocześnie autorzy Strategii zwracają uwagę na niedostatek spójnej i odpowiednio ukierunkowanej koncepcji promocji tego regionu, jego walorów i możliwości oraz ciągle niewykorzystanie drzemącego w nim potencjału: brakuje specjalizacji turystyczno-rekreacyjnej, infrastruktury, oferty oraz produktów turystycznych. W związku z powyższym za konieczne uznano stworzenie nowego wizerunku – marki Ziemi Dzierżoniowskiej, łączącego zasoby przyrodnicze oraz walory kulturowe i rekreacyjne¹⁵⁴.

Działania promocyjne podejmowane przez Starostwo Powiatowe w Dzierżoniowie w 2013 roku obejmowały organizację imprez powiatowych, partycypację w kosztach przygotowania materiałów filmowych (dofinansowanie kosztów audycji telewizyjnej „Studio wschód” w TVP Wrocław), przygotowanie publikacji (zakup albumu o zabytkach Dolnego Śląska, opracowanie interaktywnej mapy powiatu dzierżoniowskiego oraz wydanie ulotki nt. nowej ścieżki przyrodniczej „Wzgórza Kiełczyńskie”), a także inne działania, związane z utrzymaniem 3 powiatowych ścieżek edukacyjno-przyrodniczych, organizacją konkursu na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne, udziałem w plebiscybie gospodarczym „Sudeckie Krzysztaly” oraz przeprowadzeniem konkursów plastycznych. Wśród imprez powiatowych, które odbyły się w 2013 roku, wymienić można: Rajd Pieczonego Ziemniaka, Powiatowy Zlot Rowerowy, imprezy sportowe (9), Powiatowy Dzień Organizacji Pozarządowych „NGO – to jest to”, Powiatowy Dzień Dawcy, Powiatowy Dzień Bezpieczeństwa oraz XII Dolnośląski Przegląd Zespołów Folklorystycznych w Wojsławicach¹⁵⁵.

Promocja Ziemi Dzierżoniowskiej odbywa się również pośrednio dzięki osiągnięciom powiatu i gmin na arenie wojewódzkiej i krajowej, co skutkuje budową pozytywnego wizerunku tego regionu w świadomości odbiorców. Znacznym sukcesem powiatu dzierżoniowskiego było zwycięstwo w I edycji dolnośląskiego plebiscytu „Euro-Powiat” organizowanego przez Fundację Gospodarczą „**Euro-Partner**”. Wyróżnienie przyznawane jest starostwom powiatowym, które są przyjazne mieszkańcom, ale również firmom i instytucjom działającym na ich terenie, a także skutecznie tworzą zachęty do mieszkania i inwestowania w powiecie¹⁵⁶. Ocenie podlegał przede wszystkim sposób zarządzania oraz rozwój powiatów w latach 2010-2014, z uwzględnieniem różnych kategorii życia społecznego, a przyznane wyróżnienie świadczy o tym, że powiat dzierżoniowski spełnia wymagania najlepszych powiatów Unii Europejskiej i coraz bardziej zbliża się do europejskich odpowiedników jeśli chodzi o infrastrukturę, komfort życia mieszkańców, aktywność władz lokalnych, rozwój i przedsiębiorczość¹⁵⁷. Sukcesami w plebiscybie „Euro Gmina”, którego celem jest promocja i reklama najlepszych jednostek samorządowych, mogą poszczycić się również gmina wiejska Dzierżonów oraz gmina Niemcza, które jako jedne z najlepszych gmin Dolnego Śląska uzyskały tytuły Laureatów

154 Za: Strategia Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020, s. 18

155 Za: Informacja o działaniach promocyjnych podjętych w 2013 r. przez powiat udostępniona przez Starostwo Powiatowe w Dzierżoniowie

156 Za: <http://www.fundacjaeuropartner.pl/index.html>

157 Za: <http://www.pow.dzierzonow.pl/pow/aktualnosci/3423-powiat-dzierzonowski-najlepszy-na-dolnym-slasku>

tego plebiscytu. Doceniono również zasługi wójta gminy Dzierżoniów, któremu przyznano tytuł „Wójta Roku”¹⁵⁸.

Powiat dzierżoniowski i tworzące go gminy uzyskały również wiele wyróżnień w plebiscycie **Samorządowy Lider Roku Kompas 2013**, organizowanym przez grupę medialną Errata. Kompas (w sześciu kategoriach: inwestycje, biznes, ekologia, kultura, sport i turystyka) przyznawane są samorządom, które w opinii kapituły konkursu, zmierzają w dobrym kierunku i mogą być wzorem do naśladowania dla innych. Złoty Kompas w kategorii *biznes* zdobyła gmina Bielawa za przygotowanie kompleksowej oferty rozwoju biznesu (przede wszystkim Bielawskiego Inkubatora Przedsiębiorczości, Dolnośląskiego Inkubatora Art-Przedsiębiorczości, Bielawskiego Parku Przemysłowego i Podstrefy Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest-Park”), natomiast w tej samej kategorii II miejsce zajęło miasto Dzierżoniów za Dzierżoniowski Park Przemysłowy. W kategorii *kultura* III miejsce zajęła gmina Łagiewniki za budowę obiektu małej architektury – teren rekreacji plenerowej „Nad Tamą w Łagiewnikach”. Również gmina Bielawa została nagrodzona Złotym Kompasem w kategorii *ekologia* (za Interaktywne Centrum Poszanowania Energii); w tej samej kategorii III miejsce uzyskał powiat dzierżoniowski za termomodernizację szkół powiatowych. W kategorii *sport* Złoty Kompas otrzymała gmina Łagiewniki (za obiekt lekkoatletyczny wybudowany w ramach programu Dolny Śląsk dla Królowej Sportu), zaś III miejsce zajęła gmina Piława Górna (za Uczniowski Klub Sportowy „sporty Modelarskie i Rekreacja”)¹⁵⁹.

Indywidualnym sukcesem starosty dzierżoniowskiego było zwycięstwo w plebiscycie Gazety Wrocławskiej na najlepszego starostę Dolnego Śląska 2013¹⁶⁰. W 2014 roku Dzierżoniów uzyskał również wyróżnienie w Rankingu Samorządów „Rzeczpospolitej”, zyskując tytuł Najlepszego Samorządu Dziesięciolecia w kategorii gmina miejska i miejsko-wiejska¹⁶¹.

Promocja Ziemi Dzierżoniowskiej odbywa się także za pośrednictwem **mediów** lokalnych i regionalnych, zarówno telewizji, prasy, jak i serwisów internetowych (w tym społecznościowych), prezentujących najważniejsze informacje dotyczące regionu:

- Tygodnik Dzierżoniowski
- Dzierżoniowski Tygodnik Powiatowy
- Telewizja Sudecka
- Lokalna Rozgłośnia Radiowa Radio Sudety Spółka z o.o.
- Doba.pl - Internetowy Informator Lokalny T.Kuriata - B.Stokłosa – T.Ziembic
- Dz-ow.pl - niezależny portal Dzierżoniowa i regionu
- Gazeta Wyborcza
- Gazeta Wrocławska

---

158 Za: <http://www.td-24.pl/wydarzenia/7887-gmina-dzierzoniow-marek-chmielewski-wojtem-roku>

159 Za: <http://www.tygodnik.dzierzoniowski.pl/wydarzenia/6887-dzierzoniow-gala-plebiscytu-samorzadowy-lider-roku-kompasy-2013>, <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3290-kompasy-2013-wyroznienie-dla-powiatu-dzierzoniowskiego>

160 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3293-janusz-guzdek-najlepszym-starosta-na-dolnym-slasku>

161 Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/news/samorz-d-dziesi-ciolecia>

- Radio Wrocław
- TVP Wrocław
- Biuletyny informacyjne poszczególnych miast/gmin: Wiadomości Bielawskie, Goniec Dzierżoniowski, Gazeta Pieszycka, Wieści z Piławy Górnej, Nowiny z gminy Dzierżoniów, Echo Łagiewnik.

Ważną formą promocji Ziemi Dzierżoniowskiej jest udział poszczególnych gmin w działaniach realizowanych przez **stowarzyszenia i organizacje turystyczne**, których są członkami.

Cztery spośród gmin powiatu dzierżoniowskiego: Bielawa, Dzierżoniów, gmina wiejska Dzierżoniów oraz Piława Górna, przystąpiły do *Subregionu Sowiogórskiego*. Współpraca w ramach Subregionu ma na celu kreowanie spójnej polityki turystycznej regionu, promowanie obszaru oraz stworzenie możliwości ubiegania się o dofinansowanie projektów związanych z rozwojem turystyki (zgodnie z założeniami Strategii Subregionu Gór Sowich) ze środków unijnych (w tym RPO WD 2007-2013). Na podstawie przeprowadzonych analiz wyodrębniono subregionalne produkty turystyczne: turystykę rowerową i pieszą, sporty zimowe (narciarstwo zjazdowe i biegowe), zabytki przemysłu i techniki, obiekty militarne, punkty widokowe oraz zamki, pałace, kościoły i inne obiekty dziedzictwa kulturowego¹⁶².

Stowarzyszenie Turystyczne Gmin Gór Sowich tworzą Bielawa, gmina wiejska Dzierżoniów, Nowa Ruda, Pieszycy, Stoszowice oraz Walim. Współpraca w ramach stowarzyszenia obejmuje przede wszystkim opracowywanie i realizację koncepcji rozwoju produktu turystycznego pn. „Góry Sowie”, ale dla osiągnięcia swoich celów stowarzyszenie współpracuje z organizacjami turystyki, wypoczynku i rekreacji oraz ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych, inicjuje i prowadzi działania inwestycyjne w zakresie adaptacji, rozbudowy istniejącej bazy turystycznej oraz nowych przedsięwzięć w zakresie infrastruktury turystycznej oraz podejmuje działania związane z promocją Gór Sowich¹⁶³. W 2013 roku Stowarzyszenie Turystyczne Gmin Gór Sowich podjęło szereg działań, m.in.:

- Kontynuacja działań związanych z projektem „Góry Sowie – dziedzictwo wielokulturowej historii Dolnego Śląska – kampania promocyjno – informacyjna”
- Film o Górach Sowich w 4 wersjach językowych (polski, angielski, niemiecki, czeski)
- Odnowienie szlaków turystycznych w Górach Sowich (tablice kierunkowe i informacyjne)
- Realizacja projektu „Sowiogórskie Trasy do Narciarstwa Biegowego”
- Przygotowanie znaków drogowych E22 B i C, kierujących turystów zmotoryzowanych¹⁶⁴.

Do Stowarzyszenia *ŚLEŻANIE – Lokalna Grupa Działania* należy gmina wiejska Dzierżoniów, gmina wiejska Łagiewniki i gmina miejsko-wiejska Niemcza oraz Jordanów Śląski, Marcinowice, Mietków i Sobótka. Głównym celem stowarzyszenia jest wspieranie rozwoju obszarów wiejskich, przede wszystkim poprzez realizację Lokalnej Strategii

162 Za: http://turystyka.dolnyslask.pl/pliki/Strategia_Gory_Sowie.pdf

163 Za: Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Bielawa na lata 2014-2020

164 Za: Sprawozdanie z działalności STGGS za rok 2013 (<http://gorysowie.org/>)

Rozwoju. Cele ogólne sformułowane w Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Ślężanie” obejmują:

- podnoszenie atrakcyjności Ziemi Ślęzańskiej przez wykorzystanie miejscowych zasobów naturalnych i kulturowych,
- wzrost miejsc pracy i dochodów mieszkańców
- integracja lokalna i regionalna gmin i społeczności LGD¹⁶⁵.

Przedsięwzięcia określone w LSR koncentrują się w następujących obszarach tematycznych: agroturystyka i turystyka wiejska, ochrona dziedzictwa kulturowego, ochrona dziedzictwa kulinarnego, wykorzystanie zasobów naturalnych, ekologia i ochrona środowiska, rozwój przedsiębiorczości, poprawa infrastruktury wiejskiej oraz promocja produktu lokalnego¹⁶⁶. LGD „Ślężanie” prowadzi aktywną promocję regionu, m.in. za pośrednictwem publikacji, produktów lokalnych, misia Ślężystawa czy warsztatów questingowych, a także Internetowej Informacji Turystycznej. Na portalu www.it.slezanie.eu, prezentowane są informacje o członkach stowarzyszenia, ze szczególnym uwzględnieniem informacji turystycznych, służących zarówno turystom chcących odwiedzić region, jak i mieszkańcom jako źródło informacji o regionie.

6.3. Współpraca lokalna i ponadlokalna

Zadania z zakresu współpracy lokalnej i ponadlokalnej gminy tworzące powiat dzierzoniowski realizują poprzez nawiązywanie współpracy z miastami/gminami z innych części kraju, Europy i świata, a także przynależność do różnych związków i stowarzyszeń.

Miasto **Bielawa** dysponuje podpisanymi umowami partnerskimi z następującymi miastami:

- Lingen (Niemcy)
- Hronov (Czechy)
- Chatham – Kent (Kanada)
- Kostelec nad Orlicą (Czechy)
- Burton (Wielka Brytania)
- Ciechanów (Polska)

Miasto **Dzierżoniów** posiada podpisane umowy partnerskie z:

- Bischofsheim (Niemcy)
- Lanškroun (Czechy)
- Crewe and Nantwich (England)

---

165 Statut Stowarzyszenia „Ślężanie – Lokalna Grupa Działania” oraz Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ślężanie” (<http://www.slezanie.eu/>)

166 Za: http://dolnoslaskie.ksow.pl/leader/baza-igd.html?tx_ksow_pi2%5Blgd_woj%5D=0&tx_ksow_pi2%5Blgd_zasieg%5D=1&tx_ksow_pi2%5Bo_powiat%5D=dzier%5C%5BConiowski&tx_ksow_pi2%5Blgd_schemat2%5D=2&tx_ksow_pi2%5Blgd_klucz%5D=0&tx_ksow_pi2%5Blgd_sgd%5D=0&tx_ksow_pi2%5B_search%5D=Wyszukaj&tx_ksow_pi2%5Bitem%5D=90&cHash=cda237bdda

- Kluczbork (Polska)
- Serock (Polska)
- Ałuszta (Ukraina)
- Harwood Hights (Illinois, USA)¹⁶⁷

Miasto **Pieszycy** realizuje działania partnerskie z:

- Schortens (Niemcy)
- Nová Paka (Czechy)
- Bohuslavice (Czechy)
- Nagybjom (Węgry)
- Świecie (Polska)

W mieście **Piława Górna** podpisano umowy partnerskie z:

- Dobruška (Czechy)
- Pohoří (Czechy)
- Kriftel (Niemcy)
- Hofheim (Niemcy)
- Borne (Holandia)
- Herk de Stadt (Belgia)

Gmina wiejska Dzierżoniów posiada umowę partnerską podpisaną z:

- Dolní Čermná (Czechy)

Gmina **Niemcza** zawarła umowy partnerskie z następującymi miastami:

- Gladenbach (Niemcy)
- Letohrad (Czechy)
- Monteux (Francja)

W **Stowarzyszeniu Gmin Polskich Euroregionu Glacensis** funkcjonują Bielawa (od 2002 roku), Dzierżoniów (od 2002 roku), gmina wiejska Dzierżoniów (od 2011 roku), Niemcza (od 2013 roku) oraz powiat dzierżoniowski (od 2012 roku). Euroregion Glacensis jest jednym z szesnastu euroregionów funkcjonujących w granicach Polski i jednym z sześciu na pograniczu polsko-czeskim. Wieloletnia współpraca transgraniczna samorządów w rejonie Sudetów Środkowych i Wschodnich w 2000 roku zaowocowała utworzeniem Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Glacensis. Powołanie Stowarzyszenia wynikało z konieczności dostosowania struktur euroregionalnych po obu stronach granicy oraz konieczności stworzenia po polskiej stronie Euroregionu czytelnej struktury dla zarządzania programami pomocowymi Unii Europejskiej. Tym samym

---

¹⁶⁷ Aktywnymi miastami partnerskimi Dzierżoniowa są: Bischofsheim, Crewe&Nantwich, Lanškroun, Serock i Kluczbork. W Dzierżoniowie od 2003 roku funkcjonuje Stowarzyszenie Miast Partnerskich Dzierżoniowa, którego podstawowym celem jest upowszechnianie idei przyjaźni między narodami oraz współpraca i wymiana doświadczeń z europejskimi miejscowościami partnerskimi Dzierżoniowa, za: Statut Stowarzyszenia Miast Partnerskich Dzierżoniowa (<http://www.tmpdz.dzierzonow.pl/strona-glowna/>)

powstała organizacja, której działalność jest ukierunkowana wyłącznie na współpracę transgraniczną¹⁶⁸.

Miasta Dzierżoniów i Piława Górna są członkami **Związku Miast Polskich**. Głównym celem ZMP jest wspieranie idei samorządu terytorialnego oraz dążenie do gospodarczego i kulturalnego rozwoju miast polskich. Związek Miast Polskich prowadzi lobbing legislacyjny, organizuje wymianę doświadczeń w ramach spotkań, kongresów, konferencji, warsztatów, szkoleń i dobrych praktyk, umożliwia skorzystanie ze wsparcia eksperckiego (badania ankietowe, System Analiz Samorządowych), podejmuje współpracę z podmiotami zagranicznymi, a także prowadzi działania promocyjne i informacyjne¹⁶⁹.

Do **Związku Powiatów Polskich** należy powiat dzierżoniowski. Celem ZPP jest wspieranie idei samorządu terytorialnego, integrowanie i obrona wspólnych interesów powiatów, kształtowanie wspólnej polityki, wspieranie inicjatyw na rzecz rozwoju i promocji powiatów, wymiana doświadczeń oraz upowszechnianie modelowych rozwiązań w zakresie rozwoju i zarządzania w powiatach¹⁷⁰.

Na terenie gmin wiejskich powiatu dzierżoniowskiego prowadzony jest program **Odnowy Wsi w Województwie Dolnośląskim**. Odnowa wsi jest metodą rozwoju obszarów wiejskich, zapoczątkowaną w województwie opolskim, mającą na celu aktywizację społeczności lokalnych do pracy na rzecz rozwoju swoich miejscowości oraz poprawy jakości życia na obszarach wiejskich przy wsparciu gminy i regionu. W programie wykorzystuje się również metodę długoterminowego planowania strategicznego (lokalne strategie rozwoju). Do regionalnego programu Odnowa Wsi Dolnośląskiej przystąpiły 4 gminy z powiatu dzierżoniowskiego:

- Gmina wiejska Dzierżoniów: sołectwa Dobrocin, Jędrzejowice, Jodłownik, Książnica, Mościsko, Myśliszów, Nowizna, Ostroszowice, Owiesno, Piława Dolna, Roztocznik, Tuszyn, Uciechów oraz Włóki
- Gmina miejsko-wiejska Niemcza: sołectwa Ruszkowice, Podlesie, Przerzeczyn-Zdrój, Kietlin oraz Nowa Wieś Niemczańska
- Gmina wiejska Łagiewniki: sołectwa Jaźwina oraz Sieniawka
- Gmina miejska Pieszyce: sołectwa Kamionki, Rościszów, Bratoszów oraz Piskorzów

Większość utworzonych Grup Odnowy Wsi funkcjonuje jako organizacje pozarządowe (stowarzyszenia) i w sposób czynny korzysta z możliwości stwarzanych przez program, zdobywając liczne wyróżnienia i nagrody¹⁷¹. Tworzenie stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju lokalnego określonych obszarów jest przejawem silnych inicjatyw oddolnych i partnerskich zasad współpracy władz samorządowych ze społecznościami lokalnymi na terenie powiatu dzierżoniowskiego. Proces ten jest obecny również na obszarach wiejskich powiatu, szczególnie w tych sołectwach, które realizują program Odnowy Wsi Dolnośląskiej:

- Stowarzyszenie Rozwoju Lokalnego „Lepszy Bratoszów”
- Stowarzyszenie „Centrum Aktywizacji Mieszkańców Piskorzowa”

---

168 Za: <http://www.euroregion-glacensis.ng.pl/>

169 Statut Związku Miast Polskich (<http://www.zmp.poznan.pl/>)

170 Statut Związku Powiatów Polskich (<http://www.zpp.pl/infoczpp/statut-zwiazku-powiatow-polskich>)

171 Za: http://www.ug.dzierzonow.pl/odnowa_wsi.php

- Stowarzyszenie „Aktywuj Młodzież”
- Stowarzyszenie Rozwoju i Promocji Wsi - Przystań Mościsko
- Stowarzyszenie Dobrocin Wieś XXI Wieku
- Stowarzyszenie „Piława Dolna”
- Stowarzyszenie „Przyjaciół Gór Sowich” w Ostroszowicach
- Stowarzyszenie „Razem Dla Wsi” (Owiesno)
- Stowarzyszenie „Roztocznik - Wspólna Przyszłość”
- Stowarzyszenie „Uciechów - Moja Wieś”
- Stowarzyszenie „Wzgórza Kiełczyńskie” obejmujące swoim zasięgiem: Jędrzejowice, Kiełczyn, Tuszyn, Włóki i Książnicę
- Stowarzyszenie „Nasza Nowizna”
- Stowarzyszenie Rozwoju Wsi „Jaźwina Bez Granic”
- Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi Ligota Wielka „Ligota Wielka Nad Krasawą”
- Stowarzyszenie „Nasza Wieś Ratajno”
- Stowarzyszenie na rzecz Odnowy Wsi Podlesie i Ruszkowice „Razem Możemy Więcej”.

Gmina wiejska Dzierżoniów była jednym z inicjatorów powstania **Polskiej Sieci Odnowy i Rozwoju Wsi**. Gmina została członkiem założycielem PSORW, zaś wójt gminy Dzierżoniów został członkiem Prezydium powołanej do życia 11 marca 2013 r. organizacji. Celem powstania PSORW było utworzenie platformy wymiany doświadczeń, wiedzy i dobrych praktyk w zakresie działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w Polsce¹⁷².

W gminie Dzierżoniów powołano również **Partnerstwo Lokalne Gminy Dzierżoniów czyli... wszystkie konie w jedną stronę**. Powstanie partnerstwa w 2012 roku poprzedzone było konsekwencją wcześniejszych systematycznych działań na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego. Porozumienie partnerskie zostało podpisane przez 26 instytucji i organizacji pozarządowych z terenu gminy Dzierżoniów, które stawiają sobie za cel współdziałanie na rzecz rozwoju społeczności lokalnej. *Partnerstwo Lokalne Gminy Dzierżoniów czyli... wszystkie konie w jedną stronę* zostało również umieszczone na Witrynie Obywatelskiej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w kategorii „wspólnota obywatelska” jako przykład dobrej praktyki¹⁷³.

Szczególnym przejawem dobrowolnej współpracy jednostek tworzących powiat dzierżoniowski jest podpisane w 2012 roku Partnerstwo Powiatu Dzierżoniowskiego. Cele partnerstwa obejmują kreowanie i koordynowanie wspólnych interesów jednostek samorządów skierowanych na rozwój społeczno-gospodarczy oraz kształtowanie ładu przestrzennego na obszarze jednostek samorządu terytorialnego tworzących Partnerstwo: Powiatu Dzierżoniowskiego, Gminy Miejskiej Dzierżoniów, Gminy Bielawa,

172 Za: <http://www.pSORW.odnowawsi.pl/index.php>

173 Za: Wniosek o umieszczenie na Witrynie Obywatelskiej projektu w kategorii „wspólnota obywatelska”. Gmina Dzierżoniów. „Partnerstwo Lokalne czyli... wszystkie konie w jedną stronę”. Witryna Obywatelska prowadzona jest we współpracy z partnerami projektu „Decydujmy razem. Wzmocnienie mechanizmów partycypacyjnych w kreowaniu i wdrażaniu polityk publicznych oraz podejmowaniu decyzji publicznych”, <http://www.prezydent.pl/witryna-obywatelska/witryna-obywatelska/projekt.179.html>, <http://www.decdujemyrazem.pl/>

Gminy Pieszycy, Gminy Dzierżoniów, Gminy Łagiewniki, Gminy Niemcza, Gminy Piława Górna. Cele Partnerstwa realizowane są m.in. poprzez koordynację strategicznych decyzji, uzgadnianie spójnej polityki w obszarach rozwoju przestrzennego, gospodarczego i społecznego oraz udział w ponadlokalnych inicjatywach sprzyjających spójności przestrzennej¹⁷⁴. Tendencje do działań partnerskich znalazły również swoje odzwierciedlenie w misji rozwoju powiatu dzierzoniowskiego sformułowanej w Strategii Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego: „*Naszą misją jest wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego Ziemi Dzierżoniowskiej w partnerstwie z samorządami gminnymi oraz sektorem biznesowym i pozarządowym. Chcemy wspólnie kreować Ziemię Dzierżoniowską jako silny i spójny subregion na mapie województwa dolnośląskiego*”¹⁷⁵.

Pierwszym działaniem w ramach nawiązanego Partnerstwa Powiatu Dzierżoniowskiego było przystąpienie do projektu predefiniowanego w ramach programu regionalnego Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, realizowanego przez Związek Miast Polskich we współpracy ze Związkiem Powiatów Polskich, Związkiem Gmin Wiejskich oraz Norweskim Związkiem Władz Lokalnych i Regionalnych. Dzięki szybkiemu przystąpieniu do projektu Partnerstwo Powiatu Dzierżoniowskiego zyskało pełen zakres pomocy doradczej w projekcie, którego celem jest:

- przygotowanie partnerstw samorządowych do ubiegania się o dofinansowanie i wsparcie w realizacji projektów konkursowych;
- podniesienie kompetencji przedstawicieli JST w zakresie współpracy międzysamorządowej (między różnymi jednostkami samorządu) i międzysektorowej (z organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami i innymi przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego) jako narzędzi rozwiązywania problemów społeczno-ekonomicznych na danym terenie;
- zapewnienie wymiany doświadczeń między JST planującymi przygotowanie projektów składanych w trybie konkursowym¹⁷⁶.

Następnym wspólnym działaniem partnerstwa samorządów Ziemi Dzierżoniowskiej (z powiatem dzierzoniowskim jako liderem) było przystąpienie do konkursu organizowanego przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Zgłoszony projekt pt. „**Innowacyjne e-usługi świadczone za pomocą Zintegrowanego Systemu Informatycznego Powiatu Dzierżoniowskiego**”¹⁷⁷ uzyskał największą liczbę punktów i pierwsze miejsce na liście rankingowej. Celem projektu jest rozwój usług publicznych świadczonych przez Internet w Starostwie Powiatowym i urzędach każdej z gmin powiatu. Usługi realizowane będą za pośrednictwem platformy e-PUAP, a ponadto powstanie System Informacji Przestrzennej Powiatu Dzierżoniowskiego, dla mieszkańców stanowiący źródło dostępu do danych (cyfrowa mapa), zaś na urzędów – narzędzie do zarządzania przestrzenią. Na realizację projektu zaplanowanego na lata 2014-2015 partnerstwo samorządów Ziemi Dzierżoniowskiej pozyskało dotację w wysokości 85% (tj. ponad 2 mln zł)¹⁷⁸.

---

174 Za: <http://www.dzierzoniow.pl/pl/news/porozumienie-gmin-w-jedno-ci-si>

175 Za: Strategia Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020, s. 20

176 Za: <http://www.partnerstwa.jst.org.pl/informacje-o-projekcie/o-programie/8-aktualnosci/78-partnerstwo-gmin-powiatu-dzierzoniowskiego-szansa>

177 Projekt realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet V Dobre rządzenie, Działanie 5.2 Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej, Poddziałanie 5.2.1 Modernizacja zarządzania w administracji samorządowej.

Kolejnym projektem realizowanym w partnerstwie samorządów jest projekt pn. **Partnerstwo JST Ziemi Dzierżoniowskiej – wspólnie w stronę zrównoważonego rozwoju**¹⁷⁹. Projekt, którego liderem jest Miasto Dzierżoniów, został zaplanowany na lata 2014-2015, zaś dotacja z Unii Europejskiej wynosiła ponad 600 000 zł. Głównym celem projektu jest *stworzenie i uruchomienie efektywnego mechanizmu długofalowej współpracy w zakresie partnerskiego diagnozowania i rozwiązywania problemów całego obszaru funkcjonalnego*, zaś realizacja projektu przyczyni się do rozwiązywania istotnych problemów Ziemi Dzierżoniowskiej. W ramach projektu opracowane zostaną: Strategia Rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020 oraz cztery programy sektorowe: Program Rewitalizacji Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020, Program Zwiększania Retencyjności Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020, Program aktywności społeczno-zawodowej na rzecz kształtowania świadomości innowacyjnej i przedsiębiorczej mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020 oraz Program Rozwoju Transportu Ziemi Dzierżoniowskiej na lata 2014-2020. Opracowane dokumenty będą podstawą podejmowania decyzji strategicznych w celu rozwiązywania wspólnych problemów i wskazywania kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego, a w efekcie będą służyły podniesieniu jakości życia mieszkańców obszaru funkcjonalnego. W oparciu o ww. dokumenty Partnerstwo Powiatu Dzierżoniowskiego będzie również ubiegało o środki unijne w perspektywie finansowej 2014-2020¹⁸⁰.

We wszystkich gminach powiatu dzierżoniowskiego prowadzone są działania z zakresu współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych (w oparciu o rokrocznie opracowywane programy współpracy), jednak stan sektora NGO w poszczególnych gminach jest zróżnicowany.

TABELA 125. LICZBA FUNDACJI W LATACH 2009-2013

	sektor prywatny - fundacje					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	874	1002	1139	1312	1542	76,4%
Powiat kłodzki	32	37	44	49	60	87,5%
Powiat ząbkowicki	6	9	9	10	13	116,7%
Powiat dzierżoniowski	26	28	27	29	33	26,9%
Bielawa (m)	3	4	5	6	8	166,7%
Dzierżoniów (m)	19	19	17	18	19	0,0%
Pieszycy (m)	1	1	1	1	1	0,0%
Piława Górna (m)	0	0	0	0	0	-
Dzierżoniów (w)	0	0	0	0	0	-
Łagiewniki (w)	1	2	2	2	3	200,0%
Niemcza (m-w)	2	2	2	2	2	0,0%

Źródło: BDL/GUS

178 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3243-partnerski-projekt-powiatu-i-gmin-najlepszy-w-polsce>

179 Projekt jest realizowany w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013 w ramach konkursu na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych (edycja 2)

180 Za: http://www.bielawa.pl/site/index/site_id/1664

Na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku liczba zarejestrowanych fundacji wynosiła 33 jednostki. Ponad połowa z nich (19 fundacji, tj. 57,6%) była zarejestrowana w stolicy powiatu, Dzierżoniowie. 8 fundacji funkcjonowało w Bielawie, 3 w Łagiewnikach, 2 w Niemczy i 1 w Pieszycach. Na terenie Piławy Górnej oraz gminy wiejskiej Dzierżoniów nie zarejestrowano działalności fundacji. Z roku na rok w powiecie dzierzoniowskim przybywa jednostek posiadających status fundacji, choć przyrost ten nie jest tak szybki jak w sąsiednich samorządach. W latach 2009-2013 liczba fundacji w powiecie zwiększyła się o 26,9%, podczas gdy w tym samym okresie w powiecie kłodzkim odnotowano wzrost na poziomie 87,5%, zaś w skali województwa – 76,4%.

TABELA 126. STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE SPOŁECZNE W LATACH 2009-2013

	sektor prywatny - stowarzyszenia i organizacje społeczne					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	6862	7249	7631	8044	8413	22,6%
Powiat kłodzki	390	414	426	443	463	18,7%
Powiat ząbkowicki	162	172	177	191	204	25,9%
Powiat dzierzoniowski	196	207	225	231	243	24,0%
Bielawa (m)	52	53	55	56	60	15,4%
Dzierżoniów (m)	73	76	83	85	87	19,2%
Pieszycy (m)	13	15	16	17	19	46,2%
Piława Górna (m)	4	5	5	5	5	25,0%
Dzierżoniów (w)	28	30	34	35	36	28,6%
Łagiewniki (w)	16	17	21	21	21	31,3%
Niemcza (m-w)	10	11	11	12	15	50,0%

Źródło: BDL/GUS

Dynamicznie w powiecie dzierzoniowskim rozwija się również baza stowarzyszeń i organizacji społecznych. W 2013 roku działalność prowadziły 243 podmioty, tj. o 24% więcej niż w 2009 roku. W skali Dolnego Śląska przyrost liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych w latach 2009-2013 wynosił 22,6%, nieco wyższy był w powiecie ząbkowickim (25,9%), zaś nieco niższy – w powiecie kłodzkim (18,7%). Podobnie jak w przypadku fundacji, również najczęściej stowarzyszeń i organizacji społecznych prowadziło działalność w Dzierżoniowie (87 podmiotów). Jednak przewaga stolicy powiatu nie jest tak znaczna – stanowią one 35,8% ogółu zarejestrowanych w powiecie stowarzyszeń i organizacji społecznych. Udział stowarzyszeń i organizacji społecznych z Bielawy wynosił 24,7%, z gminy wiejskiej Dzierżoniów – 14,8%, z Łagiewnik – 8,6%, z Pieszyc – 7,8%, z Niemczy – 6,2%, zaś z Piławy Górnej – 2,4%.

TABELA 127. FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE SPOŁECZNE NA 10 TYS. MIESZKAŃCÓW

	fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców					
	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana
Dolnośląskie	27	28	30	32	34	7
Powiat kłodzki	26	27	28	30	32	6
Powiat ząbkowicki	24	26	27	29	32	8
Powiat dzierzoniowski	21	22	24	25	26	5
Bielawa (m)	18	18	19	20	22	4
Dzierżoniów (m)	27	27	29	30	31	4

Pieszycy (m)	15	17	18	19	21	6
Piława Górna (m)	6	7	7	7	7	1
Dzierżoniów (w)	30	32	36	37	39	9
Łagiewniki (w)	23	25	30	31	32	9
Niemcza (m-w)	20	22	22	24	29	9

Źródło: BDL/GUS

Wskaźnik fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców obrazuje dystans, jaki w tym zakresie nadal dzieli powiat dzierżoniowski od innych samorządów. W 2013 roku wskaźnik ten kształtował się na poziomie 26 i choć był od 2009 roku wzrósł o 5, wciąż pozostawał niższy niż średnia wojewódzka (34) czy średnie dla powiatu kłodzkiego i dzierżoniowskiego (32). Warto zauważyć, iż powiat dzierżoniowski dopiero w 2013 roku osiągnął wartość (tj. 26) wskaźnika fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, który w przypadku Dolnego Śląska czy powiatu kłodzkiego występował w 2009 roku (27-26). Bardzo zróżnicowana jest również sytuacja w gminach powiatu dzierżoniowskiego. Najmniej fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności przypada w Piławie Górnej – jedynie 7. Wartość wskaźnika na poziomie wyższym niż średnia powiatowa wystąpiła w Niemczy (29), Dzierżoniowie (31) oraz Łagiewnikach (32), zaś jedyną gminą powiatu dzierżoniowskiego, w której wskaźnik fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności kształtował się na poziomie wyższym niż średnia wojewódzka, była gmina wiejska Dzierżoniów – 39.

Powyższe dane wskazują wyraźnie na konieczność pobudzania aktywności mieszkańców i społeczności lokalnych do większego udziału w III sektorze. Popularyzacji idei angażowania się mieszkańców w pracę organizacji pozarządowych sprzyja organizowany od 2013 roku *Powiatowy Dzień Organizacji Pozarządowych* oraz konkurs „NGO – to jest to!”. Celem konkursu mającego wyłonić najlepszą organizację pozarządową, lokalnego lidera organizacji pozarządowej oraz przedsiębiorcę lub osobę wspierającą organizację pozarządową, jest wyróżnienie podmiotów aktywnie działających na rzecz społeczności lokalnych oraz promocja działalności III sektora wśród mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego¹⁸¹.

Organizacje pozarządowe z terenu miasta Dzierżoniowa mogą uczestniczyć również w prowadzonym przez Centrum Aktywności Społecznej projekcie „*Inkubator NGO*”. Celem projektu jest zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców miasta i zaangażowania się w działania organizacji pozarządowych oraz wzrost potencjału III sektora w mieście. Oferta projektu skierowana jest do mieszkańców Dzierżoniowa (18-75 lat), którzy pracują na rzecz lub chcą założyć organizację pozarządową oraz do funkcjonujących na terenie miasta NGO, które chcą zwiększyć swój potencjał. Uczestnicy projektu będą mogli skorzystać ze wsparcia w formie szkoleń podstawowych (zakładanie organizacji, zarządzanie organizacją, przygotowanie projektów), szkoleń dodatkowych (PR i promocja w organizacji, współpraca NGO z biznesem, CSR, budowanie sieci relacji przez NGO w otoczeniu, współpraca z wolontariuszami) oraz doradztwa specjalistycznego (indywidualne konsultacje z zakresu prawa, finansów, PR, przygotowywania wniosków czy zarządzania)¹⁸².

181 Za: <http://www.pow.dzierzoniow.pl/pow/aktualnosci/3178-konkurs-ngo-to-jest-to>

182 Za: <http://www.cas-dzierzoniow.pl/ruszył-projekt-dzierżoniowski-inkubator-ngo/>

7. **Diagnoza społeczno-gospodarcza Ziemi Dzierżoniowskiej – podsumowanie**

UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE ROZWOJU ZIEMI DZIERŻONIOWSKIEJ

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego z perspektywą do 2020 roku definiuje Ziemię Dzierżoniowską jako jeden z dwunastu obszarów problemowych w województwie dolnośląskim¹⁸³. Opisuje Ziemię Dzierżoniowską jako enklawę rozproszonego, policentrycznego osadnictwa z dominującymi ośrodkami miejskimi (Dzierżoniów, Bielawa, Pieszyce, Łagiewniki, Niemcza, Piława Górna), wśród terenów atrakcyjnych przyrodniczo, o silnych tradycjach i dużym potencjale przemysłowym. Obszar ten charakteryzuje się wysokim bezrobociem, wynikającym z upadku istniejących tu kiedyś dużych firm branży tekstylno - włókienniczej i elektrotechnicznej.

Wśród istotnych, odnoszących się do Ziemi Dzierżoniowskiej, uwarunkowań wewnętrznych rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego można wymienić:

- **Uwarunkowania rozwoju sieci osadniczej**, w których zespół miast Dzierżoniów-Bielawa-Pieszyce został wskazany jako ośrodek o dużym potencjale dla rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego w sferze osadniczej,
- **Uwarunkowania związane ze sferą techniczną** w odniesieniu do systemów transportowych, gdzie Dzierżoniów jest głównym węzłem komunikacyjnym, miastem, w którym krzyżują się szlaki drogowe i kolejowe (Dzierżoniów jako węzeł będący głównym generatorem ruchu),
- **Uwarunkowania dla rozwoju sfery społecznej**, wśród których wskazuje się położenie Ziemi Dzierżoniowskiej w obszarze koncentracji negatywnych cech demograficznych i społecznych (oprócz gminy Łagiewniki). Dla obszarów tych charakterystyczne są zjawiska depopulacji (odpływ i ubytek ludności), obejmujące głównie tereny peryferyjne, oddalone od większych uprzemysłowionych ośrodków regionalnych oraz często nieposiadające dobrych połączeń komunikacyjnych z ośrodkami rozwojowymi,
- **Uwarunkowania dla rozwoju sfery gospodarczej**, wskazujące na położenie zespołu dzierżoniowskiego w paśmie rozwoju działalności produkcyjnej (pasma Głogów-Polkowice-Lubin-Legnica-Jawor-Strzegom-Wałbrzych-Świdnica-zespół dzierżoniowski) oraz należy do obszarów aktywności gospodarczej (z uwagi na obecność SSE).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego z perspektywą do 2020 roku wskazuje w kontekście uwarunkowań przestrzennych rozwoju regionu, na **położenie Ziemi Dzierżoniowskiej w obrębie obszaru objętego silnymi powiązaniem funkcjonalnymi z Wrocławiem** (tzw. Wrocławski Obszar Integracji).

¹⁸³ Obszar problemowy, zgodnie z definicją art. 2 pkt 7 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2012r. poz. 647 z późn. zm.), jest to „obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych wskazany w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”.

Obszar ten charakteryzuje się wysoką gęstością zaludnienia i oddziaływaniem procesów rozwojowych wynikających z sąsiedztwa dynamicznie rozwijającej się aglomeracji. Oddziaływanie aglomeracji wrocławskiej na procesy zachodzące w obrębie Ziemi Dzierżoniowskiej nie są rozłożone równomiernie w przestrzeni. Silniejsze powiązania ze stolicą województwa wykazują gminy położone w korytarzu drogi krajowej nr 8 (gmina Łagiewniki, gmina Niemcza).

Ponadto Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego wskazuje na położenie w przestrzeni tzw. Sudeckiego Obszaru Integracji, który obejmuje południowy obszar województwa dolnośląskiego o specyficznych uwarunkowaniach rozwoju wyróżniającymi się peryferyjnym położeniem w województwie. Obszar ten cechuje się wieloma barierami rozwojowymi, wynikającymi m.in. ze słabej dostępności transportowej, depopulacji, dużego bezrobocia i utrudnionych warunków prowadzenia inwestycji prorozwojowych i infrastrukturalnych (specyfika terenów górskich i podgórszych).

Opisując uwarunkowania przestrzenne rozwoju należy podkreślić, że obszar Ziemi Dzierżoniowskiej to jednocześnie obszar silnie zurbanizowany, którego osią są Dzierżoniów oraz miasta tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze Bielawa, Pieszyce, Piława Górna i Niemcza, jak również **obszary wiejskie**, w tym obszary wiejskie wymagające wsparcia procesów rozwojowych (gmina wiejska Dzierżoniów, Łagiewniki), **obszary górskie** (przez gminy Bielawa, Pieszyce oraz częściowo gminę wiejską Dzierżoniów przebiega granica obszaru górskiego, makroregion Sudety Środkowe) oraz **obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej**. Jednym wyzwaniem Ziemi Dzierżoniowskiej będzie zapewnienie właściwego gospodarowania wodami jako elementu różnorodności biologicznej, ale i podstawy rozwoju regionalnego i gospodarczego. Zrównoważone gospodarowanie wodami ma również znaczenie dla ochrony przeciwpowodziowej. Jest to kwestia mająca ściśle powiązanie z polityką przestrzenną i zapewnieniem ładu przestrzennego.¹⁸⁴

Analizując przestrzeń Ziemi Dzierżoniowskiej można wskazać na pewną dychotomię uwarunkowań rozwoju, do których w szczególności należy zaliczyć dostępność komunikacyjną ośrodków wzrostu w kraju, w tym aglomeracji wrocławskiej (lepiej położonych w korytarzu DK nr 8 i gorsza gmin położonych w Górach Sowich), różnorodność przestrzeni (obszary miejskie Dzierżoniowa, Bielawy, Piławy Górnej i Pieszyc oraz obszary wiejskie o znacznym potencjale dla produkcji rolnej wraz obszarami górskimi o wysokich walorach przyrodniczych) oraz wewnętrzne zróżnicowanie potencjału i procesów rozwojowych (np. poziom bezrobocia, koncentracja działalności gospodarczej, poziom rozwoju infrastruktury technicznej).

DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

Komunikacja na terenie powiatu dzierżoniowskiego odbywa się przede wszystkim z wykorzystaniem infrastruktury drogowej, w dużo mniejszym stopniu infrastruktury kolejowej. Najbliższe lotnisko znajduje się we Wrocławiu, ok. 60 km od Dzierżoniowa.

W odniesieniu do systemów transportowych **Dzierżoniów jest głównym węzłem komunikacyjnym, miastem, w którym krzyżują się szlaki drogowe i kolejowe** (Dzierżoniów jako węzeł będący głównym generatorem ruchu). Przez Dzierżoniów przebiega większość głównych dróg oraz linia kolejowa na 137 Katowice – Nysa – Kamieniec Ząbkowicki – Świdnica – Legnica, nazywana też Podsudecką Magistralą Kolejową (PMK). Dzierżoniów jako miasto powiatowe i centrum Ziemi Dzierżoniowskiej jest jednocześnie miejscem, które odwiedzane codziennie przez niemal połowę mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej¹⁸⁵. Wynika to z funkcji administracyjnej i usługowej oraz koncentracji działalności gospodarczej na obszarze tego miasta.

Istotne znaczenie dla układu komunikacyjnego Ziemi Dzierżoniowskiej posiada także miejscowość Łagiewniki, gdzie spotykają się najważniejsze drogowe połączenia, tj. DK 8 Wrocław-Kudowa Zdrój stanowiąca element korytarza europejskiego E67 (Finlandia – Estonia – Łotwa – Litwa – Polska – Czechy), DK 39 Łagiewniki – Strzelin – Wiązów – Brzeg – Namysłów – Kamienna – Baranów – Kępno oraz DW nr 384, która jest ciągiem komunikacyjnym obsługującym zespół miast Dzierżoniów – Bielawa – Pieszyce.

Kluczowe znaczenie dla dostępności komunikacyjnej Ziemi Dzierżoniowskiej posiada DK nr 8, będąca częścią europejskiej trasy E67 łączącej Północ Europy (Kraje Bałtyckie, Finlandia) z Europą Środkową, łącząca obszar Ziemi Dzierżoniowskiej z aglomeracją wrocławską oraz korytarzem transportowym opartym na autostradzie A4 (III Paneuropejski Korytarz Transportowy Sieci TEN-T). Polityka transportowa jest jedną z kluczowych polityk UE mających istotny wpływ na zagospodarowanie przestrzeni kraju. Jej kluczowym elementem jest Transeuropejska Sieć Transportowa (TEN-T). Przebieg sieci TEN-T tworzonej z punktu widzenia interesów transportowych całej Unii Europejskiej oraz realizacja odpowiedniej jakości inwestycji są kluczowe dla możliwości rozwojowych UE, powiększenia dostępności terytorialnej oraz podwyższenia konkurencyjności miast.¹⁸⁶

Dostępność komunikacyjna stolicy województwa wykazuje się zróżnicowaniem w obrębie obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej. Dystans z Wrocławia do Łagiewnik możliwy jest do pokonania najszybciej w 45 min., do Dzierżoniowa w 55 min. a do Bielawy potrzeba około 60 min. W rzeczywistości pokonanie tego odcinka w dzień roboczy wymaga czasu dłuższego o dodatkowe 10 – 15 min, wydłużając czas podróży do Bielawy, oddalonej od centrum Wrocławia o 64 km do 75 min. W tym samym czasie możliwe jest osiągnięcie węzła Bolesławiec autostrady A4 oddalonego o 120 km. Dostępność drogowa Ziemi Dzierżoniowskiej poprawiła się dzięki inwestycji związanej z przebudową drogi wojewódzkiej nr 384 na odcinku Dzierżoniów – Łagiewniki.

Budowa drogi ekspresowej S8 na odcinku Wrocław – Kudowa Zdrój wydaje się być kluczową inwestycją dla poprawy dostępności drogowej nie tylko dla Ziemi Dzierżoniowskiej, ale także sąsiednich powiatów kłodzkiego oraz ząbkowickiego, jak również dla wyzwań rozwojowych całego regionu.

Przewoźnikiem świadczącym usługi komunikacji kolejowej na terenie powiatu dzierżoniowskiego są Koleje Dolnośląskie Sp. z o. o. Transport kolejowy odbywa się jedyną w powiecie czynną linią kolejową nr 137 Katowice-Legnica (Podsudecka Magistrala Kolejowa) z wykorzystaniem dworca kolejowego w Dzierżoniowie oraz przystanków kolejowych w Mościsku Dzierżoniowskim oraz Piławie Górnej. Aktualny rozkład jazdy pociągów Kolei Dolnośląskich Sp. z o. o. obejmuje 12 kursów na terenie powiatu dzierżoniowskiego, zapewniających połączenia w kierunku Stanowic, Kłodzka, Wrocławia i Polanicy Zdrój. Przez teren powiatu przebiegają również 4 nieczynne linie kolejowe: linia kolejowa nr 304 Brzeg-Strzelin-Łagiewniki Dzierżoniowskie, linia kolejowa nr 310 Kobierzyce-Łagiewniki Dzierżoniowskie-Piława Górna, linia kolejowa nr 327 Bielawa-Srebrna Góra-Radków oraz linia kolejowa nr 341 Dzierżoniów-Bielawa.

Dostępność kolejowa stolicy Dolnego Śląska z obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej przekracza 120 min. Tym samym komunikacja kolejowa odgrywa marginalne znaczenie w komunikacji zbiorowej Ziemi Dzierżoniowskiej. KPZK 2030 wskazuje na potrzebę powiązania największych miast kraju siecią nowoczesnych linii kolejowych. **Zespół miast Dzierżoniów-Bielawa-Pieszyce zamieszkuje łącznie 75240 osób¹⁸⁷**, będąc jedną z większych zwartych aglomeracji miejskich na Dolnym Śląsku (po Wrocławiu, Wałbrzychu, Legnicy, Jeleniej Górze). Podstawą systemu komunikacyjnego kraju powinny być multimodalne węzły przesiadkowe, zapewniające łatwy dostęp do przystanków,

185

Raport z badań ilościowych: Połowa wszystkich badanych (49,6%) odwiedza codziennie, a aż 80,3% przynajmniej raz w tygodniu.

186

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

187

GUS, 2013

integrację taryfową i rozkładową. Szczególnie znacznie, w kontekście wyzwań rozwoju kraju ma powiązanie komunikacyjne aglomeracji dzierzoniowskiej z aglomeracją wrocławską. **Efektywny i nowoczesny system komunikacyjny wspierać będzie wymianę wiedzy oraz tworzenie powiązań kooperacyjnych zarówno biznesowych, jak też instytucji publicznych. Tym samym przyczyniać się będzie do wzrostu konkurencyjności obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej.**

Organizatorem publicznego transportu zbiorowego na terenie gmin Bielawa, Dzierżonów, gmina wiejska Dzierżonów, Pieszycy, Piława Górna, Niemcza i Stoszowice (powiat ząbkowicki) jest Gmina Bielawa. W związku z wymogami ustawy o publicznym transporcie zbiorowym w 2014 roku uchwalono Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa. **Organizacja publicznego transportu zbiorowego powinna objąć także gminę Łagiewniki, jako istotną lokalizację dla powiązań komunikacyjnych aglomeracji dzierzoniowskiej z aglomeracją wrocławską.**

UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego wskazuje Ziemię Dzierżoniowską jako obszar koncentracji negatywnych cech demograficznych i społecznych, charakteryzującym się zjawiskiem depopulacji (odpływem i ubytkiem ludności). Wskazuje, że procesy te zachodzą dynamiczniej na obszarach peryferyjnie położonych względem ośrodków regionalnych oraz nieposiadających dobrych połączeń komunikacyjnych z ośrodkami rozwojowymi. **W tym kontekście poprawa dostępności komunikacyjnej (drogowej i kolejowej) z aglomeracją wrocławską wydaje się być jednym z priorytetów strategicznych rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej.**

W 2013 roku obszar Ziemi Dzierżoniowskiej zamieszkiwany był przez 104 613 osób. Największymi ośrodkami powiatu są miasta Dzierżonów (34 428 mieszkańców) oraz Bielawa (31 186 mieszkańców). Niemal dziesięć tysięcy osób zamieszkiwało miasto Pieszycy (9 626 osób), a także gminę wiejską Dzierżonów (9 339 osób). Najmniejszą ze względu na liczbę mieszkańców jednostką administracyjną jest gmina miejsko-wiejska Niemcza, licząca 5 800 mieszkańców. **Powiat dzierzoniowski na tle województwa dolnośląskiego i kraju wyróżnia się wysokim stopniem urbanizacji.** W 2013 roku ludność miejska stanowiła aż 81,3% ogółu mieszkańców tego regionu, podczas gdy miasta w sąsiadującym powiecie ząbkowickim zamieszkiwało jedynie 44,9% ludności, a w powiecie kłodzkim – 64,4% osób.

Szczególnym zagrożeniem dla procesów rozwojowych zachodzących na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej są migracje, w tym odpływ młodych ludzi do dynamiczniej rozwijających się aglomeracji **oraz bardzo niskie wskaźniki urodzeń** i postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Decyzje migracyjne oraz decyzje związane z powiększeniem rodziny w największym stopniu uwarunkowane są czynnikami natury ekonomicznej. W najbliższej przyszłości można prognozować dalszy odpływ mieszkańców z Ziemi Dzierżoniowskiej. Jak wynika z badań co piąty mieszkaniec (20,2%) przeniósłby się do większego miasta w Polsce. O wyjeździe za granicę myśli 8,2% ankietowanych. Deklaracje dot. opuszczenia Ziemi Dzierżoniowskiej są szczególnie wysokie wśród młodych w wieku 18-24 lat.¹⁸⁸

Analiza ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku wskazuje na pogłębiający się problem starzenia się społeczeństwa, zachodzący we wszystkich jednostkach administracyjnych Ziemi Dzierżoniowskiej. Zjawisko starzenia się społeczeństwa najmocniej obserwowane jest w największych miastach powiatu dzierzoniowskiego: w Dzierżonowie osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowią jedynie

14,8% mieszkańców, zaś w Bielawie – 15%. Natomiast aż 22,7% ludności Dzierżoniowa i 21,3% ludności Bielawy to osoby w wieku poprodukcyjnym.

Niemal we wszystkich jednostkach administracyjnych zmniejsza się liczba urodzeń. W 2013 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego urodziło się 7,9 dzieci, co było wynikiem znacznie niższym od średniej wojewódzkiej, wynoszącej 8,9. **Przekłada się ubytek liczby ludności wskutek ujemnego przyrostu naturalnego.** W powiecie dzierżoniowskim przyrost naturalny wynosił w 2013 roku -4,4. Najniższe przyrosty naturalne dotyczą w powiecie dzierżoniowskim ośrodków miejskich: Bielawy (-6,1), Dzierżoniowa (-5,2) oraz Pieszyc (-4,0). Jedynie w Łagiewnikach w 2013 roku wystąpił dodatni przyrost naturalny wynoszący 0,4 w przeliczeniu na 1000 ludności. **Należy podkreślić, iż ujemne wskaźniki przyrostu naturalnego na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej notowane są w dłuższej perspektywie czasowej, co jest zjawiskiem szczególnie niekorzystnym i powinno być traktowane przez Zarządzających Ziemi Dzierżoniowską jako jedno z wyzwań strategicznych.**

Problem niskiej dzietności nie jest problemem tylko Ziemi Dzierżoniowskiej i powinien być rozpatrywany w szerszym, ogólnokrajowym kontekście. Kontekst ten wynika z sytuacji społeczno-gospodarczej kraju – z jednej strony nadrabiania zaległości rozwojowych wobec rozwiniętych krajów Europy Zachodniej (dynamiczny na tle Europy rozwój gospodarczy kraju, wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa) – z drugiej strony z problemów charakterystycznych dla Europy – takich jak wysoki odsetek osób młodych bez pracy, zmiany modelu konsumpcyjnego i modelu życia oraz charakterystycznych dla Polski – związanych z niską konkurencyjnością gospodarki. Na wymiar demograficzny polityki rozwoju istotny wpływ ma polityka społeczna kraju, w tym funkcjonujący model pomocy społecznej oraz system edukacyjny, które nie do końca odpowiada na współczesne wyzwania rynku pracy i potrzeby pracodawców.

Wyzwaniem polityki demograficznej kraju będzie również wykorzystanie potencjału społecznego wynikającego ze zwiększenia długości życia, a z drugiej strony poniesienie kosztów społeczno-ekonomicznych skutków zmian w strukturze wieku społeczeństwa.

Wymiar demograficzny w postaci wspierania polityki prorodzinnej i dostosowania regionu do zachodzących procesów migracyjnych jest jednym z kierunków interwencji Strategii Rozwoju Województw Dolnośląskiego 2020. Zarządzający Ziemią Dzierżoniowską powinni wspierać działania podejmowane na szczeblu centralnym i krajowym na rzecz kształtowania polityki prorodzinnej, a także podejmować działania na rzecz integracji społecznej (zwiększenia aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zmniejszenia ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych).

Kluczowe dla odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych będzie poprawa sytuacji ekonomicznej mieszkańców oraz poprawa bezpieczeństwa i stabilności zatrudnienia, w szczególności osób młodych, wchodzących na rynek pracy.

Możliwe to będzie poprzez zwiększenie konkurencyjności gospodarki Ziemi Dzierżoniowskiej oraz wzrost liczby miejsc pracy.

Stopa bezrobocia w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wynosiła 19,9%, co stanowiło aż 148,5% średniej krajowej.

Liczba osób pracujących w powiecie dzierżoniowskim w 2013 roku wynosiła 15 600 osób i była jedynie o 0,7% wyższa niż w 2009 roku. Wzrost liczby pracujących na przestrzeni lat 2009-2013 dotyczył Bielawy (o 7,2%), miasta Dzierżoniowa (o 1,6%) oraz Pieszyc (o 0,8%). W tym samym okresie odnotowano spadek liczby pracujących w Piławie Górnej (o 21,3%), gminie wiejskiej Dzierżonów (o 11,4%), gminie miejsko-wiejskiej Niemczy (o 5,8%) oraz Łagiewnikach (o 4%).

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku wynosiła 6 280 osób i była o 22,4% niższa niż w 2009 roku, pomimo, że w tym samym czasie zanotowano wzrost liczby pracujących jedynie o 101 osób. Świadczy to o braku dynamicznych zmian na rynku pracy lub nawet stagnacji, tj. liczba miejsc pracy osiągnęła względnie stały poziom. W tym aspekcie Ziemia Dzierżoniowska wypada korzystniej na tle sąsiednich powiatów – w powiecie kłodzkim oraz ząbkowickim w latach 2009-2013 wystąpił spadek liczby pracujących, odpowiednio o 3,4% i 5,4%.

Z danych demograficznych wynika jednak, że za spadek liczby bezrobotnych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej w największym stopniu odpowiada przechodzenie ludności z kategorii wieku produkcyjnego do poprodukcyjnego oraz migracje poza obszar Ziemi Dzierżoniowskiej.

Powyższe wnioski potwierdzają wyniki badań ilościowych, które wskazują, że zdecydowana większość osób badanych, które pracują zarobkowo posiadają miejsce pracy na terenie powiatu dzierzoniowskiego – 92,5%. Osoby pracujące poza powiatem dzierzoniowskim najczęściej wskazywały na Świdnicę oraz Wrocław.¹⁸⁹

Wśród bezrobotnych w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku 25,6% stanowiły osoby w wieku 25-34 lata, 22,3% osoby w wieku 45-54 lata, 19,4% osoby w wieku 35-44 lata, 19,1% osoby w wieku 55 i więcej lat, a 13,6% osoby w wieku 24 i mniej lat. Bezrobotni zarejestrowani w powiecie dzierzoniowskim legitymowali się najczęściej wykształceniem gimnazjalnym i niższym (32,4%). Znaczny był również udział bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym (27,7%) czy policealnym i średnim zawodowym (22,8%). Mniejszy był udział bezrobotnych posiadających wykształcenie średnie ogólnokształcące (9,6%) oraz wyższe (7,5%). **Wśród bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie dzierzoniowskim największą grupę stanowiły osoby pozostające bez pracy 3 miesiące i mniej (32%).** Udział bezrobotnych przez okres 3-6 miesięcy wynosił 17,9%, 6-12 miesięcy 22,2%, 12-24 miesięcy – 17%, a powyżej 24 miesięcy – 10,9%. **Wśród bezrobotnych z powiatu dzierzoniowskiego w 2013 roku 60,1% osób nie posiadało wykształcenia średniego, 46% stanowiły osoby długotrwale bezrobotne, 31,8% bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, a 31,4% osoby powyżej 50 roku życia.**

W kontekście powyższych danych oraz wyzwań strategicznych rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej szczególnego znaczenia nabierają kwestie wsparcia procesów, których efektem będzie **wzrost zatrudnienia osób młodych oraz podnoszenie kwalifikacji i kompetencji zawodowych.** Działania te powinny uwzględniać potrzeby przedsiębiorców i być dostosowane do przeobrażeń związanych z tworzącą się nowoczesną gospodarką, a szczególną wagę zarządzający Ziemią Dzierżoniowską powinni poświęcić zadaniom związanych ze wzmocnieniem i rozwojem edukacji zawodowej, a także wyższej inżynierskiej, przy wykorzystaniu zasobów instytucji otoczenia biznesu oraz potencjału przedsiębiorców. **Konieczne są także działania mające na celu dalsze wzmocnienie systemu infrastruktury edukacyjnej, naukowej oraz IT.** Wpłyne to pozytywnie na poprawę konkurencyjności firm zlokalizowanych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej oraz zwiększy atrakcyjność inwestycyjną.

Kształcenie kadr na potrzeby lokalnej gospodarki, podobnie jak poprawa dostępności komunikacyjnej i logistycznej wpłynie na poprawę atrakcyjności inwestowania oraz konkurencyjność firm działających na tym obszarze. Docelowo poprawa konkurencyjności firm i inwestycje w kapitał ludzki przyczyniać się będą do poprawy sytuacji ekonomicznej mieszkańców. **Przeciętne wynagrodzenie w powiecie dzierzoniowskim** wynosiło w 2013 roku 3 156,11 zł brutto i było o 510,98 zł wyższe niż w 2009 roku. Dalszy wzrost wynagrodzeń będzie jednym z mierników wzrostu konkurencyjności firm zlokalizowanych na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej. Warto przy tym zaznaczyć, że mimo wzrostu w ciągu ostatnich lat powiat dzierzoniowski nadal cechował się wynagrodzeniami niższymi niż w sąsiednich samorządach: w powiecie kłodzkim przeciętne wynagrodzenie brutto wynosiło 3 200,48 zł, zaś w powiecie

zabkowickim 3 201,11 zł oraz zdecydowanie niższymi od średniej dla województwa dolnośląskiego, wynoszącej 3868,86 zł.

Zaledwie co piąty mieszkaniec Ziemi Dzierżoniowskiej (19,8%) stwierdził, że sytuacja materialna jego rodziny jest wystarczająco dobra, by można było odłożyć lub zainwestować pieniądze. Podobnie liczna grupa (18,4%) wskazała z kolei, że pieniędzy nie wystarcza im nawet na bieżące wydatki. Najlicniejsza grupa (61,8%) uznała, że ma wystarczająco pieniędzy, by zaspokoić jedynie bieżące wydatki.¹⁹⁰

Poprawa konkurencyjności dzierżoniowskich firm oraz inwestycje kapitał ludzki przyczyniać się będą do likwidacji zjawiska, które bardzo trudno zdefiniować lokalnie i określić jego ramy i wielkość – tzw. szarej strefy. Według Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, w 2014 roku szara strefa stanowi w Polsce 19,5 procent produktu krajowego brutto. Jednym z elementów szarej strefy jest tzw. nieformalna działalność gospodarcza, podejmowana jest głównie przez osoby fizyczne odpłatnie świadczące usługi na rzecz innych. W działalność nieformalną zaangażowana jest w dużym stopniu tzw. marginalna siła robocza. W jej skład wchodzi m. in. bezrobotni z niewielkimi szansami na znalezienie pracy na rynku z powodu niskich kwalifikacji bądź nieumiejętności utrzymania się na nim oraz studenci i uczniowie. **Na obecność szarej strefy na obszarze Ziemi Dzierżoniowskiej wskazywać mogą dane dot. bezrobocia (60,1% osób nie posiadało wykształcenia średniego, 46% stanowiły osoby długotrwale bezrobotne, 31,8% to bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych).**

Na osobną uwagę zasługuje także zjawisko kobiet na rynku pracy, w szczególności w gminach Niemcza oraz Dzierżoniów, gdzie kobiety stanowiły **mniej niż połowę wszystkich pracujących: 47% w Niemczy oraz jedynie 30,8% w gminie wiejskiej Dzierżoniów.** W przypadku obu gmin na przestrzeni lat 2009-2013 odsetek kobiet wśród pracujących zmalał: w Niemczy o 3,7%, zaś w Dzierżoniowie o 3,5%.

GOSPODARKA I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Ziemia Dzierżoniowska charakteryzuje się posiadaniem bogatych tradycji związanych z przemysłem włókienniczym („Bielbaw” i „Bieltex” w Bielawie, „Silesiana” w Dzierżoniowie), elektronicznym („Diora” w Dzierżoniowie) i kamieniarskim. W wyniku przemian ustrojowych, które objęły również sferę gospodarczą, struktura przemysłu na terenie powiatu znacznie się zmieniła. **Powstające firmy specjalizują się głównie w przemyśle chemicznym i elektromechanicznym,** a produkcja obejmuje m.in. spawarki i prostowniki elektryczne, materiały budowlane, części metalowe, armaturę sanitarną, wodociągową i gazową, ale także meble, odzież czy oprawki okularowe oraz inne towary i produkty.

Zakłady produkcyjne w powiecie koncentrują się w strefach aktywności gospodarczej, głównie podstrefie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest – Park” w Dzierżoniowie (zatrudnienie na poziomie 2106 osób w 2013 roku). Przedsiębiorcy prowadzą swoje działalności również w podstrefach WSSE w Bielawie i Piławie Górnej, a także Bielawskim i Dzierżoniowskim Parku Przemysłowym. Cechą charakterystyczną powiatu dzierżoniowskim jest niewielka liczba firm dużych (zatrudniających 250 i więcej pracowników) oraz koncentracja większych podmiotów gospodarczych w Dzierżoniowie. Natomiast większość mieszkańców powiatu znajduje zatrudnienie w małych firmach handlowych i usługowych, a także produkcyjnych i rzemieślniczych.

Ja pokazują dane statystyczne liczba osób pracujących w powiecie dzierzoniowskim w 2013 roku wynosiła 15 600 osób i była jedynie o 0,7% wyższa niż w 2009 roku, co wskazuje na stagnację na rynku pracy.

Program wspierania przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy powinien być z kluczowych przedsięwzięć dla rozwoju Ziemi Dzierżoniowskiej i opierać powinien się przede wszystkim na podnoszeniu konkurencyjności miejscowych firm oraz przyciąganiu nowych inwestycji.

Główne obszary aktywności przemysłowej i gospodarczej na terenie powiatu dzierzoniowskiego tworzone są obecnie przez podstrefy Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest Park” oraz tereny Bielawskiego Parku Przemysłowego i Dzierżoniowskiego Parku Przemysłowego. Usługi wsparcia i wzmacniania lokalnych przedsiębiorców realizują przede wszystkim Bielawski Inkubator Przedsiębiorczości, Dzierżoniowski Inkubator Przedsiębiorczości, Dolnośląski Inkubator Art-Przedsiębiorczości, Dzierżoniowskie Centrum Biznesu, Gminne Centra Informacji (w Bielawie, Dzierżoniowie, Piławie Górnej i Niemczy) oraz podmioty oferujące instrumenty wsparcia finansowego.

Przedsiębiorcy z Ziemi Dzierżoniowskiej wśród czynników istotnych dla swojej działalności gospodarczej postrzegają m. in. przejrzystość regulacji prawnych, pomoc lokalnych instytucji oraz jakość obsługi przez lokalne instytucje władzy samorządowej. Jak wynika z badań część miejscowych przedsiębiorców planuje rozszerzenie działalności gospodarczej (25%). Wśród potencjalnych kierunków rozwoju najczęściej przedsiębiorcy deklarują chęć rozszerzenia działalności na rynek ogólnopolski (11%) oraz zagraniczny (7%). Planowane rozszerzenie działalności dotyczy przede wszystkim wprowadzenia nowych usług (15%). Wśród spodziewanych inwestycji dominuje zakup sprzętu (71%). Dość ważne są też inwestycje w pracowników – prawie połowa (48%) przedsiębiorców zamierzających wprowadzać inwestycje zamierza zatrudniać (32%) lub szkolić swoich pracowników (16%).

Władze samorządowe oraz instytucje otoczenia biznesu powinny wspierać miejscowych przedsiębiorców np. poprzez działania o charakterze promocji gospodarczej, wspieranie powiązań sieciowych i klastrowych oraz współpracę przy kształceniu kadr dla gospodarki.

Mieszkańcy Ziemi Dzierżoniowskiej są zdania, że władze samorządowe powinny w pierwszej kolejności wspierać lokalną przedsiębiorczość (46,5% wskazań), przed infrastrukturą drogową (36,7%) oraz utrzymaniem ład przestrzennego i wsparcia kultury (każde po 24,%)¹⁹¹.

Przedsiębiorcy Ziemi Dzierżoniowskiej dobrze wyrażają się o infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej (47%), gazowej (49%) oraz energetycznej (49%), oświaty (41%). **Wysoko oceniają także potencjał lokalnych kadr.** Wśród przedsiębiorców panuje opinia, że zasoby ludzkie w ich otoczeniu dobrze odpowiadają na potrzeby związane z lokalnym rynkiem pracy – 55% respondentów odpowiedziało raczej tak, a w ogóle pozytywną opinię wyraziło 59% osób. **Szkolnictwo zawodowe na terenie powiatu dzierzoniowskiego jest bardzo rozbudowane.** W technikach i zasadniczych szkołach zawodowych oferowane są kierunki, które można określić jako „tradycyjne”, ale również innowacyjne, dzięki którym absolwenci zyskują unikalne i pożądane na rynku pracy kwalifikacje i umiejętności. Dzierżoniowskie szkoły zawodowe prowadzą również szereg zróżnicowanych zawodowych kursów kwalifikacyjnych dla dorosłych, umożliwiających zdobycie nowych oraz podniesienie posiadanych kwalifikacji. **Uczniowie dzierzoniowskich szkół uzyskują** również wysokie wyniki na egzaminach maturalnych. W czerwcu 2014 roku zdawalność egzaminu maturalnego wśród maturzystów z powiatu dzierzoniowskiego kształtowała się na poziomie 75,6%, tj. znacznie więcej niż wynosiła

średnia wojewódzka (69,3%). Dzięki temu powiat dzierzoniowski uplasował się na trzecim miejscu w województwie pod względem zdawalności egzaminu maturalnego. Powyższe dane oraz **pozytywne opinie przedsiębiorców można wykorzystać przy realizacji działań marketingu gospodarczego – ukierunkowanych na przyciągnięcie nowych inwestycji.**

Marketing gospodarczy powinien być uzupełnieniem działań związanych z przygotowaniem terenów inwestycyjnych i uzbrojeniem ich w niezbędną infrastrukturę techniczną i komunikacyjną. Przyciąganie nowych inwestycji zaowocuje tworzeniem nowych miejsc pracy. Ważnym zadaniem zarządzających Ziemią Dzierżoniowską powinno być jednocześnie wspieranie powiązań gospodarczych oraz wsparcie tworzenia i umacnianie specjalizacji w określonych branżach i dziedzinach. Niewątpliwym atutem jest działalność licznych organizacji wsparcia biznesu.

Na tle pozostałych samorządów powiat dzierzoniowski wyróżnia się ilością firm z branż przemysłowych i budowlanych. Ich udział w ogóle przedsiębiorstw na terenie powiatu wynosił w 2013 roku 23,3%, przewyższając średnią wojewódzką wynoszącą 19,7%. Dzierżoniów i Bielawa charakteryzowały się wyższym niż w pozostałych gminach odsetkiem firm prowadzących szeroko rozumiane usługi (sekcje G-U): 79% i 77,3%.

W przypadku gmin Łagiewniki, Dzierżoniów oraz Niemcza istotne znaczenie w gospodarce posiada rolnictwo. W sekcji rolnictwo odnotowano w gminie Łagiewniki 8,4% podmiotów zarejestrowanych ogółem w REGON, w gminie wiejskiej Dzierżoniów 6,2%, a w gminie Niemcza 3,9%.

Zasobem Ziemi Dzierżoniowskiej jest przestrzeń. Umożliwia to rozwój różnych form energetyki odnawialnej. Ograniczeniem w wykorzystaniu przestrzeni jest występowanie cennych przyrodniczo obszarów oraz obszarów górskich, jak również konieczność ochrony zasobów glebowych.

Uwarunkowania przyrodnicze, historyczne i kulturowe sprawiają, iż obszar powiatu dzierzoniowskiego jest bogaty w zabytki i atrakcje. Z zasobów tych można z powodzeniem czerpać jako czynników rozwoju społeczno-gospodarczego, z jednej strony jako elementów wpływających na rozwój turystyki w regionie, z drugiej zaś – aktywizujących i jednoczących społeczności lokalne.

Jedną z największych atrakcji przyrodniczych powiatu dzierzoniowskiego są **Góry Sowie**, będące częścią Sudetów Środkowych. W celu ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i estetycznych obszaru Gór Sowich w 1991 roku na powierzchni 8 140,67 ha utworzono **Krajobrazowy Park Gór Sowich. Masyw Ślęży** podlega ochronie w ramach utworzonego w 1988 roku **Ślężańskiego Parku Krajobrazowego**. Ślężański Park Krajobrazowy jest obszarem bardzo urozmaiconym pod względem flory i fauny, znajduje się na obszarze gmin: Dzierżoniów oraz Łagiewniki. Kolejnym ważnym obszarem o znacznych walorach przyrodniczych są **Wzgórza Niemczańskie**. Osia Wzgórz jest rzeka Ślęza, lewobrzeżny dopływ Odry, mający swoje źródła ok. 12 km na południe od Niemczy, w okolicach wsi Bobolice. Interesującymi obiektami przyrodniczymi na terenie powiatu są również: Góra Parkowa z wieżą widokową – malownicze tereny rekreacyjne położone niemal w centrum Bielawy, Łysa Góra – wzgórze (365 m n.p.m.) wznoszące się nad wschodnią częścią Bielawy, z którego można podziwiać panoramę miasta i Góry Sowie, Koci Grzbiet z platformą widokową – do szczytu na wysokości 651 m n.p.m. prowadzi oznaczony szlak turystyczny z Bielawy oraz Arboretum w Wojsławicach – filia Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, będąca jest jedną z największych atrakcji na Dolnym Śląsku, a także kraju.

Zasoby przyrodnicze, historyczne i kulturowe umożliwiają rozwój różnych form turystyki, w szczególności turystyki aktywnej (pieszej i rowerowej) oraz agroturystyki. Należy podkreślić, że turystyka jako część gospodarki nie odgrywa znaczącej roli w dochodach Ziemi Dzierżoniowskiej. Dla porównania – liczba udzielonych

noclegów w sąsiednim powiecie kłodzkim była wyższa prawie 17-krotnie.¹⁹² **Poszczególne samorządy powinny skupić się na realizacji efektywniejszych działań na rzecz turystyki, poprzez szeroko rozumianą współpracę lokalną i ponadlokalną, integrację promocji turystycznej w ramach działań promocji i marketingu całego obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej oraz realizację wybranych przedsięwzięć poprawiających infrastrukturę turystyczną.** Infrastruktura turystyczna oraz walory przyrodnicze są jednym z elementów kształtujących jakość życia mieszkańców, umożliwiając aktywne spędzanie czasu wolnego. Rozwój infrastruktury dróg i ścieżek rowerowych wspierać będą lokalny system komunikacji.

USŁUGI PUBLICZNE

Na jakość życia oprócz sytuacji na lokalnym rynku pracy oraz atrakcyjności przyrodniczej wpływa jakość świadczonych przez samorządy usług publicznych. Zdecydowana większość usług publicznych realizowanych na rzecz mieszkańców Ziemi Dzierżoniowskiej uzyskała średnie oceny, w których przeważały oceny pozytywne nad negatywnymi. Najlepiej ocenione zostało wychowanie przedszkolne. Relatywnie najlepiej ocenione zostały też takie usługi publiczne, jak: edukacja w gimnazjum, edukacja w szkole podstawowej, jakość dostarczanej wody, częstotliwość odbioru odpadów, edukacja w szkole zawodowej i średniej oraz cena dostarczanej wody i odprowadzanych ścieków. Najgorzej ocenione zostało zwalczanie bezrobocia.

Zdecydowanie więcej mieszkańców powiatu dzierżoniowskiego jest zdania, że sytuacja w poszczególnych dziedzinach życia w okresie ostatnich dwóch lat poprawiła się niż, że się pogorszyła. Dziedziną, w przypadku której najwięcej ankietowanych mówiło o poprawie sytuacji jest infrastruktura techniczna – stan dróg i chodników. Drugie miejsce pod względem polepszenia sytuacji zajmuje infrastruktura sportowo-rekreacyjna, a trzecie parki i zieleń miejska. W kontekście pogorszenia się sytuacji w okresie ostatnich dwóch zdecydowanie najczęściej mówiono o służbie zdrowia. Relatywnie wysokie wskaźniki pogorszenia jakości usług odnotowano także w przypadku oświaty i oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Na sposób i jakość świadczenia usług publicznych niewątpliwym wpływ mają procesy zachodzące pomiędzy poszczególnymi jednostkami terytorialnymi, określane mianem związków funkcjonalnych. Najsilniejsze związki funkcjonalne występują w gminach, w których zlokalizowane są bezpośrednie strefy podmiejskie. Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się w Polsce dynamiczne zmiany w przestrzeniach podmiejskich, związanych z rozwijającą się strefą zabudowy mieszkaniowej oraz gospodarczej. **Barierą w rozwoju takich obszarów może być brak spójności studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a w dalszej kolejności także miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie pod kątem zadbania o to, aby bilans trendów demograficznych i zapotrzebowania na nowe tereny do zabudowy był rozpatrywany w skali całego obszaru funkcjonalnego.**

Można oczekiwać, iż obszary wiejskie Ziemi Dzierżoniowskiej będą miejscem, na którym występować będzie się zjawisko suburbanizacji. Niekontrolowany rozwój budownictwa powoduje rozwój rozproszonych form osadniczych. Koszty budowy infrastruktury technicznej w zabudowie rozporoszonej są wyższe. Wyższe są także koszty utrzymania tej infrastruktury. Niekontrolowany rozwój budownictwa wpływa negatywnie na ład przestrzenny.

Konieczne jest m. in. wdrożenie odpowiedniego systemu regulacji i decyzji, pozwalającego na kontrolowanie procesów suburbanizacji, planowanie na obszarach rozwojowych i stosowanie planowania funkcjonalnego, uwzględniającego również aspekt społeczny oraz ochronę krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. W planowanych

systemach regulacji i decyzji oraz monitoringu zjawisk przestrzennych utrzymana zostanie zasada uwzględniania aspektów ochrony środowiska.¹⁹³

Planowanie funkcjonalne powinno być elementem realizacji polityki zagospodarowania przestrzennego całego obszaru Ziemi Dzierżoniowskiej. Nieuporządkowany system gospodarki przestrzennej wywołuje konkretne skutki w sferze społecznej i gospodarczej. Są nimi przede wszystkim problemy społeczne w postaci patologii, alienacji, frustracji i konfliktów wynikające z segregacji społecznej (zabudowa przedmieść bazująca na zamkniętych osiedlach pozbawionych przestrzeni publicznych przyjaznych mieszkańcom, terenów zielonych, dogodnego dostępu do dobrej jakości usług publicznych, degradacja śródmieść i wielkopłytowych osiedli oraz popegeerowskich zespołów zabudowy wielorodzinnej).¹⁹⁴

Coraz silniej odczuwane jest przestrzennie niedopasowanie oferty usług publicznych, w tym podstawowych usług publicznych, w szczególności w stosunku do zmieniających się w przestrzeni potrzeb demograficznych (z jednej strony rozproszenie grup społecznych, z drugiej nadmierny spadek popytu w szybciej starzejących się centrach miast).¹⁹⁵

Obszar Ziemi Dzierżoniowskiej wykazuje się m. in. nierównomiernym stopniem rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Różny poziom rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej w gminach powiatu dzierżoniowskiego warunkował również zróżnicowanie odsetka ludności korzystającej z kanalizacji: najwięcej osób korzystało z niej w Bielawie (87,3%), zaś najmniej w Pieszycach (25,2%)¹⁹⁶. Inwestycję w system kanalizacji wydają się być priorytetem także dla gmin wiejskich Łagiewniki oraz Dzierżoniów.

WSPÓLPRACA I ZARZĄDZANIE

Aby osiągnąć wyznaczone cele rozwoju Ziemia Dzierżoniowska powinna być sprawnie zarządzana – w sposób skuteczny, efektywny i partnerski, poprzez coraz bardziej zintegrowane działania obejmujące cały obszar oraz aktywną współpracę z mieszkańcami.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030 podkreśla, że istotnym elementem zmian w zakresie zwiększania sprawności i efektywności państwa jest sposób jego organizacji: struktura, podział kompetencji i odpowiedzialności, mechanizmy koordynacji i współpracy oraz umiejętność zarządzania procesami, tak by państwo mogło skutecznie reagować na wyzwania wynikające z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. „Sprawne zarządzanie” dotyczy zarówno naczelných organów państwa, centralnej administracji rządowej i podległych jej instytucji, jak i podmiotów funkcjonujących na różnych poziomach terytorialnego podziału kraju, tj. administracji rządowej w terenie oraz administracji samorządowej.

Z kolei KPZK 2030 podkreśla, że konieczna jest też zmiana filozofii i zdecydowane przejście od modelu administrowania do zarządzania rozwojem. Kluczową kwestią jest właściwe – a więc równocześnie realistyczne i ambitne - określanie celów rozwojowych i zaprojektowanie instrumentów ich realizacji, a następnie podejmowanie konsekwentnych działań prowadzących do ich urzeczywistnienia. **Zarządzanie rozwojem wymaga nie tylko determinacji władzy publicznej, lecz także partnerskiego zaangażowania**

193

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

194

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

195

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

196

GUS, 2013

ze strony uczestników społeczeństwa obywatelskiego i większego otwarcia się instytucji publicznych na idee i rozwiązania płynące od obywateli.

Liderzy Ziemi Dzierżoniowskiej wskazywali na konkretne korzyści, jakie wynikają z takiej współpracy. Szczególnie zwracano uwagę na możliwość skorzystania z doświadczeń Partnerów i wymiany doświadczeń czy poznania dobrych praktyk z innych gmin. Istotne jest również to, że współpraca gmin pozwoliłaby na racjonalizację wydatków, wsparcie przy pozyskiwaniu środków zewnętrznych dla mniej doświadczonych Partnerów czy pomoc dla biedniejszych ośrodków.

Szczególnym przejawem dobrowolnej współpracy jednostek tworzących powiat dzierżoniowski jest podpisane w 2012 roku Partnerstwo Powiatu Dzierżoniowskiego. Cele partnerstwa obejmują kreowanie i koordynowanie wspólnych interesów jednostek samorządów skierowanych na rozwój społeczno-gospodarczy oraz kształtowanie ładu przestrzennego na obszarze jednostek samorządu terytorialnego tworzących Partnerstwo: Powiatu Dzierżoniowskiego, Gminy Miejskiej Dzierżoniów, Gminy Bielawa, Gminy Pieszycy, Gminy Dzierżoniów, Gminy Łagiewniki, Gminy Niemcza, Gminy Piława Górna.

„Naszą misją jest wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego Ziemi Dzierżoniowskiej w partnerstwie z samorządami gminnymi oraz sektorem biznesowym i pozarządowym. Chcemy wspólnie kreować Ziemię Dzierżoniowską jako silny i spójny subregion na mapie województwa dolnośląskiego”.

8 Spis map, tabel i wykresów

9 Bibliografia

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020. Załącznik do Uchwały Nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r.

Strategia Rozwoju Powiatu Dzierżoniowskiego na lata 2014-2020

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Dzierżoniowskiego

Strategia Wykorzystania Zasobów OZE dla Starostwa Powiatowego w Dzierżoniowie, Świdnica, wrzesień 2011

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Bielawa na lata 2014-2020

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Lokalnego Dzierżoniowa na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Miasta Pieszycy na lata 2007 -2015

Strategia Rozwoju Gminy Piława Górna na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Gminy Dzierżoniów na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Gminy Łagiewniki na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Niemcza na lata 2014-2020

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gmin

Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla gmin dla których organizatorem publicznego transportu zbiorowego jest Gmina Bielawa

Program Rozwoju Przedsiębiorczości Dzierżoniowa na lata 2012-2014

Informacja o realizacji zadań PUP oraz sytuacji na rynku pracy w powiecie dzierżoniowskim. Rok 2009, 2010, 2011, 2012, 2013

Statut Dziennego Domu Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie

Sprawozdanie z działalności STGGS za rok 2013

Raport o stanie Gminy Pieszycy. Sierpień 2010

Statut Stowarzyszenia „Ślężanie – Lokalna Grupa Działania”

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ślężanie”

Statut Stowarzyszenia Miast Partnerskich Dzierżoniowa

List of Major Foreign Investors In Poland – December 2013. Polska Agencja Inwestycji Zagranicznych S.A.

Statut Związku Miast Polskich

Statut Związku Powiatów Polskich

Wniosek o umieszczenie na Witrynie Obywatelskiej projektu w kategorii „wspólnota obywatelska”. Gmina Dzierżoniów. „Partnerstwo Lokalne czyli... wszystkie konie w jedną stronę”

Raport pokrycia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej istniejącą infrastrukturą telekomunikacyjną, zrealizowanymi w 2013 r. i planowanymi w 2014 r. inwestycjami oraz budynkami umożliwiającymi kolokację

Coś więcej niż Góry Sowie. Przewodnik po ziemi dzierżoniowskiej

Armin Mikos v. Rohrscheidt, Raport z potencjału turystyczno-kulturowego powiatu dzierżoniowskiego, Turystyka Kulturowa Nr 2/2013 (luty 2013)

Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012

Strony internetowe:

www.stat.gov.pl

www.pow.dzierzoniow.pl

www.um.dzierzoniow.pl

www.bielawa.pl

www.pieszyce.pl

www.ug.dzierzoniow.pl

www.lagiewniki.pl

www.um.niemcza.pl

www.pilawagorna.pl

www.pupdzierzoniow.pl

www.bip.wroclaw.rdos.gov.pl

www.it.slezanie.eu

www.turystyka.dolnyslask.pl

www.obszary.natura2000.pl

www.arboretumwojslawice.p

www.minrol.gov.pl

www.invest-park.com.pl

www.ipdevelopment.pl

www.barl-bielawa.pl

www.dsdik.wroc.pl

www.rozkladbielawa.ovh.org

www.pks.dzierzoniow.pl

www.sudecka.neostrada.pl

www.e-podroznik.pl

www.rozklad-pkp.pl

www.empatia.mpips.gov.pl

www.kuratorium.wroclaw.pl

www.szkolamuzyczna.dzierzoniow.pl

www.spoleczna.bielawa.pl

www.ue.wroc.pl

www.utwdzierzoniow.blogspot.com

www.butw.pl

www.unikids.pl

www.cas-dzierzoniow.pl

www.dok.pl

www.mokisbielawa.pl

www.bielarte.org
www.sck.cp.win.pl/sck
www.mok.pilawagorna.pl
www.bibliotekamoscisko.pl
www.gokib.com.pl
www.ck-pieszycy.pl
www.mmdz.pl
www.mbp.bielawa.pl
www.artinkubator.barl-bielawa.pl
www.osir.bielawa.pl
www.hotelosir.pl
www.turystykakulturowa.org
www.uzdrowisko-przerzeczyn.pl
www.pczsa.pl
www.zowbielawa.pl
www.sdsdzierzoniow.pl
www.ddps.pl
www.cas-dzierzoniow.pl
www.bcal.opsbielawa.pl
www.tmpdz.dzierzoniow.pl
www.euroregion-glacensis.ng.pl
www.zmp.poznan.pl
www.zpp.pl
www.psorw.odnowawsi.pl
www.gorysowie.org
www.slezanie.eu
www.dolnoslaskie.ksow.pl
www.ddz.doba.pl
www.rpwdl.csioz.gov.pl
www.nfz-wroclaw.pl
www.nid.pl
www.wosoz.ibip.wroc.pl
www.fundacjauropartner.pl
www.tygodnik.dzierzoniowski.pl
www.szkolalesna.bielawa.pl
www.sudeckiekryształy.pl
www.zs-bielawa.pl
www.zsz.boxmail.pl
www.zs3.info

www.zspieszzyce.pl
www.mkz2.walbrzych.pl
www.edycja2.kluczowe-kompetencje.pl
www.dkeo.pl
www.perspektywy.pl
www.zsz-cech-bielawa.pl
www.oke.wroc.pl
www.cku.pwr.wroc.pl
www.partnerstwa.jst.org.pl
www.td-24.pl
www.uke.gov.pl
www.istshare.eu
www.umwd.dolnyslask.pl
www.rpo.dolnyslask.pl
www.poig.gov.pl
www.internetnawsi.pl
www.diamenty.forbes.pl
www.paiz.gov.pl
www.fem.org.pl
www.prezydent.pl
www.decdujmyrazem.pl
www.klaster-eei.pl
www.eko-gmina.pl
www.porozumienieburmistrzow.eu
www.pnec.org.pl
www.klaster3x20.pl
www.ictpark.pl
www.pi.gov.pl
www.pihz-certyfikacja.pl
www.cinnomatech.pl

10 Załącznik nr 1

Wykaz zabytków nieruchomych w powiecie dzierzoniowskim – stan na 30 czerwca 2014 roku

BIELAWA

- ośrodek historyczny miasta, XIII-XX, nr rej.: A/2562/507 z 1.12.1958 i z 24.02.2010
- kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP, ul. Wolności 130, 1877-80, nr rej.: A/1896/605/WŁ z 8.01.1976
- kościół par. p.w. Świętego Ducha, 1877-1880, pl. Kościelny, nr rej.: A/1925/687/WŁ z 30.03.1978
- cmentarz komunalny, pl. Wolności, po 1880, nr rej.: A/3677/922/WŁ z 31.12.1982
- cmentarz, ul. Żeromskiego, 2 poł. XIX-XX, nr rej.: A/3678/691/WŁ z 30.03.1978
  - ogrodzenie mur. z bramą
  - kaplica rodziny Postpischil
  - kaplica rodziny Froehlich
  - kaplica rodziny Franz
- park sanatoryjny, pocz. XX, nr rej.: A/3680/1164/WŁ z 28.03.1986
- willa, ul. Cmentarna 2, 2 poł. XIX, nr rej.: A/3679/1421/WŁ z 10.01.1995
- dom sierot, ob. kaplica, ul. Kopernika 21 a, 1900-1901, nr rej.: A/3676/1410/WŁ z 15.08.1994
- willa, ul. Korczaka 4, 1904, nr rej.: A/1033 z 6.11.2007
- dom, ul. Nowobielawska 16, XIX/XX, nr rej.: A/3682/1279/WŁ z 15.11.1989
- pensjonat „Leśny Dworek”, ul. Nowobielawska 89, XIX/XX,
- nr rej.: A/3683/1364/WŁ z 10.03.1992
  - pałac, ul. Piastowska 23, XIX/XX, nr rej.: A/3698/690/WŁ z 30.03.1978
  - pawilon ogrodowy, drewn., nr rej.: j.w.
  - pałac, ul. Piastowska 24, XIX/XX, nr rej.: A/3699/689/WŁ z 30.03.1978
  - dom, ul. Piastowska 46, 1799, nr rej.: A/3700/618/WŁ z 21.05.1976
  - zespół willowy, ul. Spółdzielcza 1-2, 1928, nr rej.: A/997/1-3 z 14.02.2007:
  - willa, nr 1

- willa, nr 2
- park
- willa Dyrekcji Fabryki Włókienniczej, ul. Wolności 22, 1889, nr rej.: A/3705/1521/WŁ z 30.09.1996
- willa, ul. Wolności 57, 1890, nr rej.: A/3706/1420/WŁ z 10.01.1995
- willa, ob. dom kultury, ul. Wolności 80, 1915, nr rej.: A/3707/688/WŁ z 30.03.1978
- dwór, ul. Wolności 92 (dec. ul. Mickiewicza 1), nr rej.: A/3708/716 z 26.08.1960 oraz 138 z 20.04.1991
- dom, ob. przychodnia, ul. Wolności 148, po 1880, nr rej.: A/3710/1397/WŁ z 7.03.1994
- dom z apteką, ul. Wolności 158, pocz. XX, nr rej.: A/3709/1282/WŁ z 10.01.1990
- przepompownia wody nr 1 (z urządzeniami z pocz. XX), 1898, ul. Hempla, nr rej.: A/3681/1567/WŁ z 21.05.1997
- przepompownia wody nr 2 (zespół połączonych budynków), 1909, ul. Ostatnia, nr rej.: A/3684/1568/WŁ z 21.05.1997
- zespół Zakładów Bawełnianych „Bielbaw”, ul. Strażacka 10 (d. ul. Piastowska 19):
  - tkalnia XI, 1880, 1914, nr rej.: A/3695/1602/WŁ z 14.01.1998
  - tkalnia IX, 1891, nr rej.: 1604/WŁ z 14.01.1998
  - przędzalnia I, 1912-20, nr rej.: A/3688/1605/WŁ z 14.01.1998
  - budynek zarządu, 1875, XX, nr rej.: A/3689/1606/WŁ z 14.01.1998
  - przędzalnia II, 1900, nr rej.: A/3690/1607/WŁ z 14.01.1998
  - stolarnia, 1900, nr rej.: A/3691/1608/WŁ z 14.01.1998
  - siłownia elektryczna, 1906, nr rej.: A/3692/1609/WŁ z 14.01.1998
  - remiza, 1925, nr rej.: A/3693/1610/WŁ z 14.01.1998
  - wykańczalnia, 1890, nr rej.: A/3694/1611/WŁ z 14.01.1998
- budynek klejarni w ZPB „Bieltex” Zakład nr 2, ul. Tkacka 17, 1880, nr rej.: A/3702/1601/WŁ z 31.12.1997
- zespół Zakładów Bawełnianych „Bieltex”, Zakład nr 4, ul. Ostroszowicka 11 :
  - budynek administracyjny, 1920, nr rej.: A/3685/1595/WŁ z 31.12.1997
  - wieża ciśnień, 1913, nr rej.: A/3686/1596/WŁ z 31.12.1997
  - budynek drukarni, 1923, nr rej.: A/3687/1597/WŁ z 31.12.1997
- zespół Zakładów Bawełnianych „Bieltex”, Zakład nr 5, ul. Waryńskiego 25 :
  - przędzalnia (I), k .XIX, nr rej.: A/3703/1598/WŁ z 31.12.1997
  - budynek trzepakalni i mieszalni bawełny, 1890, nr rej.: A/3704/1599/WŁ z 31.12.1997

- przędzalnia z wieżą ciśnień, 1920, nr rej.: A/3701/1600/Wł z 31.12.1997

DZIERŻONIÓW – gmina wiejska

Dobrocin

- kościół fil. p.w. śś. Piotra i Pawła, pocz. XIV, nr rej.: A/1672/635 z 7.12.1959
- zespół pałacowy :
  - pałac, k. XVIII, 1898-99, nr rej.: A/4057/799/Wł z 14.05.1981
  - park, k. XIX, nr rej.: A/4058/836/Wł z 18.09.1981
  - kaplica w parku, k. XIX, nr rej.: j.w.
  - cmentarz rodowy w parku, k. XIX, nr rej.: j.w.

Jodłownik

- pałac, ob. dom nr 12, 3 ćw. XIX, nr rej.: A/4192/935/Wł z 28.07.1983

Kiełczyn

- kościół p.w. Narodzenia NMP, XIV/XV, nr rej.: A/1710/802 z 1.12.1960
- plebania (nr 44), XVII, nr rej.: A/11711/987/Wł z 22.02.1984
- zespół pałacowy :
  - pałac, XVII/XVIII, nr rej.: A/4244/767 z 30.09.1960
  - park, poł. XIX, nr rej.: A/4243/834/Wł z 18.09.1981
  - altana ośmioboczna w parku, XIX, nr rej.: j.w.

Kończów

- ruina wiatraka (baszta), XVIII, nr rej.: A/4242/749 z 26.09.1960

Książnica

- zespół dworski, XVIII:
  - dwór, nr rej.: A/4241/768 z 30.09.1960
  - park (otoczenie), nr rej.: A/4240/833/Wł z 18.09.1981

Mościsko

- kościół fil. p.w. św. Jana Chrzciciela, k. XIII, 1562, XVIII, XX, nr rej.: A/1667/582 z 19.03.1959 (brak decyzji w NID)

Nowizna

- kościół fil. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, XV, 1614, nr rej.: A/1922/767/Wł z 8.11.1980
- zespół pałacowy :
  - pałac, XVI, XIX, nr rej.: A/4421/769/Wł z 8.11.1980
  - park, 1820, nr rej.: A/4422/832/Wł z 18.09.1981

Ostroszowice

- kościół fil. p.w. św. Jadwigi, XVI-XVIII, nr rej.: A/1688/890 z 30.06.1961
- zespół pałacowy, XVII-XIX:
  - pałac, nr rej.: A/4472/1364 z 13.08.1965
  - park, nr rej.: A/4473/835/Wł z 14.09.1981

Owiesno

- kościół fil. p.w. Świętej Trójcy, XIII/XIV, nr rej.: A/1705/803 z 1.12.1960
- zespół zamkowy :
  - zamek, 1 ćw. XVII, XVIII, XIX, nr rej.: A/4474/461 z 6.06.1957 (brak dec. w NID)
  - oficyna, 1749, 1880, nr rej.: A/4476/984/Wł z 22.02.1984
  - brama przejazdowa, 1740, nr rej.: A/4475/983/Wł z 22.02.1984
  - park, 1 poł. XVIII, nr rej.: A/4477/757/Wł z 28.11.1984

Piława Dolna

- kościół par. p.w. św. Katarzyny, XV, XVIII, pocz. XX, nr rej.: A/1701/891 z 30.06.1961
- zespół pałacowy, XVII-XIX:
  - pałac, nr rej.: 463 z 6.06.1957 (brak decyzji w NID)
  - park, nr rej.: A/4495/863/Wł z 18.09.1981

Roztocznik

- kościół fil. p.w. św. Józefa, XIV, nr rej.: A/1706/807 z 7.12.1960,
- zespół pałacowy, XIX:
  - pałac, nr rej.: A/4559/801/Wł z 14.05.1981
  - park, nr rej.: A/4560/862/Wł z 18.09.1981

Tuszyn

- kościół ewangelicki, ob. rzym.kat. fil. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, 1900-1902, nr rej.: A/1952/985/WŁ z 22.02.1984
- zespół pałacowy, XVIII-XIX:
  - pałac, nr rej.: 348/769 z 1.10.1960 oraz A/4587/1368 z 13.08.1965
  - park, nr rej.: A/4586/754/WŁ z 8.11.1980

Uciechów

- kościół fil. p.w. św. Bartłomieja, XV-XVIII, nr rej.: A/1690/894 z 30.06.1968
- zespół dworski (nr 6) :
  - dwór, 1593, XVIII, XIX, nr rej.: A/4588/770 z 5.10.1960
  - park, k. XVII, XVIII, nr rej.: A/4589/1172/WŁ z 28.03.1986

DZIERŻONIÓW – miasto

- zespół urbanistyczny miasta, nr rej.: A/4089/358 z 25.11.1956 (brak decyzji w NID) oraz A/4090/943/WŁ z 23.05.1983
- kościół par. p.w. św. Jerzego, 2 poł. XIV, XVI, nr rej.: A/1663/655 z 3.03.1960
- zespół klasztorny augustianów, ul. Hempla 16 / Klasztorna, XIV, 1713, 1845I:
  - kościół, ob. par. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, nr rej.: A/1736/1343 z 13.08.1965
  - klasztor, nr rej.: A/1934/992/WŁ z 3.04.1984
- zbór ewangelicki, ob. kościół rzym.kat. par. p.w. MB Królowej Polski, 1795-98, nr rej.: A/4093/654 z 3.03.1960
- kaplica cmentarna p.w. św. Barbary, XV, 1831, 1851, nr rej.: 1116 z 6.07.1964
- kaplica grobowa rodziny Sadebecków (1) na cmentarzu ewangelickim, ul. Daszyńskiego,
- 1805, nr rej.: A/4105/1117 z 6.07.1964
- synagoga, ul. Krasickiego 28, 1875, nr rej.: A/4106/1399/WŁ z 7.03.1994
- mury obronne, nr rej.: A/4091/348 z 22.11.1956
- ratusz i wieża ratuszowa, Rynek, XV, 1873-75, nr rej.: A/4111/646/WŁ z 20.12.1976
- sukienice, Rynek 2, XV, XIX, nr rej.: A/4092/650 z 3.03.1960
- dom, ul. Klasztorna 7, XVI-XVII, XIX, nr rej.: A/4108/1515/WŁ z 9.08.1996
- dom, ul. Klasztorna 12, XVIII/XIX, nr rej.: A/4095/630/WŁ z 22.05.1976
- dom, ul. Kościelna 30, pocz. XIX, nr rej.: A/4096/631/WŁ z 22.05.1976

- dom, ul. Krasickiego 21, XVIII, nr rej.: A/4094/620/Wł z 21.05.1976
- dom, ob. przedszkole, ul. Miernicza 2, 3 ćw. XIX, nr rej.: A/4109/1147/Wł z 25.01.1985
- dom, ul. Przedmieście 27, nr rej.: A/4110/1349 z 13.08.1965
- hotel „Polonia”, ul. Sienkiewicza 4 (d. Świerczewskiego), 1908, 1920, nr rej.: A/4121/1312/Wł z 4.05.1990
- willa, ul. Szkolna 14, 1894, nr rej.: A/4119/1428/Wł z 9.03.1995
- kamienica, ul. Świdnicka 2, XVIII, XIX/XX, nr rej.: A/4128/1344 z 13.08.1965
- willa, ul. Świdnicka 30, 1897, nr rej.: 739/A/06 z 18.02.2006
- willa, ul. Świdnicka 32, 1870, nr rej.: A/4120/1315/Wł z 27.02.1991
- dom, pl. Wolności 4 (Rynek), pocz. XIX, XIX/XX, nr rej.: A/4112/1350 z 13.08.1965
- dom, pl. Wolności 5 (Rynek), XVIII, XIX/XX, nr rej.: A/4113/1351 z 13.08.1965
- domy, pl. Wolności 5-9 (d. Rynek 6-9), XVIII, XIX, nr rej.: A/4097/632/Wł z 22.05.1976
- domy, pl. Wolności 11 (d. Rynek nr 12/13), XIX, nr rej.: A/4098/633/Wł z 22.05.1976
- dom, pl. Wolności 17 (Rynek), XVIII/XIX/XX, nr rej.: A/4114/1352 z 13.08.1965
- domy, pl. Wolności 18, 19 (Rynek), XIX/XX, nr rej.: 634/Wł z 22.05.1976
- kamienica, pl. Wolności 20 (Rynek), XVIII, XIX, nr rej.: A/4115/1193/Wł z 3.07.1986
- dom, pl. Wolności 21 (Rynek), XVIII-XX, nr rej.: A/4101/635/Wł z 22.05.1976
- kamienica, pl. Wolności 22 (Rynek), XVIII, nr rej.: A/4133/1192/Wł z 3.07.1986
- domy, pl. Wolności 23/24 (Rynek), 1800, pocz. XX, nr rej.: A/4129/1353 z 13.08.1965
- kamienica, pl. Wolności 25 (Rynek), pocz. XIX, nr rej.: A/4116/1191/Wł z 3.07.1986
- kamienica, pl. Wolności 26 (Rynek), XIX/XX, nr rej.: A/4127/1190/Wł z 3.07.1986
- kamienica, pl. Wolności 27 (Rynek), k. XIX, nr rej.: A/4126/1188/Wł z 3.07.1986
- domy, pl. Wolności 28, 29, 30 (Rynek), XVIII-XIX, nr rej.: A/4100/636/Wł z 22.05.1976
- kamienica, pl. Wolności 31 (Rynek), XVIII, 1905, nr rej.: A/4125/1189/Wł z 3.07.1986
- domy, pl. Wolności 33, 35, 36 (Rynek), XVIII-XX, nr rej.: A/4122/668/Wł z 25.05.1977
- dom, pl. Wolności 34 (Rynek), XVIII, pocz. XX, nr rej.: A/4131/1355 z 13.08.1965
- dom, pl. Wolności 37 (Rynek), XIX, nr rej.: A/4103/638/Wł z 22.05.1976

- dom, pl. Wolności 39 (Rynek), 1 poł. XIX, nr rej.: A/4102/639/WŁ z 22.05.1976
- kamienica, pl. Wolności 51 (Rynek), XVIII-XIX, nr rej.: A/4123/1196/WŁ z 3.07.1986
- kamienica, pl. Wolności 54 (Rynek), XVII-XIX, nr rej.: A/4124/1195/WŁ z 3.07.1986
- kamienica, pl. Wolności 55 (Rynek), XIX/XX, nr rej.: A/4117/1194/WŁ z 3.07.1986
- domy, ul. Ząbkowicka 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, XVIII/XIX, nr rej.: A/4104/640/WŁ z 25.05.1976
- sąd, ul. Ząbkowicka 57, 4 ćw. XIX, nr rej.: A/4118/1233/WŁ z 7.12.1987
- budynki tkalni d. E.F. Haina, ul. Kilińskiego 14, 1887-89, nr rej.: A/4107/1623/WŁ z 5.05.1998:
  - 2 budynki produkcyjne
  - kotłownia
- parowozownia wachlarzowa, ul. Kolejowa 8 b, 1910, nr rej.: A/4881 z 27.01.2011

ŁAGIEWNIKI

Ligota Wielka

- kościół fil. p.w. Matki Bożej Królowej Polski, XVII/XIX, nr rej.: A/4400/887 z 30.06.1960
- dwór, XVI/XVII, nr rej.: A/4401/756 z 27.09.1960

Łagiewniki

- kościół par. p.w. św. Józefa, XVIII, nr rej.: A/4407/889 z 13.06.1961
- kościół cmentarny p.w. MB Częstochowskiej, XV, XVIII, nr rej.: A/4408/1357 z 13.08.1965
- pałac, XVIII, nr rej.: A/4409/1118 z 6.07.1964

Oleszna

- dwór, XVIII, nr rej.: A/4457/486/WŁ z 13.03.1981

Piotrówek

- pałac, 1897, nr rej.: 496/W z 26.11.1982

Przystronie

- ruina baszty (XV?) z wiatrakiem, XVIII, nr rej.: A/975/750 z 26.09.1960 (nie istnieje?)

Radzików

- kościół, ob. par. p.w. śś. Piotra i Pawła, XIV-XVIII, nr rej.: A/4551/805 z 5.12.1960
- dwór obronny z pozostałościami fosy, 1526, 1806, nr rej.: A/4552/498/WŁ z 3.08.1981

Ratajno

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. p.w. św. Antoniego, 1849-53, nr rej.: A/1310 z 31.08.2009

Sieniawka

- kościół fil. p.w. Jana Chrzciciela, 1880-83, nr rej.: A/1266 z 15.07.2009
- dwór, szach., 1678, nr rej.: A/4692/464 z 6.06.1957

Słupice

- kościół par. p.w. św. Michała Archanioła, 1890, nr rej.: A/5816 z 13.03.2012
- ruina dworu, XVI, XVIII, nr rej.: A/4696/757 z 27.09.1960

Sokolniki

- zespół pałacowy, XVII-XVIII-XIX:
  - pałac, nr rej.: A/4699/786 z 11.10.1960
  - park, nr rej.: A/4700/525/WŁ z 31.05.1984
  - folwark, nr rej.: A/4701/786 z 17.12.1998:
    - oficyna
    - wozownia
    - budynek gospodarczo-mieszkalny
    - obora
    - stajnia
    - budynek gospodarczy
- wieża widokowa, na szczycie Jańskiej Góry, 1869, nr rej.: 165/A/03 z 30.06.2003

Stoszów

- kościół fil. p.w. Świętej Trójcy, XVI, XIX, nr rej.: A/4725/502/W z 30.04.1983
- dwór obronny (ruiny), XVI, nr rej.: A/4726/758 z 27.09.1960

NIEMCZA

Gilów

- kościół fil. p.w. św. Jadwigi, XVI-XVIII, nr rej.: A/1687/886 z 30.06.1961
- zespół pałacowy, XVIII-XIX:
  - pałac, nr rej.: A/4143/1356 z 13.08.1965
  - park, nr rej.: A/4144/840/Wł z 18.09.1981
  - ogrodzenie z bramką w parku, nr rej.: j.w.

Gola

- zespół zamkowy, XVI-XIX:
  - zamek, nr rej.: A/4171/459 z 6.06.1957 (brak decyzji w NID)
  - park, nr rej.: A/4172/842/Wł z 18.09.1981

Kietlin

- zespół pałacowy, XIX:
  - pałac, nr rej.: 467 z 6.06.1957 (brak decyzji w NID)
  - park, nr rej.: A/4233/751/Wł z 8.11.1980

Ligota Mała

- park, XVIII, nr rej.: A/4399/966/Wł z 30.09.1983

Niemcza

- ośrodek historyczny miasta, nr rej.: A/2571/359 z 25.11.1956
- kościół ewangelicki p.w. św. Jerzego, ob. nieczynny, ul. Gumińska, 1612, 1888, nr rej.: 233/A/03 z 14.11.2003
- zamek, ul. Królowej Jadwigi 6, k. XVI, nr rej.: A/4433/61 z 29.03.1949
- mury obronne, XV, nr rej.: A/2572/686 z 10.05.1960
- baszta Bramy Górnej, ul. Bolesława Chrobrego 3, XVI, 1936, nr rej.: 205/A/03 z 12.09.2003

- ratusz, Rynek 10, 1853-62, nr rej.: A/4435/1370/WŁ z 4.06.1992
- kamienica, ul. Królowej Jadwigi 1, 1870, nr rej.: 488/A/05 z 30.03.2005
- plebania, pl. Mieszka I 6, 1840, 1900, nr rej.: 540/A/05 z 8.07.2005
- dom, ul. Piastowska 13, po 1870, nr rej.: A/4434/1553/WŁ z 25.02.1997
- kamienica, Rynek 5, XVI, 1861, nr rej.: 235/A/03 z 13.11.2003
- kamienica, Rynek 6, XVI, po 1860, nr rej.: 546/A/05 z 26.07.2005
- dom, Rynek 8, po 1860, nr rej.: 668/A/05 z 9.12.2005
- kamienica, Rynek 9, XVI, po 1860, nr rej.: 547/A/05 z 26.07.2005
- dom, Rynek 16, XVIII, XIX/XX, nr rej.: A/44361361 z 13.08.1965 (dec. pl. Wolności)
- dom, Rynek 14, 1865, nr rej.: 487/A/05 z 4.03.2005
- kamienica, Rynek 15, 1865, nr rej.: A/742 z 23.03.2006
- hotel, ob. dom, Rynek 17, 1860, 1945, nr rej.: 486/A/05 z 4.03.2005
- dom, Rynek 18, po 1860, nr rej.: 201/A/03 z 26.08.2003
- dom, Rynek 19, po 1860, nr rej.: 199/A/03 z 18.08.2003
- dom, Rynek 20, po 1860, nr rej.: 200/A/03 z 22.08.2003
- dom, Rynek 24, ok. 1700, pocz. XX, nr rej.: 485/A/05 z 4.03.2005
- dom, Rynek 25, 1800, pocz. XX, nr rej.: 484/A/05 z 4.03.2005
- dom, Rynek 31, 1887, nr rej.: 555/A/05 z 26.08.2005
- dom, Rynek 33, XVIII, XIX/XX, nr rej.: A/4437/1362 z 13.08.1965 (dec. pl. Wolności)
- dom, Rynek 34, poł. XVIII, po 1920, nr rej.: 665/A/05 z 25.11.2005
- dom, Rynek 35, pocz. XIX, XIX/XX, nr rej.: A/4438/1363 z 13.08.1965 (dec. pl. Wolności)
- dom, Rynek 37, XVI, 1730-40, nr rej.: 236/A/03 z 14.11.2003
- dom, Rynek 38, XVIII, po 1920, nr rej.: 548/A/05 z 26.07.2005
- dom, Rynek 49, 1870, nr rej.: 503/A/05 z 11.04.2005
- dom, pl. Stary 1, pocz. XIX, nr rej.: A/4439/1360 z 13.08.1965
- Piotrkówek
- zespół pałacowy i folwarczny, XVI, XIX-XX, nr rej.: 12/A/00/1-8 z 31.03.2000:
  - pałac
  - wieża ciśnień
  - 2 budynki mieszkalno-gospodarcze
  - park z sadem i ogrodem

Przerzeczyn Zdrój

- kościół pom. p.w. MB Królowej Polski, XIV-XVIII, nr rej.: A/1689/892 z 30.06.1961
- kaplica, XVIII, nr rej.: A/4480//893 z 30.06.1961
- zespół pałacowy, XVII-XIX:
  - pałac, 1896, nr rej.: A/4481/902/Wł z 25.06.1982
  - park, XVII, 1 poł. XIX, nr rej.: A/4482901/Wł z 25.06.1982

Wilków Wielki

- kościół fil. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa, XVIII, nr rej.: A/4600/1369 z 13.08.1965
- zespół zamkowy:
  - zamek, XIV/XV, 2 poł. XVI, XIX, nr rej.: 466 z 6.06.1957 (brak decyzji w NID)
  - park, nr rej.: A/4592/841/Wł z 8.09.1980

Wojślawice

- park – arboretum , 1881, nr rej.: A/4593/960/Wł z 1.07.1983
- dom, drewn., przeniesiony z Bielicy, gm. Stronie Śląskie, k. XVIII, nr rej.: A/4594/2095 z 6.04.1974

PIESZYCE

- kościół par. p.w. św. Jakuba, XV, XVIII, nr rej.: A/1740/1365 z 13.08.1965
- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. p.w. św. Antoniego, 1873, nr rej.: A/1937/907/Wł z 30.12.1982
- zespół zamkowy, XVII-XVIII:
  - zamek (pałac), nr rej.: 462 z 6.06.1957 (brak decyzji w NID)
  - park, XVII, XVIII-XX, nr rej.: A/4516/1366/Wł z 19.03.1992 i 545/A/05 z 26.07.2005
  - zabudowa podzamcza, nr rej. : 483/A/1-4/05 z 25.02.2005:
  - dwór, ob. dom mieszkalny, pl. Zamkowy 2, 1580, 1818, , nr rej.: j.w.
  - dom, pl. Zamkowy 3, poł. XVII, 1818, , nr rej.: j.w.
  - budynek gospodarczy, obok domu nr 3, 1 poł. XVI, 1818, , nr rej.: j.w.
  - brama na dziedziniec gosp., pocz. XVIII, , nr rej.: j.w.

- mury obronne, XVII, nr rej.: A/4517/993/WŁ z 3.04.1984
- zajazd, ul. Kopernika 138, 1812, nr rej.: A/4518/1152/WŁ z 21.03.1986

Pieszycy - Kamionki

- kościół fil. p.w. Aniołów Stróżów, 1793-95, nr rej.: A/1935/991/WŁ z 3.04.1984
- willa nr 66 „Wilnianka”, 1900, nr rej.: 1149/WŁ z 21.03.1986

Pieszycy - Piskorzów

- kościół fil. p.w. św. Jana Nepomucena, XVI, 1730, 1921, nr rej.: A/4514/1137/WŁ z 30.09.1985

Pieszycy - Rościszów

- kościół par. p.w. św. Bartłomieja, XIV-XVIII, nr rej.: A/4515/806 z 07.12.1960
- zespół pałacowy, ul. Piękna 71, XVII, XIX/XX:
  - pałac, nr rej.: A/4519/2092 z 20.08.1973
  - park, nr rej.: A/4520/859/WŁ z 18.03.1981
- sanatorium przeciwgruźlicze (nr 11), mur.-drewn., 1903, nr rej.: A/4521/1153/WŁ z 21.03.1986
- zagroda nr 27, mur.-szach., 1826:
  - dom, nr rej.: A/4522/925/WŁ z 10.01.1983
  - spichrz, nr rej.: A/4523/924/WŁ z 10.01.1983
- dom nr 66, mur.-szach., 1819, nr rej.: 1138/WŁ z 3.09.1985
- dom nr 73, mur.-drewn., 1786, nr rej.: A/4524/1151/WŁ z 21.05.1986
- dom mieszkalno-gospodarczy nr 77, mur.-szach., poł. XIX, nr rej.: A/4525/1150/WŁ z 21.03.1986

PIŁAWA GÓRNA

- kościół par. p.w. św. Marcina, XVI, k. XIX, nr rej.: A/1737/1366 z 13.08.1965
- d. Dom Braci Morawskich, ob. mieszkalny, pl. Piastów Śląskich 4, 1746, 1884, nr rej.: A/5905 z 14.03.2014
- zespół pałacowy, poł. XIX:
  - pałac, nr rej.: A/4493/916/WŁ z 30.12.1982
  - park (ogród tarasowy przy pałacu), nr rej.: A/4494/980/WŁ z 27.12.1983

- gimnazjum, ob. ośrodek szkolno-wychowawczy, ul. Szkolna 6, 1894-96, nr rej.: A/1012 z 28.05.2007

Źródło: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/)

Wykaz obszarów zabytkowych w powiecie dzierzoniowskim

BIELAWA

- historyczny układ urbanistyczny-ośrodek historyczny miasta Bielawa, wpisany do rejestru zabytków pod numerem 507 decyzją z dnia 01.12.1958 r.
- historyczny układ urbanistyczny-teren przemysłowy po zakładzie Dieriga „BIELBAW”
- historyczny układ urbanistyczny – enklawa – KAMIENICZKI – ul. J. Korczaka, dawna dzielnica uzdrowiskowa

DZIERŻONIÓW – gmina wiejska

- Dobrocin: historyczny układ ruralistyczny
- Jędrzejowice: historyczny układ przestrzenny zabudowań dworskich
- Jodłownik: historyczny układ ruralistyczny
- Kiełczyn: historyczny układ ruralistyczny
- Książnica: historyczny układ ruralistyczny
- Mościsko: historyczny układ ruralistyczny
- Nowizna: historyczny układ ruralistyczny
- Ostroszowice: historyczny układ ruralistyczny
- Owiesno: historyczny układ ruralistyczny
- Piława Dolna: historyczny układ ruralistyczny
- Roztocznik: historyczny układ ruralistyczny
- Tuszyn: historyczny układ ruralistyczny
- Uciechów: historyczny układ ruralistyczny
- Włóki: historyczny układ ruralistyczny

DZIERŻONIÓW – miasto

- historyczny układ urbanistyczny-ośrodek staromiejski miasta w granicach obwarowań miejskich w zewnętrznym obrysie murów średniowiecznych, wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4089/358 decyzją z dnia 25.11.1956 r.
- historyczny układ urbanistyczny- zespół urbanistyczny przedmieść , wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/4090/943/Wł decyzją z dnia 23.05.1983 r.
- historyczny układ urbanistyczny Dolnego Dzierżoniowa, ul. Nowowiejska i Brzegowa
- historyczny układ przestrzenny zabudowy przy ul. Świdnickiej
- historyczny układ przestrzenny zabudowy przy ul. Ząbkowickiej

ŁAGIEWNIKI

- Jaźwina: historyczny układ ruralistyczny
- Kuchary: historyczny układ ruralistyczny
- Ligota Wielka: historyczny układ ruralistyczny
- Łagiewniki: historyczny układ ruralistyczny
- Młynica: historyczny układ ruralistyczny
- Oleszna: historyczny układ ruralistyczny
- Radzików: historyczny układ ruralistyczny
- Sieniawka: historyczny układ ruralistyczny
- Sienice: historyczny układ ruralistyczny
- Słupice: historyczny układ ruralistyczny
- Sokolniki: historyczny układ ruralistyczny
- Stoszów: historyczny układ ruralistyczny

NIEMCZA

- Chwałęcín: historyczny układ ruralistyczny
- Gilów: historyczny układ ruralistyczny
- Gola Dzierżoniowska: historyczny układ ruralistyczny
- Kietlin: historyczny układ ruralistyczny
- Ligota Mała: historyczny układ ruralistyczny
- Nowa Wieś Niemczańska: historyczny układ ruralistyczny
- Podlesie: historyczny układ ruralistyczny
- Przerzeczyn Zdrój: historyczny układ ruralistyczny
- Ruszkowice: historyczny układ ruralistyczny
- Wilków Wielki: historyczny układ ruralistyczny
- Niemcza:
  - historyczny układ urbanistyczny-ośrodek historyczny miasta wraz z zamkiem i zachowanymi murami obronnymi, wpisany do rejestru zabytków pod numerem 359 decyzją z dnia 25.11.1956 r.
  - historyczny układ urbanistyczny przedmieść wokół średniowiecznego ośrodka miejskiego (m.in. rejony ulic Gumińskiej i Chrobrego)
  - historyczny układ ruralistyczny-wieś Stasin
  - historyczny układ ruralistyczny-wieś Wojsławice
  - historyczny układ ruralistyczny-wieś Jasinek

- historyczny układ ruralistyczny-wieś Piotrkówek
- historyczny układ ruralistyczny-wieś Gumin

PIESZYCE

- historyczny układ ruralistyczny-wieś Rościszów
- historyczny układ ruralistyczny-wieś Kamionki
- historyczny układ ruralistyczny-wieś Piskorzów
- historyczny układ przestrzenny miejscowości Pieszyce

PIŁAWA GÓRNA

- historyczny układ urbanistyczny-Osada Braci Morawskich
- historyczny układ urbanistyczny obejmujący teren dawnej wsi, obszar miejski z XIX i pocz. XX w., w tym historyczną zabudowę przemysłową
- historyczny układ ruralistyczny dawnej wsi Kośmin
- historyczny układ ruralistyczny dawnej wsi Kopanica

Źródło: <http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/?id=92696>

Wykaz zabytków archeologicznych w powiecie dzierzoniowskim

BIELAWA

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej miejscowości w granicach nowożytnego siedliska
- 47 w granicach administracyjnych miasta, poza w/w obszarami

DZIERŻONIÓW – gmina wiejska

Dobrocin:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej cmentarza przykościelnego
- 2 x obszar ochrony archeologicznej grodzisk z wczesnego średniowiecza
- 7 w granicach wsi, poza w/w obszarami

Jędrzejowice:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
  - w granicach wsi, poza w/w obszarem

Jodłownik:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 7 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Kiełczyn:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej obszaru przykościelnego
- 18 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Książnica:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 1 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Mościsko:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej terenu przykościelnego

- 7 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Nowizna:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej terenu przykościelnego
  - w granicach wsi, poza w/w obszarem

Ostroszowice:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej terenu przykościelnego
- 6 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Owiesno:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej założenia zamkowego i cmentarza przykościelnego
- 5 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Piława Dolna:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej terenu przykościelnego
- 21 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Roztocznik:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 5 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Tuszyn:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 9 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Uciechów:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska , w tym ochrony archeologicznej założenia dworskiego
- 16 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Włóki:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 11 w granicach wsi, poza w/w obszarem

DZIERŻONIÓW – miasto

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznego założenia miejskiego, w tym ochrony archeologicznej terenów dawnego zamku, budowli średniowiecznych, w tym murów miejskich z fosą
- obszar obserwacji archeologicznej terenów historycznych przedmieść i starych szlaków
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznego założenia przedlokacyjnego
- obszar obserwacji archeologicznej dla zespołu klasztorного Bożogrobców, ul. Ząbkowicka
- 33 w granicach administracyjnych miasta, poza w/w obszarami

ŁAGIEWNIKI

Jaźwina:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej średniowiecznego grodziska
- 52 w granicach wsi poza w/w obszarem

Łagiewniki:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 115 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Młynica:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- obszar ochrony archeologicznej w obrębie góry Raduni – wał kultowy
- obszar ochrony archeologicznej w obrębie Masywu Raduni – źródło kultowe
- obszar ochrony archeologicznej w obrębie góry Świerkowej – wał
- 22 w granicach wsi poza w/w obszarami

Oleszna:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 96 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Radzików:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 70 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Ratajno:

- w granicach wsi

Sieniawka:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- obszar ochrony archeologicznej grodziska wraz z osadą przygodową
- 6 w granicach wsi, poza w/w obszarami

Sienice:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 38 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Słupice:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 33 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Sokolniki:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 34 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Stoszów:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 5 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Trzebnik:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 28 w granicach wsi, poza w/w obszarem

NIEMCZA

Chwałęcín:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 4 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Gilów:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska w tym ochrony archeologicznej obszaru przykościelnego
- obszar ochrony archeologicznej grodziska
- 4 w granicach wsi, poza w/w obszarami

Gola Dzierżoniowska:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej założenia dworskiego
- 4 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Kietlin:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 7 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Ligota Mała:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 4 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Nowa Wieś Niemczańska:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 5 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Nowiny:

- 1 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Podlesie:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- 28 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Przerzeczyn Zdrój:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej grodziska i obszaru przy kościele
- 19 w granicach wsi, poza niżej wymienionym obszarem

Wilków Wielki:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska w tym ochrony archeologicznej obszaru dworskiego
- 22 w granicach wsi, poza w/w obszarem

Niemcza:

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznego założenia miejskiego w tym ochrony archeologicznej obszarów przy murach miejskich i fosy, zamku, grodzisk
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznego założenia miejskiego w tym ochrony archeologicznej starych szlaków handlowych
- obszar obserwacji archeologicznej dla nowożytnego siedliska wsi o genezie średniowiecznej (obszar d. wsi Wojsławice)
- obszar obserwacji archeologicznej dla nowożytnego siedliska wsi o genezie średniowiecznej (w obszarze d. wsi Piotrkówek)
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska (w obszarze d. wsi Gumin)
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, w tym ochrony archeologicznej grodziska (w obszarze d. wsi Mieczniki)
- 39 w granicach administracyjnych Niemczy, poza w/w obszarami

PIESZYCE

- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska (3 w obszarze d. wsi Piskorzów)
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska , w tym ochrony archeologicznej obszaru przy kościele Św. Jakuba i zespołu pałacowego z folwarkiem
- 6 w obszarze d. wsi Rościszów
- 2 w obszarze d. wsi Kamionki
- 21 w granicach administracyjnych miejscowości Pieszycy, poza w/w obszarami

PIŁAWA GÓRNA

- obszar obserwacji archeologicznej wyznaczony dla osady Braci Morawskich
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska
- obszar obserwacji archeologicznej dla średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska (2 w obszarze d. wsi Kośmin)
- w obszarze d. wsi Kopanica
- 5 w granicach administracyjnych Piławy Górnej , poza w/w obszarami

Źródło: <http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/?id=92696>

11 Załącznik nr 2

Formy ochrony krajobrazu w powiecie dzierzoniowskim

	Rok utworzenia	Powierzchnia	Cel
Parki Krajobrazowe			
Park Krajobrazowy „Gór Sowich”	1991	8 140,67 ha	zachowanie przyrodniczych, kulturowych i estetycznych walorów masywu Gór Sowich oraz stworzenie warunków do wypoczynku, rekreacji
Ślązański Park Krajobrazowy	1988	8 190 ha (otulina 7450 ha)	zachowanie środowiska przyrodniczo - krajobrazowego masywu Ślęzy z przyległymi Górami oraz jego zabytków archeologicznych
Rezerваты przyrody			
„Góra Radunia”	1958	42,26 ha	ochrona lasu na wzgórzu zbudowany ze skał wulkanicznych, ze stanowiskami rzadkich gatunków roślin i interesującymi zbiorowiskami kserotermicznymi
„Bukowa Kalenica”	1962	27,96 ha	fragment pierwotnego lasu bukowego typu kwaśnej buczyny sudeckiej z licznymi gatunkami prawnie chronionymi
Obszary chronionego krajobrazu			
„Góry Bardzkie i Sowie”	1981	17 336 ha	wartościowe krajobrazowo tereny o różnych ekosystemach, może pełnić funkcję korytarzy ekologicznych
„Wzgórza Niemczańsko - Strzelińskie”	1980	6 180 ha	wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb

			związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych
Europejska sieć ekologiczna Natura 2000			
Ostoja Nietoperzy Gór Sowich PLH020071		Ok. 21 325 ha	Zawiera 16 cennych obiektów - miejsc zimowania nietoperzy w Górach Sowich (kolonia rozrodcza nocka dużego w Rościszowie jest jednym z największych znanych letnich zgrupowań gatunku w Polsce). Obszar obejmuje także siedliska przyrodnicze (m. in. wyspowe stanowisko boru górnoregłowego na Wielkiej Sowie i rozproszone płaty innych siedlisk)
Wzgórza Niemczańskie PLH020082		ok. 3 237 ha (gminy: Łagiewniki i Niemcza)	Szata roślinna: 8 typów siedlisk, w tym dwa priorytetowe. Dominują śródłądowe kwaśne dąbrowy i grądy środkowoeuropejskie, znaczny udział buczyn w zbiorowiskach leśnych, pasma łągów wiązowo-jesionowych i olszowo-jesionowych; w zbiorowiskach nieleśnych wyróżniają się murawy kserotermiczne (m.in. czosnek skalny oraz liczna populacja dziewanny fioletowej) Zwierzęta: fauna motyli (szlaczkoń szafraniec, czerwończyk nieparek, modraszek nausitous), nietoperzy (2 gatunki), ssaki (bobry, popielice), ptaki leśne i wodne (m.in. 13 gatunków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Rady 79/409/EWG (np. łągowe trzmiełojad, dzięcioły czarny i średni, muchołówka białoszyja, bociany czarny i biały) oraz 14 dalszych gatunków łągowych, uznawanych za rzadkie i zagrożone
Kamionki PLH020005		87,8 ha (gmina Pieszyce)	Występują niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie oraz ściany skalne i urwiska krzemianowe ze zbiorowiskami z Androsacion vandellii. Na obszarze jest jedno z kilku najbogatszych stanowisk zanokcicy serpentynowej w Polsce (7-20%) oraz ponadto 30% polskiej populacji zanokcicy ciemnej oraz niewielka populacja zanokcicy klinowatej
Wzgórza Kiełczyńskie PLH020021		403,6 ha (gmina wiejska Dzierżonów)	Najbogatsze stanowiska zanokcicy serpentynowej w Polsce, występującej w szczelinach skał serpentynitowych (ponad 60% polskiej populacji).
Kiełczyn PLH020099		2,8 ha (gmina	Jedna z ważniejszych w Polsce południowo-zachodniej,

		wiejska Dzierżoniów)	znana kolonia rozrodcza nocka dużego (strych kościoła p.w. Narodzenia NMP w Kiełczyńce)
Masyw Ślęży PLH020040		5059,3 ha (gmina wiejska Dzierżoniów, Łągowice)	<p>prawie cały mieści się w granicach Ślężańskiego Parku Krajobrazowego, obejmuje rezerwy przyrody: Łąka Sulistrowicka, Góra Radunia, Góra Sobótka, zespół przyrodniczo-krajobrazowy Skalna oraz 21 pomników przyrody nieożywionej</p> <p>Szata roślinna: 11 rodzajów siedlisk z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, unikatowa roślinność naskalna, jedyne, potwierdzone ostatnio w Polsce stanowisko mieczyka błotnego, ważne w skali krajowej stanowisko zanokcicy klinowatej</p> <p>Zwierzęta: miejsca zimowania nietoperzy w sztolniach dawnej kopalni chromitów "Tapadła" w górze Czernica oraz podziemia nieczynnego browaru w Sobótce Górze (ważne zagrożone gatunki: nocek duży, nocek Bechsteina, mopek), bogata i bardzo dobrze zbadana jest fauna bezkręgowców (zwłaszcza pająków, chrząszczy i motyli</p>
Użytki ekologiczne			
Paprocie serpentynitowe w Masywie Ślęży stanowisko nr 2	2003	0,26 ha (obr. Książnica, gm. Dzierżoniów)	<p>stanowisko paproci</p> <p>serpentynitowych z przyległymi zbiorowiskami roślinnymi, w tym ze</p> <p>zbiorowiskami ciepłolubnymi</p>
Paprocie serpentynitowe w Masywie Ślęży stanowisko nr 3	2003	0,22 ha (obr. Książnica, gm. Dzierżoniów)	<p>stanowisko paproci</p> <p>serpentynitowych z przyległymi zbiorowiskami roślinnymi, w tym ze</p> <p>zbiorowiskami ciepłolubnymi</p>
Paprocie serpentynitowe w Masywie Ślęży stanowisko nr 5	2003	0,2 ha (obr. Książnica, gm. Dzierżoniów)	<p>stanowisko paproci</p> <p>serpentynitowych z przyległymi zbiorowiskami roślinnymi, w tym ze</p> <p>zbiorowiskami ciepłolubnymi</p>
Paprocie serpentynitowe w Masywie Ślęży stanowisko nr 6	2003	0,58 ha (obr. Słupice, gm. Łągowice)	<p>stanowisko paproci z rodzaju</p> <p>zanokcica (Asplenium) znajdujące się w wyrobiskach nieczynnych kamieniołomów podlegających ścisłej ochronie</p>

Pomniki przyrody		
	Obwód na wysokości 1,3 m (w cm)	Podstawa prawna
Bielawa		
Jedlica zielona (<i>Pseudotsuga menziesii</i>)	300	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Choina kanadyjska (<i>Tsuga canadensis</i>)	227	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (<i>Fraxinus excelsior</i> L.)	289	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa szerokolistna (<i>Tilia platyphollos</i>)	436	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	418	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	462	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>)	374	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>)	452	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>), forma krzewista	113	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	96	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>). Forma wielopniowa	450	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 2 drzew - Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>), forma krzewiasta	112+95 cm (na wys. 0,7m)	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 4 drzew - Miłorząb dwuklapowy (<i>Ginkgo biloba</i>)	237, 228, 165, 190	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dzierżoniów (m)		
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	155	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.

Platan klonolistny (<i>Platanus acerifolia</i>)	465	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i> L.)	420	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.
Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i> L.)	345	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.
Buk pospolity czerwolistny (<i>Fagus sylvatica atropurpurea</i>)	408	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.
Buk pospolity zwisający (<i>Fagus sylvatica Pendula</i>)	350	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.
Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i> Mill.)	468	Uchwała Nr LXV/156/93 Rady Miejskiej Dzierżoniowa z dnia 27.10.1993 r.
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	96	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	400	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (<i>Fraxinus excelsior</i> L.)	218	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	150	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Platan klonolistny (<i>Platanus acerifolia</i>)	785	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 2 drzew - Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	100, 90	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 7 drzew - Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	123	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dzierżoniów (w)		
Topola biała (<i>Populus alba</i>)	420	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	367	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	422	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	385	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)

Dąb szypułkowy (Quercus robur)	375	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	435	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	490	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (Fraxinus excelsior)	350	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	367	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata)	540	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Klon jawor (Acer pseudoplatanus)	397	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata)	332	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (Fraxinus excelsior)	462	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata)	384	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	380	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 10 drzew - Dąb szypułkowy (Quercus robur)	Od 300 do 420	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 2 drzew - Lipa drobnolistna (Tilia cordata)	Od 332 do 333	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Gnejsy i skały wapienne - krzemianowe (inne)		Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Łagiewniki		
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	390	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	400	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Dąb szypułkowy (Quercus robur)	465	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.

Jesion wyniosły (<i>Fraximus excelsior</i>)	640	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Żywotnik zachodni (<i>Thuja occidentalis</i>)	225	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Klon jawor (<i>Acer pseudoplatanus</i>)	395	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	330	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	330	Uchwała Nr XIII/81/95 Rady Gminy Łagiewniki z dnia 29.12.1995r.
Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>)	352	Decyzja 3/80 z dnia 28.08.1980 r.
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	372	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	352	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	412	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>) forma dwupniowa	406+333	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	339	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (<i>Fraximus excelsior</i>)	448	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Niemcza		
Kasztanowiec biały (<i>Aesculus hippocastanum</i>)	285	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	400	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	380	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Platan Klonolistny (<i>Platanus x hispanica</i>)	530	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (<i>Fraximus excelsior</i>)	430	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa szerokolistna (<i>Tilia platyphyllos</i>)	430	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)

Wierzba płacząca (<i>Salix sepulclaris</i>)	315	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Buk pospolity (<i>Fagus sylvatica</i>)	445	L Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	408	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	380	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>)	320	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	414	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	394	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	245	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>)	205	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i>) forma krzewiasta	-	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Platan Klonolistny (<i>Platanus x hispanica</i>)	400	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	375	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	450	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>)	386	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>)	370	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Dąb szypułkowy (<i>Quercus robur</i>)	375	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)

Kasztanowiec biały (Aesculus hippocastanum)	262	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata)	390	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Aleja Kasztanowcowa 24 drzewa - Kasztanowiec biały (Aesculus hippocastanum)		Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Pieszyce		
Topola biała (Populus alba L.)	410	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Topola biała (Populus alba L.)	445	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Topola biała (Populus alba L.)	385	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata Mill.)	485	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Cis pospolity (Taxus baccata)	83	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata Mill.)	396	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata Mill.)	396	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	440	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	557	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	447	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	450	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	410	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	546	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)

Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	524	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Grupa 2 drzew - Lipa drobnolistna (Tilia cordata Mill.)	357, 516	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Grupa 3 drzew - Dąb szypułkowy (Quercus robur L.)	564, 455, 464	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Wok.Dol.Nr.221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. Poz. 2494)
Piława Górna		
Topola biała (Populus alba)	380	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Lipa drobnolistna (Tilia cordata)	315	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grab pospolity (Carpinus betulus)	120	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Jesion wyniosły (Fraxinus excelsior)	391	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 4 drzew - Kasztanowiec biały (Aesculus hippocastanum)	Od 200 do 296	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)
Grupa 2 drzew - Kasztanowiec biały (Aesculus hippocastanum)	228, 308	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Dolnośląskiego z dnia 8 sierpnia 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Dol. Nr 221 z dnia 19 sierpnia 2008 r. poz. 2494)

Źródło: <http://bip.wroclaw.rdos.gov.pl/rejestr-form-ochrony-przyrody>, <http://obszary.natura2000.pl/index.php?dzial=2&kat=9>

12 Załącznik nr 3

Placówki wykonujące działalność leczniczą w powiecie dzierzoniowskim

Lp.	Oznaczenie podmiotu leczniczego	Przedsiębiorstwa podmiotu leczniczego	Jednostki organizacyjne podmiotu leczniczego	Komórki organizacyjne przedsiębiorstwa i ich profile
1	MARIOLA HANUS-ZAWADZKA 1. NZOZ DZIERŻONIOWSKIE CENTRUM SPECJALISTYCZNE dr MARIOLI ZAWADZKIEJ, 2. KLINIKA MEDYCyny ESTETYCZNEJ	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Dzierżoniowskie Centrum Specjalistyczne Dr Marioli Zawadzkiej" (Stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne) ODDZIAŁ CHIRURGI JEDNODNIOWEJ (Stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne) MARIOLA HANUS-ZAWADZKA (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Dzierżoniowskie Centrum Specjalistyczne Dr Marioli Zawadzkiej", ul. Piastowska 1, Dzierżoniów Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Dzierżoniowskie Centrum Specjalistyczne Dr Marioli Zawadzkiej", ul. Piastowska 1c, Dzierżoniów Zespół chirurgii jednego dnia, ul. Piastowska 1, Dzierżoniów MARIOLA HANUS-ZAWADZKA, ul. Piastowska 1c, Dzierżoniów	Poradnia ginekologiczno-położnicza Poradnia zdrowia psychicznego Poradnia kardiologiczna Poradnia ginekologiczna dla dziewcząt Poradnia patologii ciąży Poradnia okresu przekwitania Poradnia profilaktyki chorób piersi Poradnia planowania rodziny i rozrodczości Szkoła rodzenia Poradnia laktacyjna Poradnia diabetologiczna Poradnia endokrynologiczna Poradnia dermatologiczna Poradnia gastroenterologiczna Pracownia endoskopii Poradnia neurologiczna Poradnia otolaryngologiczna Zespół chirurgii jednego dnia Blok Operacyjny

				Apteka szpitalna/zakładowa/dział farmacji
2	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Pod Wierzbami" S.C. Jolanta Tułpatowicz - Bajurny, Lucyna Kowalewska, Zbigniew Kowalik	PRZYCHODNIA POD WIERZBAMI (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Pod Wierzbami" s.c., ul. Wierzbowa 1, Dzierżonów	Poradnia ogólna gabinet lekarza POZ Poradnia dziecięca gabinet lekarza POZ Gabinet pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej Gabinet położnej podstawowej opieki zdrowotnej Punkt szczepień Gabinet zabiegowy Poradnia medycyny pracy
3	"MEDI-LAB" S.C. Laboratorium Analityczne Mariusz Bajurny, Ewa Sweklej	Medi-Lab s.c. Laboratorium Analityczne (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Medi - Lab s.c. Laboratorium Analityczne, ul. Wierzbowa 1, Dzierżonów	Pracownia diagnostyki laboratoryjnej
4	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SZPITAL POWIATOWY W DZIERŻONIOWIE SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	NZOZ Szpital Powiatowy w Dzierżonowie sp. z.o.o. - Szpital (Stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne) NZOZ Szpital Powiatowy w Dzierżonowie sp. z.o.o. - Ambulatoryjna Opieka Zdrowotna (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne) NZOZ Szpital Powiatowy w Dzierżonowie sp. z.o.o. - Zakład Opiekuńczo - Leczniczy (ZOL) (Stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne)	Szpital w Dzierżonowie, ul. Cicha 1, Dzierżonów Szpital w Bielawie, ul. Piastowska 7, Bielawa AOZ Dzierżonów, ul. Cicha 1, Dzierżonów Zakład Opiekuńczo - Leczniczy, ul. Piastowska 7, Bielawa AOZ Bielawa, ul. Piastowska 7, Bielawa	Dzierżonów: Oddział internistyczny Oddział chirurgiczny Oddział ginekologiczno - położniczy Oddział noworodkowy Oddział ortopedyczny Dział anestezjologii i intensywnej terapii Blok porodowy Izba przyjęć ogólna Izba przyjęć położnicza Szkoła Rodzenia Blok operacyjny

		inne niż szpitalne)		Pracownia serologii Pracownia cytologii Pracownia bakteriologii Pracownia endoskopii Dział fizjoterapii Gabinet fizykoterapii Gabinet kinezyterapii Gabinet hydroterapii Gabinet krioterapii Gabinet masażu leczniczego Fizjoterapia domowa Pracownia RTG Pracownia USG Dyspozytor medyczny Zespół transportu sanitarnego Zespół ratownictwa medycznego podstawowy Zespół ratownictwa medycznego specjalistyczny Medyczne Laboratorium Diagnostyczne Prosektorium Sterylizatornia Apteka szpitalna Pracownia tomografii komputerowej Poradnia lekarza POZ Poradnia ginekologiczno-położnicza Poradnia chirurgiczna
--	--	---------------------	--	--

				<p>Poradnia rehabilitacji</p> <p>Poradnia leczenia bólu</p> <p>Poradnia ortopedyczna</p> <p>Bielawa:</p> <p>Oddział okulistyczny</p> <p>Oddział pediatriczny (dziecięcy)</p> <p>Izba przyjęć okulistyczna</p> <p>Izba przyjęć pediatriczna</p> <p>Blok operacyjny</p> <p>Pracownia RTG</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Pracownia OCT</p> <p>Zespół transportu sanitarnego</p> <p>Zespół ratownictwa medycznego podstawowy</p> <p>Zakład opiekuńczo - leczniczy</p> <p>Poradnia lekarz POZ</p> <p>Poradnia okulistyczna</p> <p>Punkt pobrań materiałów do badań</p>
5	Specjalistyczne Centrum Medyczne "DIAGNOSIS" Tamara Łukomska - Iwaszko i Adam Iwaszko s.c.	<p>Specjalistyczne Centrum Medyczne "DIAGNOSIS" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)</p> <p>Oddział Chirurgii Jednodniowej (Stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne)</p>	<p>Specjalistyczne Centrum Medyczne "DIAGNOSIS", ul. Sikorskiego 11, Dzierżoniów</p> <p>Oddział Chirurgii Jednodniowej, ul. Sikorskiego 11, Dzierżoniów</p>	<p>Poradnia internistyczna POZ</p> <p>Poradnia dziecięca POZ</p> <p>Poradnia ortopedyczna</p> <p>Poradnia endokrynologiczna</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia urologiczna</p>

				<p>Poradnia psychiatryczna i psychologiczna</p> <p>Poradnia neurologii dziecięcej</p> <p>Poradnia neurologii dorosłych</p> <p>Poradnia reumatologiczna</p> <p>Poradnia chirurgii dziecięcej</p> <p>Poradnia angiologiczna</p> <p>Poradnia alergologiczna</p> <p>Poradnia otolaryngologiczna</p> <p>Poradnia diabetologiczna</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Poradnia dla sportowców</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Poradnia kardiochirurgiczna</p> <p>Poradnia okulistyczna</p> <p>Poradnia chirurgii naczyniowej</p> <p>Zespół chirurgii jednego dnia</p> <p>Sala zabiegowa</p> <p>Dział farmacji</p>
6	Dorota Maj-Minczakowska	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MajDENT" Dorota Maj-Minczakowska	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MajDENT" Dorota Maj-Minczakowska, ul. Osiedle Tęczowe 11, Dzierżoniów	Poradnia stomatologiczna
7	Jerzy Kuczma NZOZ "MEDICA"	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MEDICA" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MEDICA", ul. Kopernika 11H/D, Dzierżoniów	Dzierżoniów: Poradnia ginekologiczno – położnicza Poradnia logopedyczna

			Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MEDICA" Filia, ul. Bolesława Chrobrego 50, Niemcza	Pracownia USG Gabinet diagnostyczno zabiegowy Niemcza: Poradnia ginekologiczno - położnicza
8	Joanna Grzesiak-Dynowska Praktyka Lekarza Rodzinnego	NZOZ "Na Skałkach" Praktyka Lekarza Rodzinnego Joanna Grzesiak-Dynowska (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	NZOZ "Na Skałkach" Praktyka Lekarza Rodzinnego Joanna Grzesiak-Dynowska, ul. Osiedle Różane 11K, Dzierżoniów	Poradnia chorób wewnętrznych Poradnia lekarza rodzinnego Poradnia pediatryczna Punkt szczepień Gabinet zabiegowy Gabinet pielęgniarki środowiskowej-rodzinnej Gabinet położnej środowiskowej rodzinnej
9	"ZESPÓŁ PRAKTYK LEKARSKICH" EWA CHRZANOWSKA, KRYSZYNA WOLAŃSKA, PAWEŁ CHRZANOWSKI S.C.	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "ZESPÓŁ PRAKTYK LEKARSKICH" EWA CHRZANOWSKA, KRYSZYNA WOLAŃSKA, PAWEŁ CHRZANOWSKI S.C. (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ " EWA CHRZANOWSKA, KRYSZYNA WOLAŃSKA, PAWEŁ CHRZANOWSKI S.C., os. Tęczowe 12A, Dzierżoniów	Poradnia (gabinet) lekarza podstawowej opieki zdrowotnej Poradnia (gabinet) pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej Poradnia (gabinet) położnej podstawowej opieki zdrowotnej Poradnia ginekologiczno – położnicza Poradnia alergologiczna Poradnia dermatologiczna Poradnia gastroenterologiczna Poradnia okulistyczna Poradnia zdrowia psychicznego Poradnia urologiczna Poradnia endokrynologiczna

				<p>Poradnia neurologiczna</p> <p>Poradnia otolaryngologiczna</p> <p>Poradnia pediatryczna</p> <p>Poradnia chorób wewnętrznych</p> <p>Poradnia urazowo ortopedyczna</p> <p>Poradnia neurologiczna</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Pracownia endoskopii</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p>
10	Bożena Markowska - Cios	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ LEKARSKA PRAKTYKA SPECJALISTYCZNA "KRIO-DENT" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Lekarska Praktyka Specjalistyczna "Krio-Dent", ul. Bielawska 14A, Dzierżoniów	<p>Poradnia stomatologiczna</p> <p>Pracownia protetyki stomatologicznej</p>
11	PRO FAMILIA SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	Pro Familia (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	<p>Pro Familia, ul. Poprzeczna 16, Dzierżoniów</p> <p>Pro Familia Filia, ul. Bolesława Chrobrego 50, Niemcza</p>	<p>Dzierżoniów:</p> <p>Poradnia lekarza rodzinnego</p> <p>Poradnia lekarza rodzinnego dla dzieci</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowo rodzinnej</p> <p>Gabinet położnej środowiskowo rodzinnej</p> <p>Poradnia chorób wewnętrznych</p> <p>Poradnia diabetologiczna</p> <p>Poradnia alergologiczna</p> <p>Poradnia kardiologiczna</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Poradnia neurologiczna</p>

				<p>Poradnia reumatologiczna</p> <p>Poradnia pediatryczna</p> <p>Poradnia zdrowia psychicznego</p> <p>Poradnia psychologiczna</p> <p>Poradnia otolaryngologiczna</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia chirurgii ogólnej</p> <p>Poradnia chirurgii urazowo – ortopedycznej</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Punkt pobrań materiałów do badań</p> <p>Niemcza:</p> <p>Poradnia lekarza rodzinnego</p> <p>Poradnia lekarza rodzinnego dla dzieci</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowo rodzinnej</p> <p>Gabinet położnej środowiskowo rodzinnej</p> <p>Poradnia chorób wewnętrznych</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Punkt pobrań materiałów do badań</p>
12	PIASTOWSKA - SPÓŁKA PARTNERSKA LEKARSKA ŻUR I SABATOWSKA- BACZMAŃSKA"	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Piastowska" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "PIASTOWSKA", ul. Piastowska 1 A, Dzierżoniów	<p>Poradnia lekarza POZ</p> <p>Gabinet pielęgniarki POZ</p> <p>Gabinet położnej POZ</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy</p>

				<p>przedlekarskiej</p> <p>Gabinet diagnostyczno – zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p>
13	Elżbieta Olesińska-Listwan, Witold Listwan Spółka Cywilna	SPECJALISTYCZNA PRZYCHODNIA OKULISTYCZNA ELŻBIETY I WITOLDA LISTWAN (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Specjalistyczna Przychodnia Okulistyczna Elżbiety i Witolda Listwan, ul. Morelowa 2, Dzierżoniów	<p>Poradnia okulistyczna</p> <p>Poradnia leczenia zezów</p> <p>Poradnia okulistyczna dla dzieci</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p>
14	POLSKIE STOWARZYSZENIE NA RZECZ OSÓB Z UPOŚLEDZENIEM UMYSŁOWYM KOŁO W DZIERŻONIOWIE	OŚRODEK REHABILITACYJNO-EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZY (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Ośrodek Rehabilitacyjno - Edukacyjno-Wychowawczy, ul. Świdnicka 26, Dzierżoniów	<p>Poradnia neurologiczna dla dzieci</p> <p>Poradnia psychologiczna dla dzieci</p> <p>Poradnia psychologiczna dla dorosłych</p> <p>Poradnia pediatryczna</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna</p> <p>Ośrodek rehabilitacji dziennej</p> <p>Ośrodek rehabilitacji dziennej dla dzieci</p>
15	Lekarsko - Rehabilitacyjna Przychodnia Rodzinna "AMICUS" Maria Kaczmarzyk i Wspólnicy. Spółka Jawna	Lekarsko - Rehabilitacyjna Przychodnia Rodzinna "AMICUS" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Lekarsko - Rehabilitacyjna Przychodnia Rodzinna "AMICUS", ul. Staszica 27, Dzierżoniów	<p>Poradnia (gabinet) lekarza podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Poradnia (gabinet) pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Poradnia (gabinet) położnej podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna</p> <p>Poradnia kardiologiczna</p> <p>Poradnia kardiologiczna dla dzieci</p> <p>Poradnia chirurgii naczyniowej</p>

				<p>Poradnia diabetologiczna</p> <p>Pracownia kinezyterapii</p> <p>Pracownia fizykoterapii</p> <p>Pracownia fizjoterapii</p> <p>Pracownia hydroterapii</p> <p>Pracownia krioterapii</p> <p>Pracownia masażu leczniczego</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Gabinet diagnostyczno – zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p>
16	Dzierżoniowskie Centrum Medyczne Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Dzierżoniowskie Centrum Medyczne" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Dzierżoniowskie Centrum Medyczne", ul. Piastowska 3, Dzierżoniów	<p>Poradnia lekarza POZ – internistyczna</p> <p>Poradnia lekarza POZ – pediatryczna</p> <p>Gabinet położnej podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Gabinet pielęgniarstwa podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Poradnia zdrowia psychicznego</p> <p>Poradnia neurologiczna</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p>
17	Zakład Optyki Okularowej, Poradnia Okulistyczna "TĘCZÓWKA" Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Katarzyna Brejnak	PORADNIA OKULISTYCZNA "TĘCZÓWKA" NZOZ KATARZYNA BREJNAK (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Poradnia Okulistyczna "Tęczówka" Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej, ul. Szarych Szeregów 3, Dzierżoniów	Poradnia okulistyczna
18	Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Dzierżoniowie	Powiatowa Stacja Sanitarno-	Powiatowa Stacja Sanitarno-	<p>Oddział nadzoru sanitarnego</p> <p>Stanowisko ds. oświaty zdrowotnej i promocji</p>

		Epidemiologiczna (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Epidemiologiczna w Dzierżoniowie, ul. Ignacego Krasickiego 36, Dzierżoniów	zdrowia Oddział laboratoryjny
19	Elżbieta Dziechciowska-Saj, Jolanta Oliwa spółka cywilna	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "SAL-MED" s.c. (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "SAL-MED" s.c., ul. Świdnicka 37A, Dzierżoniów Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "SAL-MED" s.c., ul. Parkowa 4A-2, Dzierżoniów	ul. Świdnicka: Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Gabinet pielęgniarstwa środowiskowo-rodzinnej Gabinet położnej środowiskowo-rodzinnej Poradnia urologiczna Poradnia neurologiczna Poradnia endokrynologiczna Poradnia diabetologiczna Poradnia promocji zdrowia Poradnia medycyny paliatywnej Poradnia Rehabilitacyjna Poradnia medycyny pracy Poradnia chirurgiczna Poradnia ortopedyczna Zespół Rehabilitacji Domowej Pracownia Fizjoterapii Punkt odbioru i zakupów środków ortopedycznych i pomocniczych Pracownia lub punkt zaopatrzenia w wyroby medyczne będące przedmiotami ortopedycznymi Pracownia EEG Gabinet EKG i spirometrii

				<p>Hospicjum domowe</p> <p>Zespół długoterminowej opieki domowej</p> <p>Pielęgniarska opieka długoterminowa domowa</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Zespół transportu sanitarnego</p> <p>ul. Parkowa:</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej</p> <p>Gabinet pielęgniarstwa środowiskowej-rodzinnej</p> <p>Gabinet położnej środowiskowej-rodzinnej</p> <p>Poradnia urologiczna</p> <p>Poradnia neurologiczna</p> <p>Poradnia endokrynologiczna</p> <p>Poradnia diabetologiczna</p> <p>Poradnia promocji zdrowia</p> <p>Poradnia okulistyczna</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Poradnia medycyny paliatywnej</p> <p>Hospicjum domowe</p> <p>Pielęgniarska opieka długoterminowa domowa</p> <p>Zespół długoterminowej opieki domowej</p> <p>Pielęgniarska opieka domowa rodzinna</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Punkt zaopatrzenia ortopedycznego i materiałów pomocniczych</p> <p>Pracownia EEG</p>
--	--	--	--	--

				<p>Gabinet EKG i spirometrii</p> <p>Transport sanitarny</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Szkoła Podstawowa Nr 3, ul. Szkolna 24, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Szkoła Podstawowa Nr 5 z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Osiedle Błękitne 25, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Szkoła Podstawowa Nr 6, ul. Osiedle Jasne 22, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Szkoła Podstawowa Nr 9, ul. Kopernika 7, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Gimnazjów Nr 3, ul. Sikorskiego 2, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Gimnazjum Nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Nowowiejska 64, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej I LO w Zespole Szkół Ogólnokształcących, ul. Piłsudskiego 10, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Niepubliczne Liceum Ogólnokształcące, ul. Sikorskiego 2, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Szkół Nr 1, ul. Mickiewicza 8, Dzierżonów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Szkół Nr 2, ul.</p>
--	--	--	--	---

				<p>Piłsudskiego 24, Dzierżoniów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Szkół Nr 3, ul. Słowiańska 6, Dzierżoniów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Szkoła Podstawowa w Piławie Górnej, ul. Kościuszki 1, Piława Górna</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Gimnazjum w Piławie Górnej, ul. Wiejska 2, Piława Górna</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Szkoła Podstawowa w Tuszynie, Tuszyn 47</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Szkolno-Przedszkolny w Piławie Dolnej, ul. Główna 50, Piława Dolna</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy, ul. Świdnicka 26, Dzierżoniów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Gimnazjum Gminne, ul. Ząbkowicka 70, Dzierżoniów</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej Zespół Szkół w Niemczy, ul. Bolesława Chrobrego 25, Niemcza</p> <p>Gabinet profilaktyki i pomocy przedlekarskiej II Liceum Ogólnokształcące w Dzierżoniowie, ul. Garncarska 1, Dzierżoniów</p>	
20	Centrum Stomatologiczne Uśmiech Piotr Skrzyszewski	Twój	Centrum Stomatologiczne Twój Uśmiech (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Centrum Stomatologiczne Twój Uśmiech, ul. Kopernika 3A, Dzierżoniów	<p>Poradnia stomatologiczna</p> <p>Poradnia stomatologiczna dla dzieci</p> <p>Poradnia protetyki stomatologicznej</p> <p>Poradnia ortodontyczna</p> <p>Poradnia chirurgii stomatologicznej</p>

21	Katarzyna Juraszek - Półtoranos	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "MEDYK" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	NZOZ "MEDYK", os. Tęczowe 5G, Dzierżoniów	Poradnia stomatologiczna Poradnia chirurgiczna Poradnia neurologiczna Poradnia okulistyczna Poradnia ortopedyczno – urazowa Poradnia laryngologiczna Poradnia kardiologiczna Pracownia USG
22	SPECJALISTYCZNA PRAKTYKA LEKARSKA "KRIO-DENT" D.CIOS T.STANISZEWSKI SPÓŁKA PARTNERSKA	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SPECJALISTYCZNA PRAKTYKA LEKARSKA "KRIO-DENT" D.CIOS, T.STANISZEWSKI (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Specjalistyczna Praktyka Lekarska "KRIO - DENT" D.Cios, T. Staniszewski, ul. Parkowa 4D, Dzierżoniów	Poradnia chirurgii ogólnej Nr 1 Poradnia chirurgii ogólnej Nr 2 Poradnia chirurgii ogólnej Nr 3 Sala zabiegowa
23	JOANNA HERRGESELL NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "HERDENT"	HERDENT (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej HERDENT, ul. Zimowa 5, Dzierżoniów	Poradnia stomatologiczna Poradnia stomatologii zachowawczej Poradnia protetyczna Poradnia chirurgii stomatologicznej Poradnia ortodoncji Poradnia błon śluzowych i przyzębia
24	Areszt Śledczy w Dzierżoniowie	Zakład Opieki Zdrowotnej przy Areszcie Śledczym w Dzierżoniowie (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Ambulatorium z Izbą Chorych, ul. Ząbkowicka 53, Dzierżoniów	Poradnia Lekarza POZ (ul. Ząbkowicka 53, Dzierżoniów; ul. Błotnista 20, Piława Dolna) Poradnia Stomatologiczna

25	"ESSERE" s.c. Waldemar Kurek, Eugeniusz Roman	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Zdrowia Psychicznego i Terapii Uzależnień "ESSERE" s.c. (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Zdrowia Psychicznego i Terapii Uzależnień "ESSERE" s.c., ul. Wolności 148, Bielawa Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Zdrowia Psychicznego i Terapii Uzależnień "ESSERE" s.c. Filia, ul. Piastowska 7, Dzierżonów	Bielawa: Poradnia zdrowia psychicznego Poradnia terapii uzależnień (odwykowa) Dzierżonów: Poradnia zdrowia psychicznego Poradnia terapii uzależnienia od alkoholu (odwykowa)
26	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej - WER-MED Krystyna Werner	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "WER - MED" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "WER - MED", ul. Parkowa 9, Dzierżonów Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "WER - MED", ul. Żeromskiego 2, Bielawa Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "WER - MED", ul. Świerczewskiego 14- 16, Niemcza	Dzierżonów: Poradnia neurologiczna Poradnia dermatologiczna Poradnia reumatologiczna Poradnia medycyny pracy Poradnia wad postawy Poradnia sportowa Poradnia ortopedyczna Poradnia endokrynologiczna Poradnia chirurgii onkologicznej Poradnia otorynolaryngologiczna Poradnia nefrologiczna Poradnia psychologiczna Poradnia leczenia bólu Poradnia chirurgii ogólnej Poradnia rehabilitacyjna

				<p>Rehabilitacja w domu pacjenta</p> <p>Opieka pielęgniarska długoterminowa</p> <p>Dział fizjoterapii</p> <p>Pracownia fizykoterapii</p> <p>Pracownia kinezyterapii</p> <p>Pracownia hydroterapii</p> <p>Ośrodek rehabilitacji dziennej</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowej</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p> <p>Gabinet terapii zajęciowej</p> <p>Pokój wypoczynkowy</p> <p>Bielawa:</p> <p>Gabinet fizjoterapii</p> <p>Gabinet fizykoterapii</p> <p>Gabinet masażu leczniczego</p> <p>Niemcza:</p> <p>Gabinet fizykoterapii</p> <p>Gabinet fizjoterapii</p> <p>Gabinet masażu leczniczego</p>
27	Jacek Prysak	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "REHA-MED" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "REHA-MED", Plac Zamkowy 10, Pieszycy	<p>Dział fizjoterapii</p> <p>Zespół długoterminowej opieki domowej</p> <p>Transport sanitarny</p> <p>Oddział Dzienny Psychiatryczny Dla Dzieci i</p>

				Młodzieży (os. Tęczowe 7, Dzierżoniów) Poradnia logopedyczna (os. Tęczowe 7, Dzierżoniów)
28	Lucyna i Marek Domaradzczy-Partnerska Spółka Lekarska	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "DOMARADZCY" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "DOMARADZCY", ul. Zimowa 9, Dzierżoniów	Poradnia lekarza POZ Poradnia lekarza POZ dla dzieci Gabinet pielęgniarki środowiskowej POZ Gabinet położnej POZ Gabinet medycyny szkolnej Gabinet zabiegowy Punkt szczepień
29	"PRO VITA" S.C. MARLENA TERCZYŃSKA PIOTR TERCZYŃSKI	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "PRO VITA" S.C. MARLENA TERCZYŃSKA PIOTR TERCZYŃSKI (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Pro Vita"s.c. Marlena Terczyńska Piotr Terczyński, ul. Kopernika 11H-2, Dzierżoniów	Poradnia lekarza POZ (dla dorosłych) Poradnia lekarza POZ (dla dzieci) Gabinet pielęgniarki środowiskowo rodzinnej Gabinet położnej środowiskowej- rodzinnej Poradnia lekarza rodzinnego Gabinet zabiegowy Punkt szczepień
30	Centrum Zdrowia Psychicznego "MERITUM" Waldemar Kurek	Przychodnia Zdrowia Psychicznego i Terapii Uzależnień "MERITUM" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Przychodnia Zdrowia Psychicznego i Terapii Uzależnień "MERITUM", ul. Piastowska 7/1, Dzierżoniów	Poradnia terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia Poradnia zdrowia psychicznego
31	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Rodzinna "Familia" Elżbieta Jaworska i Adam Ślusarczyk Spółka Partnerska Lekarzy	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Rodzinna "Familia" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Rodzinna "Familia", ul. Piastowska 2, Piława	Poradnia (gabinet) Lekarza Podstawowej Opieki Zdrowotnej Poradnia (gabinet) pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej

		świadczenia zdrowotne)	Górna	Poradnia (gabinet) położnej podstawowej opieki zdrowotnej Pielęgniarska Opieka Długoterminowa Higiena szkolna Gabinet diagnostyczno - zabiegowy Punkt szczepień
32	AGNIESZKA FORYŚ	AG-MED AGNIESZKA FORYŚ (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	AG-MED Agnieszka Foryś, ul. Kościńska 43, Piława Górna	Pielęgniarska opieka długoterminowa domowa
33	PRZYCHODNIA STOMATOLOGICZNA - JANUDENT LEK. STOM. IWONA JANUSZKIEWICZ	Przychodnia Stomatologiczna JANUDENT (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Przychodnia Stomatologiczna JANUDENT, ul. Sportowa 9, Łagiewniki	Poradnia stomatologiczna
34	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W ŁAGIEWNIKACH SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W ŁAGIEWNIKACH (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Łagiewnikach, ul. Sportowa 9, Łagiewniki	Podstawowa opieka zdrowotna Poradnia K Poradnia D - Podstawowa opieka zdrowotna dla dzieci Gabinet położnej środowiskowo-rodzinnej Gabinet pielęgniarki środowiskowo-rodzinnej Poradnia laryngologiczna Punkt szczepień Gabinet rehabilitacji Gabinet zabiegowy Gabinet USG Gabinet higienistki szkolnej
35	Joanna Trawińska - Migut	Niepubliczny Zakład Opieki	Niepubliczny Zakład Opieki	Poradnia laryngologiczna (ul. Sportowa 2,

		Zdrowotnej "OTO-MED" Poradnia Laryngologiczna (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Zdrowotnej "OTO-MED" Poradnia Laryngologiczna, ul. Sportowa 2, Pieszycy	Pieszycy; ul. Parkowa 4A-2, Dzierżoniów) Gabinet zabiegowy (ul. Sportowa 2, Pieszycy; ul. Parkowa 4A-2, Dzierżoniów)
36	MARTA SAJ NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ A-MED	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "A-MED" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "A-Med", ul. Sportowa 2, Pieszycy	Gabinet pielęgniarki środowiskowej – rodzinnej Pielęgniarska opieka długoterminowa Gabinet pielęgniarki środowiskowej - rodzinnej
37	M.SAJ I B.SAJ SPÓŁKA JAWNA PROWADZĄCA PRZEDSIĘBIORSTWO LECZNICZE "A-MED"	M.Saj i B.Saj Spółka Jawna "A-med" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	M.Saj i B.Saj Spółka Jawna "A-med", ul. Sportowa 2, Pieszycy	Poradnia (Gabinet) Pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej Pielęgniarska opieka długoterminowa domowa Poradnia (Gabinet) Pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej
38	SUDECKIE CENTRUM ONKOLOGII SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SUDECKIE CENTRUM ZDROWIA (Stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne) NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SUDECKIE CENTRUM ZDROWIA - ŚWIADCZENIA AMBULATORYJNE (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Sudeckie Centrum Zdrowia, Plac Zamkowy 10, Pieszycy Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Sudeckie Centrum Zdrowia-Świadczenia ambulatoryjne, Plac Zamkowy 10, Pieszycy	Oddział psychiatryczny dla dzieci i młodzieży Oddział dzienny psychiatryczny rehabilitacyjny Dział farmacji szpitalnej Poradnia zdrowia psychicznego
39	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PRZYCHODNIA MIEJSKA W PIESZYCACH	Przychodnia Miejska w Pieszcach Ambulatoryjne Świadczenia Zdrowotne (Stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne)	Przychodnia Miejska w Pieszcach Ambulatoryjne Świadczenia Zdrowotne, ul. Królowej Jadwigi 1, Pieszycy	Poradnia alergologiczna Poradnia endokrynologiczna Poradnia gastroenterologiczna Poradnia kardiologiczna

		<p>Przychodnia Miejska w Pieszycach Stacjonarne i Całodobowe Świadczenia Szpitalne (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)</p>	<p>Przychodnia Miejska w Pieszycach Stacjonarne i Całodobowe Świadczenia Szpitalne, ul. Królowej Jadwigi 1, Pieszycy</p>	<p>Poradnia chorób naczyń Poradnia medycyny pracy Poradnia medycyny paliatywnej Poradnia dermatologiczna Poradnia leczenia bólu Poradnia neurologiczna Poradnia neurologiczna dla dzieci Poradnia onkologiczna Poradnia gruźlicy i chorób płuc Poradnia gruźlicy i chorób płuc dla dzieci Poradnia reumatologiczna Poradnia rehabilitacyjna Poradnia lekarza podstawowej opieki zdrowotnej dla dorosłych Poradnia podstawowej opieki zdrowotnej dla dzieci Poradnia położniczo – ginekologiczna Poradnia chirurgii ogólnej Poradnia chirurgii onkologicznej Poradnia neurochirurgiczna Poradnia chirurgii urazowo-ortopedycznej Poradnia okulistyczna Poradnia otorynolaryngologiczna Poradnia otorynolaryngologiczna dla dzieci Poradnia urologiczna Poradnia zdrowia psychicznego Poradnia stomatologiczna</p>
--	--	--	--	--

				<p>Poradnia protetyki stomatologicznej</p> <p>Poradnia chirurgii stomatologicznej</p> <p>Poradnia stomatologicznej pomocy doraźnej</p> <p>Poradnia chirurgii naczyniowej</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Poradnia proktologiczna</p> <p>Poradnia stomatologiczna dla dzieci (ul. Ogrodowa 23, Pieszycy)</p> <p>Pielęgniarska opieka długoterminowa domowa</p> <p>Gabinet pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Gabinet położnej podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p> <p>Pracownia diagnostyki laboratoryjnej</p> <p>Pracownia endoskopii</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Pracownia rentgenodiagnostyki ogólnej</p> <p>Pracownia rezonansu magnetycznego</p> <p>Pracownia bronchoskopii</p> <p>Pracownia badań elektrokardiograficznych</p> <p>Oddział leczenia jednego dnia (ortopedia i traumatologia narządu ruchu, chirurgia ogólna, położnictwo i ginekologia, gastroenterologia, otolaryngologia, urologia)</p>
--	--	--	--	--

				<p>Sala intensywnego nadzoru</p> <p>Izba przyjęć szpitala</p> <p>Blok operacyjny</p> <p>Dział farmacji</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej w Szkole Podstawowej Nr 1 w Pieszcach, ul. Ogrodowa 23, Pieszyce</p> <p>Gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej w Zespole Szkół Sióstr Salezjanek w Dzierżonowie, ul. Wrocławska 51, Dzierżonów</p>
40	"PRZYCHODNIA RODZINNA" DOBICKA-LASKOWSKA, WICHEREK-GILEWICZ, LEKARSKA SPÓŁKA PARTNERSKA	"PRZYCHODNIA RODZINNA" DOBICKA-LASKOWSKA, WICHEREK-GILEWICZ, LEKARSKA SPÓŁKA PARTNERSKA (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	NZOZ "Przychodnia Rodzinna " Dobicka-Laskowska, Wicherek-Gilewicz, Lekarska Spółka Partnerska, Jaźwina 113A, Łagiewniki	<p>Poradnia lekarza POZ</p> <p>Poradnia lekarza POZ dla dzieci</p> <p>Gabinet pielęgniarstwa środowiskowo rodzinnej</p> <p>Gabinet położnej środowiskowo rodzinnej</p> <p>Pielęgniarska domowa opieka długoterminowa</p> <p>Pracownia EKG</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p>
41	KSIĄŻEK KRYSZYNA	"KRIS-MED" Książek Krystyna (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	"KRIS-MED" KSIĄŻEK KRYSZYNA, ul. Kościuszki 12, Dobrocin	Pielęgniarska opieka długoterminowa domowa
42	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej MEDICUS s.c. Jolanta Małyszewicz Anna Orasińska	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MEDICUS" (Ambulatoryjne	NZOZ "MEDICUS", ul. Bohaterów Getta 1/1A, Bielawa	<p>Poradnia lekarza POZ (pediatryczna)</p> <p>Poradnia lekarza POZ (ogólna)</p>

		świadczenia zdrowotne)		Gabinet pielęgniarki POZ Gabinet zabiegowy Punkt szczepień
43	Centrum Medyczne "ASTRA" S.C. Adamiak-Kaptur Melania, Majewski Sławomir, Grzebieluch Bożena, Jaworska-Dawid Renata, Staniszevska Lucyna, Borowska Iwona	Centrum Medyczne "ASTRA" Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Przychodnia Nr 2, ul. Sportowa 2, Pieszycy Przychodnia Nr 1, ul. Marksa 10A, Bielawa	Pieszycy: Poradnia lekarza rodzinnego Poradnia lekarza POZ (internistyczna) Poradnia lekarza POZ (pediatryczna) Poradnia chirurgii ogólnej Gabinet pielęgniarki środowiskowo – rodzinnej Gabinet położnej środowiskowo – rodzinnej Punkt szczepień Gabinet zabiegowy Pracownia EKG Gabinet diagnostyczno-zabiegowy Bielawa: Poradnia lekarza rodzinnego Poradnia lekarza POZ (internistyczna) Poradnia lekarza POZ (pediatryczna) Poradnia zdrowia psychicznego Poradnia chirurgii naczyniowej Poradnia kardiologiczna Poradnia dermatologiczna Poradnia neurologiczna Poradnia onkologiczna

				<p>Poradnia rehabilitacyjna</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Poradnia medycyny sportowej</p> <p>Gabinet pielęgniarstwa środowiskowo-rodzinnej</p> <p>Gabinet położnej środowiskowo-rodzinnej</p> <p>Dział fizjoterapii</p> <p>Dział fizykoterapii</p> <p>Gabinet masażu leczniczego</p> <p>Dział (pracownia) hydroterapii</p> <p>Pracownia kinezyterapii</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Pracownia EKG</p> <p>Pracownia RTG</p> <p>Gabinet szczepień</p> <p>Gabinet zabiegowy</p>
44	"ALMED" LABORATORIUM ANALITYCZNE	"ALMED" S.C. LABORATORIUM ANALITYCZNE DOROTA TARA JOLANTA MAJEWSKA (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	"ALMED" s.c. Laboratorium Analityczne Dorota Tara, Jolanta Majewska, ul. Marksa 10B, Bielawa	Pracownia diagnostyki laboratoryjnej
45	"LANCET" w Bielawie Robert Dawid, Jacek Grzebieluch spółka cywilna	"LANCET" NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	LANCET Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej, ul. Marksa 10B, Bielawa	<p>Poradnia chirurgiczna nr 1</p> <p>Poradnia chirurgiczna nr 2</p> <p>Poradnia urazowo-ortopedyczna</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia reumatologiczna</p> <p>Gabinet diagnostyczno – zabiegowy</p>

46	WITOLD ZAJĄCZKOWSKI MEDNESS, TESTER	MEDNESS Profilaktyka (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	MEDNESS Profilaktyka, ul. Szarych Szeregów 2C/14, Dzierżoniów	Medycyna pracy Medycyna sportowa Medycyna ogólna
47	Danuta Powierza	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "PRZYCHODNIA MIEJSKA" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Przychodnia Miejska", ul. Wolności 148, Bielawa Podstawowa Opieka Zdrowotna Ostroszowice, ul. Bielawska 53, Ostroszowice	Bielawa: Poradnia lekarza POZ Poradnia lekarza POZ dla dzieci Gabinet pielęgniarki środowiskowo rodzinnej Gabinet położnej środowiskowo rodzinnej Poradnia położniczo – ginekologiczna Poradnia chirurgii ogólnej Poradnia neurologiczna Poradnia okulistyczna Poradnia leczenia bólu Poradnia urologiczna Poradnia laryngologiczna Poradnia kardiologiczna Poradnia medycyny pracy Poradnia dermatologiczna Poradnia reumatologiczna Poradnia stomatologiczna nr 1 Poradnia stomatologiczna nr 2 Poradnia diabetologiczna Poradnia logopedyczna Poradnia chorób płuc Pracownia psychologiczna

				<p>Poradnia chirurgii onkologicznej</p> <p>Poradnia endokrynologiczna</p> <p>Poradnia ginekologiczna dla dziewcząt</p> <p>Poradnia onkologiczna</p> <p>Poradnia medycyny paliatywnej</p> <p>Hospicjum domowe</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Pracownia EKG</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Ostroszowice:</p> <p>Poradnia lekarza POZ</p> <p>Poradnia lekarza POZ dla dzieci</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Pracownia EKG</p>
48	Jan Pędziwiatr	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ, PRAKTYKA LEKARZA RODZINNEGO, "KINESIS", Jan Pędziwiatr (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Praktyka Lekarza Rodzinnego KINESIS, Jan Pędziwiatr, ul. Ignacego Paderewskiego 2, Bielawa	<p>Poradnia (Gabinet) Lekarza Podstawowej Opieki Zdrowotnej</p> <p>Poradnia (Gabinet) Pielęgniarki Podstawowej Opieki Zdrowotnej</p> <p>Poradnia (Gabinet) Położnej Podstawowej Opieki Zdrowotnej</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p>
49	Godwin Kanu	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Położniczo -	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Poradnia Położniczo -	Poradnia położniczo – ginekologiczna

		Ginekologiczna, Lekarz Godwin Kanu (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Ginekologiczna, Lekarz Godwin Kanu, ul. Marii Konopnickiej 38, Bielawa	
50	Daniela Piasecka Laboratorium Analiz Lekarskich - Pracownia Cytologiczna	Laboratorium Analiz Lekarskich Pracownia Cytologiczna (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Laboratorium Analiz Lekarskich Pracownia Cytologiczna, os. XXV-lecia 4C/12/2, Bielawa	Pracownia diagnostyki laboratoryjnej
51	Eulalia Urbanowicz	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Przychodnia Rodzinna" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej " Przychodnia Rodzinna", ul. Żeromskiego 45, Bielawa	Poradnia lekarza rodzinnego Poradnia ogólna Poradnia POZ dla dzieci zdrowych Poradnia POZ dla dzieci chorych Gabinet pielęgniarstwa podstawowej opieki zdrowotnej Gabinet położnej podstawowej opieki zdrowotnej Poradnia medycyny sportowej Poradnia laryngologiczna Poradnia kardiologiczna Poradnia neurologiczna Poradnia logopedyczna Poradnia urologiczna Gabinet USG Gabinet EKG Gabinet szczepień Gabinet diagnostyczno-zabiegowy
52	Stanisław Styś	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Rehabilitacji "GAJA" Stanisław Styś	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Rehabilitacji "GAJA", ul.	Poradnia rehabilitacyjna Poradnia rehabilitacji narządu ruchu

		(Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Piastowska 58, Bielawa	<p>Poradnia zaopatrzenia ortopedycznego</p> <p>Pracownia fizjoterapii</p> <p>Pracownia fizykoterapii</p> <p>Pracownia kinezyterapii</p> <p>Pracownia masażu leczniczego</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna dla dzieci</p> <p>Poradnia rehabilitacji narządu ruchu dla dzieci</p> <p>Pracownia fizjoterapii dla dzieci</p> <p>Pracownia fizykoterapii dla dzieci</p> <p>Pracownia masażu leczniczego dla dzieci</p>
53	Wiesław Iwanowski	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej praktyka Lekarza Rodzinnego Wiesław Iwanowski (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej praktyka Lekarza Rodzinnego Wiesław Iwanowski, ul. Żeromskiego 61, Bielawa	<p>Poradnia Lekarza Rodzinnego</p> <p>Gabinet pielęgniarki POZ</p> <p>Gabinet położnej POZ</p> <p>Gabinet diagnostyczno – zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>USG</p>
54	Bartosz Suchowiak	Specjalistyczna Poradnia Lekarska "SALUBRIS" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Specjalistyczna Poradnia Lekarska "SALUBRIS", ul. Paderewskiego 5, Bielawa	<p>Poradnia lekarza POZ</p> <p>Gabinet położnej środowiskowej – rodzinnej</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowej - rodzinnej</p> <p>Poradnia "K" (położniczo-ginekologiczna)</p> <p>Poradnia chirurgii ogólnej</p> <p>Poradnia chirurgii naczyniowej</p> <p>Poradnia chirurgii urazowo-ortopedycznej</p> <p>Poradnia okulistyczna</p> <p>Poradnia neurologiczna</p>

				<p>Poradnia onkologiczna</p> <p>Poradnia urologiczna</p> <p>Poradnia otolaryngologiczna</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia reumatologiczna</p> <p>Poradnia endokrynologiczna</p> <p>Poradnia neonatologiczna</p> <p>Poradnia zdrowia psychicznego</p> <p>Poradnia alergologiczna</p> <p>Poradnia alergologii dziecięcej</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Poradnia medycyny sportowej (ul. 1 Maja 6)</p> <p>Ośrodek dzienny rehabilitacja ogólnoustrojowa w ramach oddziału / ośrodka dziennego (ul. 1 Maja 6)</p> <p>Dział fizjoterapii (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Dział fizykoterapii (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Pracownia krioterapii (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Gabinet masażu leczniczego (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Pracownia kinezyterapii (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Dział (pracownia) hydroterapii (ul. Paderewskiego 5; ul. 1 Maja 6)</p> <p>Gabinet zabiegowy</p>
--	--	--	--	---

				<p>Poradnia ultrasonograficzna</p> <p>Pracownia diagnostyczna</p> <p>Punkt szczepień</p>
55	Lilijana Gdula NZOZ Przychodnia "Risus"	Przychodnia "Risus" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Przychodnia "Risus", ul. Marksa 8B, Bielawa	Poradnia stomatologiczna
56	"EURODENT" s.c. Klementyna Saczuk, Andrzej Saczuk	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Centrum Stomatologiczne "EURODENT" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Centrum Stomatologiczne „EURODENT” Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej, ul. Paderewskiego 9, Bielawa	<p>Poradnia stomatologiczna</p> <p>Poradnia protetyczna</p> <p>Poradnia ortodontyczna</p>
57	ANETA MIZGIEL-SEREDA NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "EURO-MEDICA"	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "EURO - MEDICA" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "EURO-MEDICA", ul. Wolności 97, Bielawa	<p>Poradnia zdrowia psychicznego</p> <p>Poradnia psychologiczna</p> <p>Poradnia terapii uzależnienia od alkoholu</p> <p>Poradnia promocji zdrowia</p> <p>Poradnia terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia dla dzieci i młodzieży</p> <p>Poradnia terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia</p> <p>Poradnia opieki paliatywnej</p> <p>Poradnia pielęgniarstwa środowiskowo rodzinnej</p> <p>Poradnia położnej środowiskowo rodzinnej</p>
58	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "TERAPIA " Wanda Barbara Dąbrowska	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "TERAPIA" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "TERAPIA" Wanda Barbara Dąbrowska, ul. Wolności 61/1, Bielawa	<p>Poradnia (Gabinet) lekarz poz dla dzieci</p> <p>Poradnia (Gabinet) podstawowej opieki zdrowotnej</p> <p>Poradnia chirurgiczna</p> <p>Poradnia onkologiczna</p>

				<p>Poradnia urologiczna</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna</p> <p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowej</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowo – rodzinnej</p> <p>Gabinet położnej środowiskowo-rodzinnej</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowej w miejscu nauczania i wychowania</p> <p>Gabinet fizykoterapii</p> <p>Gabinet kinezyterapii</p> <p>Gabinet EKG</p> <p>Gabinet USG</p> <p>Gabinet zabiegowy</p> <p>Punkt szczepień</p>
59	Mirosława Okowińska	Centrum Medyczne ESKULAP (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Centrum Medyczne ESKULAP, ul. Jana III Sobieskiego 19A, Bielawa	<p>Poradnia lekarza POZ</p> <p>Poradnia lekarza POZ dla dzieci</p> <p>Poradnia pielęgniarki POZ</p> <p>Poradnia położnej POZ</p> <p>Poradnia neurologiczna</p> <p>Poradnia stomatologiczna</p> <p>Poradnia zdrowia psychicznego</p> <p>Poradnia kardiologiczna</p> <p>Poradnia chirurgii urazowo-ortopedycznej</p> <p>Poradnia chorób naczyń</p>

				<p>Poradnia gastroenterologiczna</p> <p>Poradnia psychologiczna</p> <p>Poradnia zdrowia psychicznego dla dzieci</p> <p>Punkt szczepień</p> <p>Gabinet diagnostyczno-zabiegowy</p> <p>Gabinet zabiegowy POZ</p> <p>Gabinet medycyny pracy</p>
60	Sławomir Laufer Przychodnia Lekarsko-Rehabilitacyjna ZDROVIT	PRZYCHODNIA LEKARSKO-REHABILITACYJNA ZDROVIT (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Przychodnia Lekarsko - Rehabilitacyjna ZDROVIT, ul. Jana III Sobieskiego 19A/2, Bielawa	<p>Poradnia medycyny pracy</p> <p>Poradnia okulistyczna</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia otolaryngologiczna</p> <p>Poradnia foniatryczna</p> <p>Poradnia logopedyczna</p> <p>Poradnia endokrynologiczna</p> <p>Poradnia kardiologiczna</p> <p>Poradnia kardiochirurgiczna</p> <p>Poradnia chirurgii urazowo-ortopedycznej</p> <p>Poradnia neurologiczna</p> <p>Poradnia chorób wewnętrznych</p> <p>Poradnia alergologiczna</p> <p>Poradnia chorób płuc</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna</p> <p>Dział (pracownia) fizjoterapii</p> <p>Dział (pracownia) fizykoterapii</p> <p>Dział (pracownia) kinezyterapii</p>

				<p>Dział (pracownia) krioterapii</p> <p>Dział (pracownia) masażu leczniczego</p> <p>Zespół rehabilitacji domowej</p> <p>Pracownia badań słuchu</p> <p>Pracownia lub punkt zaopatrzenia w środki pomocnicze - z zakresu protetyki słuchu</p> <p>Gabinet diagnostyczno - zabiegowy</p> <p>Gabinet diagnostyczno - zabiegowy dla Poradni Okulistycznej</p> <p>Punkt pobrań materiału do badań</p>
61	"TUTOR-MED" ANNA GRZEGORZ WOLNICZEK SPÓŁKA JAWNA	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "TUTOR-MED" ANNA GRZEGORZ WOLNICZEK SPÓŁKA JAWNA (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "TUTOR-MED" Anna i Grzegorz Wolniczek Spółka Jawna, ul. Marksa 7, Bielawa	<p>Pielęgniarska opieka domowa</p> <p>Gabinet pielęgniarki środowiskowej - rodzinnej (ul. Wolności 47, Bielawa)</p> <p>Gabinet położnej środowiskowej - rodzinnej (ul. Wolności 47, Bielawa)</p> <p>Gabinet medycyny Gimnazjum Ekologiczne Nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Lotnicza 5, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Gimnazjum nr 1, ul. Brzeźna 48, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Gimnazjum nr 2, ul. Parkowa 12, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Gimnazjum nr 5, ul. Szkolna 5, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Niepubliczne Gimnazjum z oddziałami przysposabiającymi do pracy, ul. Wolności 105, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Szkoła Podstawowa Nr 4 z Oddziałami Integracyjnymi, ul. Waryńskiego 50, Bielawa</p>

				<p>Gabinet medycyny szkolnej - Ekologiczna Szkoła Podstawowa Nr 7, ul. Włókniarzy 10, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Szkoła Podstawowa Nr 10 z Oddziałami Sportowymi, ul. Grota Roweckiego 6, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Liceum Ogólnokształcące, ul. Szkolna 5, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Zasadnicza Szkoła Zawodowa Cechu Rzemiosł Różnych i Małej Przedsiębiorczości w Bielawie, ul. Polna 2, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - ZESPÓŁ SZKÓŁ SPOŁECZNYCH SPOŁECZNEGO TOWARZYSTWA OŚWIATOWEGO, ul. Żeromskiego 1, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny szkolnej - Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy, ul. Wolności 92, Bielawa</p> <p>Gabinet medycyny Szkolnej - ZESPÓŁ SZKÓŁ I PLACÓWEKKSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W BIELAWIE, ul. Żeromskiego 41, Bielawa</p> <p>Gabinet Medycyny Szkolnej Niepubliczne Liceum Ogólnokształcące, ul. Wolności 105, Bielawa</p> <p>Gabinet Medycyny Szkolnej Szkoła Wielozawodowa, ul. Wolności 105, Bielawa</p>
62	Kalina Kulaszyńska	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "MEDIDENT" (Ambulatoryjne świadczenia zdrowotne)	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MEDIDENT", ul. Piastowska 42/3, Bielawa	<p>Poradnia Stomatologiczna</p> <p>Poradnia Neurologiczna</p> <p>Poradnia Leczenia Bólu</p>
63	Spółka Cywilna Raczyńscy Halina Szymiec-Raczyńska, Mariusz Raczyński	Spółka Cywilna Raczyńscy Halina Szymiec-Raczyńska Mariusz Raczyński Prywatna Specjalistyczna	Spółka Cywilna Raczyńscy Halina Szymiec-Raczyńska Mariusz Raczyński Prywatna Specjalistyczna	<p>Poradnia położniczo-ginekologiczna</p> <p>Poradnia stomatologiczna</p>

		Przychodnia Lekarsko-Stomatologiczna	Przychodnia Lekarsko-Stomatologiczna, ul. Miernicza 5, Dzierżoniów	<p>Poradnia chirurgii onkologicznej</p> <p>Poradnia urologiczna</p> <p>Poradnia kardiologiczna</p> <p>Poradnia endokrynologiczna</p> <p>Poradnia endokrynologiczno – ginekologiczna</p> <p>Poradnia patologii ciąży</p> <p>Poradnia ginekologii dla dziewcząt</p> <p>Poradnia leczenia niepłodności</p> <p>Poradnia chirurgii stomatologicznej</p> <p>Poradnia protetyki stomatologicznej</p> <p>Poradnia dermatologiczna</p> <p>Poradnia osteoporozy</p> <p>Poradnia rehabilitacyjna</p> <p>Poradnia chorób sutka</p> <p>Poradnia ginekologiczna</p> <p>Poradnia onkologii ginekologicznej</p> <p>Poradnia zdrowia psychicznego</p> <p>Pracownia mammograficzna</p> <p>Pracownia ultrasonograficzna</p> <p>Gabinet zabiegowy</p>
Pozostałe podmioty (poza indywidualnymi oraz specjalistycznymi praktykami lekarskimi/pielęgniarskimi/położniczymi)				
64	„Sanatoria Dolnośląskie” Sp. z o.o.	„Sanatoria Dolnośląskie” Sp. z o.o.	Specjalistyczny Szpital Chorób Płuc, Rościszów 11, Pieszyce	<p>Oddział Chorób Płuc i Gruźlicy</p> <p>Oddział Medycyny Paliatywnej</p> <p>Laboratorium analityczno-bakteriologiczne</p> <p>Pracownia cytologii</p>

				<p>Pracownia RTG</p> <p>Pracownia USG</p> <p>Pracownia bronchoskopii</p> <p>Poradnia gruźlicy i chorób płuc</p> <p>Zakład Opiekuńczo-Lecznicy</p>
65	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Opieki Centrum Pielęgniarstwa Rodzinnego, Rehabilitacji i Opieki Paliatywnej Caritas Diecezji Świdnickiej	NZOZ Stacja Opieki Centrum Pielęgniarstwa Rodzinnego, Rehabilitacji i Opieki Paliatywnej Caritas Diecezji Świdnickiej	NZOZ Stacja Opieki Centrum Pielęgniarstwa Rodzinnego, Rehabilitacji i Opieki Paliatywnej Caritas Diecezji Świdnickiej, ul. Przyjaźni 2, Świdnica	<p>Pielęgniarki i położne POZ: ul. Garncarska 16, Dzierżoniów; ul. Wolności 130, Bielawa; ul. Mieszka I 6, Niemcza</p> <p>Długoterminowa opieka pielęgniarska: ul. Garncarska 16, Dzierżoniów</p>
66	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Pielęgniarstwa Rodzinnego Ojca Pio	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Pielęgniarstwa Rodzinnego Ojca Pio	Stacja Pielęgniarstwa Rodzinnego Ojca Pio, ul. Garncarska 16, Dzierżoniów	Opieka pielęgniarska
67	Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety - Prowincja Wrocławska	Zakład Opiekuńczo Lecznicy Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety	Zakład Opiekuńczo Lecznicy Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, ul. Słowiańska 3, Dzierżoniów	Całodobowa stacjonarna opieka pielęgniacyjno-opiekuńcza
68	SERVICES & CARE MEDICAL SP. Z O.O.	SERVICES & CARE MEDICAL SP. Z O.O.	SERVICES & CARE MEDICAL SP. Z O.O., Błażejów 168	<p>Poradnia logopedyczna, ul. Wierzbowa 1, Dzierżoniów</p> <p>Pielęgniarska domowa opieka długoterminowa, os. Różane 11K, Dzierżoniów</p>
69	Polski Holding Medyczny PCZ	PCZ Polskie Uzdrowisko Ciepłowodny Przerzeczyn	PCZ Polskie Uzdrowisko Ciepłowodny Przerzeczyn	Lecznictwo uzdrowiskowe (sanatoria, przychodnia uzdrowiskowa z zakładem

		Zdrój Sp. z o.o.	Zdrój, ul. Zdrojowa 32, Przerzeczyn-Zdrój	przyrodolecznicy)
--	--	------------------	--	-------------------

Źródło: <https://rpwdl.csioz.gov.pl/>, stan na dzień 11.09.2014 r., <http://www.nfz-wroclaw.pl/gsl/gslva.aspx>